

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

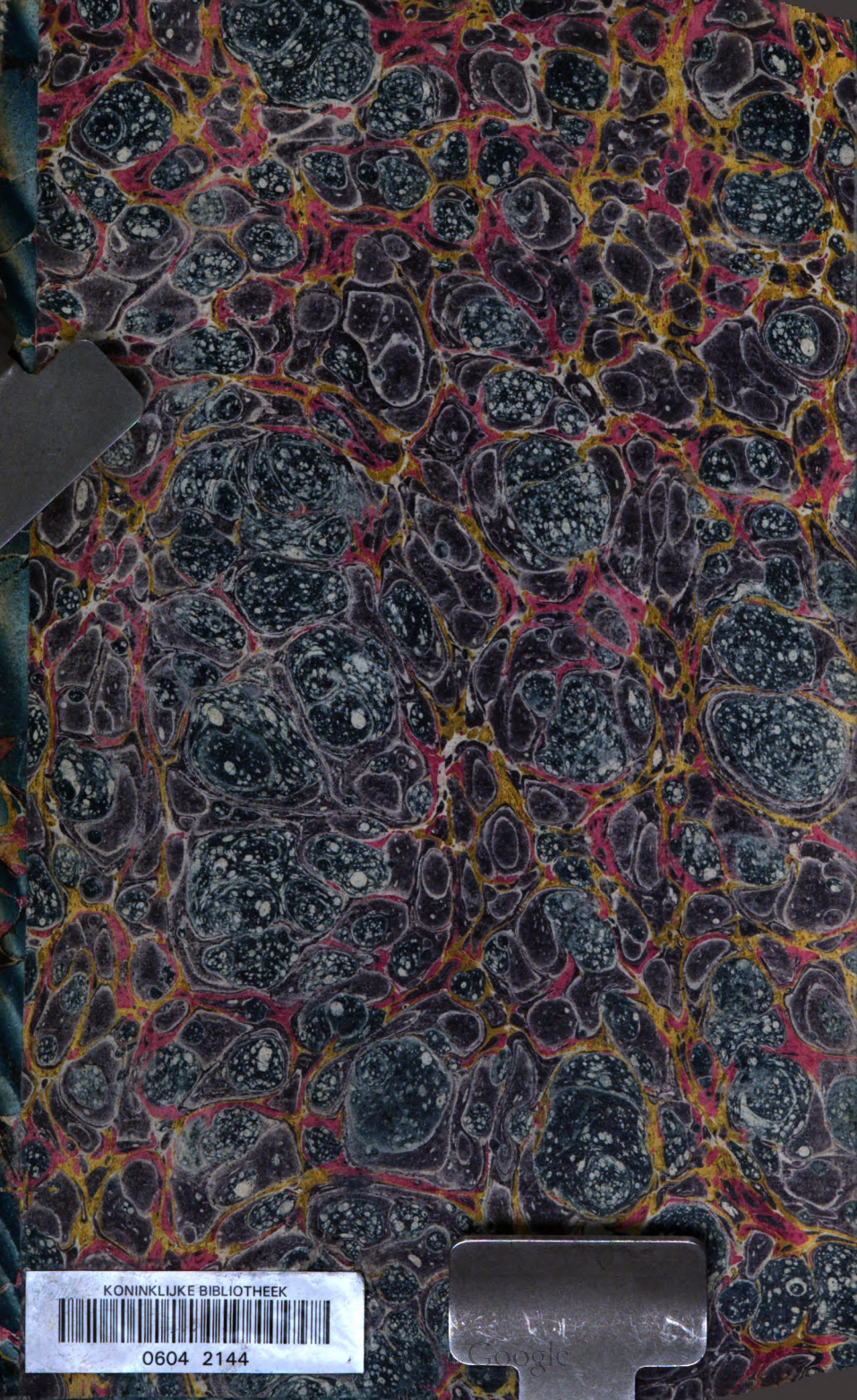
Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

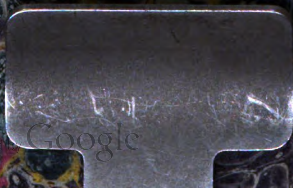

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

0604 2144

~~III 71~~

9.9

250 F1

NEDERLANDSCHE
SPRAAKLEER.

Gedrukt te 's *Gravenhage* , by A. D. SCHINKEL.

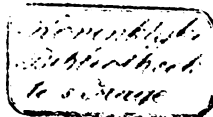
NEDERLANDSCHE
SPRAAKLEER.

DOOR

Mr WILLEM BILDERDIJK.

Discant artem quam frustra docent.

MARQUARDUS GUDIUS.

IN 'S GRAVENHAGE, BY
J. IMMERZEEL, JUNIOR.

MDCCCXXVI.

Est, fateor, jucundum mihi, redire in antiqua studia, mellioresque ad annos respicere, sed cum multa jam mihi ex me desideranda senectus fecerit, oculorum aciem retuderit, aurium sensum hebetaverit, nervorum firmitatem fatigaverit; inter ea quæ retuli memoria est, res ex omnibus partibus animi maxime delicata et fragills, in quam primam senectus incurrit.

SENECA RHETOR.

VOORREDE.

Hetgeen men den Franschman wel nageeft, en zekerlijk in die Natie niet vreemd is, dat hy 's morgens zich tot Leermeeſter opwerpt van 'tgeen hy eerst 's avonds te voren of wel, of gebrekkig, of kwalijk, kwam te leeren of meende te leeren, is vrij algemeen toe te passen. Ingenomen met hetgeen men 't jongst aannam, is niet slechts het pronken daarmee maar ook 't mededeelen dier kennis (gewaand of wezendlijk mag zy zijn,) iets zeer ſtreelends, en heeft het, ook zelfs, byna iets hartstochtelijks in. Voor my, die reeds zestig jaren en meer my op 't kennen en beoefenen inzonderheid van ons Nederduitsch toelei, en niets onbeproofd liet wat my tot volkomener inzicht daarvan toegankelijk was, ik ben tot het uitgeven dezer Grammatica niet anders overgegaan, dan na meer dan een leeftijd daartoe in liet openbaar aangezocht en gedrongen te zijn. — Zal zy daarom te beter ontfangen worden? — Zekerlijk neen. Gunſtig onthaal wachte men van een opgeworpen of vooringenomen aanhang, van een aanhang die zijne ingezogen begrippen in 't geschrift dat hem

voorgelegd wordt, bevestigd en toegejuicht ziet; doch niet van de verstandigen, wier lof en wier blaam geen bedachtzaam oordeel vooruit loopt, maar wel in het tegendeel, vrucht en uitslag eener wel gerijpte overweging en gevolg van een onderzoek is, dat omtrent zulk een vak, jaren lezens en naspeurens vordert; en vooral niet van een lichtzinnige woeligheid die naar tijd en *mode* draait, of onder het overgezag van een dommen en blinden hoop nederbukt, waarvan zy de les van zijn denken, zijn gevoelen, zijn wijs van bestaan en van leven, deemoedig ontfangt, en tot meer niet dan een blooten wind-wijzer strekt. Doch wat is een, het zij gunstig, 't zij afkeerig onthaal voor den gene die nooit lof of blaam tot beweegreden had, maar wien alleen waarheid en recht, eer en geweten (want dit alles is één,) beginsel en doel waren! Den zoodanige is de uitkomst, zy moge of aangenaam of verbitterend, verwelkomend of te rug slootend heeten, niets. En indien dit alreeds van een vroege kindsheid af my niet in het hart lag, een leven vol wisselvalligheden en wat men of jammer of ongeluk noemt, moest het my (dank zij der algoede Voorzienigheid!) eigen maken.

Dan

Dan wat geve ik in deze Spraakkunst? — Daar was eens een Moonensche, een Sewelsche, en wat soorten al meer! De hemel behoede ons dat er nu ook een Bilderdijksche by zou komen! Neen; een Nederlandsche, en wel, Hollandsche Spraakkunst geve ik; en niets nieuws daarin, wat de Taal als Taal betreft. Deze geef ik gelijk ik haar bevonden heb. Maar ik lei haar af uit het innig beginfel der spraak, zoo ten aanzien van denken als uitdrukken; en, ware het woord van Wijsgeer nu sedert ruim eene eeuw niet even zoo zeer en niet minder onzinnig misbruikt als in vroegere tijden dat van Sofist, en meer toegepast op wat schandelijk en vervoerend is dan op ware wijsheid en kennis, ik zou ze als Wijsgeerige of Filozoofische Grammatica aan mogen bieden. Immers, ik heb alle deelen en byzonderheden daarvan, in het algemeen en byzonder, en tot in het minste, getracht na te sporen, en dus, op te helderen niet slechts maar te doen *verstaan*. Niet getracht, exters het klappen te leeren, maar menschen wier wezen redelijk is, aan de reden te verbinden en verstandelijk te leeren spreken, 'tgeen niet anders is of mag zijn dan zijn denken en gevoelen in woorden te uiten. Dit vermoch-

ten zeker de aangenomen (zegge ik, opgedrongen,) regels der gewone Spraakleeren niet, en zy konden of mochten dus de mijnen niet zijn. En geen wonder derhalve, indien men hier zeer veel, zoo niet byna alles, geheel of ten grooten deel' anders verklaard vindt! Die op het gevoel in den donker van jongs af eene kamer had leeren doorwandelen, dien zou het geleid worden daardoor by 't gezicht zonder omtasten, vreemd moeten voorkomen. Die het klavier spelen geleerd heeft zonder grondbeginsfels, kan naspelen, maar met kennis en naar zijn hart en gevoel speelt hy niet, wat hem niet voorgelegd is, zoo hy of zelf zich niet uit praktijk en een innig beginsel, theorie heeft gevormd, deze mag dan meer of minder volkomen zijn. Maar gelijk niets zoo klaar en eenvoudig als de eenige waarheid is, gelijk alles in haar één is en tot één uitloopt, zoo is 't ook met de wezendlijke taalkennis. Het geheugen leert zekerlijk losse regelen vasthouden, en kan die by de oefening aanbieden; en het is ook met dezen dat men zich behelpt, ja, wel dikwijls zonder dat een ziel, niet gewoon in zich-zelve te keeren, om meer of om beter roept; maar regels uit gezag of uit voorbeeld aangenomen, zijn aan 't menschlijk verstand

stand ten verderve, om dat zy onderling geene doorstralende eenheid hebben; en het komt aan op beginsels. Beginsels derhalve en wel toegepaste ontwikkeling van die, met het gebruik vergeleken, hierin ligt de ware Leer der Taal, en zonder deze is er geen. Hiertoe heb ik dan ook gemeend alles te rug te brengen, hieruit voort te redeneeren; en dus verzelfigt zich ook de geest en het lichaamlijke der spraak, gelijk die van de mensche-lijkheid in ons.

Maar zal dit dan niet te afgetrokken, te duister, te vervelend worden? — Die niet met genoeg en kan denken of verband van waarheden inzien, voor dien, zeker, schreef ik nooit. Doch ook de voorstelling van waarheden kan en moet klaar zijn voor elk die zich-zelfen verstaan kan. En indien hier of daar (ik verbeelde 't my niet) in de redengeving die somtijds verklaring is, iets dat nadenken vereischt, voor mocht komen, de waarnemingen omtrent het gebruik houden stand; en zy mogen tot regels strekken, en zullen alsdan de Spraakkunst uitmaken voor die grond en reden verkiest daar te laten, en zich met de uitkomsten en hare overéénkomst met die waarnemingen des gebruiks te vergenoegen.

gen. Een oog hier en daar verder ingeworpen zal veellicht onvoorziens dieper doen gaan en allengs aantrekken: want wie leeft er, wie is mensch, die zich-zelven met wat het ook zij te vreden kan houden zonder zich daarby eenige (al ware 't ook slechts schijnbare) reden, bewust of onbewust, voor te stellen? Denken toch doet men by alles, en denken is geen bloot en eenvoudig zwevend gevoel, maar een vergelijking van denkbeelden, waarin het eene als vroeger, het andere als later in ordening onderscheiden wordt, en hieraan is wat wy oorzakelijkheid noemen, verknocht. Doch ik wil daar te dezer plaatse niet dieper in treden.

Tot opheldering veler byzonderheden en om een nieuw uitzicht te openen heb ik my reeds van voor etlijke jaren in mijne Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden bevljigt, die ik als voorloopers van eene algemeene Taalverklaring onzer Moederspraak in het licht zond, en waartoe ik omtrent vele punten de genen verwijzen mocht, die mijne hier gegeven bevestigingen dieper indringen of nader bevestiging zien willen. En even zoo is het in andere gevallen met mijne Verhandeling over de Geslachten, het eerste werk, waarmede ik in 1806 voor mijnen te rug keer uit den vreemde
ben

ben opgetreden, en waarvan een Tweede Druk in 1818 verscheen, en een goed jaar later door een Geslachtlijst der Naamwoorden werd opgevolgd, die ook thands, zeer aanmerklijk vermeerderd en alzins meer uitgebreid, tot een Herdruk gereed ligt. Doch eindelijk kwam nu de tijd dat mijne arbeidzaamheid door eene algemeene verzwakking gefnuikt moest worden, en ik onderwerp my aan dit uitwerksel des ouderdoms onder innigen hartedank aan Hem die my dus verr' in weldadig geleide te doen gaf wat ik hoop niet onnuttig te zijn geweest of te zullen blijven offchoon ik ook hierby moet afbreken.

Ik gevoel eene mooglijkheid, dat er zijn zullen, die in de resultaten mijner beginselen meer belang stellen dan in de beginselen-zelven. Men heeft zich te veel aan het napraten gewend, en het kan niet anders of het zelfdenken moet sommigen (veel of weiniger) vreemd of lastig geworden zijn. Wat my betreft echter, ik acht het my in gemoede onplichtelijk, eene waarheid als op mijn gezag, of, anders dan uit haren grond opgehaald en in 't redemlijk verband met onze ziel-zelve, voor te dragen. Wil men derhalve mischien, wat meer Theoretisch dan practikaal is, niet slechts overslaan, maar

maar uit deze mijne Spraakkunst een verkorte die het laatste alleen bevat, uittrekken, en in 't licht zenden, my is het wel; doch het mag dan voor zoo verre 't uit het mijne getrokken is, met het mijne overéenkomen, maar het zal de mijne niet zijn, die ik hier zoodanig geve als zy uit mijn hart vloeide. Het oude: SPREEK, OP DAT IK U KENNE, heeft een diepen zin. Men mag 't uiterlijk lichaam kennen of herkennen, maar den mensch die het omdraagt, kent men niet dan door het uitvloeisel zijner ziel dat de spraak is: en geen spraak derhalve, geene taal, uit gezag of uit willekeurige overéenkoms, maar alleen waarin de ziel als beginsel en oorzaak erkend wordt, ja waar in zy leeft!

Wat mijne Voordracht betrefte; ernstig trachtte ik klaar en kort tevens te zijn. Ik erken echter dat by mijnen zoo verr' gevordenden Ouderdom een volkomen gelijkheid in dat stuk meer gewenscht en beoogd dan bereikt kon worden. *Multa senem circumveniunt incommoda*, en hieronder is ook zoo wel een gebrek aan die gladheid van stijl als van stem te tellen die aan eene voorgestelde gedachte eene helderheid en behaaglijke duidelijkheid geeft. Ik maak op dit punt geen verſchooning.

Waar

Waar de noodwendige keus geene andere is, dan *OF niet, OF wat onvolkomen*, mag die van dit werk een gebruik wil maken, 't voor lief nemen zoo het worden kon; en die dit niet wil, dien dring ik 't niet op. 't Is de menschelijke onvolkomenheid, die den jeugdige minder toelaat te zien, dan de meerdere in jaren verkregen kan hebben, maar een hooggeklimmen grijsheid daartegen de bekwaamheid ontnemt om een onderricht even goed en aangenaam voor te dragen; en dit is 't geen ik (en in welke vakken niet al!) aan my-zelfen en anderen ondervond.

Veellicht ontdekt men in 't beloop van dit werk eenig gebrek aan netheid van orde in de byzondere uitvoerigheden. Ik zal zoo iets noch verdedigen noch verbloemen, maar alleen aanmerken, dat het in een hoogen ouderdom geschreven zijnde op de wijze als ik altijd gewoon ben geweest, voor de vuist en zonder voorgeregeld ontwerp, het niet onnatuurlijk zou zijn indien met de verzwakking van 't hoofd, iets niet juist in 't verband van een strenge *methodiquen* afloop en samenhang, maar eenigermate ontijdig ware ingevallen, en dus als misplaatst aan te merken. Mijn Beginsel van EENHEID duldde nooit eene samenstelling
uit

uit byzonder bewerkte brokken, maar 't behoef mijner ziel was altijd een doorgaande stroom van denken, zonder afscheiding of te rug keer. Mijne schriften zijn dus natuurlijke uitvloeisels, geene gewrochten van kunst of vlijt; en daarom ook nooit eenige aanspraak makende op de lof van den lezer, maar slechts pitgestort om hem (kunnen zy dit) nuttig te zijn door de meêdeeling.

Over mijn gebruik van de aangenomen Latijnsche kunstwoorden der Grammatica met en door Nederlandsche heen, zal ik my hier niet ophouden. Ik heb elders over het angfzig of praalziek vermijden van aangenomene bast-aartwoorden genoeg gezegd; maar in den Spraakleer zijn zy algemeen bekend en in zwang. En indien er ook iemand te vinden mocht zijn die deze in alle talen gebruikelijke benamingen niet verstond, 't zal hem niet meer moeite kosten 't Latijnsche en de beteekenis daar van te leeren kennen, dan die van een zoogenaamd Nederduitsch woord dat toch, als een kunstwoord, eene byzondere wijziging van beduidenis door zijn toepassing aanneemt. Zekerlijk hadden wy die vreemde woorden niet noodig, indien men onze taal niet op de Latijnsche wijze geregeld, en in geen Latijnsch keurs-

keurslijf (om het dus te noemen) geklemd had. Maar dit eens ingevoerd zijnde, werden die Latijnsche woorden noodzakelijk om dat zy Latijnsche denkbeelden van vormen meëbrengen, dikwijls niet dan zeer duister of onvolkomen in zuivere Landeigen woorden (die meer omschrijvende zijn,) uit te drukken.

Mijne beschouwing van de taal doet niet te min een aanmerkelijk aantal van onderscheidingen en van regelen wegvallen, die in een Latijnschen of op de Latijnsche leest geschoeiden Taalleer vereischt zijn. Die daar al te zeer aangewend is om buiten die vormen te kunnen denken, zou wellicht hier of daar iets vergeten kunnen achten, dat door hem gevorderd wierd. Ik heb hieromtrent gedaan wat ik mocht ten einde al het noodige wel te vervullen; en ook heb ik my dikwijls genoeg, vertrouwd ik, by overéénstemming of verschik van 't Latijn (vooral in het vak der Woordschikking) met een enkel woord dat aan het Latijnsche herinnerde, den Latinist dienstbaar getoond om de vergelijking der twee talen, zoo hy 't wil, op te maken. Doch één eerste proef kan in eens niet aan alles genoeg doen wat elk die nog aan de beschouwing der zaak uit een vrij en hem nieuw schijnend oogpunt ongewoon is,

zou

zou kunnen verlangen. Tweehonderd jaren heeft men aan 't vormen van eene Grammatica onzer taal gearbeid, met inzicht niet zoo zeer om haar te doen kennen, als veeleer om haar (dus noemde men het) te beschaven; en het einde daarvan is geweest, haar, hoe langer hoe meer, te leeren miskennen. Wil men thands de taal in zich-zelve beschouwen, men zal geene honderd jaren van noode hebben om haar wel en innig machtig te worden, maar het zal (na de gemaakte voorbereidingen waarin HUYDECOPER ons vooring) nu het werk van een leeftijd zijn.

Gelijk nu, waarschijnlijk, dit wel de laatste schatting is, die ik aan mijn Vaderland opbrengen mag, neem ik, als een Nederlander ten koste van wiens bloed, goed, en staat, het twee eeuwen gestaan en gebloeid heeft, en, eens groot en machtig geworden, (helaas!) ook gevallen is, afscheid; en dit, met eene aandoening als niet ieder gevoelen kan, maar in hoop van 't welhaast met een beter te mogen verwisfelen, waar geene omwentelingen, staatspartyen, verdeeldheden, of invloeden van Vreemden, te vreezen zijn.

1826.

B.

INLEIDING.

TAAL noemen wy eene regelmatige uitdrukking van onze gedachten, by opvolging. Ik zeg *gedachten*, maar men moet dit woord in de volstrektste algemeenheid opvatten, zoo dat het ook alle gewaarwording behelst.

Het woord is van **T**ELLEN, 't welk eene *aanstip- ping* uitdrukt in *voortrollenden afloop*. De aanstip- ping ligt in de *t*, de voortrolling in de *ll* (*).

Deze uitdrukking geschiedt of door geluiden voor 't oor, of door zichtbare teekens voor 't oog. Beide hebben 't zelfde einde, en rusten derhalve op de zelfde beginsfels.

Op de zelfde *beginsfels* rustende, moeten beide dan ook eene doorgaande gelijkvormigheid hebben. Dan, dewijl de *middelen* verschillend zijn, moet in de uitvoering zoo veel verscheidenheid zijn als de onderscheiden aart der middelen, niet vatbaar zijnde voor de zelfde aanwending en uitwerking, met zich brengt. B. V.

(* Zie mijne *Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verscheiden- heden*, III Deel, bladz. 106 en volg.

B. V. Geluid en beweging zijn twee geheel onderscheiden uitwerkfels: Echter kan een geluid en een beweging, ieder afzonderlijk zoo wel als te famen, een zelfde ding te kennen gevende, in gelijkheid van 't beginsel waarop de uitdrukking steunt, over één komen. *Grootheid* b. v. wordt in beide uitgedrukt door uitdrukking eener rijzende beweging; *klein*, door buiging, of verachting.

Men kan dus een spraak hebben, zoo dra men geluiden of teekens heeft. Een trommelflag, een klokgelui, een wind, een klappen met de vingers, het maatslaan van een orchestmeester, de onvolmaaktste tekening of schildering, 't hieroglyf, enz. dit alles is spraak of taal. Zoo spreekt de geheele Natuur tot ons. — Maar wy bepalen ons hier tot die geluiden, welke de mensch met zijne natuurlijke werktuigen van borst en mond vormt, en tot die teekens welke hy met zijne natuurlijke lichaamsbewegingen uitdrukt; beide, zonder behulp of bykomst van eenig ander werktuig.

Hierdoor wordt het woord **TAAL** nader beperkt.

De eerste soort van taal wordt **SPRAAK** of **TAAL**, in een enger zin, genoemd.

Het woord *spraak* is de uitdrukking van de werking des monds, waarin alle de spraakdeelen zich ken-

kennelijk samenvoegen. Zoo is 't ook met *lingua*. Minder volkomen drukt het Gr. *γλωσσα* dit uit.

De tweede soort noemt men *pantomime*, met een oneigen woord. Want zy is niet meer pantomime (dat is, geheel nabootsing) dan de geluidtaal. Beide zijn deels nabootsing, 't zij door geluid of beweging, maar grootendeels natuurlijke werkingen des lichaams, aan 't gevoel der aandoeningen verknocht; en beide zijn dus den mensch even natuurlijk eigen en aangeboren, en bestaan ook altijd even zeer onder ons.

Maar het onderscheid is, dat de beschaaving de geluidtaal heeft aangekweekt en verfijnt, de teekentaal der lichaamsbeweging daartegen zoo veel mogelijk onderdrukt en doen inkrimpen. Ik voeg daarby, in den zoogenaamden dans op de belachlijkste wijs doen ontàarden.

Beide zijn den mensch niet alleen natuurlijk, maar zelfs eene behoefte; en niet slechts een der eerste en natuurlijkste banden der maatschappy tuschen menschen en menschen, en menschen en beesten, maar ook ter ontlasting van opwellende aandoeningen, waarin 't lichaam zonder dat bezwijken zou, noodig.

Wy zullen hier van de **SPRAAK** of geluidtaal handelen.

De **SPRAAK** is dan eene regelmatige uitdrukking

A 2

van

van gedachten of gewaarwordingen door natuurlijke geluiden, uit de borst door den strot voortkomende en in den mond door de spanning of beweging van sponnige deelen gewijzigd.

Het voortkomen van die geluiden uit de borst geschiedt door uitademing.

Wanneer dit (hetgeen tegen de natuur is die in het geluid, als gezegd is, eene ontlasting beoogt,) by wege van inademing geschiedt, noemt men dit met den naam van Buikspreken, van 't welk men eene kunst heeft gemaakt; waarvan mischien wel eens opzettelijk, doch hetgeen buiten deze stof is.

Wanneer die ademing door den zich spannenden strot uitgedreven wordt, geeft zy een klank waardoor zy zich van de gewone en doorgaande uitademing onderscheidt, en dien wy (als 't voortbrengsel van eene opzettelijke aanwending van een werktuig zijnde) de *kunstige uitademing* noemen zullen.

Wanneer in deze kunstige uitademing de adem uit den gespannen strot rechtstreeks uitgedreven wordt zonder eenige afwending of buiging van dezen luchtstroom, brengt zy een *eenvoudigen klank* voort. Doch

Wanneer de uitgedreven wordende luchtstroom eenige verbuiging ondergaat, het zij by, het zij na zijne uitdrijving, in de keel-zelve, of binnen den mond, zoo is de uitgebrachte klank niet een-

vou-

voudig maar *gewijzigd*, en dien gewijzigden klank noemt men stem.

De deelen waardoor die wijziging geschiedt, worden *spraakdeelen* of *spraaktuigen* genoemd.

Zy zijn de keel, het verhemelte, de tanden, de tong, en de lippen.

In 't woord *spraak*, en *sprong*, en *sprank*, zijn zy alle in werking.

De KEEL (of, beter gezegd, STROT) is het uiterste van de luchtpijp waardoor men adem haalt, en gedeeltelijk gedekt door een ter ademing beurtelings openend en wederom dekkend klepje, en aan deze opening met een soort van snaar voorzien, die men willekeurig (offchoon van de daadzelve onwetend) meer of minder spant, en door welker meer of mindere spanning zoo wel als door de meer of mindere drift der uitademing de klank sterker of zwakker, hooger of laager is.

De keel (als men gewoon is te spreken, of beter, de borst,) drijft derhalve den adem door een op verschillende wijzen vernaauwd en meer gerekten en gespannen strot uit.

De TONG, vatbaar voor in- en uitstrekking, en (als alle dierlijke vleeschspieren,) voor zwellen en samentrekking, is met eene soort van goot voorzien, waarlangs de uitgedreven adem of stem henenstroomt, ('tgeen men in de dieren een gefpleten tong noemt,) zonder 'twelke de uitademing geen bepaalden stemklank kan voortbren-

gen. — Zy kan zich verbreeden en verplatten, en ook verfpitfen. By 't verfpitfen wordt zy langer dan de mond, en is dus genoodzaakt zich te krommen; en die kromming is eenvoudig of famengefteld. *Eenvoudig*, wanneer zy hare rug bol en als tot een brug voor den adem maakt. *Samengefteld*, wanneer zy hare rug, aan den wortel, bol, en naby de punt, hol maakt, in de gedaante van 't geen men een *oïïef* noemt. Dit laafte heeft in de uifpraak der fifende letteren plaats.

De LIPPEN fluiten zich, of zy openen zich op verfchillende wijzen, meer of minder verwijde gapingen makende; en dit, by wege van verbreiding tot een ffoort van fpleet, of by wege van famentrekking tot een eenigzins vooruitftekende en geheel of half rondvormige buis.

De TANDEN, als vaste en onbeweeglijke deelen, (behalven een meerdere beftemdheid welke zy aan de galming der ftem tegen het verhemelte byzetten, en waarvan het verlies de fpraak des ouderdoms kenteekent,) dienen alleen tot fteunpunt der tong-fpits in het fluitende aanftippen en fifen.

Het VERHEMELTE, behalven dat het als een meer of min gefpannen welkleed den galm verfterkt en geleidt, dient tot fteunpunt der tong in 't klemmen van den klank by die letter welke met haar lijvig middelgedeelte gemaakt wordt; de *n* naamlijk, in hare drieërlei verfcheidenheid, waarvan op zijn plaats!

Ten

Ten einde dit alles korter samen te trekken en in eene meer bepaalde en, als men het noemt, *praktikale* toepassing te brengen, zeggen wy:

De KEEL beweegt zich op verscheiden wijzen onder de uitademing. — *Afzonderlijk*, door de opzetting van haar voorste gedeelte, welke eene schavende uitblazing verwekt en hooren doet, en naar mate die met hooger of lager spanning in het bovengedeelte der luchtpijp-zelve gemengd is, verschilt. Zoo onderscheidt zich *k* en *g*.

't VERHEMELTE spant zich in sommige gevallen; in andere is het meer lijdelijk. Alleen werkende, geeft het de *h*; met de keel te samen, de *ch*.

De TONG werkt door slag, door drukking, en door stooting. — De *slag* is of los en algemeen, als in de *l*; of bepaald en voortstuwende, waarby zy ratelt, als in de *r*. — De drukking geschiedt tegen het verhemelte, en of met de punt of met het midden, als in *j*, en in *n*. — De stooting geschiedt tegen de tanden, en dit op verschillende steunpunten van die, van 't onderste der tanden af gerekend tot hunne vereeniging met het verhemelte toe, waarvan 't onderscheid der Engelsche *th*, der *z*, der *d*, der *t*, der *tz*, en der zuivere *f*.

De LIPPEN werken door sluiting, blazing, en verwijding. Door sluiting, als in *m*; en hare bla-

zing is of gelijkmatig als die in *p* en *b* plaats heeft, en waardoor deze eene gelijkheid met *f* en *v* hebben; of ongelijkmatig ten aanzien van boven- en onderlip, als in *f* en *v*. Haar verwijding is een blazing met de hoeken des monds en geeft *w*.

Zie daar de ELEMENTEN der spraak by alle volken. Andere zijn er niet, dan uit deze samengesteld, en dus niet als *elementen* aan te merken. Doch alle die bewegingen zijn verscheiden. De een stuit, steunt, klemt, spant, of blaast, met eene andere stip van zijn tong, tanden, verhemelte, keel, of lippen, dan de ander. Van daar de verschillende uitspraken der volken, en die der byzondere personen, die alle hierin eenigzins verschillen, en door welker oneindige verscheidenheid van combinatiën in de uitspraak een ieder aan stem en spraak, even als aan gelaat en houding, erkenbaar is.

Van deze oneindigheid dier combinatiën, en de moeilijkheid van die te onderscheiden, ontstaat ook de onoverwinlijke moeilijkheid om de taal der Wilden te schrijven.

Echter zijn in dit alles natuurlijke en noodzakelijke waarnemingen te doen. Waarvan een der eerste, meest in het oog loopende en volstrektste, zoo in hare fysieke noodzakelijkheid als in hare be-

bevindelijke waarheid (en dus ook algemeenste en onloochenbaarste) is, dat de sterker spanning van het eene spraaktuig ook een sterker spanning van het andere meëbrengt. Van 'twelk de verwisseling der letteren van het zelfde spraaktuig naar gelange van die waarmeê zy in eene lettergreep verenigd worden, noodzakelijk is.

Dus verre van de Werktuigen der spraak!

Wy moeten hier thands van de Spraak-zelve handelen. Dat is, van de aanwending dier werktuigen om daardoor gewaarwordingen of gedachten uit te drukken. Of liever, van de overéénstemming of (met algemeener woord) de *correspondentie* (de onderlinge betrekking waardoor het een op het ander slaat, het een aan het ander beantwoordt, het een het ander aan den geest, het verstand, of de verbeelding vertegenwoordigt,) der verschillende stemgeluiden met de denkbeelden, uit krachte waarvan de eerste tot kenbare teekens van de laatste verfstrekken.

Met de algemeene verwarring van beseffen, in hersens, aan 't zelfdenken en eigen waarnemen in 's menschen verstandelijkheid, vreemd, en met de daaruit ontstane heerschappy van een wetenschappelijk gezag, heeft men zich al zeer algemeen ingebeeld, dat die overéénstemming of correspondentie uit eene willekeurige overeen-

komst zij. Dat dit wanbegrip even zeer historisch, als in phyfike befchouwing en zielkundige waarheid, valsch en door het belachlijke heengaan-
de is, daarvan kan zich ieder door de minste op-
merking overtuigen, en het behoort niet tot ons
ontwerp.

Wy hebben de Taal befchouwd als eene *regelmatige* uitdrukking van gewaarwordingen of ge-
dachten, door klanken. Doch niet slechts de
opvolging van die klanken, de klanken-zelve moe-
ten regelmatig zijn; en dit is in het regelmatige
der uitdrukking befloten.

Deze regelmatige klanken nu worden met een
algemeenen naam *woorden* genoemd.

Eene regelmatige opvolging van deze regelma-
tige klanken ter uitdrukking onzer gedachten wordt
rede genoemd.

De woorden *taal* en *rede* verschillen daarin,
dat *taal* de woorden en hunne opvolging, in
't algemeen aanduidt, doch *rede* alleen eene by-
zondere opvolging.

Het woord *rede* beteekent niet anders dan voort-
gang; van het Thema *r*. 't Is even zeer eigen om
dien der gedachten als der woorden uit te druk-
ken. En van daar ook heeft men dat woord ge-
bruikt, om niet slechts den voortgang van de
eene tot de andere gedachte, maar ook het ver-
mogen van den geest om dus van de eene gedach-
te tot de andere over te gaan, en zelfs het daar-
uit

uit voortvloeiende *inzicht* van het verband der gedachten te beteekenen.

Men onderscheidt sedert eenigen tijd die tweederlei toepassingen van het woord door de tweederlei schrijfwijze van *redo* en *reden*, waarvan mijne Geslachtlijst der Naamwoorden op het woord is na te zien.

Zonder ons derhalve met de nieuwe of oudere zoo genaamde Filozofen die de spraak of taal niet als 't menschdom natuurlijk aangeboren, maar als een willekeurig verdrag van menschen aan willen zien, op te houden, zij het hier genoeg als inleiding tot eene *Grammatica* of *Spraakkunst*, dat is **SPRAAK-REGELING**, en niet eene *Spraakvorming* uit den eersten grond welke (beter en nuttiger by wege van eene *Analyfis* der taal zou geschieden,) kortelijk en eenvoudig aan te merken, dat de overeenstemming tusfchen woorden en denkbeelden, in de natuurzelve berust, en tot drieërlei grondslagen te rug is te brengen. Namelijk

- A. Uitdrukking van hartstocht, door natuurlijken kreet aan de aandoening eigen;
- B. Vertegenwoordiging door aanwijzing,
of door nabootsing;
- C. Door eene verstandelijke *approximatie*, welke bestaat in de verwisfeling van een denkbeeld met een ander dat daarmede in betrekking staat; hetgeen de geest dikwijls zonder opzet en onopmerkend doet, doch somtijds ook
uit

uit noodzakelijkheid, in geval van belemmering of van onmacht om zeker denkbeeld op eene andere wijze te kennen te geven.

Gelijk ondertusfchen deze approximatie eigenlijk veeleer eene buitengewone toepassing des verstands, dan eene natuurlijke uitdrukking van famenstemming tusfchen woord en voorftelling, is zoo kan zy in den grondslag der taal niet wel eigenlijk meêgerekend worden, maar deze wordt best tot de twee eerste bepaald.

Uit dit aangevoerde volgt, dat alle *primitive* of eerste en oorspronkelijke woorden, noodwendig in in een van driën bestaan, het zij

1°. In den eenvoudigen KREET, als *ai! hui!* waarvan voorbeelden in het Kort Overzicht der geflachtregeling, voor mijne Geflachtlijst der Naamwoorden geplaatst, bladz. 53 en 54.

2°. In AANWIJZING door de richting van stem en van adem zelve, (als in de perfoonlijke voor-naamwoorden, waarvan mijne Verhandeling over de buigingen; met welke men het Aanhangfel tot het ftuk der Betrekkelijke voor-naamwoorden in het III. Deel mijner Taal- en Dichtk. Verfch. bladz. 181—195 vergelijken mag); en, ten aanzien der fpraakdeelen-zelven, door dezen in werking te toonen. Zie hiervan het gemelde Overzicht, bladz. zijde 52.

3°. In NABOOTING, het zij van geluid, als meestal; gelijk in *ra, rij, rom, trom, piep, hik, hok,*

hok, hak, tik tak, klik, klak, klok, blaf, maauw, enz. — Het zij ook zelfs van gedaante, als *o in open*, en als in de uitspraak van *buis* en *bus*, enz. Van welk een en ander 't evengeroerde Overzicht.

Dat de eerste foort nog ten deele als Interjection aangemerkt, in de taal bestaat, weet een ieder; terwijl men daartegen de tweede foort als buiten de taal aanmerkt, en alleenlijk somtijds (en dit zeldzaamst,) als eene naïviteit toelaat, waar de stijl daarnaar ingericht is. Ennius, by de oude Romeinen, gebruikte nog zijn *taratantara* voor 't geluid der trompet, als Aristofanes zijn *ἄριστος*, *κωκ*, *κωκ*, en de laatste, niet dan spottende; doch de werkwoorden daarvan gemaakt, met hunne afgeleide naamwoorden, houden in alle talen stand, en zijn in de onze meestal zeer kenbaar.

Ik heb elders aangetoond, dat onze woorden oorspronkelijk niet dan hoedanigheden bevatten, het zij dan van geluid of gedaante. (*) En het is dus, dat de nabootsing, als gezegd is, die tweederlei voorwerpen heeft. De kreet-zelf drukt eene aandoening, en dus, eene hoedanigheid uit. Maar de hoedanigheid is het voorwerp van een Adjectivum; en indien die hoedanigheid in ons denkbeeld met

(*) Zie mijne Verhand. over de Geslachten der Naamw. I. en II. Afd.

met het bestaan of bewegen vereenigd wordt, is de uitdrukking daarvan een Werkwoord. Alle Naamwoorden derhalve zijn in hun oorsprong of eigenlijke adjectiven of uit werkwoorden afgeleid. Men zie over het een en ander mijne Verh. over de Geslachten, § 5 tot 11.

Zie daar derhalve de wording van *nomina* en *verba* (naam- en werkwoorden). Dat de *adverbia*, of zoogenoemde Bywoorden, eigenlijk *adjectiven van adjectiven* of *van verba* zijn, heb ik in het Eerste Deel mijner vroegere Verscheidenheden bl. 119 en volgg. meen ik, doen blijken.

Dat de zoogenoemde *Voornaamwoorden*, slechts een foort van Naamwoorden zijn van eene persoonlijker of betrekkelijker toepassing, en dus tot de zelfde klasfe behooren, loopt zonder opzettelijk aanwijzen in 't oog. De *Voorzetsels* en *Bindwoordtjens* zijn, als wy op zijn plaats toonen zullen, 't zij miskende naam- het zij werkwoorden, en de Hoofdverdeeling aller woorden bepaalt zich derhalve tot de TWEE gemelde; naamlijk *Naam- en Werkwoorden*.

Deze twee klasfen van woorden maken overzulks de taal uit. Zy kunnen afzonderlijk, en kunnen in het redeverband beschouwd worden. Zy kunnen 't ook, in beide betrekking, als bloote geluiden, en met opzicht tot de uitdrukking van die geluiden. In den eersten zin, is naar het eerste Lid der verdeeling, de *Uitspraak* een Eerste deel der
 Spraak-

Spraakkunst; in den laatsten zin, is 't de uitdrukking door 't schrift en zijn samenstelling, die men *Spelling* noemt. Doch dewijl zich de Taal, als geluid, in verschillende *Elementen* oplost, gelijk wy gezien hebben, en deze elementen door verschillende figuren beteekend en erkend worden, zoo behooren uitspraak en spelling als wezen en beeld by een, en de laatste is aan de eerste verbonden. Men bevat beide dus gelijkelijk onder het Grammatikale kunstwoord van *Orthografie*, dat rechtschrijving beteekent, doch by ons door *Spelling* uitgedrukt pleegt te worden; en dit Deel bevat dus het eerste der Letter- of Spraakkunst.

Maar benevens het eigen geluid van een woord, kooft ook in aanmerking de verandering die het in zich-zelf ondergaat, zoo wegens' betrekkingen waarin het tot eenig ander woord of denkbeeld gebracht wordt, of ten aanzien van verandering van beteekenis, waardoor het zelfs van naam- tot werkwoord, of van werk- tot naamwoord kan overgaan, als ter zake van een verandering van foort in zijne eigene klasfe, b. v. van zelfstandig tot byvoeglijk of omgekeerd; en inzonderheid mede door verandering of wijziging van beteekenis. Dit maakt een Tweede Hoofddeel der Spraakkunst uit, die men met het geleerde, schoon oneigen woord, *Etymologie* noemt, doch beter by ons *Afleiding* noemen zou, doch welke benaming voor de gewoonlijke toepassing wat te ruim in

in bevatting is, als in haar beteekenis de geheele oorsprongkennis der woorden insluitende, die, ja zeker tot eene volkomen Grammatica zou behooren, maar te rijk en te diep is om in eene praktische Spraak- of Taalkunst behandeld te worden.

In het Rede-verband beschouwd, komt het op twee zaken aan, die zekerlijk nader op elkander invloeden dan (naar de gewoonlijke wijze van die stof te behandelen) iemand zich voorstelt, maar toch tweederlei voorwerp voor de beschouwing opleveren. De eerste is de Schikking der woorden tot eene rede, naar de verscheidenheid van de bedoeling des sprekers, als stellig, of vragende, rechtstreeks, of ingewikkeld en ondergeschikt aan eene andere rede, voor zoo verre dit op de uitdrukking kan invloeden; en de wijze hoe deze woorden met elkander in de vereischte beteekenende verbinding te brengen. Men noemt dit met het Grieksche kunstwoord, *Syntaxis*, d. i. samenstelling, doch by ons gewoonlijk *Woordschikking*.

De andere zaak die by deze schikking behoort, wordt als een Vierde en laatste Deel achter-aan gevoegd, en is wat men *Profodie*, dat is *Toezang*, heet. Deze bevat de kennis en plaatsing van *Toon* en *Maat*, waardoor men verstaat de bepaling van de hoogte en laagte van klank, en langere of kortere doring der sylben. 't Spreekt van zelfs, dat deze voor zoo verre elk woord op zich-zelf betreft, aan het woord als geluid eigen is, en

over-

overzulks tot de uitspraak-zelve behoort. Ieder woord wordt noodwendig met den daaraan eigen toon uitgesproken, en die een taal uit den mond eens Taalkundigen leert, leert ook uit dien hoofde tevens de Profodie van dat woord op zichzelf, en dit, zonder daar zelfs aan te denken. Doch anders is het met den gene, die een taal uit boeken moet putten; en anders is het ook sedert een leeftijd, met onze welluidende moedertaal geworden, die zoo deerlijk in de verbasterde uitspraak welke men zoo baldadig als dom, in eene algemeene Staatsverwarring en omkeering, door heeft gedrongen, mishandeld is. Zy behoort derhalve van den aanvang af, wel aangewezen, wel waargenomen, wel geeigend te worden; en het is alleen ten aanzien van eene opvolging van woorden in een redeverband, dat de Profodie by de Syntaxis gevoegd worden, of ten aanzien van Poëzy en Oratorie, die niet tot de Grammatica behooren, maar haar onderstellen, afzonderlijk en achter de andere deelen der Spraakkunst haar plaats hebben kan.

Na deze algemeene Inleiding zullen wy tot de byzondere Deelen der Grammatica overgaan, en daarin, naar het algemeene gebruik, met de zogenoemde Orthografie in dien uitgebreiden zin der benaming, waarin zy het uitdrukken der taal beide door 't geluid en door 't schrift bevat, aanvangen.

B

EER.

EERSTE DEEL.

VAN UITSPRAAK EN SPELLING.

Wy hebben opgemerkt dat de taal in geluiden bestaat, voortgebracht en gewijzigd door Spraaktuigen, wier werktuigen wy de *Elementen* der spraak noemden. Deze Elementen der spraak nu worden door eigenaartige teekens afgebeeld, die ook dezen naam voeren, en by ons die van *letters*. Het Grieksch noemt ze *γραμμάτια* dat is *figuurtrekken*, het Latijn *litera*, het geen als uit het Grieksch genomen, *eenvoudige figuur* schijnt te moeten aanduiden, of, als zuiver Latijnsch met *littus* verwant, enkel *streep*.

Dat deze letters waarlijk niet anders dan afbeeldingen van de spraaktuigen zijn, en in weêrwil van alle verbasteringen van eeuwen op eeuwen daar in gebracht, nog kennelijk genoeg als zoodanig, meen ik in mijne Verhandeling *over het Letterschrift* genoegzaam getoond te hebben, doch doet tot de taal-zelve niets.

Doch

Doch men noemt ook deze Elementen der taal zelve met dien naam van letters, het teeken dus met het voorwerp verwarrende. En 't is dus ook van eenig belang, dit wel te onderscheiden.

Het beeld ondersteunt noodwendig het afgebeelde, en moet van dit afhangen. Teekens kunnen willekeurig zijn, beelden kunnen 't niet, en het is overzulks van gewicht, wel te vatten, dat letters geen bloote teekens maar afbeeldfels zijn.

Het woord letter in de *vague* beteekenis nemende waarin het gebruik beide de elementen der Spraak en de beelden daarvan in dat woord bevat, zou men de letter in *mondletter* en *beeld- of schriftletter* kunnen onderscheiden.

De mondletter is een beweging van één der spraakdeelen, of door zich-zelf alleen in het bewerken van den uitgaanden adem, of met behulp van een ander spraakdeel dat tot steunfel dient. Deze beweging brengt in den uitgaanden adem een onderscheiden wijziging van den klank voort.

Maar die beweging, schoon niet werkende dan op den uitgaanden adem, kan dit uitgaan des adems vooruitgaan en dus by zijn ontstaan reeds wijzigen, zoo dat hy met die wijziging aanvangt; of zy kan den klank als hy daar reeds is, eene wijziging geven waarin hy eindigt. De letters kunnen dus in den klank voorgaan of in den klank invallen. Van daar onderscheidt men voorletters en sluitletters. En die beide kunnen

B 2

in

in een zelfden klank te gelijk plaats hebben, daar de klank in eene zekere wijziging aangevangen, onder 't uitgaan eene andere kan aannemen. Dus kan een zelfde klank door voor- en fluitletters gewijzigd zijn.

Daar kunnen meer dan eene beweging van verschillende spraakdeelen te gelijk plaats hebben, het zij in het voorgaan aan of met den klank, het zij daar invallende. Daar kunnen dus meer dan eene voor- of fluitletter plaats hebben, mits van eenen gemaklijken overgang met elkander zijnde; zonder 't welke zy den klank zouden verdeelen.

Ieder klank, 't zij gewijzigd, 't zij niet, bestaat uit eene enkele ademhaling; en verscheiden gewijzigde of niet gewijzigde klanken kunnen, op elkander volgende, by één behooren tot samenstelling van hetgeen wy een *woord* noemen.

Een *woord* is een (het zij enkel of dus samengesteld) geluid, waaraan een afzonderlijk begrip der ziel of denkbeeld verbonden is.

Elke afzonderlijke 't zij door letters gewijzigde, 't zij dus niet gewijzigde klank noemt men een *lettergreep* (syllabe), dat is samengrijping van (tot de wijziging van één klank by één behorende) letters. Benaming, in een later tijd toen het ware en louter verstandelijk begrip der letteren reeds verloren was, ingevoerd, en die niet dan op de door meer dan ééne letter gewijzigde klanken,

ken, slaat; maar die men door uitbreiding van de eerste en ware beteekenis ook op de door eene enkele letter gewijzigde klanken, ja zelfs ook op de gants ongewijzigde klanken, heeft toegepast.

(O, als uitroep, wordt dus een lettergreep genoemd.)

Ongewijzigde klank is derhalve geen letter, maar wordt in de letter ondersteld. Hierom hielden ook de letterbeelden van ouds den klank in, en waren inderdaad lettergrepen. En de klanken op zich zelfs werden niet afgebeeld.

Doch ook de klank kan in zich-zelf verscheiden zijn, zonder door beweging der spraakdeelen gewijzigd te worden; maar dit onderscheid behoort niet tot de eigenlijke letter, gelijk wy haar bepaald hebben.

De Letters als bewegingen van de verschillende spraakdeelen, behooren natuurlijkerwijze tot zoo veel foorten als er beweegbare spraakdeelen zijn, t. w. *lippen*, *tong*, en *keel*.

En, daar de beweging der spraakdeelen op zichzelf of met behulp van een ander spraakdeel kan geschieden, zoo kan men eene verdere verdeling maken, waarin ook de in zich-zelfs onbeweegbare deelen des monds, als *tanden* en *verhemelte*, begrepen zijn. De tong naamlijk kan, behalven op zich zelve, op of tegen de tanden en 't verhemelte werken, en zoo worden de tongletters

drieërlei. T. w. zuivere *tongletters*, *tand-tongletters*, en *verhemeltletters*.

Dit gesteld zijnde, en nu tot de *beeld- of schriftletters* overgaande, stellen wy de mondletters, d. i. de gewijzigde geluiden, te willen afbeelden. Wat middel zullen wy hierin natuurlijker wijze ter hand nemen? — De vraag lost zich lichtelijk op. Als ik 't *smeden* door een beeld wil te kennen geven, zoo teeken ik een hamer met een aanbeeld; het *roeien*, zoo teeken ik een riem; het schieten, een *hoog* en *pijl*; het *vischen*, een net. Dit is natuurlijk, ja noodwendig: want het werktuig is onmiddellijk aan de werking die het doet, verbonden.

Ja als ik een *man* met een *net* zie, zeg ik, dat is een *vischer*; dat is, een man die *vischt*. Een man met een *hamer* en *aanbeeld*, een *smid*; d. i. een *man* die *smeedt* enz.

Dienvolgende, als ik een *tongletter* wil afbeelden zal ik de *tong*, een *lipletter*, zal ik de *lippen*, een *keellletter*, de *keel* teekenen. En even zoo, als ik een *tandtongletter* afbeelden wil, de *tong* en de *tand* beide; een *verhemelt-tongletter*, de *tong* en 't *verhemelte* beide afteekenen. En de letterbeelden moeten beelden, dat is afteekeningen zijn van de spraaktuigen die haar vormen.

En deze afbeelding der spraakdeelen is genoegzaam, waar het spraakdeel slechts voor eenerlei beweging vatbaar is; maar waar het er meer dan eene

eene heeft, moet ook dit onderscheiden en de beweging-zelve, als eene byzondere letter van dat spraaktuig makende, daarby afgebeeld worden. Dat is, het werktuig moet in die beweging geteekend worden.

Zoo moet de tong in den slappen slag van de *l* recht of zeer flauw gebogen voorgesteld worden; maar in de ratelende kromming der *r*, slangsgewijze.

Zie daar de theorie van de schriftletters *a priori*; en zoo worden zy ook van achteren bevonden te zijn.

Men zie voorts mijne Verhandeling of liever Redevoering (want zy is slechts een uittreksel by wege van redevoering, uit eene uitvoeriger nasporing en betoog) *over het Letterchrift*.

De klanken-zelve op welke de Spraakdeelen by het uitdrijven werken, zijn (als gezegd is) geene eigenlijke letters, maar bloote uitademingen, in de letters onderfeld (zie boven), en werden dusvoorheen ook niet geschreven. Wanneer men deze naderhand desgelijks teekenen wilde, was het de stelling der spraakbuis waardoor zy verschillend klinken, die men afbeelden kon en ook werkelijk afbeeldde. Men zie ook hiervan mijn betoog *over het Letterchrift*.— Doch keeren wy tot de Elementen der taal-zelve weder!

De Elementen der taal verdeelen zich in blooten gcluidegenden galm, in de voortbrenging-

zelve door de verschillende stelling of spanning van keel en mond verschillend gewijzigd, en in wijzigingen, welke dit geluid onder 't uitgaan door de werking der beweeglijke deelen des monds ondergaat. En dit op de letters toegepast, doet deze in *klinkletters* en *medeklinkers* (vokalen en konzonanten) verdeelen. Waarvan de eerste als teekens een klank uitdrukken, de anderen alleen wijzigingen van een klank zijn.

De Vokalen zijn vijf in getale, algemeen erkend, maar onze tegenwoordige taal voegt er nog een zesde by.

Deze vijf zijn de *a*, *e*, *i*, *o*, *u*.

Die het onderscheid tusschen *klappen* en *kleppen*, en tusschen *aar* en *eer*, of *staan* en *steen* kent, zal de *a* en *e* onderkennen. Die *meer* en *mier* onderscheidt, zal ook de *e* en *i* niet verwarren; en die het verschil tusschen *plaffen* en *plossen*, *vallen* en *rollen*, en *maat* of *moot* ooit hoorde, de *o* met de *a* niet vermengen. Ook zal hy in het geluidverschil tusschen *stoven* en *stuwen*, *oor* en *uur*, *stok* en *stuk*, de *u* van de *o* (schoon niet zonder eenige overeenkomst zijnde,) kennelijk onderscheiden.

Intusschen mag men opmerken dat er geene eigenlijk stellige uitspraak der vokalen is, maar deze in ieder Dialekt, ja by ieder mensch naar zijn byzonder gestel ten aanzien der spraaktuigen, en naar voorbeeld en gewoonte, verschilt. Zoo dat
de

de *a* hier en daar, meer naar de *e* of naar de *o* trekt, en in 't algemeen de klanken zuiverer of onzuiverer geuit worden. Het is ook hiervan daan, dat in fommige woorden de *a* werkelijk met de *e*, in andere met de *o* verward is geworden, en even zoo de *e* met de *i*. Men neme voorts in acht de opvolging dezer afdalende klankladder. — Van de *y* zullen wy hierna spreken.

De vokalen zijn eenvoudige klanken of galmingen, in de uitademing door de verschillende stelling en spanning van de binnendeelen des monds waar zy doorgaan, gewijzigd. (*Eenvoudig*, d. i. niet faamgesteld, en in 't uitgaan niet veranderende. Die *verschillende stelling* is vast en bepaald en blijft onder het uitgaan van den galm onveranderd. [Veranderende, wordt het een *tweeklank*, die geen vokaal, maar een samenvloeiing van verschillende vokalen is.])

De *a* is de natuurlijke uitgang van den keelgalm door den mond, zonder dat aan dien mond of de holte die hy maakt, iets opzettelijks ingedrongen of by uitgezet wordt.

De *e* eischt eene verplattung van 't boven- en onderdeel des monds met eene te rugtrekking of opschorting der tong, waardoor de galm in het uitgaan eenigzins geklemd en verbreed wordt.

De *i* is een fchrale klank, door de vernauwing van het uiteinde der spraakbuis tot pieping gebracht.

De *o* is een volle klank, door het opzwellen van den vullenden adem tegen de bolachtige holte van den zich dus vormenden mond en het holle welffel verwekt.

De *u* wordt door een schuiving van den adem tusfchen het verhemelte en de tong naar benedenwaart voor in den mond in een gootachtige famentrekking der onderlippen gevormd (*).

't Spreekt van zelfs, dat deze vokalen of galmen, met meer of minder kracht uitgebracht kunnen worden, en dat deze kracht, deels van de krachtiger en sneller of minder hevige uitzetting des adems, deels ook van de meerdere of mindere spanning der fpraakdeelen die haar wijzigen en bepalen, moet afhangen: Waardoor dus een zelfde klank voor *nuances* vatbaar is. Deze nuances of modificatien zijn inderdaad oneindig, maar wy brengen ze ten aanzien van ieder vokaal tot drie: een fcherpen, een hellen, en een doffen klank. De **SCHERPE** klank is die, waarin de vokaal in haar sterkften en snelften galm wordt uitgefproken; als de *a* in *fa* of *klateren*; de *e* in de eerfte fylbe van *ftede* of *rogen*; de *i* in *fi*, en het Fransche *ville*; de *o* in *bode* of *betogen*; de *u* in *ure* of *fluwen*. — De **HELLE** klank is meer onbestemd of hol in de vorming,

(*) Zie van dit alles mijne Verh. over 't Letterschrift, bladz. 53.

ming, en toont zich ten aanzien van de *a* in *lachen*, *wasfchen*, *klank*; ten opzichte van de *e* in *wel*, *met*, *he* vragende; van de *i* in *zich*, *pil*, *wit*; van de *o* in *kol*, *kolk*; van de *u* in *wurm*, *vul*. — De DOFFE klank is *flaauw*; en verlaagt de vokaal tot eene byna eenvoudige uitademing, welke, behalven in de *a* en *o* (als meestklinkend), zich naauwlijks onderscheidt; ook duldt hy geen accent. Men vindt er ten opzichte der *a* een voorbeeld van in den naam van *Bacharach*, waar de middelste *a* naauwlijks in 't geluid van *Bacharach* te onderscheiden is; en in de woorden waar de *a* by 't gebrek van allen accent, op een sterken accent volgt, als in *Maandag*, waarin *dag* gants anders uitgesproken wordt dan of dit woord op zich-zelf stond. Die het even zoo uitspraken, zouden de taal geweld aandoen; en hoe zou het klinken wanneer men dit niet in acht nam in 't vers: *De maandag zag de zon in nevelwólken klimmen!* Men geve dit vers als een schibboleth aan den Siegenbeekfchen aanhang, en zie of zy er de melody van de drierlei *a* in kunnen brengen, die onze vaders zoo wel wisten te doen gelden, en om welke zy zelfs de ftuïting van de zelfde vokaal fomtijds als een fchoonheid aanwendden, als by voorbeeld: *Een kalmte, na aan vreugd*; waarin wederom de drierlei *a* (de helle, de fcherpe, en de toonlooze,) eene melody maken. Zeker doen wy kwalijk met hier en overal *aan* te fchrij-

schrijven in plaats van het oude *ane* dat nu eens als *aan* en dan wederom als *an* klonk, gelijk ik het in de uitspraak nog gekend heb. Doch ook de dubbelde *a* is vatbaar voor het onderscheid hier aangemerkt, en 's *maandaags* toont dit even zeer als *maandag*, schoon 't eerste *daags* platter klinkt.

In de *e* is deze doffe klank noodwendig het zwakst; doch hy is het niet minder in de *i*, en *machtige* klinkt niet anders dan *machtege*, dan alleen dat de penultima met de *i* nog korter in de uitspraak is dan met de *e*. En waarom nog korter? Om dat de toonlooze *i* lager in de borst gemaakt wordt, en dus het ingewand-zelve, geweld doet, 'tgeen zich tegen zulk eene gedrochtelijke uitspraak als *overige* met scherping van de *i*, gevoelig verheft.

Met de *u*, wier vorming als tusschen de *o* en de *i* inligt, is dit byzonder, dat zy, buiten de samenstelling van woorden, in geene toonlooze sylbe plaats vindt.

Doch omtrent de *o* is nog eene byzonderheid waar te nemen, haar-alleen eigen. Het is dat zy inderdaad tweederlei letter is, naarmate zy met meer of minder *rommeling* (om het dus uit te drukken,) wordt uitgesproken. Dit geeft haar tweederlei klank, onderscheiden in *vol* (plenus), en *hol* (vacuus).(*) — Deze twee klanken verliezen zich in den
fcher-

(*) Zie de Verhandel. over het Letterfchrift. bladz. 55.

scherpen, en verzachten zich in den doffen, doch zy zijn wezendlijk; en het is niet vreemd, dat oude taaltakken de rommelende *o* tot de Difthongen gebracht en door *au* uitgedrukt hebben. By ons is daaruit ontstaan het onderscheid tusfchen de enkele en dubbele *o* in *komen* en *loopen*, waarvan hierna. En dit brengt ons natuurlijker wijze tot befchouwing der Tweeklanken.

Wanneer twee of meer dezer vokalen in eene uitgalming famenvloeien en dus als onverdeeld gehoord worden, ontftaat er het geen men een Twee- of Drieklank noemt (diphthongus of triphthongus). Waaromtrent men moet opmerken, dat in deze de klank altijd afneemt, en dus een fterker vokaal in een zwakker overgaat, en niet omgekeerd. Hetgeen een gevolg is van de noodwendig verzwakte inspanning der borst by elke uitademing die niet dadelijk door eene nieuwe inademing herfteld wordt. 't Is er meê als met de uitperfting van een opgezwollen fpons; de tweede drukking der hand zal moeilijker en geweldiger zijn, dan de eerfte; en de eerfte uitftorting voller van froom; en dit ook, zoo die tweederlei drukking onafgebroken plaats heeft.

Men kan dus *ae*, *ai*, *ao* (of *au*), *ei*, *eo* (of *eu*), en in famenftelling met de niet fcherpe maar helle of doffe *e*, en *i*, *oe* en *oi*, *ie*, en *ue* en *ui*, en ook *ou*, famen doen fmelten. Dit is eene waarneming die byzonder op onze taal past; doch die haar in de overige taaltakken door den tweeklank *eo* der Anglen b. v.

zou

zou willen weêrspreken, bedenke dat *eo* by hen *iw* was, en daardoor een versterkte *i*, en geen tweeklank; en dus is het aldaar ook met *ea*, toen de *e* met de *o* verward werd.

Op gelijke wijze ontstaan er Drieklanken, door samenmelting van een tweeklank met een derde vokaal als b. v. in *oei*, en *icu*; doch in dit geval neemt de laatste dier vokalen eenigzins de kracht van een konzontant aan.

Naamlijk, by een niet hortenden maar zachten overgang (als aan onze taal by uitstek eigen en regelmatig is,) tusfchen vokaal en vokaal, heeft noodwendig een smeltende uitbreiding van den klank plaats, waar een of ander der spraaktuigen in deelt, en de klank als gekneed wordt. Dus brengt de overgang van *a* tot *e* door de verbreding des monds noodwendig een *w* met zich, en *draën* wordt *dra-w-en*; of, wordt de klank langer in de keel opgehouden, zoo werkt de keel als konzontant en het wordt *dra-g-en*. Is de felling des monds in *e* of *i*, men hoort even zoo door de noodwendige werking van de tong of keel de *j* of de *g*, en het wordt voor *we-en*, *we-j-en* of *we-g-en*. Zoo wordt de uitspraak van *bloei-j-en* noodwendig voortgebracht, maar deze *j* is even weinig een letter die men schrijven moet als de *p* of *b* in *komp* of *hembd*, wier wortel geen *komp* of *hemb* heeft, maar in *komen* en *hemen* ligt. Des ongeacht, *knoeien* de Siegenbekers hun
ver-

verftandeloze *knocijingen* te famen , zonder zelf te weten hoe zy daar aankomen. Want dat hun *bloeyen* eigenlijk een misverftand uit het oude *bloeyen* is , door verwarring van de *y* met *ij* ontstaan , daarvan hebben zy zelfs geen denkbeeld.

Dat het even zoo met *schuwen* , *brouwen* en dergelijke is , loopt in het oog ; en men heeft daar geen *w* in te fchrijven , om haar uit te fpreken. Inderdaad is ook *schuw* niets anders dan *schu* met verlenging van de *u* , en *brou* en *brow* het zelfde. Deze overtolligheid moet dus niemand verdedigen , maar men fchrijft elkander dus uit gewoonte na ; en dit behoort , zoo men de oude gewoonte al ontzien moet , niet uitgeftek te worden tot invoering van dwaze nieuwigheden die men daarop vestigen wil.

Na dit overzicht van de Tweeklanken , moeten wy de verlenging van de fcherpe vokaal in aanfchouwen nemen. Ik zeg van de fcherpe : want in de heldere of doffe heeft zy geen plaats. — Alle vokalen verlengden zich oudtijds door een konzont van uitbreiding , naamlijk de *h* , *j* , en *w* , en van daar ook , dat in 't Engelsch de *a* (anders *e* uitgesproken) in *aw* zijn a-klank behouden heeft. Oudtijds was er geene verlenging noodig dewijl alle fylben in een vokaal eindigden ; maar federt men die al steeds veelvuldiger in konzonten opfloot , werd het onderscheid maken tusfchen *stel* en *feel* , *knop* en *knoop* in de fchrijfwijze , ter vermijding van

van steeds vermeerderende dubbelzinnigheden, noodzakelijk. De *h* is by de Duitschers de verlengende letter gebleven, de *w* is 't by ons ten aanzien van de *u*, als wy *schuw* zeggen. Doch men heeft by ons in later tijd de vokalen anders verlengd.

De *e* en *i* strekten daartoe, en deze verlenging was natuurlijk, ook hebben wy ten aanzien van de *i*, daar nog voorbeelden van overig in de woorden *hair*, *heir*, en *oir*. Naderhand werd de *e* tot verdubbeling van de vokalen aangenomen; en dit had zijn oorsprong in de uitspraak, waarby men b. v. *state* op zijn Engelsch met intrekking van de slot-*e* in de hoofdsylbe uitbracht, en, dus eenmaal uitsprekende, was die spelling als men 't noemen mag, *consequens*.

Men spelde dus in den besten tijd onzer taal, in de Zeventiende eeuw naamlijk, en zoo lang onze voortreffelijke Bijbelvertaling aan wie zelfs de vijanden onzer kerk gerechtigheid deden weêrvaren, nog door geene betweterschap verguisd begon te worden. Doch daar was een zwarigheid meê verknocht door de by ons landeigene tweeklanken *ie* en *oe*, en men moest uit dien hoofde de *i* en *o* wel met zich-zelfen verdubbelen, en dit gaf de eerste aanleiding tot de verdubbeling van elke vokaal door zich-zelve, hetgeen Huydecoper voornaamlijk doordreef. Het krijschend uitspreken der verlengde *a* door de Amsterdammers
by

by wie dit *crescendo* geschiedde, schoon tegen den aart der taal die altijd zachte overgangen zoekt, bracht veel toe om dit door te zetten. Ook heeft dit nog by mijn tijd velen de aloude spelling met *ae* doen aankleven als zachter. Zonder genoegzamen grond echter, daar men toch vast moet houden, dat in de verlenging of uitbreiding van de *a*, de laatste *a* zwakker dan de eerste is, en de klank dus ook by deze spelling niet rijst, als in mijn vorigen tijd te Amsterdam verkeerdelijk plaats had, maar in zijne aanhouding zacht vermindert, en het getroffen oor in geene nagalmende overspanning laat.

Dat men intusfchen de spelling van *ae* beschuldigt van een blatenden klank tusfchen *a* en *e* uit te drukken, is valsch, en zou dan alleen waar zijn, zoo de *heldere a* dus met de *heldere e* famensmolt, maar het is hier de scherpe *a* die verlengd wordt en de doffe *e* die de uitbreiding geeft.

Doch een ander kwaad heeft deze verdubbeling der zelfde vokaal te weeg gebracht ten aanzien van de *e* en de *o*. Onze Voorouders onderscheidden den klank der scherpe *e* van de dubbele *e* die een foort van tweeklank was, en even zoo dien van de scherpe *o* en de dubbele *o*. De *ee* was een verlenging der heldere *e*, en trok dus naar *ei*; en even zoo de *oo* een verlenging van de rommelende *o*, en trok dus naar den twee-

C

klank

klank *au*, en zoo werden zy ook in het Hoogduitsch gefchreven. De echte zetel van ons Hollandsch, de omtrek der Maas, behield dit onderscheid tot nog in de uitpraak, maar de platter Noordelijke ftreek was er onvatbaar voor, of misvormde die uitpraak, zoo door *ee* tot *ie* te maken, als door een valsche Hoogduitsche uitpraak van de enkele *e* en *o*, naar *eu* trekkende, aan te nemen, waardoor men *teugen* en *keuning* voor *tegen* en *koning* zei. Het is zeker, dat in de oudere fchriften dat onderscheid tusfchen de fpelling der fcherpe *e* en *ee*, en de fcherpe *o* en *oo* niet gevonden wordt, maar het is even zeer uitgemaakt, dat het in den tusfchentijd van 1470 tot het verval der 18^e eeuw by onze fchrijvers, het zij dan meer of minder getrouw en volftandig, in acht is genomen, en onder de kenmerken van de Handschriften van dien tijd, opmerkelijk is.

Veel is federt eenige leeftijden hierover te doen geweest, daar de overheerschende Amsterdammers dit wezendlijk onderscheid niet gevoelden, en onder hen eene nieuwe kettery ontftond die ook (en inzonderheid in de achttiende eeuw) algemeen gedreven werd, van naamlijk de vokalen noodeloos te verdubbelen, om dus Enkel- en Meervoudig te beter over een te doen ftemmen in *straat* en *fraaten*, *beet* en *beeten*, *koom* en *koomen*, enz. Hiermede, toen dit veld won, was aan dat onderscheid tusfchen *e* en *ee*, en *o* en *oo*, volkomen

men den bodem ingeslagen, en de taal derwijze verhard en verplat, dat er de laatste hand door een Siegenbeek slechts aan geslagen behoefde te worden, om haar volstrekt te verwoesten. Eening echter hielden vast aan een onderscheid tusschen de enkele en de dubbele *e* en *o*; doch ook hier was nu eene groote verdeeldheid in, die haar grond in een verschillend befe van den aart dier verdubbeling had. Een duister gevoel was er by van een foort van tweeklank; dan, waaruit deze tweeklank ontstond, bleef duister. Sommigen bepaalden de *ee* tot de vervanging van de *ei*, de *oo* tot die van *ou*, 't zij in vroeger eeuwen by ons, of in de zusterlijke taaldialekten. Maar anderen strekten ze verder uit, en een onduidelijk befe van een famentrekking van twee syllaben of vokalen ('t zij van *e* 't zij van *o*, met *e* of *i*) deed deze letters verdubbelen. Zoo gaf men de dubbele vokaal aan woorden uit oude frequentativen of disyllaben samengetrokken als b. v. *smceeren* uit *smc-eren*, *stroomen* van *stro-ingen*, terwijl anderen dit verwierpen. Weêr anderen behielden in de werkwoorden van naamwoorden gemaakt, de dubbele vokaal waarmee zy het naamwoord (schoon door bloote intrekking der scheva) schreven, als b. v. *brooze*, om dat zy *broos* schreven. Van daar verscheidenheden, die nooit tot een volstreekte eenparigheid zijn te brengen, zoo men denkende en gevoelende spreekt en niet

exterklapt. Het een en ander is te verdedigen en goed naar zijn beginsel; en het zij men de uitspraak die van plaats tot plaats verschilt, het zij men zijn gevoel raadpleegt, even zoo een goed en nuttig dialektverschil als die tusschen 't Attisch, Dorisch, en Ionisch. Ja het leven eener taal is aan zulke verscheidenheden verknocht, omdat de klank slechts haar lichaam is, dat door het gevoel bezielde en bestemd moet worden, indien wy geen beesten zullen worden. Iets meer zullen wy tot opheldering van eenige woorden, als Bylage achter dit werk voegen.

Ook by de thands aangenomen spelling van *aa* en *oo* moet men zich wachten van de twee vokalen als even zwaar aan te merken. De laatste *a* en *o* moet als een doffe vokaal aangemerkt worden en derhalve is de uitspraak *da* en *do*, schoon in ééne sylbe.

De tweeklank *ai* komt behalven in de interjectie *ai!* waarin hy genoegzaam als *ei* klinkt, in geene Neêrduitsche woorden, maar heeft plaats gemaakt voor *aai*; en het is even zoo met *au*, schoon zekerlijk aangenamer dan *aauw*, dat men er nu voor in de plaats stelt, en zeer verschillend van *ou*, waarmede men 't in sommige streken verwacht.

In de uitspraak van *eu* en *ui* dit taalbeginsel in acht nemende, gevoelt men lichtlijk, dat de klank dezer difthongen niet met de Grieksche *eu* en *ui* in *ευαγγελιον* en *ισουφια* overeenstemt. De *eu* is by
ons

ons dóffer en men hoort er de heldere *e* in, opgelost in de *u*, zonder eigenlijke famenmenging. *Ui* klinkt by ons tusfchen 't Griekfche *u* en *u* in. In de Noordhollandfche dialekt plach men 't in mijnen jongen tijd volkomen als *oi* uit te fpreken: in de Zuidhollandfche en Hoftaal trok zy fterk naar *ei* of *eui*. Men heeft federt een midden gehouden.

De klank *ei* wordt in Noordholland veelal met de *y*, welke men als zesde vokaal aangenomen heeft, verward; doch geheel ten onrecht'. De *y* is, wat de figuur betreft, oorspronklijk niets anders dan een verlengde *i*, op gelijke wijze in 't fchrijven gevormd als men by 't fluiten eener fylbe de *m* en *n* teekende (t. w. *ny*, *ny*) doch men gaf in die streken aan de *i*-zelve dien klank, even als de Engelschen doen, waarvan in mijn tijd Gooifche en andere boeren *kynd* voor *kind* enz. zeiden, even als de Franschen de *i* ook nog voor de *n* uitspreken. Deze *y*-klank is federt eene verfcheidenheid geworden, die onze Hollandfche taal verrijkte, doch ongelukkig werd hy met den tweeklank *ei* vermengd, hetgeen met de Amfterdamfche dialekt door geheele streken verfpred werd; en duizenden vertellen ons dat zy geen onderscheid tusfchen *ei* en *y* hooren kunnen. Zy moeten dan echter in 't gehoor hardhuidig zijn, want *y* is een éézelvig krijschend en (op zich-zelf befchouwd wordende) onaange-

naam geluid, terwijl *ei* een zachte en smeltende overgang van de helle *e* tot *i* of *y* is; en het onderscheid is in mijne ooren even als dat tusfchen *eu* en *u*. Die dus *bereid* op *frijd* rijmen wil, doet het zelfde als die *reu* op *fchuw* rijmde, en zal nooit de melodie van het Neêrduitfche vers bevatten.

Het is van deze vervorming in de figuur der *i* tot *y*, als fluitletter, dat men ze fchrijvende in de difthongen zoo wel als in andere fylben heeft ingevoerd, en gelijk men *my*, *wy*, *hy*, met de *y* fchreef zonder verandering in de uitspraak voor *mi*, *wi*, *hi*, zoo voerde men ook het fchrijven van *ay*, *aey*, *oey*, *oy*, *ooy*, *uy* in. Toen men nu naderhand den meer krijschenden klank der Engelfche uitspraak aan de *y* eigende, begreep men niet meer dat *ei* 't zelfde als dit *ey* was, en zoo werd deze fpeeling in Vlaanderen, en van daar over Holland gevestigd en vond zy in Sewel een voorftander; en, daar de hervorming meest uit Vlaanderen tot ons overging en onze meefte Predikanten van geboorte en oorfprong Vlamingen waren, zoo verfpreade zich de Vlaamsche fchrijfwijze by ons, even als in Duitschland door Luther en zijn navolgers het domme Hoogduitsch in de plaats van het eigenlijk Duitsch ('t Nederduitsch) indrong. Ook onze Hollandfche Rederijkers waren uit Vlaanderen ontfproten, en hadden den tweederlei klank van *i* en *y* reeds verward, en ook de kamer
in

in *Liefde bloeiende* ligt in hare Spraakkunst daarmee over hoop.

Echter bleef er een gevoel van het onderscheid tusschen de met haar konzonant verlengde *i* (*ij*) en die *y* over, en terwijl men *ey* schreef, was het voor de domme Siegenbekery bewaard *Lcyden* en *Muyden* (*) met *eij* en *uij* te schrijven zonder, te begrijpen, dat in een difthong de langste of zwaarste vokaal nooit achter aan komen kan. Doch wat begrijpt zulk volk, dat alle Goddelijk licht af heeft gezworen om hun broodronken hoogmoed zonder kennis of verstand blindlings aan te doen bidden!

Men heeft my eens betwist, dat *oe* een tweeklank zij. Inderdaad echter is zy dit; want, schoon men zoo wel een fluitenden klank hebben kan die het Grieksche *o* uitdrukt als een blatende tusschen *a* en *e* ingeschoven, welke de Grieksche *o* ons voorstelt, zoodanig een *o* of *o* is in den aart onzer taal niet, waarin alle uitgerekte klank verzwakken moet. Men kan dat *toeten* even als 't *krijfchen* uitstrekken zoo veel men wil, maar geen klank by ons lijdt uitbreiding zonder eene vermindering die naar de *e* trekt, zelfs de *a* en de *o* niet. Strijdt dit tegen de Muzyk, het bewijst

(*) 't Is jammer, dat de namen niet *Leyen* en *Muyen* zijn, zoo zouden zy zekerlijk *Leijjen* en *Muijjen* schrijven; immers dit zou met hun *bloeyen* en *knoeyen* overeenkomen.

wijst dat die Muzyk niet Nederlandsch is, en hierin (als in meer opzichten) de taal en gorgel, ons eigen, verkracht.

Zoo veel van uitspraak en spelling der Vokalen en Twee- of Drieklanken. — Wy hebben ons by de Hollandfche bepaald, als die in onzen verwoefsten Bondftaat, dien men Gemeenebest noemde, de wet gaf. Doch wy moeten thands nog een oog op de Vlaamsche werpen, de heerfchende en hoofddialekt der overige Nederlandsche taal-gewesten. Aan dezen, die vobr ons tegenwoordig *aa*, *ai*, *ei*, *ooi* en *ui*, nog *ae*, *ay* en *ey* en *oy* en *uy* fchrijven, onze later ingevoerde Hollandfche fchrijfwijze daaromtrent op te dringen is wel de onredelijkfte dwinglandy waartegen het menschlijk gevoel zich immer verzet heeft. En ik wensch uit al mijn hart, dat zy by hunne fchrijfwijze volharden, en grootendeels ook by hunne uitspraak. Immers hunne uitspraak van *i* voor *y* is de echte, de oude, en ware. De gemeenfchap der gewesten zal van zelfs toenaderingen te weeg brengen, die de taal waarlijk befchaven kunnen, maar de overheerfching der nu zogenoemde Hollandfche taal zou nog veel nadeeliger voor de ware Taalkennis zijn dan die der Amfterdamsche dialekt aan ons Hollandsch geweest is.

• Nog eene aanmerking moet ik alvorens dit voorwerp te verlaten, ten aanzien der vokalen hierby voegen. Men

Men heeft in deze opvolging der vokalen eene afdalende klank- of toon-ladder opgemerkt; en dus de zeven letters van het Griekſche alfabeth (als nog een tuſſchenvokaal tuſſchen *a* en *e* en achter de *u* nog een doffe lange *o* ſtellende,) *α, ε, η, ι, ο, υ, ω*, tot de zeven tonen der Zang-kunſt gebracht. Ik laat dit gaarne aan de ſpeling des verſtands over, en ben daar zoo geheel vreemd niet van.

Doch ik merk er eene andere dubbele afdalende klankladder in op, ieder van drie graden of ſporten. Naamlijk *a, e, i*, volgen in vermindering van klank, ten gevolge van de voller, de verplatte, en de van rondom vernauwde ſpraakbuis; en even zoo volgen *o, u, y*, in de zelfde vermindering van klank en verandering van de ſpraakbuis. Men ſtelle ſlechts de buis in de eerſte rij *trechtersgewijze*, waardoor *zy* de onbelemmerde *a* uitbrengt; en in de tweede rij daartegen ſtelle men haar *bolrond* als boven ten aanzien van de *o* is opgemerkt; zoo is duidelyk (en de oplettende waarneming bevestiget het) de *e* in de vorming eene *halve* of verplatte *a*, de *u* eene *halve* of verplatte *o*, en de piepende *i* een ſaamgewrongen *e*, en de krijschende *y* een even zoo ſaamgewrongen *u*.

Doch behalven het eigenlyk drieërlei klankverſchil in ieder vokaal, kan ik hier niet wel voorby op te merken, dat er ook een onderſcheid van durig in ieder vokaal is. De harde of ſcherpe vo-

kaal, zy zij *a*, *e*, *i*, *o*, of *u*, duurt noodzakelyk langer dan de heldere behoeft te duren, en de flaauwe in de uitspraak duren kan. Ja, deze flaauwe vokaal (voornaamlyk in de *e* en *i* op te merken) kan zoo snel uitgesproken worden dat zy niet of naauwlijks merkbaar is, en daarom in het schryven onderdrukt wordt. Deze is de *Scheva* der Hebreewen, die inderdaad by alle fylbe-fluittende konzonanten bestaat, en de zachtheid onzer taal in hare overgangen maakt, en zonder welke ook geene konzontant eene fylbe sluit: Deze doet eene echt- Hollandsche uitspraak ook hooren wanneer men b. v. *schriklyk*, *wenschlyk* zegt, en wanneer men *man* of *mensch*, *huis* of *hof*, op de echt- vaderlyke wijze uitbrengt. Deze, eene onbestemde during hebbende, wordt willekeurig in de korte *e* veranderd, en zoo geldt zy dan voor een fylbe die men of schryft, of niet in het schryven uitdrukt, maar alleen by het uitspreken aanvult. Onze Ouden hechten daar sterk aan, en van daar schreven zy alle zelfstandige naamwoorden en zelfs de werkwoorden met de zachte en korte *e* op het eind. *De mensche, ik kome, gave, hebbene, sprekene*. Van daar ook nog by Vondel die overvloed van korte fylben, die wy thands ontwend zijn, als:

Hy ZELLEF was de voorste om ELLIK moed te geven,
 't geen ik menigmaal ten onrecht' hoorde belachen.

Wat

Wat nu de Konzonanten betreft. Na hetgeen van 't gebruik der spraakdeelen gezegd is, zal het hier wel niet noodig zijn, van ieder dier letteren afzonderlijk te handelen; doch het zal niet onnut wezen, op eenige van die, en vervolgens op hare samenvoeging, stil te staan.

Gelijk wy in de Vokalen drieërlei klank opgemerkt hebben, moeten wy dit ook in de Konzonanten doen. Wy beginnen hier wederom met de keelletters. Wy merkten 't onderscheid tusfchen *k* en *g* op, een derde keelletter is de Griekfche *χ* die wy met *ch* (dat is *kh*) fchrijven. Deze wordt zeer laag in de keel gemaakt, en byna van uit de borst opgehaald. Zy drukt daarom ook de zucht uit, als in *ach*, *och*, *zuchten*, *klacht*. De fchrijfwijze met *ch* is niet dan een gebrekkig behulp om dit uit te drukken, en het ware niet onvoeglijk dat men by ons die *ch* (gelijk thands de Duitfchen doen) als één letterteeken aanmerkte en *che* of *chi* noemde. De *h*, 't zij men haar op zich-zelf als bloote adfpiratie of als konzontant aanmerke, wordt niet diep genoeg in de borst gemaakt om, met de *c* (de *k*) vereenigd, dien zuchtenden adem uit te drukken. Het *hijgen*-zelf der borst beeldt zy wel na, maar het diepe ophalen van den ademtocht niet. Zy is boven dien de borst *openend* en *fchuddend*, en van daar de kreet der blijdfchap *ha!* — der verwondering, *he!* — der opwekking, *hei!* *ho!* — des gelachs, *ha-ha-ha!* — en, verflaauwd, in de smart-zelve eene trooftende aandoe-
ning,

ning, als in *heul*, en *husten*. Hiervan ook versterkt zy het denkbeeld van opening in *hooren*; en geeft zy, vooral inademende gemaakt, een tot zich trekken te kennen, als in *halen*, *haken*. Doch genoeg dat de *ch* tot de keelletters behoort, en de *h* eigenlijk een bloote ademtocht (*adspiratie*) is.

De adspiratie is inderdaad iets bykomstigs in de galming als galming, en dus, geene eigenlijke letter. Zy is als eene willekeurige verstijving des gorgels in 't uitspreken, die den galm niet vloeien maar slepen doet; en niet geheel t' onrecht heeft men haar in de Grieksche Taalbefchouwing van de eigenlijke letters uitgesloten. En van daar hare vluchtigheid, waardoor zy in vele dialekten miskend wordt. Zoo zeggen by ons de Zeeuwen van ouds: *zich-hontkleeden* en *haankleeden*, *hoven* voor *oven*, een *aan* voor een *haan*, en omgekeerd. — In een ruimer zin spreekt men van *labiale*, *nazale*, *dentale*, *linguale adspiratien*, zoo wel als *gutturale*; die geene letters op zich-zelf zijn maar slechts bloote wijzigingen van letters, en zich dan by versterkte uitspraak hooren laten, en dus, geene dan sterke letters aandoen. Van dien aart is de sifing der *f*, de klemming der *b*, de verbreeding der *w*, de blazing der *v*; en inderdaad zijn zy in haren innigen aart en oorsprong als zoodanig aan te merken; doch thands zijn deze adspiratien tot ware letters geworden, en zelfs met vokaal of scheva verbondene syllaben, het

hetgeen de uitspraak duidelijker en meer *mechaniek*, maar minder bezielde heeft doen worden. — Dit zij in het voorbygaan opgemerkt! Van de klemming der *n* in de keel, door *ng* uitgedrukt, spreken wy zoo dadelijk.

De *tong* werkt, zoo in haren losfen slag als in hare rateling, vrij, en de *l* en *r* zijn derhalve hierin zich onderling gelijk; doch hare drukking is aan wijzigingen onderhevig. Van daar is zoo de *n* als de *j*, zich ongelijk.

De *n* is zuiver, wanneer zy met het midden der tong tegen 't ware steunpunt van 't verhemelte gevormd wordt; maar, wat meer naar de keel gemaakt, ontstaat er een klemming by, door de samenwerking van deze verwekt, en men hoort *ng*. Wordt zy daartegen te veel naar de punt bewogen, waar door zy tevens rugwaart gespannen wordt, zoo hoort men er een wijziging van *j* of van *gj* by, welke met de *gn* der Franschen in *magnanime*, *charlemagne*, *yvrogne* enz. overeenkomt, doch tot onze taal niet behoort. — Drukt zy op het verhemelte te naby aan de tanden, zoo ontfangt de *n* een wijziging van de tandletter, en zoo ontstaat *nt* of *nd*.

De *j* genoegzaam met de punt tegen 't verhemelte gemaakt, en dus niet gevormd kunnende worden dan met eene opschortende beweging van de tong naar achterwaart, zoo verwekt deze opzetting aldaar eene (hoorbare of niet hoorbare) vorming van de *g*. Van daar de verwisfeling van de *g* en *j*,
als

als in *gy* en *fy*, en de diminutiven *mannetgen* en *mannetjen*, en vooral die van *ng* en *nj*.

Deze *j* moet op haar rechte plaats ook zuiverer klinken dan wanneer zy te dicht aan de tanden gemaakt wordt. In dit laatste geval ontvangt zy een fisfing gelijk in het Fransch, en van daar ook dat met de evengemelde verwisfeling van *g* en *j* de Fransche *g* zoo wel als de *j* voor *e* en *i* smelt.

De ftooting van de tong, het zij vast en staande, 't zij fisfend, heeft wederom drie *nuances*. In de eerste is de *d* de middelbare; de zachtere (by ons niet aangenomen) is de Angelfaxifche *þ* (de tegenwoordige Engelsche *th*); de harde is de *t*. In de fisfende was van ouds de zuivere *f* de middelbare, de gemelde A-S *th*, de zachte, en de *z* de harde of fcherpe. Doch, door het verlies dier zachte A-S *th*, heeft men in dit punt gedobberd. In 't ftootende heeft men de *d* als zacht, de *t* als middelbaar, en by ons *th* (die niet de Angelfaxifche is, maar een versterkte *t*, by de Duitschers *tz*) als hardst aangenomen: In 't fisfende is by ons de *z* als zacht, de *f* als middelbaar aangenomen, en deze wordt om hard te zijn met zichzelf of met toevoeging van *ch* versterkt. Onze Ouden waren zich hierin naar de verfchillende tijdvakken waarin zy fchreven, vrij ongelijk. Thands staan door het volftandig gebruik, en zekerlijk tegen den aart der oorfpronkelijke letterfiguren, de *z*, de *f*, en *fch* als zy de fylbe fluit, in de regelmatige toeneming van verharding.

Wat

Wat de *lipletters* betreft; de *m*, als mondfluiting, is eene absolute letter, en heeft geene zachter of sterker. Alleen merke men op, dat zy by ons niet met volle lippen, maar meer binnen in den mond wordt gemaakt, waarom zy by ons geene *littera mugiens* is, als de Latijnen haar noemen.

De *b* en *p*, als gelijkmatige blaasletters, verschillen in kracht van drukking, en kennen by ons geen derde als zwakker of krachtiger. De Duitfcher neemt de blazende *pf* als krachtiger aan, even als hy de fiftende *tz* voor versterkte *t* neemt, doch wy kennen die niet. Met de ongelijkmatige blazing in *v* en *f* is het even zoo; en de *w* staat op zich-zelve. Echter zou men de *w* als een zachter *v* kunnen aannemen.

Niet te min wanneer men de zaak wél befchouwt, is de *w* een byzonder foort van letter, en die drieërlei graden van vorming heeft. Haar aart en *wezen* bestaat in eene verbreding van 't spraaktuig onder 't uitademen, en zy behoort dus als werking der spraakdeelen op den reeds uitgaanden klank, tot de konzonanten. (Zie bl. 23, 24.) Doch deze verbreding gefchiedt op drieërlei wijzen; flaauw, door de eenvoudige verbreding der *lippen* by 't uitgaan van den klank; zwaarder, door de uitzetting der wangen in den mond-zelven, als in ons vragende *wie* of *waar*; en allerzwaarst achter in den mond, gelijk de Engelschen *water*, *waiter*, en dergelijke uitspreken, welke harde foort van *w* in onze taal niet bekend is. De

De samenvoeging der konzonanten kan geene zwaarigheid inhebben, daar de natuur-zelve ons in de uitspraak regelt. 't Koomt derhalve daar eenvoudig op aan, om die natuurlijke regeling wel na te gaan, en die, gelijk men haar by de oplettende waarneming ondervindt, op te volgen. Het spreekt dus van zelfs, dat er in den zelfden ademtocht, dat is in den zelfden vokaalklank, geen tegenstrijdige of onvereinbare, ja ook geene moeilijk op elkander volgende verzettingen der spraakdeelen, maar alleen uit elkander voortvloeiende bewegingen van deze, plaats kunnen hebben. Men kan *rs* en *sr* te samen uitspreken (als b. v. in *arts* en *harst*); maar geen *trs* of *tsr*, omdat de beweging der tong in deze laatste samenvoeging afgebroken wordt. Op gelijke wijze, daar de tong in de *l* of *r* uitschiet, en in de *n* zich ter opzetting in 't midden moet inkrimpen, kan men *ln* of *rn* zonder tusfschenkomende vokaal niet uitspreken, en men moet dus niet (als een poos *mode* by ons was,) *den hoorn des heils* zeggen, maar *horen* of *hoorne*, niet den *doorn gloed* of het *doornbosch*, maar *doorn gloed*, *doornebosch*; schoon die *e* achter de *n* zeer kort kan zijn. Zoo moet men niet het *grootst* willen zeggen, zonder een zachte en korte *e* of *scheva* daarachter. Zoo geen *hemlen*, maar *hemelen*, hoezeer de eerste *e* door den accent (waarvan hierna) ten opzichte van de tweede als oneindig lang aangemerkt mag worden, en deze twee-

tweede oneindig kort zijn. En dit is een allereerste grondregel der taal, die ieder één uit de natuur in acht neemt, zoo lang hy zich niet door de verstandelooze Malloten onzes tijds het gevoel en besef heeft laten verdoven. Daar moet een schevatufsch en beide komen als wy hiervoor deden kennen.

Een tweede grondregel is, dat waar letters van niet het zelfde spraaktuig in de uitspraak (d. i. in eene fylbe) vereenigd worden, de harder letter van 't eene ook de harder letter van dat andere spraaktuig by zich vordert. Gevolg van de innige verbinding der spraaktuigen met elkander, waardoor de meerdere spanning van 't eene ook een meerdere spanning in 't andere verwekt. Hierdoor verandert in de samenstelling van konzonanten achter een zelfde vokaal (de *t* by voorb.) de *g* tot een *ch*, en *mag* wordt tot *macht*.

Dit is derwijze in den aart onzer taal, dat onze Ouden ook *tstat*, op *tfolder* en *aant tafel* gaan, schreven zoo wel als uitspraken, schoon zy *stad* en *tafel* niet anders dan in 't vrouwlijke en *zolder* ook even weinig onzijdig namen, en by een langzamer uitspraak waar zy geen scheva en geen samentrekking, maar duidelijke vokaal bezigden, onveranderlijk *de stad*, *de tafel*, *de folder*, zeiden. En daartegen schreven zy, op gelijke wijze, *dleven* voor *tlevén*, wanneer zy 't onzijdig lidwoord met dit naamwoord samentrokken.

Met het welke ook overeenstemt de ondervinding,

D

dat

dat ook buiten dit geval, de eenfoortige letters van een zelfde spraaktuig lichtelijk in het gebruik verwisfelen, waardoor *l* en *r* by voorbeeld licht in elkander overgaan, als *wanderen*, *wandelen*, *matelas* en *matras*.

Een derde grondregel is, dat men geene wijzigende byletters met afzonderlijke konzonanten verwarren moet. Zoo is *ng* slechts ééne letter, door de keelklemming eenigzins gewijzigd, maar die *g* geen afzonderlijke letter; en men moet dus *ng* niet lezen als *n-g*, *dingen* niet als *din-gen* en even zoo *zweelgaart* niet als *zweel-gaart*, noch ook als *zweelg-aart*. Men moet even zoo den uitgang *sch* niet aanmerken als meer dan één letter, noch *wenschen* uitbrengen *wen-schen* met den klank die *sch* in *schaap* of *schip* heeft; want het is in dezen uitgang een eenvoudige *s*, door de *ch* wat versterkt, terwijl zy in *schaap* en *schip* een geheel veranderde wijziging van de *s* is.

Dit *din-gen* is inderdaad even belachlijk (ja nog meer,) als of men, *zeestroomen* lezende, dit uit wilde spreken als *zees-troomen*. *Str* is ééne faamgestelde letter die niet verdeeld kan worden, en zoo is *ng* desgelijks, terwijl de *i* van *ding* de middelbare of heldere is. Even zoo is het b. v. met *haspelen*, *kwispelen*, waarin de uitspraak de *f* niet van de *p* affcheiden moet, even zoo min als in *spelen* of *spillen*, of *spoeden*, of *spuwen*. Niet anders is het met *stroogloed*. Wie zal dit *stroog-loed* uit-

uitspreken? Niemand zekerlijk. Maar die *din-gen* zegt, doet even het zelfde, ja nog erger: want *gloed* kan zich (des noods) verdeelen in *ge-lo-ed*, maar *din-gen* niet in *dī-ne-gen*, of men moest, met den tweeklank, *die-ne-gen* zeggen.

Een vierde grondregel is, dat men de konzonanten tusschen twee vokalen staande, (die dus verschillende fylben maken) niet aanmerken moet als afzonderlijk tot een van beide behoorende. De afbreking der woorden in 't schrijven heeft dit misverstand ingevoerd, en daaromtrent drieërlei stelsels verwekt. Het eerste is het Latijnsche, willende dat men, waar het woord zich niet in twee woorden verdeelen kan, alle konzonanten die te samen uitgesproken kunnen worden, aan de volgende vokaal toeigene, en dus b. v. *ho-stia* en *i-gnorans* schrijve. Het tweede is dat der tegenwoordige Engelschen, die zooveel konzonanten zy kunnen, aan de eerste vokaal of fylbe toevoegen, en dus b. v. *burn-ing*, *spirit-ed*, *knitt-er*, *heav-en*, schrijven. Het derde is by ons aangenomen, en deelt twee middelkonzonanten gelijkelyk, als in *mun-ting*, *stel-len*, *stil-te*, *kwis-ting*, voor 't overige de enkele konzontant tot de volgende vokaal brengende. Zekerlijk is onze wijze van afbreken wel de verstandelykste of verstaanbaarste, en dus de verkiezelijkste der drie, mits men daarmede de fylbe niet verdeelt, gelijk tegenwoordig veelal geschiedt met dus *luis-ter*, *maes-ter*, enz. te schrijven, even of het een *luis*

en een *mees* inhiel, in plaats van van *lui-re* of *lo-ē* en van *mee*, 't positivum van *meer* en *meest*, gevormd te zijn. Ook moet zy niet overgebracht worden op het lezen of uitspreken der woorden. Een sylbe van een woord staat niet op zich-zelve, maar is in de uitspraak met de volgende vereenigd; en het is de konzont tusschen de twee vokalen (die eigenlijk de sylben maken) in welke die vereeniging rust.

Men moet dus die tusschenkonzont in het uitspreken aan beide die vokalen verbinden en niet *moe-ten* of *moet-en* uitspreken, maar *moeten*; en even zoo moet men ook, als die tusschenkonzont verdubbeld geschreven wordt, niet b. v. *winnen* of *wil-len*, of *kom-mer* uitspreken, en de *n* of *l* of *m* moet geen tweemaal *n*, *l*, of *m*, maar ééne langer uitgerekte konzont zijn, even als *aa* niet tweemaal *a*, niet *a* en *a*, maar een verlengde *a* is. En dit even zoo in *stellen*, *minnen*, *zetten*, *waschen*, *hebben*, *slimmer*, enz. Waaruit dan ook volgt, dat de geadspireerde konzont (*ch*), als zijnde inderdaad *kh*, geene verdubbeling noodig heeft, de wijl zy zich aan wederzijde meêdeelt. Het is dus, dat men *lachen* moet schrijven en niet *lach-chen*, nog *lag-chen*, en even zoo *lichaam*, *prachen*, *richel*, *rochel*, *Michel*, *tichel*, *Mechelen*, en in 't Hoogduitsch, *stachel*, *Vechelen*. Welken klank de *a* of *e*, of *i*, of *u*, daarby heeft, kan in onze taal niet twijfelachtig zijn, zoodra men vasthoudt dat die

ch

ch tot de eerste zoo wel als de tweede fylbe behoort; en dus, even zoo min als in *vasten*, *westen*. En zoo schreef men voorheen ook *blixem*. Dat men den Hebreeuwſchen naam *Rachel* met de ſcherpe *a* uitspreekt, kooft hier niet meer in aanmerking dan dat men het Franſche *penſée* als met een *a*, of den naam van den Engeliſchen Arts *Mead* als met *ie* geſchreven, *Mied* uitbrengen moet, omdat het naamlijk uitheemſche en niet verholandschte woorden zijn.

Na deze breede verklaring is het nauwlijks noodig te melden, dat wy, ingevolge de werking der Spraakdeelen, by de tegenwoordige zes vokalen twintig konzonanten hebben, en dus in 't geheel vijf en twintig letters, welke zijn:

a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u v w y en *z*; waarby men gewoon is als zes en twintigſte, de *x* tuſſchen de *w* en *y* in te plaatſen.

Dat deze *x* intuſſchen by ons van geen gebruik is, is zeker; doch onze Ouden, aan 't Latijn gehecht, gebruikten haar voor *cs* of *ks*: en nog geven wy haar plaats in vreemde woorden.

De *c* is tegenwoordig by ons een ſcherper *f*, en nooit *k*, dan in vreemde woorden voor de *a*, *o*, en *u*; ſchoon zy by onze Voorvaderen de *k* zoo voor konzonanten als voor de evengemelde drie vokalen verving, en als fluitletter door de *k* verfterkt werd. Met de *h* vereenigd, merkten

wy reeds aan, dat zy de χ der Grieken vervangt, en ch dan als eene eenige letter aangemerkt behoorde te worden. Doch wy moeten iets van de benaming dezer letteren zeggen.

De vokalen brengen hare benamingen meê, als zijnde haar klank - zelf. De konzonanten worden naar den aart der wijziging die zy aan den uitgaanden klank geven, met een toegevoegde of onderstelde vokaal uitgesproken, welke by de verschillende Natien of a of e of i is, en in de benaming achter de konzonant uitgebracht wordt. By ons is die onderstelde vokaal e , en wy zeggen $bé$, $cé$, $dé$. Alleen zijn 't de h en k die de a aannemen, uit hoofde zoo van de oorspronkelijke zelfheid tusfchen A en H in gedaante, als door dat de laatste niet tot de konzonanten gerekend, maar als adspiratie eener vokaal befchouwd werd; en met de k is het mede zoo, dat men deze als eene bloote verfterking van de c aanmerkte, die eeniglijk diende om haar vastheid te geven, en dus byna nooit op zich-zelf stond. De q , inderdaad een k , wordt ku genoemd, omdat zy volftrekt nooit dan met de u achter zich gebruikt werd, waardoor zy die *obliquitas* als Quintiliaan het noemde, in de uitspraak verkreeg, die wy thands plomper door kw uitdrukken. Wel onderscheiden, is de q inderdaad niet het zelfde met de k . De k vormt zich in de volle holte der keel, maar de q zijdwaarts van de kieuwen, en zoo zijn ook kw en qu

qu wezendlijk verschillende klanken ; en met recht belachten ons de Vlamingen by het opkomen dier nieuwigheid in ons Holland , waar zy ook vrij wat tegenstand vond. Die gevoelig sprak heeft ook by ons , schoon *kw* schrijvende , altijd *qu* uitgesproken , en in mijnen tijd nog wist men op 't oude afgebrande tooneel in de karakters der meer of minder beschaafde personaadjen die men opvoerde , dit onderscheid nevens meer andere (nu in eene algemeene Maffery verloren gegaan ,) zeer wel te doen gevoelen. Men merke ook op , dat de *w* in *kw* een konzontant is , maar de *u* in *qu* een vokaal die met de *q* en volgende vokaal samen smelt , hoedanige samen smelting tusfchen *k* en *w* , als beide *mutae* zijnde , geen plaats kan hebben , daar die smelting volftrekt eene *semivocalis* vordert. *Gr* en *gl* kan men uitspreken , maar geen *rg* , of *lg* , of *bg* ; en zoo ook geen *kw* zonder wringing des monds. De *z* , als Griekfche letterfiguur , heeft haar Griekfchen naam met eenige verzachting behouden , en wy heeten haar *zedde*.

Maar hierin is onze taal byzonder , dat wy de *f* , de *l* , de *m* , de *n* , de *r* , de *s* , en de *x* , dubbel benoemen door haar met de vokaal voor , en met de zelfde vokaal achter , uit te fpreken. Wy noemen ze *effe* , *elle* , *emme* , *enne* , *erre* , *esse* , en *ixe*. Het is , zichtbaar , om dat terwijl by onze overoude Voorvaders de overige letters alleenlijk een fylbe beginnen konden , deze die fylbe ook eindigen konden.

den. Men schreef en sprak oudtijds: *geef*, *wel*, *flom*, *kan*, *war*, *kas*, en *flux*; maar men floot geen fylbe in *c*, in *d*, in *g*, in *k*, in *v*, in *w*, noch in *z*. Deze benaming wijst dus aan, dat deze zeven letters tevens sluitletters en aanvangletters zijn, en was oudtijds eene voldoende te rechtwijzing in 't schrijven.

Het is zoo, dat de *p* en *t* naar dit beginsel even zoo *eppe* en *ette* genoemd moesten zijn. Maar oudtijds floot ook de simpele *p* geen fylbe, maar alleen de geadspireerde *f*, en dat de *t* van ouds *ette* genoemd werd zou men mogen onderstellen, indien het niet genoeg ware aan te merken dat ook deze, een fylbe opsluitende, eene adspiratie ontving door byvoeging der *h*, even gelijk de *c* door die der *h* (naderhand *k*), en gelijk de *b*-zelve door de zelfde *h* in de eigen namen: want in de appellativen floot zy ook nooit een lettergreep dan in verdubbeling als in *hebben*, *ebbe*, *dribbel*, *drabbe*; in welk geval zy (als reeds vroeger gezegd is) niet zoo zeer als verdubbeld, als wel als overgang van de eene tot de andere fylbe, is aan te merken.

Met de tegenwoordige wijze van spellen waarin men de fylben of woorden op alle letter behalven de *v* en *z* laat eindigen, zouden wy naar dit beginsel even zoo de *bebbe*, de *d edde*, de *g egge*, de *k ekke*, de *p eppe*, de *t ette*, ja de *w ewwe* moeten noemen; doch met de *c* zouden wy over haar tweederlei klank (de sissende en harde,) verlegen zijn. In-
der-

derdaad echter ware dit nog wel zoo goed, dan (gelijk de tegenwoordige wijshefden doen,) die oude tweefylbigc namen der letters te verbannen. Het is toch zeker, dat *a*, *bé*, geen *ab* kan maken, maar *a*, *eb* wel.

Ook de *x* noemde men *ikfe*, als gezegd is, en zy strekte tot overgang van twee fylben in *blixem*, en sloot het woord *fraks*, en *fluks*, waarin ik, voor my, ze verkiezen zou voor *ks*, omdat zy nader aan de *gs* komende, het *vlug* beter uitdrukt, waarvan dit woord gevormd is. Doch de onderlinge verwisfeling van *g* en *k* is algemeen en kenbaar genoeg, om juist dit middelteecken niet noodig te hebben.

Doch ik moet hier wederom een zeer belangrijk punt opperen, dat niet genoeg in het oog gehouden kan worden. Dat is, dat elke konzont, gelijk wy die thands beschouwen, eene bloote abstractie is, die niet bestaat. Dat er wezendlijk geen konzont (dat is, wijziging van een opzich-zelf bestaanden klank of klinkende uitademing) is, dan met eene uitademing (of vokaal) vereenigd; en, dat het zoo inderdaad ook met onze *b*, *c*, *d*, enz. is. Deze by elke konzont noodwendige uitademing, zonder welke de het zij meer het zij minder klinkende konzont zelfs niet gedacht kan worden te bestaan, is inderdaad eene allerkortste vokaal, welke men wel in 't verhaastend spreken onderdrukt, maar die onze taal der-

wijze eigen is , dat zelfs alle onze woorden oorspronkelijk in die vokaal , welke de niet klinkende *e* is , uitgaan. En het is deze allerkortste vokaal welke men in de Hebreeuwfche Taalkunst de *scheva* of *schwa* noemt , waarvan ik hiervoor gewaagde , als aangemerkt kunnende worden on-eindig kort te zijn (waarom zy ook niet gefchreven wordt ,) doch volftrekt erken - en hoorbaar in geval eener famenkomst van letteren die niet in één mogen vloeien. Nu spreekt van zelfs , dat zy , waar zy hoorbaar is , inderdaad eene zich onderscheidende fylbe maakt , hoe kort die dan ookwezen moog.

Het is door deze *scheva* dat men ook in de tweede en derde perfoon der werkwoorden wiertelfylbe in de *d* eindigt , de *d* en *t* famenvoegt , waar zy oudtijds een korte vokaal hadden : als *gy vindt* , *gy vondt* , *hy vindt*. De uitspraak daarvan is inderdaad eenigzins anders dan van *een kind* , van *een mond* , van *een lint* , of *begint* , of van *ik vind* , *ik vond*. *Gy hadt* luidt dus ook anders dan *ik* of *hy had*. Maar die foort van heimelijke vokaal tufchen *d* en *t* is (om het dus te noemen) onbegrootbaar klein , en wordt daarom niet in aanmerking genomen. Intufchen wettigt zy de spelling met *dt* als famentrekking van twee fylben , en evenzoo doet zy by de Hoogduitschers die van *vadern* , *wandern* , enz.

Dwaas daartegen was de spelling van fommigen by mijn kindfchen tijd , van *wijshcidt* , *verftandt* ,

ge-

gebedt, *gildt*, enz. te schrijven, tot versterking, zoo 't heeten moest, van de *d*. Men moet of het woord als eindigende in de tandletter beschouwen en dienvolgende met onze Ouden, *wijsheit*, *verstant*, enz. schrijven, of als rustende in de fylbe *de*, waarin men de korte *e* door de uitspraak in een *scheva* verandert, en lezen dan ook niet *hant*, maar *hand*, op de wijs als de Engelschman dit uitspreekt.

Het is ook door middel van deze korte en in de maat der rede niet meê tellende fylbe, dat de sissende letter waar een woord in eindigt, zich niet met de sissende letter die een volgend woord aanvangt, vereenigt. Als b. v. *hoe wijs Sofia zij*. Want ophouden achter het woord laat de samenhang der rede niet toe, en zonder tusschenkomst zouden deze twee letters in één loopen. Ook is deze samenkomst hard, wanneer men de fluitletters naar 'tgeen tegenwoordig geleerd wordt bits afbijt; hetgeen het in de eeuw onzer Vaders in 't geheel zoo niet was, maar tot aangename verscheidenheid strekte. Doch toen kon men lezen, en thands zelfs niet meer spreken, maar krijschend en hortend stamelen en stotteren.

Is dit waar, omtrent de eenvoudige uitspraak der woorden, het is bovenal en by uitstek waar, ten aanzien van eene rede; doch hetgeen tot dit Eerste Deel der Spraakkunst niet behoort. Wy
moe-

moeten ons hier derhalve in dit opzicht bepalen tot de enkele woorden, waarvan de uitspraak en schrijfwijze hier thands het voorwerp is.

In deze uitspraak is op te merken, dat sommige lettergrepen langer duren en sterker klinken moeten dan andere. Het eerste betreft de *maat*, zoo men 't noemt; het tweede, den *toon* der sylben. Op zich-zelf beschouwd, zijn alle de scherpe of zware vokalen, en zoo ook de heldere op zich-zelf beschouwd, even lang in duur, doch de doffe vokaal duurt korter. *Groot*, *kop*, *op*, *sla*, de eerste sylbe in *geven* en in *tegen*, zijn lang, maar de doffe als het artikel *de* of *den*, *te* (voor *tot*), en de eerste en laatste in *gegeven*, en de twee laatste in *beteren*, zijn kort; dat is, hebben slechts de helft van de during der lange. (*Slechts de helft*, zeg ik; doch men versta dit, naar den aangenomen regel in Dichtmaat; anderszins en in het algemeen, niet juist of nauwkeurig, maar ten ruwste.) En het doet tot deze during niets, of de klank eener vokaal door vooren fluitletters gewijzigd wordt. *Winst* is niet langer dan *wi*. En dit volgt uit de zuivere theorie der konzontant als bloote wijziging van den klank zijnde, die in zich-zelf lang of kort is.

Desgelijks heeft ieder scherpe, zware, of heldere vokaal op zich-zelf beschouwd, eenen even zwaren of hoogen klank in de uitspraak, waarvan de doffe (als veel minder klinkende) ontbloomt is.

Die

Die sterker klank wordt *toon* genoemd, en elke fcherpe of zware en heldere vokaal heeft dus een toon, terwijl de doffe toonloos is. Daar is dus een natuurlijk verband tusfchen lengte en toon. De korte en toonlooze fylbe ontslipt; op de lange en klinkende blijft men staan. Dit hangt af van de meerdere of mindere trilling die de lucht daarby ondergaat en zich aan het oor mededeelt.

Ondertusfchen kan men den zelfden klank met meer of minder verheffing uitbrengen. Wanneer twee of meer lettergreepen aan één hangen, worden zy niet met de zelfde *verheffing van ftem* uitgesproken, en het is de meerdere verheffing van ftem, waar een fylbe in vergelijking van anderen meê uitgesproken wordt, welke men in een bepaalder zin, *toon* of *accent* noemt. *Accent* drukt dit beter uit dan ons *toon*: want, uit de Latijnsche woorden *ad* en *cantus* famengefteld, beteekent het een *toegalm*; dat is *bykomenden galm*, waarmee de fpreker den natuurlijk eigen klank der vokaal verfterkt. Dat deze toegalm uit den aart op de doffe vokaal niet vallen kan, toont de aart der zaak.

Waar toe dient nu deze *toegalm* of *accent*; of waaruit fpruit hy voort?

Hy *fpruit voort* uit het meerder belang dat de fpreker in die fylbe ftelt, en *dient* om dit belang aan den hoorer in te boezemen, of immers meê te deelen. Want niet alle fylben zijn van het zelfde belang. In ieder woord is ééne fylbe, waar-

waarvan, als oorspronkelijk, de geheele beteekenis afhangt, terwijl de overige slechts wijzigingen van die wortelsylbe zijn, en bloote afleidingen van het daaraan verbonden denkbeeld te kennen geven. Zoo is het, by voorbeeld, in *bevruchting* de wortelsylbe *vrucht*, die de innige beteekenis inhoudt, en *be-* en *ing* wijzigen slechts het denkbeeld waarvan *vrucht* het hoofdvoorwerp is. Zoo zijn (in het algemeen gesproken) alle uitgangen en alle voorzetsels, uit hunnen aart, wijzigingen; en het gevolg daaruit te trekken, en in de taal *à posteriori* waar bevonden, is dat de wortelsylbe des woords (die daarom ook de heerschende genoemd wordt) den *accent* heeft.

Deze regel houdt algemeen stand, hoe groot ook het woord zijn mag. *Onbetamelijkheden* b. v. houdt den accent op de wortelgreep *ta*, van *betamen*, *overwinnelijke* op den wortelgreep *win*, van *winnen*.

Anders echter is het in 't geval van soortmakende hoedanigheden: want alsdan is 't het *soort* of de *onderscheiding*, hetgeen van het meeste belang is; en de sylbe die deze inhoudt, vordert dus den *accent*. Zoo is het met de samenstellingen. Om dat in deze het specificerende voor het algemeene gesteld wordt, vordert het eerste woord der samenstelling den accent. Dus b. v. in *hóófddoel* (een soort van het algemeene, *doel*); in *wángunst* (een kwade soort van *gunst*); en zoo ook *óngunst*, *wánverstand*, *ónverstand*, *váderland*, *móederschoot*,
kin-

kinderspel, vóórwendfel, dchterspit, zijkamer, grondlegging. En, daar de zelfde onderscheiding in de vervrouwelijkende uitgangen der mannelijke benamingen, *in* en *es*, even zoo hoofdzaak is, heeft ook deze uitgang den heerschenden accent, als *godin, godés, heerin, profetes, koningin*, enz.

Echter valt er eene uitzondering op dezen laatsten regel ten aanzien der adjectieven met *on* (waarvan mijne Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheidenheden I D. bladz. 83,84.) als welke den accent op 't lichaam des woords behouden. Dus *onwijs, ondeugend, wangunstig, doordringend, voortreffelijk, misdadig, straffschuldig, handdaddig, handastelijk* enz. welke dus den eersten algemeenen regel bewaren.

Ook moet men van den algemeenen regel der verkleving van den accent aan de wortel- of grondfylbe des woords de in onze taal vreemde uitgangen uitzonderen, als die van *eren* in werkwoorden, die van *aadje* of *adie* of *agie*, van *eel*, van *et*, en van *y* (welke een verfranschte uitspraak van ons *ing* is). Deze trekken den *accent* van de wortelfylbe af en vestigen hem op zich. Als *boschdaddje, toonéel, trompés, kokés, kleedy*.

Meer dan één *volkomen accent* kan een woord niet hebben, doch waar er meer dan twee, het zij door zich-zelf en volftrekt toonlooze, het zij andere fylben, achter den accent volgen, geeft men eene van die eene mindere doch echter eenige verheffing boven de andere, hetgeen wy een *halven*

toon of *halven accent* noemen. Het is even zood wanneer er door samenstelling twee of meer toonlooze fylben aan de accentdragende grond- of wortelfylbe des woords voorafgaan. Dan ontfangt de fylbe die, zoo zy alleen stond, den accent zou hebben, een halven accent. Dus heeft in *bedrèglijkheden, tegenstrevigheid, omwentelingen, heid, en ling* een halven accent.

Meer valt er omtrent de woorden, op zich-zelf beschouwd wordende, niet aan te merken. Doch woorden op zich-zelfen uitspreken is nog geen *spreken* of *lezen*. En dit behoort tot den omvang der Prozodie, waarvan daar ter plaatse afzonderlijk!

Na het dus verre gezegde over de kracht en verbinding der letters, zoo, als werkingen der spraaktuigen, als in hare uitdrukking door teekens, schijnt ons niet over te blijven dan den opslag van 't oog op de woorden als woorden te vestigen.

Elk woord, het zij het uit één of uit meer lettergrepen bestaat, is een geheel, en moet overzulks aan één geschreven worden, als ieder natuurlijk begrijpen zal; zoo als 't ook in het uitspreken geene tuschenpoozing toelaat. Doch twee voorwerpen waaromtrent men verschillend heeft gedacht en gehandeld, komen hier echter in aanmerking.

Het eerste van die behelst de te samengefelde woorden.

De

De samenstelling met zoogenoemde voorzetsels de beteekenis van het woord wijzigende, is nooit of zeldzaam aan twijfel onderhevig geweest. Zy zijn altijd als één met het woord daar zy aan gekoppeld werden, aangemerkt. Dus *geman, overheer, overwicht, voorspoed, tegenstand, verwijt, weerspreken, toevloed, behoud, onthaal*, enz. Men begreep ook, dat *ge, ver, be, ont*, op zich-zelf niet bestaan kon, en dus een deel van dat woord moest zijn waar het zich aan hechtte. Edoch inderdaad onderscheidde men kwalijk, waar niet te onderscheiden valt. Een samengesteld woord is één eenig woord, waaruit ook de samenstelling bestaan mag, en moet dus als één woord geschreven worden.

Men heeft echter wel geoordeeld, een midden te kunnen houden met de woorden die op zich-zelf konden staan, elk afzonderlijk te schrijven, en door een *hyphen* (teeken van verbinding) aan één te hechten. Dus schreef men b. v. *Groot-vorst, helden-moed*. Doch dit is verouderd, schoon het in zich-zelf niet verwerpelijk was; en wy behouden 't alleen in het zeldzaam geval, waarin de samenloop der letters van de twee woorden der samenstelling een dubbelzinnigheid konden maken, hetgeen echter in onze taal hoogstzeldzaam zal voorkomen, ten zij men de *f* en *s* verwacht. — Ook behoudt men dit teeken in het geval van de samenstelling van twee woorden met een zelfde dat men met het laatste aan één schrijft, als *eer-*

E

of

of *staatzucht*, *wee- en jammerklacht*. Voor den onverstandige schrijft men niet. Deze zekerlijk zou in staat kunnen zijn, om als ik b. v. zeg: *Van VADEREN AART verbasterd*, den genitivus in *vaderen* te miskennen; doch misvattingen uit het niet by één lezen wat in den zin te samen het denkbeeld geeft, zijn in geen taal te vermijden, en zelfs in het verstuikelde Fransch niet.

Het andere voorwerp bestaat in de toonlooze woordtjens die onze Ouden gewoon waren aan 't vorige toonhebbend woord te verbinden, en waartoe inzonderheid de voornaamwoorden behoorden, wanneer zy geen toon vereischten. Zy schreven dus *doetge, isse* (is ze) *groeten* (groet hem), en brachten dus een melodie in de taal waarmen nu 't denkbeeld van kwijt is. In mijn jongen tijd zei men nog *groetem, zegg' em, laati, geefer*, voor wat men thands onlijdelijk hard uitklapt of uitbulkt, gelijk men het toen reeds schreef: *groet* en *zeg* HEM, laat HY, en *geef* HAAR. — De schrijfwijze die deze enclytica afzondert, is gevestigd, en het zou ondoenlijk zijn de vroegere te herroepen; maar ten minste behoort men in de uitspraak zulke woorden toonloos en zacht te doen hooren, wanneer er geene emphasis van byzondere aanwijzing by behoeft, waarop de zin der rede ons verplicht te drukken.

Wy, gy, en zy, en zoo ook *my*, verzachten zich licht in eene uitspraak die de zachte *e* aan de *y* in

in de plaats stelt; maar het voornaamwoord *hy* is weerspanning. Dat het echter oorspronkelijk, toen men *hi* zei, zacht van klank was, toont de casus obliquus, *hem*. In mijne vroegere jeugd hoorde men nog, buiten het vereisch van byzonderen nadruk, die *y* van dat *hy* op verre na zoo duidelijk niet, maar *zy* werd met een foort van middelklank tusschen *t* en *e* uitgedrukt; doch thands in het tegendeel bederft men schier alle verzen in 't voorlezen door dat uitkrijfchende *hy*.

Nu men alles wat afzonderlijk woord is, zonder aanmerking of 't toonloos zij, afzondert, is het inderdaad hoogst belachlijk, 't woordtjen *te* (dat wel degelijk een woord op zich-zelf is, als wy op zijn plaats toonen zullen en ook elders bewezen,) hiervan uit te zonderen. Dwaas is het, *teveel*, *temin*, *tegroot* te schrijven, 'tgeen men naar alle Neêrduitsche taalgronden op die wijs *téveel*, *témin*, *tégroot*, met de *é* lang en gescherpt, waar door de volgende sylbe kort zou worden, moest lezen. Het staat, als elk woord, op zich-zelf, en alleen de rede verbindt het door den samenhang, gelijk *zy* alle woorden (b. v. *zeer groot*, *heel klein*, *machtig zwaar*, enz.) verbindt, zonder 't tot een deel van het volgend woord te maken.

Even zoo is het met het zelfde *te* by de infinitiven. *Goed te eten*, zijn drie woorden. Dit erkent ieder. Maar zoo is het ook by de saamgestelde werkwoorden, als in *op te houden*, *door te dra-*

ven, aan te nemen, af te schrikken. Het *te* is eene ware praepositie die buiten het werkwoord is, en geen samenstelling met dit. By de saamgestelde werkwoorden die zich by de buiging verdeelen is het dus, even zoo zeer, als by die zich niet van hun voorzetsel afscheiden, Gelijk *TE ontfangen*, is *aan TE nemen*. De constructie dier tweederlei werkwoorden verschilt (waarvan wy in de Syntaxis reden zullen geven); maar de praepositie die er bygevoegd wordt is de zelfde en wordt in het een noch in 't ander geval een deel van het verbum.

Doch men schrijft ook wel eenige woorden die men te samen als een bindwoord aanmerkt, aan één. Dus is 't met *niettemin, desgelijks, nochtands, bovendien*. Men kan dit het gebruik inwilligen, daar dit wel eenige klaarheid schijnt mee te brengen. — Zoo schrijft men de oude nog bewaarde woorden, (die men kwalijk doet in nieuwe te veranderen) als b. v. *inderdaad*, hetgeen zijn welluidendheid gants verliest als men *in de daad* zegt met den laffen klank die de driemaal herhaalde *d* aanbrengt. Zoo is 't ook met *terwijl* enz. — Men behoudt even zoo de schrijfwijze van *dewelke, hetwelk*, waarmede *hetgeen* en *de gene* te gelijken is doch inderdaad onderscheiden, want *de gene* beteekent eigenlijk de *mensch*, man of vrouw, (*gumo, gunc, gunde, gonde, vum*, enz.) gelijk dan onze Bijbelvertalers het ook verdeelen, Matth. 1, 6.

De

De welke is een adjectief, als wy elders aantoon- den, en de aan één hechting kan niet wel anders be- schouwd worden dan vrij onverschillig. By ons ze- ker beteekent *het gene*, in 't Onzijdige, geen *mensch* meer, maar alle voorwerp van ons denkbeeld. Ook zeggen wy gewoonlijk niet meer *het gene dat goed of kwaad is*, maar gebruiken 't als beyattende 't relatief, of ook wel, als synonym met *hetwelk*. Het *dewelke*, nu louter relativum geworden, heeft te- genwoordig by ons zijn lidwoordtjen dan ook meest- al verloren. En dit is 't gevolg der verwarringen die onverftandige Taalkuifchers naar hunne inge- beelde wijsheid invoerden, en waar mede zy den aart en éénheid van geest die onze Taal kenteekeent, verkrachtten en, zoo veel in hun was, ontwortel- den en uitroelden. — Dat men *eenmaal*, *twee- maal*, *menigmaal*, enz. aan één schrijft, schoon het inderdaad twee onderscheiden woorden zijn (*), is door dat men ze adverbialiter opvat.

Aan één schrijft men ook het woord *van*, als het achter het woord waar het toe behoort, wordt ge- steld. Dus *waarvan*, *daarvan*; en zoo is het met alle zulke voorzetsels. Dus *hiertoe*, *hierom*, *hierdoor*, *daaruit*, *daarin*, *daarvoor*, enz. en zoo ook *daaraf*, *daarop*. Het woord *heen* is zelf een postpositief ten aanzien van 't voorwerp waar 't toe be-

(*) Men zie de verklaringen van dit woord *maal* in mijne Verh. over de Geslachten, Aanteek. c.

hetrokken wordt, en behoeft dus die aan één hechting niet, ook behoort het by 't uitgedrukte of onderfelde werkwoord. — Men fchrijft zoo ook *deswege* of *deswegens*, *derhalve*, *derwijze*, *dermate*, *weshalve*, aan één, ook *diervoege*, als aangenomen voor bloote adverbia; doch wanneer men *in diervoege* of *in dezer voege* zegt, houdt dit op. *Geenzins* hangt op gelijke wijze aan één. — Van al zulke als adverbia gebruikte woorden zal onder deze foort van spraakdeelen nader behandeld worden.

Het zal niet onnut zijn, nog iets te zeggen van de zoogenoemde *apostrophe* waaronder men tevens gewoon is de *aphaeresis* te verstaan. Zy duidt by ons niets anders dan de uitlating van een korte vokaal, en bepaaldelijk, de toonlooze *e* of *i*. Doch men heeft ze in later tijd ook gebruikt tot aanwijzing dat de fylbe *en* achter den verbogen naamval van een adjectief afgekapt was. Kwalijk en nutteloos. Ik nam ze te baat om in dit geval den *dativus* of derden naamval van de andere te doen onderkennen. Doch 't hulpmiddel is inderdaad noodeloos, en 'tgeen de uitspraak niet onderscheidt, behoeft ook het fchrift niet te onderscheiden. De eigenlijke *aphaeresis* neemt by ons plaats in *des* en *het*, waarvoor men 's en 't fchrijft. Onze Ouden teekenden die weglating niet, maar hechteden deze *s* en *t* aan het woord waarby deze woordtjens behoorden. Zy fchreven dus *flants* en *tpaart*, en even zoo hechteden zy ook de *d* voor *de* aan het naam-

naamwoord, als b. v. *dbeest*; ook wisfelden zy wel de *d* en de *t* als in *dwerk* voor 't *werk*, de konzontant naar den aart van die waarzy meê verbonden werd verzachtende of verfterkende.

Tot dit Eerfte Deel der Spraakkunst kan nog het gebruik van by 't schrift uitgedrukte *toon-* en andere *hulpteekenen* welke men *accentteekenen* noemt of mede onder deze betreft, zoo wel als van die der zinsneden, gebracht worden.

Omtrent de eerste merken wy aan, dat wy in onze taal eenig en alleen het teeken van den *accentus acutus* der Latijnen en Grieken gebruiken; en dit, niet anders, dan waar eene byzondere (versta: *buitengewone*) verheffing van een woordfylbe noodig is, als somwijlen tot scherping van eene tegenstelling. Men zegt b. v. *onverftandig*, *onkiesch*, *voor- en nadeelig*, en geen accent op eene der fylben is vereischt, gebruikelijk, of nuttig. Doch een byzondere nadruk, kan in eenig voorkomend geval vorderen, dat men in tegenstelling (en dit zelfs met verandering van de anders natuurlijke uitspraak des woords,) den accent op de fylbe van ontkenning drukt, en dus zegt en fchrijft: *Die daad is niet wijs of verftandig, maar wel óNWIJS en óNVERSTANDIG, en, ten hoogfte óNKIESCH. Die zaak is niet vóór- maar NÁDEELIG*; en dergelijke. Zoo ook: 't is geen LIJFSBEHÓEFTE, maar óVERDAAD. En, in een welgeregeld huis is

altijd **OVERVLÓÉD**, *maar geen OVERDAAD*. Daar echter dit een misbruik van de eigenlijke toonregeling is, moet men het niet dan zeer spaarzaam te hulp nemen.

Men onderscheidt zoo ook wel, waar verwarring plaats zou kunnen vinden, het talwoord *één* van het lidwoord *een*, waarvan de door *één* menging somtijds belachlijkheid voort kan brengen, als wanneer een vreemdeling my verhaalde: Ik heb iemand met *één zwarte pruik op het hoofd gezien*.

Wy gebruiken ook het teeken van famentrekking, waar wy twee fylben, het zij met onderdrukking of uitwerping der konzontant die tusschen beide is, het zij waar geen tusschenkonzontant bestaat, tot *één* maken. Dus is het met *waarhelén* voor *waarheden*, *heldendaén* voor *heldendaden*, *zeén* voor *zee-en*, *gestaég* voor *gestadig*, *gobn* voor *goden*, *gebién* voor *gebieden*. Doch welke famentrekking ten aanzien van de *u*, en *ij*, en de *eu* of *ui*, of *ei*, geene plaats vindt.

Ook gebruiken wy het teeken van *diacresis*, waar ter plaatse by famenloop van vokalen die tot verschillende fylben behooren, een vereeniging dier fylben in de uitspraak gevreesd zou mogen worden. Als b. v. in *zeén*, dat is *zee-en*, *hanigbién*, d. i. *bie-en*. In welk geval dan de vokaal der laatste fylbe niet zoo zeer scherp afgescheiden of afgesneden, als wel tusschen de twee fylben verdeeld wordt,

wordt , gelijk 't teeken ook meëbrengt. (*) Ter gemoetkoming van den dommen hoop schrijft men dan ook wel *zeeën* , *bieën* , doch in den grond is dit verkeerd , dewijl (als wy opmerkten) de fylben van een woord zich niet snijgend afdeelen , maar in de uitspraak famenhangen.

De zinfnijdingen , en hetgeen men daartoe gewoon is te betrekken , zullen wy hier niet aanroeren , als behoorende tot volkomene rede of zeggings , en , het zij Rhetorische , het zij Poëtische Prozodie , en waarvan de behandeling geschikter plaats vinden kan ten einde der Etymologie.

Voor 't overige , dit Eerste Deel besluitende , hetgeen uitspraak en spelling behelst , kan ik niet genoeg waarfchouwen tegen de valsche en belachelijke inbeelding , dat men immer door de spelling de juiste uitspraak eener vloeiende taal uit zou kunnen drukken. En dat derhalve niets taalverwoestender , niets verderflijker voor den mensch kan zijn , dan de taal-zelve , die in de uitspraak bestaat en in geene letterteekenen , naar eenige ingevoerde of aangenomen spelling te willen richten. De regel der spelling is één : Spel gelijk

(*) Men zie hier over en voorts in 't algemeen over deze teekens , en hunnen aart en beteekenis , mijne korte Verhandeling van de *signa diacritica* achter die over het Letterfchrift , bladz. 203.

lijk gy spreekt , en het was voor eene beneden het beestelijke afgezonken domheid bewaard , dit om te keeren en de spelling tot regel der uitpraak te nemen. Wachte men zich voor zulk eene redenloosheid, die de natuurlijk ingeschapen harmonie van lichaam en ziel verbreekt, en tot alle vernieling der vatbaarheden voor schoon, waar, en goed, heenleidt, en waarmee alle Poëzy en Welsprekendheid in den grond wordt geboord!

TWEE-

T W E E D E D E E L.

ET Y M O L O G I E.

De benaming van *Etymologie*, dat gemeenlijk door *woordvorsching* vertaald wordt, is in tweederlei zin op te vatten. In den eigen en uitgestreken dien 't woord met zich brengt, behelst het de kennis of ontwikkeling der woorden in hun eerste beginfel, of, als men 't gewoon is te noemen, hun eersten en grondwortel. Welke wortel inderdaad in één blooten uitgalm van een door een konzontant gewijzigde of afzonderlijke vokaal bestaat. Doch deze belangrijke wetenschap behoort tot geene byzondere taal afzonderlijk, maar is eene algemeene kennis der talen als taal, en dit zoo wel (gelijk men het in het wetenschappelijke gewoon is te noemen) *à priori*, als van achteren opgemaakt.

In een meer beperkten zin en opvatting, waarin zy een Deel der byzondere Spraak- of Taalkunst beteekent, is zy de kennis der vervorming
en

en voortbrenging van het eene woord uit het andere, hetgeen dan ten aanzien van de vervormde of daaruit afgeleide als oorspronkelijk beschouwd wordt.

Zy bevat dus deze drie onderscheiden zaken :

- 1°. De foortverdeeling der woorden ;
- 2°. Hunne veranderingen in zich-zelfven ; en
- 3°. De voortbrenging van de uit hun voortgeprotene , of (gelijk men het noemt) afgeleid wordende.

A. Wat de foortverdeeling betreft, men onderscheidt ze naar hunne algemeene beteekenis :

- a. In woorden ter benoeming van voorwerpen, die men *Naamwoorden* (nomina) heet; en
- b. Woorden ter uitdrukking van werking, waaronder ook het bestaan behoort, als waarvan alle werking slechts een wijziging is; en deze heet men *Werkwoorden* (verba).

En dit is de eerste grondverdeeling.

De eerste foort, naamlijk de *Naamwoorden*, hebben of zelfstandigheden (of wel 'tgeen men als zoodanig beschouwt,)

of hoedanigheden van eenige zelfstandigheid (of 't daarvoor gehoudene en daarvoor doorgaande), tot voorwerp; en van daar worden *Naamwoorden* verdeeld in *zelfstandige* en *byvoeglijke* (substantiva et adjectiva).

Ge-

Gelijk zelfstandigheden in hoedanigheden onderscheiden zijn, zoo kan ook een werking verschillende byzondere wijzen, waarop zy geschieden kan, onderhevig zijn; en ook de hoedanigheid-zelve in een zelfstandigheid kan onderscheidingen toelaten. De woorden nu om deze onderscheidingen by een werkwoord of byvoeglijk naamwoord uit te drukken, worden van ouds *bywoorden* (in 't Latijn *adverbia*) genoemd. In welke benaming ons Nederduitsch juist is, om dat de Latijnsche ze aan 't werkwoord-alleen schijnt te verbinden, daar zy evenzeer het byvoeglijke naamwoord wijzigen. — Inderdaad zijn zy ook adjectiven van adjectiven en van verba, gelijk de adjectiven 't van de substantiven zijn. Vergelijk mijne vroegere Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden I. D. bladz. 115 en volgg.

Zie daar derhalve **VIER** verschillende soorten van woorden, die inderdaad alles in de Taal omvatten. Echter heeft men van de *naamwoorden* de *voornaamwoorden*, de *lidwoorden*, en de *deelwoorden*, als byzondere soorten onderscheiden.

De *Voornaamwoorden* (pronomina) zijn dus genaamd om dat zy de naamwoorden vervangen, en zijn deels zelfstandige, deels byvoeglijke.

De *Lidwoorden* (articuli) zijn algemeene byvoeglijke naamwoordtjens, zich voor elk zelfstandig naamwoord voegende; en eigenlijk geene hoeda-

danigheid uitdrukkende , maar afzonderende of aanwijzende.

De zoogenaamde *Deelwoorden* (participia) zijn inderdaad niet anders dan adjectiven , uit werkwoorden genomen.

Desgelijks heeft men nog als byzondere foorten onderscheiden

De woorden die eenige toevallige betrekkelijke beteekenis , als by voorbeeld , tot plaats of tijd of dergelijke , uitdrukken ; aan welke men om dat zy in de rede , den naam- of werkwoorden voorgezet worden , den naam van *voorzetsels* (praepositiones) gegeven heeft.

Ook de woorden die tot verband der woorden of deelen van eene rede dienen , en die men daarom in 't Latijn *conjunctiones* (samenvoegfels), by ons *bindwoordtjens* , noemt.

En eindelijk de woordtjens die hartstochtelijke uitroepingen zijn , en als in de rede in- of tusschengeworpen , *tusschenwerpfels* , (interjectiones) genaamd zijn.

Op deze wijze reket men in de gewone naar 't Latijn ingerichte Spraakregeling , negen woordfoorten. Naamlijk : Lidwoord , Naamwoord , Voornaamwoord , Deelwoord , Werkwoord , Bywoord , Voorzetsel , Bindwoord , Tusschenwerpfel. En , 't artykel of lidwoord onder de Voornaamwoorden schikkende , acht.

Eene

· Eene andere verdeeling die men fomtijds maakt, is van *veranderbare* en *onveranderbare* woordsoorten.

· *Veranderbare* zijn Lid-, Naam- en Voornaam-, Deel- en Werkwoorden, als verbuigingen ondergaande.

Als *onveranderbare* rekent men de Bywoorden, de Voorzetsels, de Bindwoordtjens en Tusschenwerpsels. Doch eigenlijk zijn hier de Bywoorden niet onder te rangschikken. — Reeds merkten wy op, dat deze slechts adjectiven zijn, andere adjectiven of verba wijzigende.

De aart der praepositien, bindwoordtjens, en tusschenwerpsels, zal desgelijks blijken tot de naam- of werkwoorden te behooren, en dus houdt, by innige en juiste beschouwing, onze eerste verdeeling, die alleen naam- en werkwoorden erkent, onveranderlijk stand; alhoewel de algemeen uit het Latijn overgenomen verdeeling (mits men ze niet anders aanmerke, dan als tot gemak der leerwijze ondersteld,) voor het oppervlakkig Grammatikaal onderwijs in een taal niet geheel en al verwerpelijk is, door het stellen van rustpunten, die het overzicht eenigzins by minder geoeffende verstanden te hulp komen. Waarom wy er niet t^e eenenmaal van af zullen wijken, en ten minste de benamingen zoo veel doenlijk behouden.

Na deze voorloopige indeelingen, moeten wy

tot

tot het innige der rede of spraak eenige oogeblikken te rug keeren.

Spreken is het uitdrukken van 't *denken* in geluiden, die men woorden noemt.

Het *denken* nu bestaat niet in 't bloot gewaar worden van een voorwerp dat zich uiterlijk of innerlijk aan onze vatbaarheid ('t zij van zintuig of verbeelding) opdoet, maar in eene *werking* der ziel omtrent dat voorwerp. En deze werking is een erkennen, aan, of omtrent dat voorwerp, van iets dat wy er by beseffen en daar mee vereenigen of van afscheiden. Welke werking (met eene andere uitdrukking) een *oordeelen* is.

Dit oordeel is eenvoudiger of meer verwickeld. Het eenvoudigste is, wat wy een bloot aanschouwen noemen; maar het meer verwickelde onderstelt vergelijkingen met denkbeelden daarbuiten, die 't geheugen ons daarby opgeeft, en dit laatste is dan wat men gewoonlijk *oordeelen* noemt. Doch ook de eenvoudigste waarneming of beschouwing bevat deze toekenning of afscheiding.

De uitdrukking van *denken* met woorden heet eene *rede*, en deze bevat derhalve altijd een verbinding van 't denkbeeld eens voorwerps, met hetgeen wy er aan toekennen of ontkennen. En dus bevat overzulks ieder rede de uitdrukking van twee denkbeelden, waarvan 't eene 't onderwerp en

en 't andere het toegeegende is , 't zij bevestigende , 't zij ontkennende , en , by die twee denkbeelden , de daad onzer verbinding van die twee.

Ieder spreken , ieder rede , bevat dus noodzakelijk drie woorden. Naamlijk 't eene , dat het *onderwerp* , het andere , dat de *hoedanigheid* , en het derde , dat de *werking* van 't vereenigen dier twee uitdrukt.

Derhalve *twee naamwoorden en een werkwoord*. Doch daar werking een wijze van bestaan is , zoo kan een werkwoord aangemerkt worden als een wijziging aan 't bestaan van een voorwerp toeëigenende ; en gevolglijk kan een naam- met een werkwoord tot een rede of volzin volstaan. Zoo zegt men: *De man slaapt* , dat is , *is* in de *wijziging* van slapen ; *Alexander stierf* , dat is , *is dood*.

Geene rede of zegging derhalve , of zy bevat een naamwoord , een werkwoord , en een ander naamwoord , 't zij afzonderlijk uitgedrukt , het zij , in het werkwoord besloten.

Hoedanigheden zijn eigenschappen van zelfstandigheden of die men als zoodanig aanmerkt ; en het spreekt dus van zelfs , dat zy gevolglijk noodwendig met deze overeenkomstig (en niet strijdig) moeten zijn ;

en dit , zoo ten aanzien van hetgeen in die zelfstandigheden bepalende is , als ten aanzien van haar een- of veelheid.

F

Zy

Zy volgen dus noodwendig het *geslacht* van die; zy volgen dus ook haar *getal* van één of meer, en wat haar door hare plaatsing in de redevorm bepalen mag. En dit noemt men de overeenkomst (*convenientia*) van 't adjectief met het substantief.

De woorden eener *rede* hebben, (en dit maakt de rede uit,) een verband onderling. Zy staan dus in een betrekking waardoor het denkbeeld van 't eene voorwerp in de rede aan 't ander *ondergeschikt* is; en dit *ondergeschikt* zijn, heet *beheersching* (regimen).

Die beheersching verandert de beheerschtwordende woorden in hunnen uitgang; en deze verandering, in verschillende talen verschillend, heet in de naamwoorden *Declinatie*, dat is verbuiging.

In de werkwoorden heet zy *Conjugatie*, 'tgeen wy ook door het woord van *buigen*, vormigen, doch oneigen, by vertolking van 't Latijnsche kunstwoord, door *vervoegen*, beteekenen.

In de naamwoorden noemt men de uitdrukking van die onderwerping aan een beheersching, *Naamval*, dat is, toevalligheid van verandering in het naamwoord.

Wy moeten derhalve die verandering door *naamval*, met den aart en het onderscheid daarin, zoo wel als de geslachten der Naamwoorden en de uitwerking van deze op de woorden waar zy eigen aan zijn, verklaren.

De

De **GESLACHTEN** bepalen de vorm der buiging des Naamwoords verschillend, en die der zelfstandige woorden bestemmen (als gezegd is) ook de geslachten die 't adjectief aan moet nemen, en dus ook die der lidwoorden, als zijnde inderdaad adjectiven. De Geslachten moeten dus noodzaaklijk gekend worden indien men de buiging van een woord bepalen zal.

En, behalven dat het geslacht aan het woord eigen en innig aanhangende, ja daarvan onafscheidelijk is, terwijl in het tegendeel de buiging slechts eene toevalligheid aan het woord is, zoo dient ook uit dezen hoofde de Leer van het Geslacht aan dien der Buiging voor te gaan.

De grond der Geslachten is echter tweederlei: want een geslacht kan ook door toepassing aan een woord gegeven worden, zoo wel als uit zijn wezen, dat uit de vorming of wording-zelve voortvloeit, ontsproten zijn. En dit maakt derhalve een hoofdverdeeling van *Eigen geslacht* en *Geslacht uit toepassing*.

Wat de **EIGEN GESLACHTEN** betreft. Gelijk alles in de Natuur zich onderscheidt door hetgeen men geslacht of kunne noemt, immers als zoodanig beschouwd wordt door den mensch, wiens geheele *zijn* daardoor onderscheidenlijk bepaald en ingericht is, zoo moet dit noodwendig in de taal, die een uitvloeisel zijner ziel is, overgaan en zich uitdrukken.

Zelfstandigheid en van hem uitgaande kracht is hetgeen den man, afhankelijkheid en ontfanging, 'tgeen de vrouw onderscheidt en kenteekent. En het is het gevoel of besef dezer twee hoedanigheden dat ons een woord als Mannelijk of Vrouwelijk doet beschouwen.

De kracht toont zich in 't werk en den werker. Van hier dat de *wortelsylbe* der werkwoorden (dat is, 'tgeen het wezen der werking daarin uitmaakt), en ook de *uitgang die een werker uitdrukt*, Mannelijk zijn. Dus is het derhalve met de uitgangen op *-aar*, *-aart*, en *-er*.

Werktuigen als werkers beschouwd wordende, zijn dus ook Mannelijk, en zoo is het derhalve met de vorming in *el* zoo wel als in *er*.

Hoedanigheden, dewijl zy niet op zich-zelve bestaan, zijn iets afhanklijks; en het vrouwelijke zich in de afhankelijkheid toonende, zoo zijn de *adjectiven* wanneer zy als *substantiven* genomen worden, natuurlijker wijze Vrouwelijk. En derhalve ook de *participien*, als zijnde adjectiven — En zoo dan ook de verbaalia op *ing* uitgaande, dewijl die niet anders dan participien zijn.

Het Vrouwelijke zich in de ontfankelijkheid toonende; zoo zijn de woorden van *hebbing*, *ontfanging*, *bevatting*, d. i. die in de samenstelling met *heid*, *schap*, en *nis* uitgaan, of wier uitgang daaruit verbasterd is, Vrouwelijk.

Het Vrouwelijke met weekheid verknocht zijnde,

de, zoo is dit geslacht al mede eigen aan den uitgang op de smeltende letter *s*; welke deswegens het manlijke ook vervrouwlijkt.

Gelijk de wortelfylbe eens werkwoords het tegenwoordige uitdrukt, en dus, dadelijk werkende kracht, zoo drukt het praeteritum het voorby zijn daarvan, en dit niet alleen, maar ook zelfs het ontfangen of lijden dier werking uit, en is dus, tot naamwoord zijnde overgegaan, Vrouwelijk.

Na 't mannelijke en vrouwelijke komt een derde foort van woorden in aanmerking, aan welke men geen van beide geslachten toeëigent; welke men overzulks *Onzijdig* noemt, doch beter met het Latijn, *van Geenerlei geslacht* heeten zou.

Deze zijn of benamingen van de werklooze stof, of 'tgeen niet bestaat dan in *abstractien* (gelijk men het noemt) van ons verstand.

Tot het eerste behoort natuurlijke of door ons gevormde stof, als *metaal, doek, laken*, en zoo ook elk woord, blootelijk als woord beschouwd wordende. 't Geen men dan ook *stoffelijke woorden* noemt, of woorden als *stoffelijk* gebruikt wordende.

Tot het tweede behooren de *Collectiven*, en de woorden niet blootelijk als een woord, maar tevens en met één in hun beteekenis (gelijk men het noemt, *in concreto*) genomen, en dus de *diminutiven*; en hiertoe zijn ook de woorden met het augment *ge*, of voorzetsel *ver* of *ont*, wanneer zy met de wor-

telsylbe eens werkwoords verbonden zijn , en ook mede de verbaalia op *fel* uitgaande , te rekenen.

En zoo gebruikt men derhalve thands ook de adjectiven , wanneer men ze zelfstandig neemt.

De Geslachten UIT TOEPASSING zijn tot tweederlei te brengen : 1°. persoonlijke toepassing , waardoor het woord het geslacht der persoon aanneemt ; en 2°. toepassing wanneer aan een woord het geslacht van een ander , dat er onder verstaan wordt , wordt toegeeeigend ; hetgeen niet alleen dikwijls by een vreemd woord geschiedt , dus in het geslacht van zijn Neêrduitsch synonymum gebruikelijk , maar ook in etlijke Ne êrduitsche woorden.

Men moet echter omtrent het punt der Geslachten aanmerken , dat het onbedacht gebruik . in eenige enkele woorden , van deze grondregels afwijkt , welke dus uitzonderingen maken , schoon inderdaad klein in getal zijnde ; uitzonderingen , of door het gebruik-zelf te leeren kennen of uit eene uitvoerige Woordenlijst op te zamelen.

Dit punt der geslachten dus afgehandeld hebbende , zullen wy tot dat van de BUIGING overgaan.

Vooraf merken wy slechts aan , dat ten aanzien van getal , by ons het naamwoord , buiten de eenheid , niet dan ééne algemeene meerderheid heeft of uitdrukt , die alle getal van meer dan één in zich vat , en onze taal geene byzondere tweheidsvorm (*duale*) als het Grieksch en meer talen , kent.

kent. 't Geen even zoo is ten aanzien van werkwoorden en al wat voor meerderheid vatbaar is.

Hetgeen in 't getal van één uitgedrukt wordt, het zij bepaaldelijk aanwijzend, het zij in 't algemeen, noemt men by ons in de Spraakkunstige bevoording *Enkelvoudig*; 'tgeen in meerderheid, *Meervoudig*.

Aanwijzend zeg ik, of *in 't algemeen*. Want ons Taaleigen onderscheidt dit, en geeft ons tweederlei Lidwoord, dit onderscheid uitdrukken en bepalende; naamlijk:

het *Aanwijzende*,
en het *Algemeene*.

Het aanwijzende Lidwoord is *de*; in het Onzijdig geslacht, *het*. Het algemeene is *een*, en heeft, als inderdaad de eenheid uitdrukken, geen meervoudig, schoon het niet, als het talwoord *één*, een tweede of meer uitfluit, maar op meerderen, elk afzonderlijk, evenzeer aanduidend is.

Om een algemeen denkbeeld van de Buiging te geven, merken wy aan, dat zy niet zoo zeer 't woord, als bepaaldelijk den uitgang van 't woord betreft, en (als de naam met zich brengt,) eigenlijk eene wending aan dien uitgang geeft. By ons echter bestaat zy inderdaad blootelijk in een *klemming* van dien uitgang.

Gelijk onze naamwoorden van ouds alle in de zachte *e* uitliepen, bestond deze klemming in den

verhemeltdruk, de *n*; en de toevoeging der *n* maakt dus den gebogen naamval.

Deze toevoeging der *n* was oudtijds algemeen in alle naamwoorden en geflachten, doch tegenwoordig hebben onze substantiven in 't Enkelvoudige dien niet behouden, dan de mannelijke wanneer zy in *e* uitgaan en deze *e* niet weg te werpen is; en dit alleenlijk in den zoogenoemde genitivus; en de adjectiven in alle naamvallen onzer taal wanneer zy in het M. geslacht gebruikt worden.

In de meerderheid (het Meervoudige,) is deze *n* algemeen aan den dativus eigen zoo in beide geflachten als in byvoeglijke en zelfstandige naamwoorden. — 't Is in deze toevoeging der *n*, dat thands eigenlijk onze gantsche Declinatie bestaat.

Wat het Lidwoord betreft, het heeft deze toevoeging by het M. alom in de verbuiging van 't Enkelvoudige en den dativus des Meervouds; maar in het Vr. nergens meer dan by den dativus van 't Meervoud.

Het Onzijdige is voor geene buiging vatbaar, maar ter verbuiging neemt men 't woord in het Mannelijk geslacht, waarvan straks nader!

Omtrent het algemeene Lidwoord (*een*) moeten wy nog deze aanmerking maken, dat de toevoeging van de *n* in de buiging, noodwendig *eenen* doet zeggen, wordende daar de algemeene zachte *e*, die anders buiten 't Vr. onderdrukt wordt, dan noodzaaklijk gehoord. En ook (of dit niet uit zich-

zich - zelf klaar genoeg ware) dat het ook geen Meervoudig heeft.

Thands moeten wy de NAAMVALLEN doen kennen, waaraan deze buigingen van een woord geëigend worden.

Men stelt naar den Latijnschen Spraakleer, die zeer te onrecht ingedrongen, maar eenmaal in de herfens geprent is, zes naamvallen, die aldaar *Nominativus*, *Genitivus*, *Dativus*, *Accusativus*, *Vocativus*, en *Ablativus*, geheeten worden. En wy hebben daarover in 't II. Deel onzer Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verfscheidenheden, te omstandig gehandeld, om dat hier te herhalen. Daartoe verwijzende wien het goeddunkt die na te zien, zullen wy hier kort zijn, en alleen aanmerken, dat we in onze Taal, behalven de eigen vorm des woords (in 't Latijn de *Nominativus* geheeten) en een *Genitivus* die in 't mannelijke zelfstandige woord eene adjectivale vorm heeft, alleen éenen eenigen gebogen naamval kennen, die in het mannelijke, zoo het lidwoord als het adjectief aandoet, door toevoeging (als gezegd is) van de *n*, en dit, met de praepositien daar by gebruikt en die dezen naamval beheeren.

Dusdanig is inderdaad tegenwoordig de zoogenaamde Declinatie by ons. Voorheen, was de vorm van den mannelijken *Genitivus* ook aan 't vrouwelijke substantief, en de *n* der gebogen

naamvallen ook aan 't vrouwlijke adjectief eigen. Verschillende tijdperken verschilden in dit opzicht, en het zou tot de Geschiedenis onzer taal behooren, dit verloop en veranderen naar orde des tijds te ontwikkelen, 'tgeen zekerlijk by uitstek leerzaam en nuttig zou zijn, doch hier geene plaats vinden kan.

Dat de Genitivus by ons in het Mannelijke staande gebleven, inderdaad en eigenlijk een adjectief is, klinkt velen, buiten twijfel, zeer vreemd in de ooren, doch dit adjectief is algemeen, en niet iets aan de buiging verknocht; ook is het erkend. Alleen heeft men van ouds alreeds ingevoerd, het, als adjectief buiten de declinatie gebruikt wordende, eenigzins anders te schrijven, gelijk men meermalen gemeend heeft, van een zelfde woord door verschil van spelling twee verschillende woorden te moeten maken. — Van dit adjectief hierna.

Willekeurigheid en zucht om onze taal, zoo veel men slechts kon, te verlatijnen, heeft onderscheidingen doen opdringen waar de taal die niet kende, en wezendlijk by haar oorspronkelijke eenvoudigheid bleef. De eerste oorzaak daarvan is in mijne Verscheidenheden aangegeven, en de voorliefde voor het Latijn, veelal geleerd eer nog het verstand gevormd was, en 'tgeen derhalve daar eene wendig aan gaf, was steeds eene algemeene krankheid, omdat men deze taal het *vehiculum Sapientiae*
re-

rekende. En immers deze Godheid aanbad ieder eeuw in die gedaante waarin hy ze zich voorstelde, en haren wagen zoo wel als de Godin-zelve. De Indianen laten zich met vreugde onder den kar harer Godin verpletteren; wy, onze natuurlijke taal. De mensch is zich overal gelijk.

De Taalleeraars namen dus de Latijnsche naamvallen en de benamingen daarvan, aan; en dit, of in het Latijn-zelf, of vertaald; en, die overnemende of zy op onze taal pasten en met heur aart strookten of niet, vergaten zy die naamvallen die onze taal eigen zijn, maar die zy met hun verlatijnschd hoofd, de bron der taal zelfs niet kennende, vergaten of onbekwaam waren om op te merken. Dus spreken zy nimmer van den naamval *van nadruk*, en dien *van afgezonderdheid* of *onverbondenheid*, die men in 't Latijn *casus emphaticus* en *casus absolutus* zou noemen; welke, beide, zekerlijk niet van den *algemeenen gebogen naamval* onderscheiden zijn in de byvorm van 't woord, maar, by aldien men overéénkomstig de Latijnsche Grammatica onderscheiden wil, even zoo wel onderscheiden hadden moeten worden en hunnen naam hebben, als men de andere casus onderscheidde, en er byzondere namen aan gaf.

Doch de Latijnsche casus en benamingen eenmaal in onze taal willende vaststellen en haar daaraan verbinden, moest men (zoo men meende) in dat spoor voortgaande, nog een stap verder doen, en de

de vormverandering uit die taal , zoo veel men kon , nabootsen. Met dit inzicht en ten dien einde heeft men dan ook by die Taalleeraren den algemeenen uitgang onzer naamwoorden op de zachte *e* , die naar willekeur wat sterker of zwakker werd uitgesproken of ook onderdrukt , naar de vloeiing der rede en 't duister gevoel van welluidendheid of gemakkelijker overgang in het spreken dit meêbracht , by hunne meesterachtige voorschriften van de Zeventiende Eeuw en vervolgens , tot een onderscheidenden uitgang van dativus en ablativus , in 't Vr. ook van den genitivus , willen maken , als vereischte dezer naamvallen. Pedanterie , die men in de statelijke en waarlijk *factice* taal van Dicht- en Redenaarftijl doorgedrongen en als by samenzweering vrij algemeen tot regel heeft aangenomen. Niet verder echter dan waar dit de welluidendheid of een zekere deftigheid vorderen kan , doch welke geen rechtschape Hollander als wezendlijk taaleigen of taalvereischte erkennen kan , maar die altijd geheel willekeurig is en blijft.

Om nu aan de gewone Latijnsche vorm te geoemot te komen , die toch ieder in 't hoofd is geprent , stellen wy hier eene Buiging voor , naar vijf van hun zes naamvallen (want hun *vocativus* bestaat by ons niet , en is inderdaad een bloot noemen) , en daarby voegen wy den zesden , aan onze taal eigen. — En dit , met het algemeene , en met het aanwijzende Lidwoord , en 't Adjectief.

N A A M-

N A A M V A L L E N .

M A N N E L I J K .

V R O U W E L I J K .

Nom. Noemende: *Een* braaf of brave (*De* brave) man; *Eene* (*De*) brave vrouw;
 Gen. Toeëigenende: *Eens* braven (*Des* braven) mans; *Eener* (*Der*) brave vrouwe;
 Dat. Toedrijvende: *Eenen* braven (*Den* braven) manne; *Eener* (*Der*) brave vrouwe;
 Acc. Overbrengende: *Eenen* braven (*Den* braven) man; *Eene* (*De*) brave vrouw;
 Abl. Afbrekkende: *Eenen* braven (*Den* braven) manne; *Eene* (*De*) brave vrouwe;
 Nadrukkelijke: *Eenen* braven (*Den* braven) man, *Eene* (*De*) brave vrouw.

Men ziet hieruit 1°. dat , behalven den Genitivus , waarvan nader , en die eigenlijk geen genitivus of naamval is ; alhoewel daarvoor aangenomen , alle gebogen naamvallen overéénkomen door de eenvoudige toevoeging der *n* aan het lidwoord en adjectief in het Mannelijke ; en dat men in 't Vrouwelijke , Genitivus en Dativus eenvormig maakt.

En 2°. dat men nadrukshalve in den Dativus en den Ablativus de *e* des ouden en oprechten uitgangs van 't woord , die men algemeen onderdrukt , in het Vrouwelijk algemeen Lidwoord en in Gen. Dat. en Abl. der substantiven van dit geslacht byhoudt. Doch dit is zoo verr' van een teeken of eigenschap dezer naamvallen te zijn , dat men ze onverschillig in alle naamvallen toevoegt of weglaat , en even zoo wel *de vrouwe* , in Nominativo en Accusativo zegt , als *de* , of *der vrouw* in Genitivo en Dativo , gelijk men ook *een vrouw* zonder *e* in het Lidwoord , zegt en schrijft.

Omtrent het algemeene Lidwoord heeft dit zelfde plaats in beide geslachten. Men zegt en schrijft zoo wel in gebogen naamval *een man* , *een braven man* , als *eenen* , en ook in het aanwijzend Lidwoord kort men het *den* zoo wel als *de* naar willekeur af , wanneer het volgend woord (byvoeglijk of zelfstandig , of wat het zij ,) met een vokaal begint. Als b. v. *d'arm* , *d'ouden man* , *d'op stroo liggenden kranke* , *d'aan zijn wond over-*

overledenen krijgsman. Van deze wegwerping der slotsylbe *en*, zullen wy nog iets meer zeggen ter gelegenheid van de Voornaamwoorden.

Wat de *r* in den Genitief en Datief aan 't Vrouwelijk Lidwoord betreft, hiervan, wanneer wy dit Lidwoord afzonderlijk in aanschouw nemen!

Ik voeg hier nog by, dat de hier opgegeven Genitivus en Dativus eigenlijk tot den deftigen stijl behooren, en in het gesprek belachlijk zouden zijn; en dat men daarvoor eenvoudig den algemeenen gebogen naamval met de voorzetsfels *van* en *aan* gebruikt.

Doch, schoon wy den Genitivus in 't Mannelijke zelfstandige woord als in *s* uitgaande opgaven, niet alle nemen die *s* aan, maar eenige integendeel de *n*, even als de mannelijke adjectiven. Men zegt niet, *des Heers (domini)*, noch *des harts (cordis)*, maar *des Heeren* en *des harten*. Dat deze *n* mede, in den zoogenoemden Genitivus, zoo wel als de *s*, eene adjectivale toevoeging is en 't zelfstandige woord wezendlijk in een adjectief verandert, zullen wy op zijn tijd en plaats zien, doch het kooft er hier slechts op aan, de woorden die dezen *genitivus* in plaatse van die in *s* vereischen, te onderscheiden.

Die zelfstandige Mannelijke woorden dan, die in den Genitivus geen *s* maar *n* of *en* aannemen, zijn *zy*, welke op *s* en op *st* uitgaan; en hier zijn de reeds gemelde woorden *hart*, en *heer* (als gebieders of eigenaars) by te voegen. De uitgang in

s eischt dit natuurlijker wijze desgelijks, dewijl men geen *ss* uitspreken kan, en men zou 't zelfde van *st* mogen aanmerken 't geen met de *s* daarachter niet uitgesproken kan worden. Doch omtrent deze woorden in *s* en *st* is nog een byzondere reden, naamlijk: dat deze woorden in hun aart vrouwelijk zijn, (hetgeen *harte* oorspronkelijk ook is) waaraan dus de Genitivus *s* niet toegekend wordt.

Wat *des harten* en *des heeren* betreft, het is, dat in deze woorden, eigenlijk *harte* en *heere* zijnde, de *e* niet dan in zeer laten tijd heeft begonner onderdrukt te worden, en zy dus inderdaad tot de foort die dezen uitgang niet aflegt, behooren. Men behoudt deze *n* nog wel in de samenstelling met een ander woord, als b. v. *zielenvrede*, *heldendeugd*, enz. waarin *zielen* en *helden* geen meervoud, maar enkelvoudige oude Genitiven en van adjectivale kracht zijn, zoowel alsin *zielsgenot* en *krijgsdeugd*.

Nog een punt moeten wy opmerken ten aanzien van 't Adjectief dat voor 't Mannelijk Substantief gaat, wanneer het met het algemeene Lidwoord by één gevoegd wordt. Het wordt dus (als ons gegeven voorbeeld medebrengt) *met* en *zonder* de *e* des uitgangs gebruikt, terwijl in by één voeging met het aanwijzend Lidwoord, die *e* volftrektelijk wordt vereischt. *Een braaf man* en *een brave man* zijn beide goed, maar daar is een fijn onderscheid in de betekenis der uitdrukking. Zonder de *e* van het Adjectief drukt het de braafheid uit als makende een foort van
men-

menschen ; met de *e*, als byzonder persoonlijk. *Een zwart man* is een Neger; *een zwarte man*, zwart uit byzondere persoonlijkheid van gestel of anderszins. Men zie hiervan 't I. Deel mijner Taalen Dichtkundige Verscheidenheden, breeder.

Wanneer men een eigenlijk byvoeglijk woord als zelfstandig gebruikt, verliest het zijn nasleepende *e* niet, maar behoudt die. Oudtijds volgde men in tegendeel 't Hoogduitsch in dat geval, en van daar de aangenomen Eigen-namen *De Rijk*, *De Wit* en dergelijke; doch daar het Hoogduitsch op deze wijze *der Greis* zegt, zegt ons taaleigen *de Griize* als Substantief, en zoo in alles. Alleen heeft men *de zwart* voor een Neger aangenomen, in plaats van *de zwarte*, en dus ook *een zwart*. Doch dan is 't een waar Substantief.

Dit echter onderscheidt die Naamwoorden die uitgaan op de zachte en niet af te korten *e*, dat zy in den Genitivus (doch in dezen-alleen) de *n* aannemen, als *des Boden*; de *n* dan aan de gewone *s* in de plaats gesteld wordende, en zoo is het ook met de Adjectiven als zelfstandig gebruikt; b. v. *de roem* DES DAPPEREN. Maar anders: *men acht* DEN DAPPERE *hoog*, *men geeft* DEN DAPPERE *lof*, *de naam van* DEN DAPPERE.

Wat het Meervoudige betreft, dat] tweederlei vorming heeft, waarvan straks, naamlijk *s* en *en*; wy zullen hier wederom geene verandering door de buiging zien voortgebracht dan (den Ge-

G

ni-

nitivus daar latende) de byvoeging van de *n* in den Dativus (en dat wel, in beide geslachten), voor zoo verre Lidwoord en Adjectief aangaat.

Nom. (*De*) brave mannen; (*De*) brave vrouwen;
 Gen. (*Der*) brave mannen; (*Der*) brave vrouwen;
 Dat. (*Den*) braven mannen; (*Den*) braven vrouwen;
 Acc. (*De*) brave mannen; (*De*) brave vrouwen;
 Abl. (*De*) brave mannen; (*De*) brave vrouwen;
 En even zoo met de *s*:

Nom. (*De*) brave vaders; (*De*) brave moeders, enz.

Schoon ook hierin de pedanterie den scepter heeft willen zwaaien, en tot wet maken, dat waar de woorden een meervoud in *s* hebben, dit alleen in den Nominativus en Accusativus zou mogen gebruikt worden, en dat men aan den Genitivus, Dativus, en Ablativus, 't meervoud in *en* zoude moeten eigenen. Als:

Nom. (*De*) vaders, (*De*) moeders;
 Gen. (*Der*) vaderen, (*Der*) moederen;
 Dat. (*Den*) vaderen, (*Den*) moederen;
 Acc. (*De*) vaders, (*De*) moeders;
 Abl. (*De*) vaderen, (*De*) moederen.

De grond hiervan ligt alleen in een opgeraapt befef, dat het meer klateren, 'tgeen de langer uit-

uitgang medebrengt, den naamval kennelijker doet onderscheiden; gelijk het dus ook in eene rede meer kracht en klank brengen kan, waar 't wel-luidendheid of nadruk bevordert. Doch het is louter willekeur, en (wil men) het mag tot het Rhetorische gebracht worden, maar Grammaticaal, is het onverschillig.

Indien wy het meervoudige in zich-zelfs wel beschouwen, zoo loopt het in 't oog, dat elk voorwerp in zijn eigen éénheid bestaat, en *meerderheid* (dus slechts een befef door 't verstand opgemaakt, maar geen eigen zelfftandig wezen is. Het is er dus mede als met de hoedanigheden, die onze beschouwing afzondert; ja, wezendlijk een bloote abstractie op de voorwerpen toegepast, en van daar, dat het meervoud eigenlijk een adjectief is, van het enkelvoudige gemaakt. Dus toont het zich ook werkelijk in onze taal, en gelijk wy twee adjectiven hebben die het substantief byvoeglijk toepassen (één op *s*, en één op *en* uitgaande, als wy nader zien zullen,) zoo hebben wy dan ook tweederlei meervoud, en wel, bestaande in deze zelfde adjectiven. Dit verklaart waarom men *vaders* en *vaderen*, *mans* en *mannen* zegt, en waarom de buiging in alle naamvallen ze even zeer aanneemt.

De regelmatigste uitgang is echter by ons die op *n*, welke inderdaad eene uitbreiding is, kenne-

lijker dan de *s*, wier geluid alleen eene opbruifching der uitzetting kenteekent. Ongaarne gebruikt men deze laatste dus ook in éénfyllbige woorden, of liever volstrekt niet, schoon *mans* voor *mannen* van elders in Holland is ingedrongen, en men in 't gemeen ook *maats* voor *makkers* zegt. Dat men *ooms* zegt, is misbruik. Eigenlijk behoort zy aan den toonloos naslependen uitgang *er*, of *aar*, of *ier*, of *aart*, en 'tgeen deze vervangt, en zoo ook tot den gelijkaartigen *el*. Men zegt dus *letters*, *vaders*, *broeders*, *zwagers*, *schreeuwers*, *vechters*, *goochelaars*, *barbiërs*, *rijkaarts*, *vuilaarts*, *griffels*, *windsels*, *stapels*, enz. En in 't vrouwelijke, *zusters*, *moeders*, *bakers*, *loopsters*, *werksters*. Desgelijks aan de diminutiven op *n* uitgaande, als *hofjens*, *bloemjens*, *woordjens*, *mannetjens*. En zoo ook in vreemde overgenomen woorden als zy niet volstrekt in onze taal ingelijfd zijn. Zoo zegt men, by voorbeeld, de *canons* van 't koncilie of van 't Geestelijk wetboek, maar daartegen *de kanonnen*, en niet *kanons*, voor gefchut. Zoo zegt men: 't Weêrgalmde van *vivats!* waartoe al die *bohaas?* al die *holaas?* En ook in sommige benamingen van zeevaart, die wy met de Engelfchen gemeen hebben, als de *raas*, *voor gaats*, *in duins*, en dergelijke, ingevoerd uit den vreemde maar door het gebruik verworteld.

Niet alle die woorden op *el* of *er* nemen deze *s* tot meervoud aan: men zegt, by voorbeeld,
 nooit

nooit *de heuvels*, maar *heuvelen*. Ook niet *de wonders*, maar *wonderen*. De Latijnsche uitgang *or* waar wy dien behouden, neemt zoo wel *s* als *en* aan, b. v. *Doctors* en *Profesfors*, en *Docstoren* en *Profesforen*, maar 't laatste is deftiger.

De woorden in *aart*, nu veelal met *d* geschreven, worden dan ook in *den* vermeenvoudigd, als *wreedarden*, *valschaarden*; gelijk men daar ook adjectiven in *dig* van vormt. Doch deze meervoudigen zijn hard en der taal oneigen.

Adjectiven nemen volstrekt geen *s* tot meervoud aan; en zoo doen ook geene *zelfstandigen* die in de zachte of in de gefcherpte *e* uitgaan. Men zegt dus niet *behoefstes* of *moskees*, maar *behoefsten* en *moskeën*.

Het meervoud op *s* schijnt in onze taal iets uitheemsch aan zich te verknachten. Alle woorden die tot onze taal behooren, hebben ook, niet tegenstaande dat meervoud, tevens dat op *en*; en waar nadruk vereischt wordt, gebruikt men dit by voorkeur. De *mannen* hebben iets verheveners en krachtigers dan *de mans*, de *officieren* dan de *officiers*, de *Arabieren* dan de *Arabiers*.

Dat de woorden die in hun enkelvoudig op *s* uitgaan, het meervoud volstrekt op *en* maken, als *les*, *lesfen*; *godes*, *godesfen*; *mensch*, *menschfen*; *lans*, *lanfen*; heeft nauwelijks melding.

Een derde Meervoudig doet zich nog op in zeer weinige woorden, die ik in de Byvoegselen mijner Geslachtlijst der Naamwoorden, bladz. 366, by één gesteld heb. Zy nemen voor *en* of *s*, de toonlooze sylbe *er* aan, en maken dus den tweesylbigen uitgang, *eren* of *ers* tot hun meervoud. Deze echter zijn inderdaad geene pluralia van die woorden, waarvan ze als zoodanig gebruikt worden, maar van derivaten van adjectivalen aart, op *er* uitgaande en uit die naamwoorden gevormd, en die ook in samenstelling veelal de substantiven vervangen, als *kinderspel*, *runderbloed*, *kalverliefde*. Het is daarmede als wanneer men voor 't meervoud van een *wacht*, niet *wachten*, maar *wachters* of *wachteren* zei; voor dat van een *stop*, *stoppers*; voor dat van een *spie*, *spiërs*; of voor dat van een *vijand*, *vijandigen*; voor dat van een *slapende*, *slapers*. Zy breken derhalve inderdaad de eenstemmigheid onzer taal niet, dan alleen daarin, dat in sommige van die, het ware meervoud ongebruikelijk is.

Soortgelijke waarneming is, dat ook sommige (doch weinige) zelfstandige naamwoorden hun meervoudig van een ander zelfstandige ontleenen. Dus neemt *stad* tot zijn meervoudig, *steden*, van het enkelvoudig *stede*, dat eertijds met *stad* volstrekt eensbeteekenend was, nu eenigermate in toepassing verschilt. Even zoo heeft *schip* tot zijn meervoudig *schepen*, van *schepe*, waaruit niet alleen

leen het adjectief *scheepsch* is, maar dat ook in de gebogen naamvallen *schip* (dat geene buiging toelaat) vervangt. Als *ten schepe*. Men zegt echter ook wel *schipslading*, maar volstandig *scheeps-recht*; en *des schips*, op zich-zelfs, zou tegen het taaleigen zijn. *Stadsrecht* zegt men thands ook wel voor 't oude *stederecht*. Misbruiken van dien aart kruipen in, en weldra miskent men ze, door elkander na te praten.

Men schrijft aan het meervoud van de naamwoorden die de heldere *a, e, i, o*, of *u* tot klinkletter hebben, het verdubbelen van de sluitkonzonant toe; doch dit is kwalijk uitgedrukt. Die verdubbeling is in het woord-zelfs wanneer de slotvokaal slechts niet onderdrukt wordt, en de vermeervoudiging bestaat alleen in de toevoeging der *n*. Deze onderdrukking van de slotvokaal maakt ook, dat men thands voor de scherpe vokaal in het woord, een verdubbelde vokaal schrijft, om die scherpe niet met de heldere te verwarren. De echte spelling en uitspraak was oudtijds *state* (nu *staat*), *plate* (nu *plaat*), en voor *plat* schreef men *platte*; maar de korte *e* des uitgangs nu verworpen zijnde, zou *plat* niet anders dan voor dit *plat* met de heldere *a* te houden zijn.

Dit zal, vertrouwen wy, ten aanzien der buigingen, genoeg zijn voor zoo veel de Naamwoorden aangaat. Nog een oogenblik moeten wy ons met de Lidwoorden ophouden.

Deze zijn inderdaad een foort van Voornaamwoorden. 't Algemeene Lidwoord is wezendlijk een Talwoord, doch flauwer uitgesproken, en als lidwoord voor geen accent vatbaar, waarom men zich behoort te wachten daar een plaats ('t zij in dichtmaat of proze) aan te geven, die een onderscheidenden accent zou vereischen. 'k *Heb* EENEN *man gezien*, *die* EENE *vrouw geleek*, kan in het gehoor niet nalaten het denkbeeld van *één eenigen* man en *ééne eenige* vrouw op te wekken. Zegt men integendeel: *Ik heb* EEN *man gezien die wel een vrouw geleek*, zoo zal niet aan het Talwoord gedacht worden, ten zij men dit woord *een* opzettelijk scherpt door een accent. En men moet voor een regel houden; dat een Lidwoord altijd toonloos is.

Even zoo is 't met het aanwijzend Lidwoord, *de*. Gelijk het andere met het Talwoord, zoo wordt dit met het oude Voornaamwoord *dé* verward, waarvoor wy nu ter tijd gewoon zijn *die* te gebruiken, doch waarvan echter de Genitivus nog by ons in bloeiend gebruik overig is. Zoo in *DÉSwegéns*, *DÉRhalve*, *DÉstijds*, en *DÉS verwonderd zijn*.

Wy hebben gezien dat beide Lidwoorden in genitivo de *s* aannemen. De oorzaak daarvan is, dat oudtijds in een der dialecten van onze taal (en deze zijn altijd, nu meer dan minder, op elkander overgevloeid,) deze *s* in de buiging van al-

alle woorden , Byvoeglijke zoo wel als Zelfstandige , en alle Geslachten , toegevoegd werd ; waarvan men in oude schriften nog voorbeelden vindt. Ook is *des vrouws* en *des moeders* , zoo wel als *des mans* en *des vaders* , waarvan wy de *d* afkortende , *'s mans* en *'s vrouws* , en *'s moeders* en *'s vaders* schrijven , nog overgebleven en in bloei.

Wat de *r* in den Genitivus pluralis der beide Geslachten en 't Enkelvoudige van het Vrouwelijke betreft ; ze is de zelfde als de ingevoegde fylbe by *kinderen* , *kalveren* , *berderen* , enz. , waarvan wy reeds handelden , en drukt , even als daar , de zelfde affectie uit , namelijk : adjectivale hoedanigheid , die hier de zelfde is welke 't Enkelvoudige door de *s* uitdrukt. *Des* en *der* komen dus overeen , en dat dit *der* niet slechts op den Genitivus , maar ook op Dativus en Ablativus wordt toegepast , toont de natuurlijke vermenging (of liever eenheid) dier twee casus , welke groot is. Het gebruik der voorzetsels zal dit ophelderen. — In plaats van den Genitivus gebruikt men den Ablativus met de praepositie *van* , en deze naamval is de zelfde met den Dativus. Men zei ook van ouds *der vrouwe* , en *van der vrouwe* , en dit *der vrouwe* was beide Genitivus en Dativus , en ook drukte dit *van der vrouwe* zoo wel den Genitivus als Ablativus uit.

En nog zegt men , voor *het is Peters goed* :

't goed is *Peters* ,

G 5

't

't goed is *van Peter*,
en, 't goed is *aan Peter*.

Van dit punt afscheidende, kan ik niet voorby nog vooraf eene aanmerking te maken, ook tot den Genitivus en zijne uitdrukking behoorende. Deze naamval als accidentie van 't substantief-zelf (gelijk de Taalleeraars dien voorstellen) is zoo vreemd aan den aart der taal, dat, buiten den dwang der ingevoerde befchaving, men niet licht dezen Latinismus (want dit is zy inderdaad, schoon by ons ingelijfd,) hooren zal. Het adjectief in *s*, dat er thands voor gaat, en de omschrijving door *van* met den zogenaaenden Ablatief, zijn 't alleen niet, waartoe men zijn toevlucht neemt, om den Genitivus te vervangen, maar ook heeft het daaglijksch gesprek het bezittelijk Voornaamwoord *zijn* of *haar* met den algemeenen gebogen naamval te hulp genomen. *Sater*, SINT AMBROOS ZIJN *volle broër*, zegt Vondel dus (en wel, in één zijner netste werken, doch in den Druk schriklijk mishandeld,) en in mijn tijd was het in den omme-gang de gewone uitdrukking. Men zou het in 't Latijn door den Dativus possessionis (zoo ik het dus noemen mag,) uitbrengen. Dus SALOMON ZIJN *wijsheid is voorby*. (*Salomoni (quae fuit) sapientia praeteriit*. — Zoo is *Satyrus*, *Ambrosio frater*, 't zelfde als *Satyrus (qui) Ambrosio frater (fuit)*. Op gelijke wijze schrijft Vondel ook :

„ De

„ De Byën die *URBAEN zijn schilt* vercierien” ;
 en ik voor my zou met hem geene zwaarigheid
 maken , te schrijven

En Sater , sint Ambroos TEN VOLLEN BROËR ,
 met den zoogenoemden Dativus geminus. — De-
 ze constructie in plaats van Genitivus is by de
 Engelschen in hunne taal volstrekt als Genitivus
 aangenomen , in hun *his* (dat is *zijn*) , 'tgeen zy
 dan tot 's afkorten ; maar vergetende , dat het
 een onlijdelijke foloecismus is , wanneer zy dus
the Queen's crown zeggen , in plaats van *her*
crown.

Thands tot het Onzijdige overgaande , herinneren
 wy het alreeds gezegde , dat het voor geene buiging
 vatbaar is. Men zegt uit dezen hoofde : *van* ,
aan , *met het paard* , *op* en *onder* , en *in* , even
 als *door* , en *over het paard*. Doch 't is aangeno-
 men , in eenen statelijken stijl het Onzijdige woord
 buiten 't geval van den zoogenoemden Nominati-
 vus en Accusativus , in het Mannelijk geslacht te
 stellen. Dus zegt men dan *DES paards* , *DEN*
paarde , *van of met DEN paarde*. En even zoo
 met het algemeene Lidwoord , *EENS paards* , *EENEN*
paarde , en *van of met EENEN paarde* ; hoewel dus
 minder gebruikelijk , dan met het aanwijzend
 Lidwoord.

En desgelijks is het in het Meervoudige. Want ,
het in de veranderende , zegt men altijd (en anders
 is

is er geen Meervoudig voor,) DE *paarden*, DER *paarden*, DEN *paarden*.

Hieruit vloeit ook voort dat het Onzijdige woord, als *GEENEN casus obliquus* hebbende, derhalve ook niet in *casu emphatico* genomen kan worden, waarvan de aart tegen de geslachtsverandering strijdig is, even weinig als in *accusativo*. Inderdaad is het ook dus in de andere talen. De buiging zelve hangt van het geslacht af, en dat geen geslacht heeft, kan derhalve niet verbogen worden, dan voor zoo verre men 't een geslacht doet aannemen.

Wat de toevoeging van een adjectief voor het Onzijdige substantief betreft. Met het algemeene Lidwoord verliest het zijne *e*. *Een groot en moedig paard* zegt men. Maar met het aanwijzend Lidwoord zegt men beide: *Het groot*, en *het groote*, *het moedig* en *het moedige paard*. Want het adjectief heeft die *e* natuurlijk eigen, en zy is daar geen voort van buiging. Het onderscheid, hiervoor in 't gebruik van het adjectief met of zonder de *e* by het Mannelijke geslacht als het met het algemeen Lidwoord gebezigd wordt, aangemerkt, heeft in het Onzijdige met zijn aanwijzend Lidwoord ook plaats. *Het moedig paard* is meer een hoedanigheid aan het paard als dierfoort gegeven; *het moedige paard*, is meer individueel.

In

In hoedanigheden (als de adjectiven uitdrukken,) beschouwt men graden van minder of meer. Deze noemt men *Graden van vergelijking*. Deze vergelijking voor zoo verre zy eene verandering aan het woord toebrengt, moet ons thands bezig houden.

Men stelt twee Graden van vergelijking, waardoor de stellige hoedanigheid, door een woord beteekend, versterkt wordt. De eerste is die men den *Vergelijkenden*, in de Latijnsche taal *Comparativus*, noemt, en in betrekking tot eenig ander voorwerp bestaat; de andere verhoogt of verheft de hoedanigheid algemeen; en deze noemt men *Overtreffenden* graad, in 't Latijn, *Superlativus*.

Uitvoerig handelen wy van dit stuk in onze Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden, Eerste Deel, doch wy zullen 't hier ter plaatse ten aanzien van onze Taal - alleen, en beknoptelijk voorstellen.

De *Comparativus* wordt by ons regelmatig uitgedrukt door de *r* achter de *e* van het adjectief te voegen: als *grooter* van *grootte*, *braver* van *brave*, *zwarter* van *zwarte*. En dit vloeit natuurlijk voort uit het beginsel van voortgaan of rijzen, waarvan de *r* de uitdrukking is.

De *Superlativus* drukt zich uit door *st* achter de van zijn nasleepende *e* ontblooten uitgang des adjectiefs te voegen. Als *grootst*, *braafst*. En dit

dit vloeit voort uit den aart dezès uitgangs *st* als een hoedanigheid verzelfftandigende, welke verzelfftandigde hoedanigheid dan echter even zoo wel als in den Comparativus adjectief blijft. Wien dit te duister is, die mag mijne gemelde Verscheidenheden raadplegen, of in de zaak-zelve berusten, de reden of oorzaak daarlatende.

Dat de Comparativus en Superlativus zoo wel als de blootelijk stellige hoedanigheid (de *Positivus*, zegt men,) even gelijk andere adjectiven in de twee Geslachten met het aanwijzend Lidwoord en in 't Vrouwelijke algemeenlijk de *e* aannemen, en voorts alles wat de Buiging van het Adjectief meëbrengt onderhevig zijn, behoeft geen byzonder gewag of verklaring.

Doch behalven de regelmatige Comparativen en Superlativen zijn er ook, waarvan de *Positivus* niet gebruikt wordt of algemeen onbekend is geworden, en die men daarom tot andere Adjectiven gebruikt, als daartoe behoorende; zoo zegt men *beter* en *best* als Comparativus en Superlativus van *goed*, en het natuurlijke *goeder* en *goedst* is geheel ongebruikelijk. Dit *beter* en *best* zijn van den positivus *be*, dien wy met het Perzisch (als meer woorden) gemeen hebben, en welk woord *goed* beteekent.

Wanneer een Adjectief saamgesteld is met een ander 't welk een hoedanigheid van het daarmee verknochte uitdrukt; zoo spreekt het van zelfs, dat het

het aanhangfel van vergelijking tot dat gene behoort, waarvan men de meerderheid bedoelt. Men zegt dus in goed Hollandsch: *goedkoop*, *beterkoop*, *bestkoop*, en *duurkoop*, *duurderkoop*, *duurstkoop*; *welgemoed*, *betergemoed*, *bestgemoed*; niet *goedkoop*, *goedkoopst*; noch *welgemoeder*, *welgemoedst*; schoon de domheid, met de omkeering van alles, nu op het krediet van Siegenbeek heeft trachten vast te stellen dat men (met de uit Westfalen ingeslopen moffery,) *goedkoop* en *goedkoopst* zeggen en schrijven zal! Die in mijn tijd zich zoo iets ontvallen liet, werd uitgejouwd, zoo wel als of hy *fonkelen* voor *vonkelen* gezegd had, nu ook al Siegenbekiaansche wijsheid. — Maar men zegt *grootmoediger*, *grootmoedigste*, om dat *grootmoedig* een byzondere deugd uitdrukt terwijl *grootmoedigheid* geheel iets anders is, het één *generositas*, het ander *valor insignis*; en zoo is 't ook met *grootmachtig* dat een bloote tytel is, en niet het zelfde als *groot in macht*. Zoo is ook *zwaarmoedig* niet *zwaar van moed*, even min als *grootmoedig* groot van *moed* (d. i. van dapperheid) is; maar *van gemoed*. *Moed* in den zin van *gemoed*, bestaat in ons tegenwoordig Nederduitsch niet meer, dan in samenstelling en in de uitdrukking van *wel* of *blij* of *droef te moede*. Maar *koop* in *goedkoop*, al wil men 't als adjectief aanmerken, is *koop*, en blijft het. Doch, om de zaak van dit nieuw opgewor-

worpen verschilpunt recht grondig in te zien, dit *koop* is ook zelfs inderdaad geen adjectief, en de eigenlijke uitdrukking is *goed t' koop*, *beter t' koop* (of *beter t' koop*,) en *best t' koop*. Het gebruik van *goedkoop* als één adjectivaal woord is een *καταχρησις*, reeds lang aangenomen en door het gebruik gewettigd, maar 't heeft daarmee de verlengingen van een waarachtig adjectief in de graden van vergelijking niet verkregen. 't Is een zegging als *wel te pas*, *wel ter been*, en dergelijke; en zoo men *goedkoope waar* zegt, dit is ook geen beter bewijs voor adjectivum, dan als gelijk staat met een *duidelijk te verftane reden*, of *licht te doene zaak*. Men zei even zoo in vroeger tijd: *dat is goed t' doen*, in de uitpraak *goeddoen*: maar daarmee kreeg niemand in 't hoofd, om te zeggen *dat is goeddoener* of *goeddoerst* voor *beter te doen* en *best te doen*; zoo min als: *ik ben heden wel te pasfer dan gisteren*, of *ik ben nu wel te beener?*

Ook gebruikt men den Comparativus en Superlativus van 't eene woord wel als tot het andere behorende, wanneer de beide positieven nagenoeg in beteekenis overéenkomen, als niet alleen het gemelde *beter* en *best* ten aanzien van *goed*, maar ook *erger* en *ergst*, die van *erg* zijn, voor sterker graden van *kwaad*, of van *boos*, alhoewel eigenlijk *kwader*, en *kwaadst* en *booser* en *boost* makende, en offchoon deze ook niet buiten gebruik

bruik zijn; en het is even zoo met *ſlechter* en *ſlechtst*, die van *ſlecht* zijn.

Als ondergeſchikt aan de Naamwoorden, of in hun plaats tredende, merkt men de VOORNAAMWOORDEN aan. Zy zijn, als de Naamwoorden, deels *Zelfſtandig*, deels *Byvoeglijk*.

De Zelfſtandige drukken de perſonen uit, naamlijk den gene die *ſpreekt*, dien *tot wien* geſproken wordt, en hem of haar *van wien* men ſpreekt. De twee eerſte zonder onderſcheid van geſlacht; de derde, 't geſlacht onderſcheidende.

Over den aart en oorfpronkelijke vorming van de perſoonlijke mag men mijne Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verſcheidenheden raadplegen. Wy merken hier alleen op, dat het wezen van allen in de *i* ligt, en deze naar 't verſchil van perſoon gewijzigd is.

Tot uitdrukking van de Eerſte perſoon heeft onze taal *ik*, dat eigenlijk *i-ig* is, waarvan het Hoogduiſch *ich* zegt. Het Engeliſch zegt eenvoudig *I*. — En het tot zich-zelf keerende *my* ſtrekt voor gebogen naamval, hetgeen ook verzacht wordt tot het toonlooze en zachte *me*. Voorheen was het *mi*, 't welk verhard, *my*, en verzacht, *me* is.

De uitdrukking der tweede perſoon is aanwijzende, en luidt *di*, tot *du* in den noemer, en *dy* in den caſus obliquus geworden. Doch hier-

H

van

van is sedert de zeventiende eeuw by ons geen gebruik overig, en men bezigt ten aanzien van deze perfoon het Meervoudige alleen.

De derde perfoon drukt zich uit door de adspiratie van de *i*; en dit wel, voor de Mannelijke, met de ruwer keeladspiratie *h*, en zegt *hy*, by onze voorouders *hi*; en voor de Vrouwelijke met de smeltende tandadspiratie, *zy*.

Ook deze heeft eenvoudig den *casus rectus* en den algemeenen *casus obliquus*, welke laatste van *hy*, *hem is*, 'tgeen by de verzachting van de *y*, eene byzondere klemming voegt, en van *zy*, *ze*. Vroeger zei men *him*, ook wel tot *hum* geworden, gelijk *di* tot *du* wierd. — Dit *hem* en *ze* is algemeen, doch het onzeker gebruik dat de zelfstandige perfonalia met de posfessiven verwarde, heeft ingevoerd dat men in 't Vrouwelijke van de derde perfoon, ook voor *casus obliquus* het posfessivum *haar* aanneemt, waarvan dadelijk. Op gelijke wijze zegt men elders wel *zijn* voor *hem*, hetgeen elk als wanfpraak erkent, doch ons *haar* voor *ze* is niet beter, maar eenmaal aangenomen en bevestigd door volftandigen duur en aanneming van 't gebruik.

Het Meervoudige van de eerste perfoon is *wy*, dat tot *casus obliquus* *ons* heeft, een posfessivum even als *haar*, doch dat ook gants geen samenhang toont met *wy*, maar veeleer
een

een Genitivus van *on*, dialectverschil van *hem* of *hen*.

Het Meervoudige van de tweede perfoon is *gy*, en in *casu obliquo*, *u*. Dit *gy* wordt ook *ge* door verzachting, even als *my*, *me*, en *zy*, *ze* wordt. Dit *gy* en *u* toont zijn samenhang even als *du* en *dy* (schoon omgekeerd) in het Engelsche *ye* en *yow*, gelijk wy ook in 't gemeen gesprek voor *gy* of *ge*, *gy* en *je* zeggen, hetgeen thands voor lage wanspraak gerekend wordt, maar des niet minder 't Nationaal-Hollandsch onzer provincie is.

Het Meervoudige van de derde perfoon is in de beide Geslachten *zy*, ook verzachtbaar tot *ze*. Maar in *casu obliquo* gebruikt men in 't Mannelijke *hen* ook als Accusativus, en *hun* als Dativus en Ablativus. — Het *hen* was oudtijds *hem* als in 't Enkelvoudige, doch *hun* is (even als *haar*) possessief. — Men heeft namelijk, om toch de verschillende naamvallen van 't Latijn volledig na te bootsen, in de Dativen en Ablativen, die men niet dulden kon dat zich van den Accusativus niet onderscheiden zouden, het possessivum te hulp genomen, en zoo zei men een tijd lang, in Dativo en Ablativo *mijn*, *dijn*, *zijn*, *haar*, *uw*, *hem*, ja zelfs *mijnen*, *dijnen*, *zijnen*, *haren*, *onzen*, *uwen*, *hunnen*, waaruit uitdrukkingen ontstaan zijn, nog behouden, als *mijnen t' wille*, *uwen t' halve*, *zijnen t' wege*, enz.

in plaats van *my*, *dy*, *hem te wille*, enz. Algemeenen opgang maakte dit niet, en ging voorby, doch het *haar* is algemeen en het *hun* als Dativus en Ablativus pluralis by velen staande gebleven. En zoo dra men in 't vasthouden der Latijnsche casus belang stelt, heeft het iets aannemelijks. En dit toch doet men ten aanzien van de Buigingen. Ook merkt men nog den Genitivus van de posfessiven als Genitiven der perfoonlijke pronomina aan. Dus zegt men voor 't Latijnsche *miserere mei*, *ontferm u mijns* of *mijner*. Ook is 't in 't Latijn en Grieksch zoo, met *mei*, *tui*, *μου*, *σου*, die blijkbaar niet van de zelfstandige maar van de posfessiven, genitiven zijn. En even zoo zegt men *zijns* of *zijner*, ten aanzien der derde perfoon van 't Mannelijke; *harrer*, ten opzichte van Vrouwelijke wezens.

In het reflectieve (waarvan in de Werkwoorden!) wordt de Accufativus, Dativus, en Ablativus van *hy* en *zy*, Meer- of Enkelvoudig, vervangen door *zich*; dat eigenlijk een adjectief is, met den uitgang *ig* uit *ze* gemaakt, maar niet dan als zelfftandig gebruikt. 'tGeen wy hieronder, wellicht gepaster, herhalen.

De Byvoeglijke Voornaamwoorden, of, wat men naar de aangenomen wijze van spreken *posfessiven* noemt, of, *aanwijzende*, of, *betrekkelijke*.

De

De posfessiven of bezittelijke , die men beter *toeeigenende* zou noemen , staan in perfoonsbetrekking.

Tot de eerste perfoon behoort *mijn* , of van ouds *mijne* , dat men nu aan het Vrouwelijk Geslacht des woords , waar 't als adjectivum bygevoegd wordt (even als *eene* voor *een*) pleegt te eigenen.

Tot de tweede perfoon , *dijn* of *dijne* , met het zelfstandige *dy* en *du* in onbruik.

En tot de derde perfoon , Mannelijk zijnde , *zijn* ; Vrouwelijk zijnde , *haar* , oudtijds *hore* , nog in de uitspraak *heur* behouden. Ten aanzien van welke posfessiven alle zaken als derde perfoon zijn aan te merken. Als by voorbeeld , *Het huis heeft in den storm zijn dak verloren. Zon en maan houden haar loop* ; hetgeen trouwens ook in de toepassing der zelfstandige Voornaamwoorden waar is , doch eigenlijk tot de Syntaxis behoort.

Ten aanzien van meer dan ééne perfoon te samen genomen , zijn ze *ons* , *uw* , en *hun* of *haar* naar 't geslacht der derde perfoon waarop zy te rug zien.

Dit *mijn* (vervrouwelijkt , *mijne* ,) is niet anders dan een samentrekking van *my-en* , als genitivus van *my* , dat ook als emphaticè voor *ik* gebruikt , even als *moi* in 't Fransch , te beschouwen is ; en het is gelijkerwijze met *dijn* en *zijn* , die uit *dy* en *zy* gevormd zijn.

Hiermede zoude 't eenstemmig zijn , ook *u-en* of *uwen* te zeggen ; doch het verliezen van 't ware denkbeeld dat posfessiven eigenlijk de genitiven van de perfoonlijke pronomina zijn , heeft *uwen* (waarin zich de *n* niet éénfylbig aan de *u* hechten kon) als 't meer verlengde en tweefylbige *mijnen* en *zijen* en *haren* , en dus als gebogen naamval doen aanmerken , en niet als het eigen woord onmiddelijk van zijn perfoonlijk pronomen ontsproten ; en dit is van onheuglijken tijd dus gevestigd. Hetgeen even zeer zoo is in de zoogenaamde *stoffelijke* adjectiven , die eigenlijk genitiven der Declinatie zijn , maar als adjectiven gebruikt en gebogen worden. By voorbeeld *gouden* , *zilveren* , *houten* , *zijden* ; genitiven van *goud* , *silver* , *hout* , *zijde*. Doch men zegt *den gouden en scepter* , *der goudene kroon* ; *het houten beschoot* , *des zijdenen gordels* enz. Inderdaad iets belachlijks zoo men 't stelsel der Grammatici aanneemt : maar zeer juist zoo wanneer men met ons den voorgegeven genitivus voor 'tgene hy is , naamlijk een waarachtig adjectief , houdt , en niet als een buiging maar een derivatum van 't zelfstandige erkent.

Gelijk *mijn* , en *dijn* , tot beide de kunnen , en *zijn* tot de Mannelijke perfoon behoort , zoo behoort *haar* tot het Vrouwelijke-alleen. Men ziet daaruit dat *hy* en *zy* niet oorspronkelijk onderscheiden waren als thands. Men stelde ook in de dertiende eeuw niet *zy* , maar

soe

foe of *fo*, als Vrouwelijk tegen 't Mannelijk over, en zoo was een *hy* een Mannelijk diēt, en een *foe* een wijfjen. 't Zou ook zonderling zijn daar het Mannelijk Geflacht altijd heerscht, dat in de Voornaamwoorden het Vrouwelijke 't overheerschen zou. Hoe 't zij, *sijn* is blijkbaar van *zy*, en slaat toch op geen Vrouw, en *haar* daartegen is van *hy*. Het is naamlijk uit her zachtere *he* waaruit ook *hem* is, en deze *e*, wat versterkt, maar van de scherpe en ook van de heldere verschillend, trok naar onzen klank van *eu*. Hiervan zei en schreef men *heer*, en ook *hore*, met de open *o* der Duitschers als in *nöse*, (*neus*), en uit dit *hore*, als volle *o* uitgesproken gelijk men nu *voor* voor *veur*, en *door* voor *deur* zegt, is by een naderhand meer verplatte uitspraak dit tegenwoordige *haar* ontstaan. Het is dus, in den grond, de Vrouwelijke adjectivale genitivus van *he*, gelijk *mijn*; *dijn*, en *zijn* Mannelijke adjectivale genitiven van *my*, *dy*, en *zy* zijn. Even gelijk (als we straks opmerkten) de zoogenaamde *stoffelijke adjectiven*, als *gouden*, *zilveren*, *houten*, enz. Zulke genitiven van *goud*, *zilver*, *hout*, zijn oorspronkelijk uit de echt-oude benamingen dier substantiven met de zachte *e*, (*goude*, *zilverre*, waardoor hun genitivus in *n* uitging.

De derde perfoon heeft dit nog byzonder, dat haar ook een *te rug ziende* of *wederkeerende Naamval*, als byzondere gebogen naamval toegeschreven

ven moet worden, die, voor beide geslachten. (of wil men 't, voor alle drie) zoo in Enkel- als Meervoudig, onveranderd de zelfde, van *hem* en *haar*, en *hen* of *hun* onderscheiden is. Dit is het onverbuigbare *zich*. Men zegt naamlijk niet meer: *hy heeft hem bezeerd, zy heeft haar bedacht, zy hebben hen of haar verzien, zy hebben haar-zelven kwaad gedaan* enz. maar *hy of zy heeft of hebben ZICH bezeerd, bedacht; ZICH-ZELVEN kwaad gedaan*. — Dit woordeken is eigenlijk een adjectief van *zi* (nu *zy*) of *ze*, en faamgetrokken uit *ze-ig*. Dit *ig* is eene zeer algemeene adjectivale terminatie by aanhangfel, waarvan op zijn plaats.

Wat nu de Buiging betreft van de Zelfstandige Voornaamwoorden. Wy zagen reeds dat zy alleen den casus rectus en algemeenen obliquus hebben, en hoe. De posfessiven volgen het Lidwoord; en dus maken zy in de twee geslachten, by voorbeeld:

mijn, en mijne;	uw, en uwe;
mijns, mijner;	uws, uwer;
mijnen, mijner:	uwen, uwer:
mijnen, mijne,	uwen, uwe;
mijner, mijne,	uwen, uwe.

En even zoo de overige.

De

De Aanwijzende Voornaamwoorden zijn : *deze*, *die*, oudtijds ook *de* met de scherpe *é*. Het Onzijdige van het eerste, dat van naderby aanwijst, is *dit*; dat van het tweede, 'tgeen (in tegenstelling met het vorige gebruikt wordende,) van minder naby aanwijst, is *dat*.

De Betrekkelijke, die ook tevens tot Vragende dienen, zijn *wie*, in 't Onzijdige, *wat*; waaraan *die*, *deze*, en *dit* of *dat* beantwoorden; en *welke*, in 't Onzijdige *welk*. Men mag in 't voorbygaan hier opmerken, dat *welke*, voor *die*, iets plechtigs heeft, en dus in den gemeenen, of gesprektaal belachlijk is. 't Is naamlijk een Rhetorisch misbruik of Oratorische figuur, van de hoedanigheid voor de zaak-zelve in de plaats te stellen.

Dit *welke* ook vraagt eigenlijk uit zijn aart niet zoo zeer naar iets stelligs of individueels, (schoon het ook dus gebruikt wordt) maar naar foort of hoedanigheid; en daarop slaat het aanwijzend of verklarend *zulke*.

Deze werpen in het Mannelijk Geslacht hun *e* even weinig af als het Lidwoord *de*, behalven dat *dees* deze *e* in het Mannelijke wel onderdrukt naar des sprekers of schrijvers blooten willekeur; en alle volgen ze in hunne buiging dat Lidwoord. Maar *die* en *wie* maken hun genitivus in 't Mannelijke, *diens* en *wiens*. Dat men echter oudtijds *dies* zei in 't Mannelijke, gelijk *dier* in het Vrouwelijke, blijkt zelfs uit het *onderdies*

van Cats en anderen voor *ondertusfchen*. Dat *onderdies* beteekent *onder dit*, en dit *dit* wordt daarin met den Mannelijken genitivus gebruikt, even als *des paards*, waarvan boven.

Dit wegwerpen van de *e* in *dees* is echter een misbruik, dewijl het een adjectief is, dat met het aanwijzend Lidwoord (in dit woord besloten) de *e* niet ontberen kan. *Dees man* is inderdaad, zoo men 't wel inziet, niet beter dan *de groot man* zijn zou.

Zulk wordt wel in het Enkelvoudige met *een* als bloot adverbium gebruikt, en is derhalve alsdan onbuigbaar.

Welke neemt het aanwijzend Lidwoord wel voor zich, als daarmee gekoppeld; wanneer het als relativum (niet, als vragende,) gebruikt wordt, en in dat geval, worden beide naar den eisch van den Naamval gebogen.

't Spreekt van zelfs, dat, daar zy byvoeglijk zijn, zy als andere adjectiven, in hun gebruik en buiging de geslachten van 't voorwerp waartoe zy behooren, volgen moeten.

Doch het mag hier onze opmerking niet ontflippen, dat, terwijl alle overige dezer betrekkelijke Voornaamwoorden (gelijk alle Naamwoorden,) tot de derde persoon, en deze-alleen, behooren, *die* en *wie* alleen van alle drie de personen is. Dus zegt men in den aart onzer taal: IK, DIE *weleer den strijd der Reuzen* ZONG. IK, DIE *het*

over-

overfchot van al de mijnen BEN. GY, DIE *my nooit verlaten* ZULT, en *steeds mijn toevlucht* WAART. HY, DIE *standvastig* IS, en *geen gevaar* ONTZIET. — En zoo ook wordt *wie is getrouw?* beantwoord met IK, met GY, of met HY. Maar het tegendeel heeft plaats met de overige. By voorbeeld: IK, *welke ongefeld* BEN, GY, *welke vreemd* ZIJT, kan niet gezegd worden of is ten minste hoogstgedwongen.

Men voegt by deze Betrekkelijke gewoonlijk het woord *gene*, en zegt *de geen, de gene, het geen*. Doch het woord is inderdaad een Zelfstandig Naamwoord dat zich met het Aanwijzende lidwoord, en niet met het Algemeene laat buigen, en behoudt zijn *e* in alle geslachten. Het maakt overzulks ook, als de Naamwoorden op *e* uitgaande, zijn Genitivus van het Mannelijke in *n: des genen*. Het werd oudtijds *de gone* geschreven, en is verwant met het oude Frankische *gumo*, dat in die taal *man* beteekende, en heeft in alle talen zijne verwantfchap. De inbeelding dat het een pronomen was, heeft het met *de welke* of *de zulke* doen verwarren, en men gaf er het Onzijdige *het gunt* aan. Doch dit *gunt*, nu verouderd, was eigenlijk uit het oude *gonde* ontstaan, dat in vele vrouwelijke Eigennamen voorkomt, als *Vredegonde*, *Hillegonde*, en eene vervrouwelijking van 't gezegde *gumo* is, ten gevolge van de overneming van dit woord by ons.

Het

Het Onzijdige van dit *gene* wordt veelal onder de relativen gerangschikt. Kwalijk; doch voor *het gene dat* zegt men by voorkeur (met onderdrukking van dit relative *dat*,) eenvoudig *het gene*; dit *dat* daarby verstaande, en zoo krijgt het het voorkomen en zelfs het gebruik, van een relatief. Dus: HETGEEN IK *u* zei, *is waar bevonden*. Eigenlijk moest de volkomen zegging zijn: *hetgeen* DAT *ik u* zei enz.; of, *hetgeen ik u* zei, DAT *is waar bevonden*.

Met *het welke* of *de welke* heeft het zelfde misbruik plaats, nu als sierlijkheid, of zelfs als vereischte, aangenomen, en dit in alle Geslachten. De misflag is blijkbaar, indien men voor *welke* slechts *zulke* in de plaats stelt. Want dit *de* of *het* is met de relative beteekenis zoo zeer als met de vragende strijdig, dewijl *de* en *het* aanwijzende en stellig (niet vragende of afhankelijk) zijn, even zoo wel als *die* of *dat*, *deze* of *dit*.

Doch het is alleen een verwarring van denkbeelden, die *de* of *het*, voor *welke* gaande, als het Lidwoord heeft doen aanmerken, en met *welke* doen verbinden. Het is dan het pronomen *de* en zijn Onzijdig *het*, 't zelfde als *die* en *dat*, en geheel van *welke* of *welk* afgescheiden. Het is *de, welke* —, *die, welke* —, *het, welk* —, *dat, welk* —. *De man, de welke rijk is, het paard, het welk kreupel is*; is *de man*, DIE (naamlijk), *welke rijk is*; *het paard*, DAT (naamlijk), *welk kreupel is*; en niet anders.

ders. Het *de* en *het* behoorde derhalve in *dewelke* en *hetwelk* den heerschenden accent te hebben of niet gebruikt te worden.

Onder de Byvoeglijke Voornaamwoorden brengt men ook *zelf*, dat een bloot Byvoeglijk Naamwoord is, en fomtjids (als alle Byvoeglijke) op zich-zelf, en dus als zelfstandig, gebruikt wordt. En dit, om zich toch wel naar 't Latijn te voegen. Jammer is het dat men om die zelfde reden ook ons Zelfstandig Voornaamwoord *hy* en *zy* niet wegwierp, om dat het Latijn geen algemeen Zelfstandig woord voor de derde persoon bezit! — Ik ga misfchien te diep, wanneer ik zeg dat *zelf* van het verloren adverbium *ze* is waarvan *zeer* is (als wy onder de Bywoorden zien zullen,) en dat tot frequentatif gemaakt, met den uitgang *ig* verbonden, en zoo faamgetrokken is tot één fylbe. Het is *ze-el-ig*. 't Is het beginsfel van Zelfstandigheid en van gewaardwording, en daarvan is *ziel* en ook *zien*. Des gelijks *zich*, *zijn*, *esfe*, *wezen*, waarvan in het IV. Deel der Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden.

Van dit *zelf* is *zelfde*, inderdaad het derivaat van *zelven*, als werkwoord uit zelf gevloeid, en daarvan een praeteritum, als ware 't *identitatus* van *identitare* uit *idem* gemaakt. *Zelf* staat als adjectief op zichzelfe, maar *zelfde* vereischt een Lidwoord by zich, 't zij *een* of *de*, en men zegt, *een zelfde* en
de

de zelfde. Kwelijk heeft men deze woorden verward en toch willen onderscheiden, en daar onze grootvaders onverschillig *de zelfde* en *de zelve* schreven, het zij in twee woorden of tot één getrokken, heeft men in later tijd van *dezelve* een byzonder woord gemaakt in beteekenis onderscheiden, en dat voor 't Latijnsche *is* of ons *hy* dienen moest. Sedert waren de schriften vol van dat belachlijk sjiipend *dezelve*, *denzelve*, en *hetzelve*; en waartoe of waarom? Om de schrijftaal van de spreektaal, waar het nooit ingedrongen heeft kunnen worden, te onderscheiden, en om dubbelzinnigheden (zoo het heeten moest) te vermijden, waar men geen verstand of taalkennis genoeg had, om, zelfs met dat behulp (dat er ook onnoodig toe was) zich vrij van te houden. Ik ben daar meer dan eens schriftelijk tegen te veld getrokken, en ik hoop dat men eens wijs genoeg worden zal om dat onding dat, gelijk men 't bezigt, volstrekt Onhollandsch is, en inderdaad niets anders dan *de zelfde*, geen plaats meer te geven. Men zie daarover mijne Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden, III. Deel, in den breedte. — *Zelfs*, als adverbium zijnde, behoort hier niet toe.

Dat de Voornaamwoorden geen comparatief of superlatief kunnen hebben, blijkt genoeg uit hun aart en beteekenis.

Na

Na de Naam-, Lid-, en Voornaamwoorden valt over de Deelwoorden die men by de Taalleeraars van ouds onderscheiden vindt, schoon zy inderdaad bloote adjectiven zijn, niet veel aan te merken. Zy zijn tweederlei, de werking des werkwoords of als *dadelijk* of als *lijdende* influitende.

De *Dadelijke* (*Participia activa*, als men ze noemt) zijn eene uitbreiding van het Werkwoord onbepaald genomen. De uitgang der Onbepaalde wijze des Werkwoords wordt met de *e* verlengd; of liever, de zuivere *n* diens uitgangs wordt met de *d*-klank versterkt. Men zegt dus van *komen* (*komene* in de oude volkomener uitspraak), *komend* of *komende*; van *staan* (*staane*), *staand* of *staande*; en deze adjectiven zijn in alles gelijk aan andere.

By de Engelschen wordt, en dit ingevolge een oude dialect van ons Nederduitsch, die *n* niet door den tandslag, maar in de keel versterkt, en werd dus *ng*; doch deze versterking wordt by ons niet meer erkend, maar is van Deelwoord tot Zelfstandig Naamwoord aangenomen, als wy ter zijner plaats zullen aantonen.

De *Lijdelijke* deelwoorden (*Participia passiva* zegt men,) zijn tweederlei. De eerste en regelmatigste soort, drukt den infinitivus hunner werkwoorden uit; en dit somtijds wel met veranderde vokaal, doch altijd met het voorzetsel *ge-*; als: *geloopen*, *gegaan*, *gestorven*, *gefeven*,
ten

ten zij het werkwoord - zelf met een ander onafscheidelijk voorzetsel saamgesteld is, waardoor dit vervalt.

De tweede foort drukt, met gelijke aanneming van voorzetsel, de wortelsylbe van 't Werkwoord met toevoeging van de tandletter uit: als: *gedrukt, geloofd, gestemd, gerust*.

Edoch deze vormingen kunnen best verstaan worden, wanneer eerst de Werkwoorden opzettelijk verklaard zijn. Hetgeen dan ook gelegenheid geven zal om de wording der Naamwoorden bloot te leggen.

Wy zullen derhalve hier alleen opmerken, dat in de eerste foort deze Lijdelijke deelwoorden hun *n* niet afleggen kunnen, en het Vrouwelijke van *verslagen, getroffen* (by voorbeeld) niet *verslage* en *getroffe* is, maar wel *verslagene* en *getroffene* kan zijn, en de casus obliquus in 't Mannelijke even zoo *verslagenen* en *getroffenen* is. Weshalve ook, op zich zelf staande als voor substantief genomen, het woord even zoo *de verslagene* enz., en in 't Meervoud *de verslagenen* zijn moet, als *de groote* en *de grooten, de verstandige* en *de verstandigen*; en dit even zoo met het onbepaalde als met het aanwijzende lidwoord.

Daar de Participia adjectieven zijn, kunnen zy ook aan graden van vergelijking onderworpen

wor-

worden. Men kan *de geschikter* en *de geschiktste* man zeggen, en ook zoo *de vermogender*, en *vermogenste*, *de geslepener*, en *de geslepenste*; en *A is geslepener dan B, maar C is wel de geslepenste van den hoop*. Doch dit laat zich niet algemeen in alle participien aannemen. Het is dan alleen, wanneer zy het dadelijk en bepaald tegenwoordige afleggen, en als in hoedanigheid overgegaan beschouwd worden, dat men ze dus gebruikt. En natuurlijk: want een daad als daad, of doening, is in zich-zelve bestemd en voor geen meer of minder vatbaar, schoon de wijze en het uitwerkfel van de daad meer of minder kan zijn. In de *verba neutra* is dit zichtbaar; men kan niet *wandelender* noch *wandelendst* zijn, maar slechts *wandelend*, niet *staander* of *staandst*, maar slechts *staande*, hoe men ook wandelt of staat.

Dus de Naamwoorden beschouwd hebbende naar hunne foortverdeeling in *Zelfstandige* en *Byvoeglijke*, zijn wy verplicht den overgang van deze eene foort tot de andere in aanschouw te nemen.

De Zelfstandige Naamwoorden worden tot Byvoeglijke en de Byvoeglijke tot Zelfstandige.

De Byvoeglijke woorden worden tot Zelfstandige. Niets is natuurlijker dan dit, daar wy geene Zelfstandigheden dan door hare hoedanigheden waarnemen, en het zelfbestaan-zelf by ons

I

niet

niet dan door verstandelijke abstractie, en dus by wege van redekaveling in onzen Geest, bevat wordt.

Zy worden het dus zonder verandering. Maar ook, door het aannemen van een uitgang.

Deze uitgang is voornamelijk *heid*; dat is *hebbing*, oudtijds *hede*, gelijk het nog geen ander Meervoud maakt dan *heden*; 't welk een eenvoudige vermindering van de vokaal van *had* (dat is *had* of *hadde*) is, en dus een praeteritum; waarom het dit woord ook Vrouwelijk maakt. Men zie in het Werkwoord-zelf de verklaring van dit praeteritum.

De Zelfstandige Naamwoorden worden tot Byvoeglijke. Deels, door toepassing op andere Zelfstandige; deels, door verandering van uitgang.

Deze uitgangen zijn verscheiden, en wijken minder of meerder af van de Zelfstandigheid. De minst afwijkende zijn *en* en *s*, welke men als genitiven aanmerkt, en welke laatste met *ch* achter deze *s* geschreven wordt tot versterking der *s*, en waardoor men ze van den Genitivus tracht te onderscheiden.

Deze uitgang *en*, wordt de *stoffelijke* uitgang, en 't adjectief daarin gevormd een stoffelijk adjectief genoemd, om dat het de stof uitdrukt waaruit iets bestaat. Dus *gouden*, *zilveren*, *zijden*, *wollen*, enz. Dat is: bestaande uit *goud*, *zilver*, *zijde*,
wol.

wol, als de stof waarvan het gewrocht is. *Een gouden uurwerk, een zijdene kous, wollene kleederen, een lakenen rok.* [Kwalijk zegt men een *lakensche rok*. Dit zou beteekenen, een rok als men te *Laken*, kasteel in de Zuidelijke Nederlanden, draagt.]

De toevoeging van *sch*, drukt niet de *stof* maar die *eigenschap* uit, die men den *aart* van iets noemt. Dus *in- en uitlandsch, Duitsch, Fransch, Engelsch, hondsche, heusch* (dat van *huis* is, en eigenlijk *huisch*, en als zoodanig *oprecht* en *welmeenend* beteekent,) en *hoofsch* (dat uit *hovesch*, van *hove*, ons tegenwoordig *hof*, saamgetrokken is, en daarom *beleefd, beschaafd*, uitdrukt,) *kindsch, hemelsch, helsch*, enz.

Meer afwijkende zijn, die slechts een *zweem* uitdrukken van 'tgeen hun substantief inhoudt, en deze vervormen even zoo de adjectiven als de substantiven. Zy bestaan in deze volgende :

A.) De samenstelling met *gelijk*, waarin dan de sylbe *ge* verloren gaat. Dus van *mensch, menschelijk*; van *vader, vaderlijk*; van *wonder, wonderlijk*; van *schrik (schrikke), schrikkelijk*; van *mis (misse), misfelijk*; van *vriend, vriendelijk*; enz. Zy drukken uit *gelijk een mensch, gelijk een vader, gelijk een wonder, gelijk een vriend, gelijk wat schrik verwekt, gelijk wat mis is.* — Men

mag echter op grond beweerden, dat deze uitgang eigenlijk geene andere dan die van *ig* is, aan het derivaat in *el* uitgaande, waarvan zoo straks, toegevoegd.

B.) De samenstelling met *ig*, *ige*, welke fylbe of nasleep eigenlijk 't adjectief *eigen* is, en dus inderdaad meer de eigenschap als zoodanig uitdrukt, dan als toevallig. Dit is op het adjectief niet zoo wel als op 't substantief toepasselijk. Zoo zegt men *machtig*, *prachtig*, *krachtig*, *drachtig*, *dadig*, *moedig*, *verstandig*, *goedig*; maar niet, *langig*, *magerig*, *dikkig*, *roodig* of *wittig*. Het onderscheid van dit toevoegfel met het vorige bestaat voornamelijk in minder werkelijkheid der dadelijke of lijdelijke toepassing. *Schrikkig* is die licht schrikt; *schrikkelijk* is, waarvoor men *schrikt*. Doch het gebruik van spreken zonder denken, dat slechts napraten is zonder verstand of gevoel, heeft dit onderscheid zeer verduisterd.

C.) De samenstelling met *achtig*. Dit woord beteekent *te achten*; dat is te zeggen, juist niet 'tgeen zoodanig geacht moet of kan worden als de hoedanigheid waar het als uitgang aan toegevoegd wordt; maar waaraan zoo iets waar te nemen is. *Hoekachtig* is dus
waar-

waaraan een hoek of hoeken *te achten* (dat is, op te merken) zijn, enz. Het voegt zich dus even zoo zeer achter Byvoeglijke als Zelfstandige naamwoorden, en achter Zelfstandige alleenlijk voor zoo verr' zy in de hoedanigheid die zy influiten, beschouwd worden, en verder niet. Dus zegt men *meeſterachtig*, *manachtig*, *beestachtig*; voorts, *roodachtig*, *witachtig*, *vuilachtig*, *twijfelachtig*, *kleinachtig*, enz.

Hier meê wordt verward de oude uitgang *haftig*, welke, met *hebben* en *hechten* verwant, eene innig vaste hoedanigheid uitdrukte, en, by de Duitschers behouden, doch by hen met het evengemelde *achtig* vermengd, by ons nauwelijks meer overig is dan in verbastering, en wel, alleen in het woord *waarachtig*, dat eigenlijk innig en eeuwig waar is. Men zegt echter nog *Heldhaftig*.

D.) De ſamenſtelling met *zaam*, als *eerzaam*, *deugdzaam*, *voegzaam*, *eenzaam*, *zeldzaam*, *heilzaam*, enz. welke met die van *gelijk* overeenkomt. Dit *zaam* is de wortelſylbe van het Werkwoord *zamen*, waarvan de frequentativen *zamenen* en *zamelen* zijn; maar in aart en oorſprong (als de woorden op *m* in 't algemeen uit den ouden participia-

len uitgang *ing*,) uit het oude participium *zaïng* gesproten, uit het werkwoord waarvan *za-en*, nu *zaaien*, waaruit ook *zaad* en *verzaden* is; en (met hooger uitspraak) ook *zoo*, *zode*, voor kleine menigte, waarvan *een geheele zob* in alle toepassing. Het drukt in zijn oorsprong vereeniging of by één voeging uit, waarvan men ook zegt, *het was er met menschen gezaaid*, schoon tegenwoordig dit *zaaien* meer als *verstrooien* wordt aangemerkt. By de vervorming der Naamwoorden van Zelfstandig tot Byvoeglijk zullen wy op dezen uitgang te rug komen.

- E.) Ik mag hier nog den uitgang *baar* byvoegen, als *eterbaar*, *twijfelbaar*, *geloofbaar*, *doenbaar*, *verzoenbaar*, *wraakbaar*; welke uitgang eigenlijk *dragende* beteekent, van het Werkwoord *baren*, nu in dien zin niet meer voorkomende, maar verwant met het Zelfstandige *baar*, anders een *berrie*, gelijk men zegt, en nog in een *lijk-* of *doodbaar* gebruikelijk. Doch deze uitgang voegt zich eeniglijk aan wortelsylben van Werkwoorden, geene andere substantiven. — *Manbaar*, by voorbeeld, is niet met een *man*, als substantivum gekoppeld, maar met *man* als wortelsylbe van het Werkwoord *man-*
nen;

nen; geloofbaar met het geloof niet, als substantivum, maar als wortelsylbe van gelooven. Enz.

WERKWOORDEN zijn die een werking of doening uitdrukken. Wy zeggen hier *werking* of *doening*, omdat wy thands het woord werken waarvan de aangenomen benoeming ontleend is, aan het denkbeeld van 't voortbrengen van een uitwerksel als doel of gevolg, verbinden, en *doen* algemeener is. Wy begrijpen (als reeds gezegd is) het bestaan-zelf daaronder.

De werking kan door haar aart in den werkerzelve bepaald zijn, of zich omtrent eenig voorwerp oefenen.

Werkwoorden die het eerste geval uitdrukken noemt men *Zelfstandige* Werkwoorden voor zoo verre zy blootelijk het bestaan als zoodanig, in 't algemeen, of in eenige wijziging in zich-zelf, te kennen geven, als *zijn*, *worden*.

Wijziging die het bestaan in zich-zelf niet aandoet, 't zij een werking zijnde die in den werker bepaald blijft, of eene uitwerking naar buiten oefenende, geeft aan de Werkwoorden den algemeenen naam van *Dadelijke Werkwoorden*.² (Verba activa.)

Doch in 't laatste geval heeten zy in een enger

bepaalden zin des woords, *Verba activa* of *dadelijke*. In 't eerste geval, noemt men ze met het Latijnsche kunstwoord *Verba neutra*, als zijnde noch *activa* noch *passiva*.

Passiva, dat is *Lijdende Werkwoorden*, kent onze taal niet. Ook is het in de talen waarin de benaming aangenomen is, een bloote vorm waarin men het werkwoord stelt, die ik elders verklaard heb. Wy zullen weldra zien, hoe by ons het lijden of ondergaan eener werking uitgedrukt wordt.

By ons zou men de *Verba activa* beter onderscheiden in *Eenvoudig-dadelijke* en *Overgaande Werkwoorden*, (*activa en transitiva*,) naar den aart der werking die zy insluiten.

Onder de Eenvoudig-dadelijke (die men *Verba neutra* heet, als noch heerschende noch lijdende zijnde, maar wier werking in zich-zelve bepaald is,) onderscheidt men van de overige, de zoogenoemde *Zelfstandige* (*Verba substantiva*), dat is, die een bloot bestaan uitdrukken, als *zijn, wezen, worden, staan, en bestaan*, waarvan boven.

Verdere verdeeling of onderscheiding der Werkwoorden is hier niet noodig. Wy zullen daar, by vervolg, op te rug komen, Echter mogen wy hier als een byzonder soort van de *activa*, de *verba reflectiva* opmerken, dat is, wier werking op den werker te rug ziet. Dus is *zich misgrijpen*,

pen, zich bedenken, enz. Doch hun verschil bepaalt zich alleen tot het beheerscht wordende woord 'tgeen alleen het zelfde persoonlijke Voornaamwoord is, dat den werker aanduidt, deze zij dan eerste, tweede, of derde.

WERKWOORDEN, zeiden wy, zijn die een doening uitdrukken. Zy doen dit, of onbepaald en in 't algemeen, of met verknochting en insluiting van den werker en van den tijd.

In het eerste geval zegt men 't Werkwoord in *onbepaalde wijze* te staan; in het andere geval, in *een bepaalde wijze*. En zoo noemt men 't dan ook een *Verbum infinitivum* en een *Verbum finitivum*, welke laatste uitdrukking by ons niet is aangenomen. — Men zegt ook *verbum infinitum* en *finitivum*.

De PERSONEN, gelijk men den werker in deze stoffe benoemt, schoon 't ook slechts oorzaken zijn aan wie de werking wordt toegeschreven, worden onderscheiden als in de Voornaamwoorden, in *eerste, tweede, en derde. Ik, gy, en hy* (of *zy* of *het*.)

De TIJDEN desgelijks in drieën, namelijk:

Tegenwoordig, Voorleden, en Toekomend.

Het geslacht der personen heeft geen invloed op 't Werkwoord, doch wel hun getal van *Enkel- en Meervoudig*.

De *Onbepaalde* wijze is éénerlei en éénvormig; de *Bepaalde wijze* daartegen heeft onderscheidingen, zoo uit de meening des sprekers, als uit het verband zijner *rede* voortvloeiende.

Tot de eersten behoort het *stellige*,
 het *vragende*,
 het *gebiedende*,
 en het *wenschende*.

Tot de tweeden, het *rechtstreeksche*,
 en het *ondergeschikte*, (in
 't Latijn, *modus subjunctivus*).

In deze onze tweederhande verdeeling moet men opmerken, dat de *stellige* en *rechtstreeksche wijze* de zelfde zijn, maar de *wenschende* en *ondergeschikte* die het Latijn verwart of eenzelve aanmerkt, wezendlijk onderscheiden zijn.

De Latijnsche aangenomen kunsttermen zijn: *Indicativus*, *Imperativus*, *Subjunctivus*, die tevens de *Optativus* (de wenschende) is. Den *Vragenden modus* heeft die taal niet.

Wat nu de vorm van de ONBEPAALEDJE wijze betreft, twee sylben zijn daarin te onderscheiden. Naamlijk :

- 1°. De *Wortelsylbe*, die 't wezen des woords als woord is, en zich nooit verliest; en
- 2°. De *Uitgang*, die in de opsluitende *n* bestaat.

De

De *Wortelsylbe* is éénfyllbig; doch, eindigende in een konzontant, heeft zy de korte *e* (*scheva*), en die uitgang wordt dus tot *en*. Maar ook deze *n* moet begrepen worden met den aanhang van een *scheva*, die in sommige gevallen zich even zoo toont als in Naamwoorden, alhoewel meest onderdrukt.

De uitgang wordt echter in eenige weinige Werkwoorden met de wortelsylbe tot ééne fyllbe saamgetrokken; en dus is het met *gaan*, *staan*, *doen*, *zien*, *staan*.

De PERSONEN zijn Één- of Meervoudig, 'tgeen, daar het Verbum finitum van de persoon afhangt in wie zijn werken als hoedanigheid bestaat, noodwendig deze zelfde onderscheiding daarin voortbrengt.

Wat het Enkelvoudige betreft, de EERSTE *persoon* heeft de Wortelsylbe van 't Werkwoord alleen zonder meer, de aanhangende *e* uitbrengende of onderdrukkende naar willekeur.

De TWEEDE *persoon* kenteekende zich weleer door den uitgang in *st*, 'tgeen ook wel (schoon by misbruik) tot de enkele *s* verzacht plach te worden; doch deze geheele tweede persoon is in 't Enkelvoudige tevens met zijn Voornaamwoorden (waarvan vroeger) geheel by ons afgeschafte, en het laatst wordt zy nog gevonden in de vroeger werken van Cats.

De

De DERDE *perfoon* is uit den aart gelijk aan de eerste, doch een algemeen misbruik heeft, in den *tegenwoordigen* tijd van de *stellige* of *aantoonende wijze* (den Indicativus), doch ook daarin alleen, de *t* daaraan toe doen voegen, en dit misbruik is overoud en dus als eigenschap der taal aan te merken. De oorsprong is, dat van zeer vroeg de tweede en derde perfoon verward werden, door dat de laatste in de Europeesche talen als plechtiger in het aanspreken aangenomen werd, tot dat men het Meervoudige in die perfoon aannam. Het eerste is meer Duitsch, het laatste meer Italiaansch, en uit die taal tot het Fransch overgaan, en zoo algemeen geworden. De latere Duitschers vereenigen 't een met het ander, en zeggen, *Wie befinden SIE sich?* want nu is daar, *wie befindet ER sich* ('tgeen in oude tijden wellevend was,) verachtelijk geworden. — Het *du* stelde den gene tot wien men sprak, tegen *ons* over: de derde perfoon werd als op afstand aangemerkt: maar 't Meervoudige gaf hem meerderheid boven den spreker. Zie daar 't Metafysische der beleefdheid die in deze vernoemingen ligt.

In het *Meervoudige* wordt de Eerste en Derde perfoon (als een Naamwoord) tot uitgang in *en* vermeerderd, waarby de Derde perfoon dan ook zijn aangenomen *t* aflegt; en

De Tweede perfoon neemt by de onveranderde
Wor-

Wortelfylbe des Werkwoords die de eerste perfoon van het Enkelvoudige maakt, de *t* aan, die haar altijd en in alle gevallen, wijzen, of vormen van eenig werkwoord, kenteekent en onafscheidelijk van haar is; en wier hardheid ook door geen *scheva* gematigd kan worden. De dwaling van Moonen hieromtrent is niet verfoonbaar, dan door dat hy, met eenigen meer, door een Hooglandsch dialect verleid werd, dat zelfs, *gy sijn*, voor *gy zijt* plach te schrijven, doch altijd dobberde. Trouwens het Oud Engelsch zei ook wel *ye sain*, *ye han*, *ye given* enz. doch die taal was omtrent deze tweede perfoon zich zeer ongelijk en weêrstrevig.

Het VOORLEDENE onderscheidt zich van het tegenwoordige ('tgeen wy van de Deelwoorden reeds opmerkten,) op verschillende wijzen, en deze zijn hoofdzakelijk *twee* in getal, waarby echter een *derde* niet vergeten moet worden.

Van deze twee verschillende wijzen bestaat de *eene* in de verandering van de vokaal der Wortelfylbe; de *andere*, in verlenging met de fylbe *de* of *te*. — De *derde*, een aan de laatste ondergeschikte wijze, bestaat in de verandering van deze aangehechte fylbe.

De *verandering der vokaal*, waar zy plaats heeft, is eene verzachting van haar klank, als
wa-

ware 't voorledene in de uitdrukking een naklank van 't tegenwoordige. Ik zeg, een verzachting (anders, verflaauwing,) als van een naklank, schoon, dit beginsel lang uit het oog verloren zijnde, de uitspraak tegenwoordig daar wel eens tegen aandruischt, hetgeen echter den grond der zaak geenzins wegneemt.

De *scherpe* A wordt dus deels veranderd in *ie*, deels in *oe*. De *helle* A, in de wat helderer of doffer *i*, doch ook in de *doffe* o.

Dus zegt men *ik laat*, *ik liet*; *ik blaas* (als de schapen), *ik bliet*; *ik braad*, *ik bried*; *ik raad*, *ik ried*; *ik slaap*, *ik sliep*; *ik kraauw*, *ik krieuw*. Ook behoort hiertoe *ik raas*, *ik ries*, reeds vroeg veranderd en waaruit (als met vele praeterita het geval is,) weér een Werkwoord *riezen* voortsproot, by onze Ouden zeer veel voorkomende.

Daartegen zegt men *ik laad*, *ik loed*; *ik graaf*, *ik groef*; *ik jaag*, *ik joeg*; en oudtijds *ik klaag*, *ik kloeg*. Ook *ik slaa*, saamgetrokken zijnde, uit *ik slage*, heeft dus, *ik sloeg*. *Ik vroeg* van *vragen*, behoort hier ook toe, schoon men in andere onzer provincien ook *ik vrieg* zegt: doch *ik bliet* en *ik bloes* zijn beide vrij gemeen, schoon het eerste eigenlijk by onze schrijvers van naam, of aan wie men gezag hecht, aangenomen en als regelmatig beschouwd is.

Of-

Offchoon *wasfen*, *wasfchen*, en *bakken*, thands geen fcherpe *a* hebben, zegt men volftandig, *ik wies* en *wiesch* (het gemeen alleen zegt *ik wosch*), en zoo zei men voorheen ook *ik biek*. Het is, dat *wasfen* en *wasfchen*, oudrijds die fcherpe *a* hadden, zijnde zy uit *wa-en* (den wortel van *water*, en *waasfem* toonende,) waaruit *waden*, en dat met *baden* (nat zijn en nat maken) het zelfde woord is; en *bakken* eigenlijk *baken* (vuren) is. Even zoo maakt *lachen*, *ik loeg*, omdat ook hierin de *a* oorfpronklijk fcherp was, als in *fchateren*. Doch het zelfde heeft met *knarpen* plaats, dat in praeterito *knierp* zegt.

Voorts zegt men: *ik hang*, *ik hing*; *ik vang*, *ik ving*; *ik gang* (waarvoor nu *ik gae* dat als daaruit famengetrokken befchouwd wordt), *ik ging*; waarvoor het gemeen *ik hong*, *yong*, en *gong* zegt. Maar van *ik fae* (dat men als faamgetrokken uit *ik fand* aanmerkt) *ik ftond*, waarvoor het gemeen *ik fting* plach te zeggen, 'tgeen uit verwarring van *faing* met *fand* was; en uit *ik zal* is 't praeteritum *ik zol*, waarvoor wy Nederlanders altijd en volftandig *ik zou* zeggen, de *l* in *w* en zoo verder in *u* veranderende, als by de Franschen algemeen is, by ons zeldzamer, maar echter niet vreemd. Zoo toch zeggen wy *moude* voor *molde*, *zoud* voor *zold*, en daarvan *zoudenier* voor *zoldenier*, en beide *bol*
en

en *bout*, voor *buld*, als adjectief. Deze verandering van *l* in *u* maakt een tusfschen- of middenspraak tusfschen het Hoogduitsch en 't Fransch. — *Ik kan* heeft als praeteritum *ik kon*, en *ik war* heeft *ik wor*, dat weinig gebruikt wordt.

De *scherpe e* wordt de heldere (of wil men 't; dof-scherpe) *a*. Dus: *ik breek, ik brak; ik geef, ik gaf; ik heel, ik hal; ik kweel* (voor *kwijnen*), *ik kwal; ik spreek, ik sprak; ik steek, ik stak; ik steel, ik stal; ik schel, ik schal; ik treed, ik trad; ik neem, ik nam; ik meet, ik mat. Ik wreek*, heeft dus ook *ik wrak*; doch men zegt meer *ik wroke*, van *ik wreke*, en dit is verkiesbaar. En zoo, *ik schere* (scheer), *ik schore* (schoor); en, als gezegd is, *ik wreke, ik wroke*.

De *helle e* wordt gelijkfoortige *o*. Dus *ik belg, ik bolg; ik berg, ik borg; ik delf, ik dolf; ik kerf, ik korf; ik kwel, ik kwol; ik smelt, ik smolt; ik schend, ik schond; ik tref, ik trof; ik srek, ik trok; ik zwem, ik zwom; ik zwel, ik zwol; ik ren, ik ron*. Voorts *ik derf, ik dorf; ik sterf, ik storf; ik werf, ik worf*; doch deze drie laatste hebben ook in 't voorledene *dierf, stierf*, en *wierf*; en zoo is 't ook met *ik werp*, dat *ik worp* en *ik wierp*, en *ik schep* dat (als *maken* of *gedaante geven* genomen, *schiep* heeft; welk *ie* in deze verba door de oude uitspraak van de *e* voor de *r* als

a

a (of ten minste zeer na *a* trekkende), veroorzaakt is, waarnaar het praeteritum dienvolgende zich richtte.

Dat men van *ik plege*, *ik ploge*, zei, heeft door famentrekking het naamwoord *ploeg* gemaakt. *Plegen* is oefenen, en hieruit is *plagen* ontstaan, door dat men uit het praeteritum daarvan weer een werkwoord *plogen* maakte.

De *scherpe i* (of *ie*) wordt tot *scherpe o*; de helle *i* tot gelijkfoortige *o*, of *a*. Dus: *ik bied*, *ik bood*; *ik riek*, *ik rook*; *ik vlied*, *ik vlood*; *ik vlieg*, *ik vloog*; *ik bedrieg*, *ik bedroog*; *ik verdriet*, *ik verdroot*; *ik geniet*, *ik genoot*. *Ik verlies* (oudtijds als in 't Hoogduitsch, *verlier*,) en *ik vries* (even zoo voorheen *vrier*) maken *ik verloor* en *ik vroom*, schoon men ook *vroom* zegt. — *Ik schrik* maakt *ik schrok*; *ik vind*, *ik vond*; *ik win*, *ik won*; *ik verflind*, *ik verflond*; *ik verzwind*, *ik verzwond*; *ik begin*, *ik begon*; *ik spin*, *ik spon*; *ik zing*, *ik zong*; *ik dwing*, *ik dwong*; *ik spring*, *ik sprong*; *ik verzin*, *ik verzon*; *ik blink*, *ik blonk*; *ik stink*, *ik stonk*; *ik klink*, *ik klonk*; *ik wring*, *ik wrong*; *ik klim*, *ik klom*; *ik ding*, *ik dong*; *ik dring*, *ik drong*; *ik bind*, *ik bond*; *ik wind*, *ik wond*.

Daartegen maakt *ik bid*, *ik bad*; *ik zit*, *ik zat*; *ik lig*, *ik lag*; het nu verouderde *ik bril* (voor *schitter* of *blink*), *ik bral*. En zoo zijn de verouderde praeterita van *zwikken* en *grimmen*, *zwak* en *gram*. Ook zei men voorheen *ik*

K

klam

klam en *began* voor het tegenwoordige *klom* en *begon*; en in 't algemeen is in alle die praeterita de *a* oorspronkelijk, de *o* veelal eene verbastering, die door een meer Hooglandsche uitspraak verwekt is.

Zien heeft in 't voorledene *zag*. Dit verklaart zich uit den ouden imperativus die *zich* was, welk wortelwoord regelmatig *zach* maakte. Oorspronkelijk was het tweesylbig.

De scherpe *o* wordt *ie*. Dus *ik loop*, *ik liep*; *ik floot*, *ik sfiot*; de andere *o* wordt *i*. Dus *ik werd*, *ik wird*, hetgeen door de flauwer of scherper uitspraak of tot *werd* of tot *wierd* overging, waarvan in de verklaring van dit Werkwoord nader.

Oe heeft geen praeteritum van dit soort, 't Werkwoord *doen*, uit *do-en* saamgetrokken, maakt *dede* of *deed*, hetgeen eigenlijk *dade* is; weshalve *doen* als eigenlijk *daën* is aan te merken, en niet tot deze vorm behoorende, maar tot de tweede. Zoo ook heeft *eu*, dat dikwijls met *oe* verward is, geen zoodanig praeteritum, zijnde 't eigenlijk de open *o* der Duitschers, by ons ook in den eigenlijken plat-Amsterdamschen tongslag voor de *e* zoowel als voor de *o* genomen, waarvan het gemeen in mijn kindschheid *speulen* en *veul* voor *spelen* en *veel* zei. Doch dit zelfde *eu* werd ook wel met *ui* verward of ging daarin over. Hiervan *seutel* en *sluiten*, *leudel* en *buidel* enz.

Hier-

Hiervan heeft *kreuken*, ik *krook*; *meuken*, ik *mook*, schoon verouderd; *jeuken*, ik *jook*; *seuren*, ik *floor*, doch buiten gebruik. *Scheuren*, ik *schoor*, dat alleen in enkele hoeken van ons land nog gangbaar is.

OU heeft even weinig als AU en AAUW en EEU en IEUW en OOI, een voorleden dat hier toe behoort.

U heeft desgelijks geen praeteritum door verandering dier vokaal, maar wel 't reeds gemelde *ui*.

Dit UI dan verandert in *ie* of in *o*.

In *ie* verandert het in *fluiten*, dat *fiet* tot praeteritum heeft.

In *o* meer algemeen. Dus heeft *spuiten*, ik *spoot*; *kluiven*, ik *kloof*; *snuiven*, ik *snoof*; *fluiven*, ik *stoof*; *schuiven*, ik *schoof*; *spruiten*, ik *sproot*; *luiken*, ik *look*; *suiken*, ik *slook*; *duiken*, ik *dook*; *ruiken*, ik *rook*; *betuigen*, ik *betoo*; *zuigen*, ik *zoog*; *pluiken*, ik *plook*; *suisen*, ik *stoot*; *ruiten*, ik *root*; *sluipen*, ik *sloop*; *snuiten*, ik *snoot*; *gluipen*, ik *gloop*; *kruipen*, ik *kroop*; *sluipen*, ik *sloop*; en *wuiven*, ik *woef* met de tegenwoordige uitspraak van *oe*.

De *ij* eindelijk, thands de uitspraak van *ei* hebbende, verandert in 't praeteritum tot de scherpe *e*, als: *ik blijf*, ik *bleef*; *ik dijk*, ik *deeg*; *ik drijf*, ik *dreef*; *ik krijt*, ik *kreet*; *ik kwijt*, ik *kweet*; *ik lijd*, ik *leed*; *ik sijt*, ik *sleet*; *ik smijt*, ik *smeet*; *ik mijd*, ik *meed*; *ik rijt*, ik *rees*; *ik rijf*,

rijf, ik reef; ik wrijf, ik wreef; ik rijg, ik reeg; ik krijg (voor machtig worden), ik kreeg; ik stijg, ik steeg; ik strijk, ik streek; ik nijp, ik neep; ik wijk, ik week; ik verdwijn, ik verdween; ik schijn, ik scheen; ik zwijg, ik zweeg; ik bezwijk, ik bezweek; ik snijd, ik sneed; ik strijd, ik streed; ik bijt, ik beet; ik drijt, ik dreed; ik schijt, ik scheet; ik schrijd, ik schreed; ik wijs, ik wees; ik grijp, ik greep; ik hijs, ik hees; ik slijp, ik sleep; ik knijp, ik kneep; ik gelijk, ik geleek; ik vlijm, ik vleem; ik split, ik spleet; ik schrijn (schaaf), ik schreen; ik rijde, ik reed; ik rijt, ik reet; ik zijp (druip), ik zeep.

Zoo veel van deze eerste foort van praeterita; waaromtrent men nog opmerken mag, dat schoon men in 't tegenwoordige de zachte nasleepende *e* ook uitspreekt of schrijft, het voorledene echter op deze wijs gevormd zijnde, thands regelmatig deze *e* onderdrukt. Men zegt b. v. onverschillig: *ik kom*, en *ik kome*, in 't praesens, maar nimmer *ik kwame* in 't voorledene der aantoonende wijs. Alleen is zy in enkele woorden die op de *d* uitgaan, daarin duldbaar, als *hy dede*, doch in 't algemeen ook in deze niet.

De andere vorming van het voorledene geschiedt door de aanhanging van *de* of *te*, naar de sluitkonzont der wortelsylbe is, die, hard zijnde, de *d* tot *t* maakt.

B,

B, d, g, l, m, n, r, w, hebben *de*; en zoo ook de *s* wanneer *zy* niet verdubbelt. Dus, *ebde, kladde, klaagde, felde, bromde, bande, zwierde, schuwde, reisde*. En zoo is 't ook met de zuivere vokaal, voor zoo verre een wortelsylbe daarin eindigen mocht.

Ik zeg en *ik leg* maken hun praeteritum met *i* in plaatse van *g*, en men zegt en schrijft *ik zeide* en *leide*, en saamgetrokken, *zet* en *let*. Men mag dit aan den oudtijds vrij algemeen overgang en verwisseling van *g* met *i* en *j* toeschrijven, waardoor 't Engelsche *egg* ons *ei* is, en ons *klagen* 't Grieksche *κλαίω*, 't Italiaansche *pagare* (Lat. *pacare*) ons *paaien*, ons *weg* 't Engelsche *way*, ons *geven* 't oud Engelsch *yeve*, enz. Men vindt ook by Chaucer *they sein* voor *zy zeggen*, 't geen ons dagelijksch *zy zeien* voor *zy zeiden*, en *weien* voor *weiden* is. Hoe 't zij, het nieuwlings opgedrongen *hy* of *zy legde* en *zegde* is voor Hollandsche ooren onlijdelijk, met alle de personen van dien tijd die men dus vormt. Alleenlijk is in statelijken stijl *ik voorzegde* enz. aangenomen.

Ch, f, k, p, t, en de zich verdubbende *s*, daartegen, hebben de *t*. Dus: *lachte, strafte, waakte, schepte, fuste, plette*.

Met een zeer oneigen, of liever, gants verkeerdelijk toegepast kunstwoord, noemt men de Werkwoorden die hunnen voorleden tijd met deze verlen-

ging vormen, *gelijkvloeiende*, en de eerste foort (die hunne vokaal veranderen), *ongelijkvloeiende*.

Wanneer de wortelsylbe in *d* uitgaat, verdubbelt (als gezegd is) de *d*, als b. v. in *waadde*; en even zoo de *t* wanneer de wortelsylbe in de *t* uitgaat, als b. v. in *vergrootte*. Doch daar eigenlijk geen woord op een konzont zonder scheva uitgaat, kan men in dit geval, die *scheva* van de sluitkonzont der wortelsylbe als zachte *e* schrijven en uitspreken, en zeggen en schrijven *wadede*, en *vergrootede*. Het is zeker, dat het eerste regelmatiger is, maar het laatste heeft iets meer plechtigs en statelijks in de rede. Ook vermijdt het somtijds eene dubbelzinnigheid in een vloeiende uitspraak, waarin *dd* en *tt* zich niet zeer kennelijk van de enkele *d* en *t* onderscheiden.

Een derde vorming van 't voorledene, onregelmatig te rekenen, is uit de vorige ontstaan, en gevolg van die. *Zy* bestaat in de verandering van de *ch* (waarin de *g* overgaat zoo *zy* met de de *t* samenkomt,) in *s*, waardoor dan een praeteritum in *st* ontstaat.

Deze is die van het Werkwoord *moeten*, dat in zijn voorledene *moest* heeft. Men ziet, dat dit *moeten* in oorsprong met *mogen* één is, 'tgeen zijn praeteritum niet naar den regel met *d* maar met *t* maakt, en dus *mochte* heeft. Dit *mochte* (of

(of verkort, *mocht*) wordt dus *moeste* of *most*, en daar *moeten* voor *o*, *oe* heeft, heeft dit derhalve ook *moest*. Alhoewel men sinds eeuwen *moest* schreef, had dit *oe* echter oudtijds den zelfden klank van ons tegenwoordig *oe* niet, en daarvan heeft men altijd by ons zoo wel *most* als *moest* geschreven, in Poezy zoo zeer als in Proze, en nog in mijn jongen tijd sprak men nooit anders, dan *ik*, *hy*, *gy*, *MOT dat doen*, met de doffe *o*, en *zy motten wel*; maar vooral zou men in 't voorledene geen *moest* of *moesten* gezegd hebben, zonder bespot te worden. — Dat de verandering van *cht* in *st* een uitvloeifel der Fransche uitspraak van *g* en *ch* is, vereischt geene opmerking; het loopt in het oog.

Met gelijke verandering van *oe* tot *o* zegt men in 't voorledene, *zocht* van *zoeken*, waarin de *k* met de *t* tot *cht* wordt; en zoo is 't ook met het oude *roeken* (nog overig in *roekeloos*), dat *rocht* maakt, hetgeen wel als praeteritum van *raken* aangemerkt is, doch te onrecht. *Mogen* zeiden wy reeds heeft de zelfde verandering van zijn keelletter in *ch*, en men zegt *ik mocht*.

Doch, om weder te keeren tot het praeteritum in *st*. Dat men *wist* als voorledene van *weten* zegt, behoort hier niet toe; want dit is een regelmatig praeteritum van *wisfen*, waarvan wy ook *gewis* en *vergewisfen* hebben, maar dat

voor het overige by ons verouderd is. Maar wy zeggen ook *kost* voor *kon*, en *dorst* als praeteritum van *durven*. Hoe is dit?

Alle onze Werkwoorden wier wortel in een vokaal eindigde (en zoo waren er oorspronkelijk vele, ja meest alle zijn zy uit zulke afkomstig,) namen in vele gevallen de *ch* aan, die zy ook in den Imperatief vasthielden. Hiervan zeiden onze Ouden *zich* voor *zie*, *flach* voor *flae*, *doch* voor *doë*, nu *doe*. Men vergelijke mijne Taal- en Dichtkundige Verfscheidenheden, III. Deel, bladz. 68—70. En zoo ook *dwach* als Imperatif van *dwaën*, afvegen of afdroogen. En het is hiervan, dat vele praeterita gevormd zijn. Zoo ook is *kost* niet van *konnen* maar van *ko-en* (primitif van *konnen*), en eigenlijk *kocht*, (waarvan straks met een enkel woord); en zoo is eigenlijk ook *most* niet van *moeten*, maar van 't primitive *mo-en* en zijn praeteritum *mocht*, zijnde deze *cht* door eene verfranschte uitspraak in onze zuidelijke half-Fransche gewesten, uit wie de beschaving en regeling onzer taal uitging, gevestigd geworden, tot *st*. Uit alzulke praeterita, wier getal voorheen natuurlijkerwijze onbepaalbaar groot was, zijn al onze naamwoorden in *st* voortgevloeid, waarvan mijne Verhandeling over de Geslachten breedvoerig handelt.

Het is even zoo met *dorst*, dat van *dorren* is, droog zijn, en dus *fiire*; maar in 't algemeen ook

ook *behoeven* beteekent, en van daar, gelijk de behoefte stout maakt, *zich verflouten*, in welke beteekenis onze Ouden, de *o* tot *a* verzachtende, *darren* zeiden. Dit Thema *dor* is het zelfde met *dro*, waarvan wy *droog* hebben, dat eigenlijk uit *dro-ig* is faamgetrokken. En op gelijke wijze vormde zich 't *dorch* (waaruit *dorst* onmiddellijk) uit *dro-ig*. De verwarring of vermenging van *ch* en *f* die in 't fluiten van een woord zeer algemeen is, en waardoor wy *kracht* en *kraft*, *gracht* en *grast*, *schacht* en *schaft* zeggen, heeft ons *dorfen* of *dorven* (nu *durven*) doen zeggen voor *dorchen*, en dus zeggen wy beide *dorfde* (nu *durfde*) en *dorchte*, nu *dorst* of *dorste*.

Wy merkten by 't verklaren van dit *dorst* een letterverzetting op, dat is een verandering in de vereenigde uitspraak van een konzonant met zijn vokaal, waardoor die klank 't zij alreeds door den medeklinker gewijzigd uitgaat, het zij uitgaande gewijzigd wordt. Hieruit verklaren zich eenige andere präterita. Zoo zegt men *ik wrocht*, als 't voorledene van *werken*. Het is dat men in 't tegenwoordige *ik wrok* zei, 't geen nog Engelsch is, waarvan *worchte*, *wrocht* werd. — Op gelijke wijze zei men ook *wrekken* voor *werken*, waarvan een *wrek*, dat eigenlijk een *floover* is.

In 't voorbygaan mag ik aanmerken, schoon

het hier ter plaatse niet rechtstreeks behoort, dat men uit zoodanige letterverplaatsing van *wet* en *wre*, het woord *wreken* niet afleiden moet als ware 't van *werken*. Neen, de *w* is in dat woord een voorzetsel even als *b* in *breken*. Het woord is eigenlijk in zijne beteekenis 't zelfde met *raken*, treffen, gelijk men er ook in 't Hoogduitsch *rachen* (ons *raken*) voor zegt. Dit *treffen* wordt door de *f* versterkt en zoo is het *straffen*. Desgelijks wordt dit *raken* door de *w* versterkt, en zoo is het *wraken* en *wreken*, dat beide *straffen* is, in eenigzins verschillende toepassing. *Een misdaad wreken* zegt men dus in de natuurlijke beteekenis van het woord, maar in *zich wreken op* of *aan iemand*, wordt het werkwoord als een verbum neutrum gebruikt, als wanneer het *wraak oefenen* is, en dit *zich* is *sibi*, in den derden naamval. Zoo is 't ook met *zich wreken van iets*, waarin dit *van*, *wegens* beteekent.

Omtrent de woorden wier wortelsylbe in *ng* en *nk* rust, tot de eerste wijze van vorming des praeteritums behorende, moet nog opgemerkt worden, dat sommige van die in 't praeteritum de *n* verliezen. *Brengen* heeft dus *bracht*, *denken* heeft *dacht*. Het is zichtbaar genoeg, dat dit de praeterita zijn van de oudere woorden *bre-en*, en *de-en*, die de *a* in 't praeteritum regelmatigere wijze aannamen, en wel, met de *ch*, waarvan

bo-

boven. *Bre-en* en *de-en* maakten een participium en verbale *bre-ing* en *de-ing*, waarvan een nieuw verbum. *Bre-ingen* werd, saamgetrokken, tot *brengen*, *de-ingen* tot *denken*, en deze verba worden in geen eigen praeteritum (dat *brengde* en *denkte* zou moeten zijn,) gebruikt, maar nemen dat van hem verouderde primitiven aan.

Het werkwoord *koopen* heeft *kocht*, of eigenlijk, schoon minder Hollandsch, *koft*; 'tgeen van het oude *koofen* ('t Hoogduitsche *kaufen*) overig en in gebruik is gebleven. *Verknocht* is even zoo 't praeteritum van *verknopen*.

DOEN (als wy reeds zeiden) heeft *deed* tot zijn praeteritum, en dit *deed* is eigenlijk *dede*, gelijk het ook oudtijds regelmatig geschreven werd, waarvan wy ook 't saamgetrokkene *deel* gebruiken. Dit *dede* was ook *dade* en van daar ons verbale *daad*. 't Is een regelmatig praeteritum door toevoeging van *de*, en het werkwoord is dus eigenlijk *daën*, gelijk het ook in eenige plaatselijke dialecten nog voorkomt. En zoo is daar ook 't verbum *verdadigen* uit gesproten en ook *dadigen*. Het eerste, als de *dadigheid* d. i. doenlijkheid (geoorloofdheid) van iets beweeren of voorstaan; het andere, eigenlijk *ge-* of *verdadigen*, als een afdoen, of samendoening (d. i. vereeniging) maken, zijnde dit *ge* in den zin van 't Latijnsche *co*, en *ver* als *over* te verstaan.

De

De omvang dezer derde foort die eenigzins onregelmatig is, is gering, en de verklaarde tweederhande regelmatige vorming van 't voorleden is ook inderdaad klaar en eenvoudig genoeg in zich-zelve; maar de zwaarigheid is, de werkwoorden te onderscheiden, wier præteritum in de vokaalverandering bestaat; van die in welke de verlenging met *de* of *te* plaats grijpt.

By innige kennis van de woorden in hunnen oorsprong en wording, zou niets lichter zijn, indien door een verward en onverstandig gebruik daar niet een verduisterend verloop in gevestigd ware. Niet te min houdt in 't algemeen nog, de grondstelling stand: *Oorspronkelijke verba veranderen de vokaal; en daartegen de verba uit naamwoorden gemaakt, bewaren dat naamwoord* (dat hun wortelsylbe is) *ook in het præteritum onveranderd, en nemen dus de verlenging aan.*

Dus is het ook wanneer men zelf uit een naamwoord een verbum maakt. B. v. van *Napoleon* kan men een werkwoord maken, en zeggen *Napolconnen*, 'tgeen dan uitdrukt *een Napoleon zijn* of *den Napoleon spelen*. *Hy Napoleont*, zegt men dan; en het voorledene is, *hy Napoleonde*, en, *hy heeft genapoleond*. Zoo zegt men *meeſteren*, *kwakzalveren*, *docteren*, *apothekeren*, *ſchipperen*, en al diergelijke zonder eind of bepaling.

En

En zelfs heeft dit ook plaats wanneer men van een werkwoord een ander werkwoord maakt, omdat het eerste werkwoord dan daarbij even als een nomen wordt aangemerkt, zoo men zelfs niet inderdaad een derivaat er van neemt. Zoo is 't met de frequentativen, op *elen*, op *eren*, of *enen*, of op *chten* uitgaande, die wy op zijn plaats nader zullen doen kennen.

Het is hieruit, dat sommige werkwoorden tweerlei praeteritum maken, naarmate zy of, als uit het verwante naamwoord ontstaan, of, als oorsprong van dat naamwoord zijn aan te merken. Zoo is het b. v. met *ik lach*, *ik jaag*, *ik vraag*; welke *ik loeg* en *ik lachte*, *ik joeg* en *ik jaagde*, *ik vroeg* en *ik vraagde*, tot praeteritum hebben. Het laatste geval toont ze *verba nominalia*, en in 't eerste zijn zy ten aanzien van 't vermaagschapte naamwoord primitief. Men vergelijkte mijne Verhandeling over de geflachten, §. 71, en de Aanteek. *pp* en *bbb*, hierby. In 't laatste geval houden zy 't voorwerp der werking in, in 't eerste niet. *Hy vraagde onophoudelijk* is algemeen; maar *hy vroeg brood* of *hy vroeg : wat beduidt dat*, eischt het gevraagde by zich uitgedrukt. In het eerste geval wordt het als een verbum neutrum gebruikt; in het andere als een transitivum.

Ook de *Deelwoorden* verschillen ten aanzien der
tij-

tijden. Die van den *tegenwoordigen tijd* zijn die wy te voren dadelijke (*activa*) noemden. Die tot het *voorledene* behooren, zijn die wy *lijdelijke* (*passiva*) genoemd hebben, omdat zy het lijden of ondergaan der werking van anderen uitdrukken. In beide moet echter die tijdbenaming met ruimte verstaan worden. Eigenlijk tegenwoordig is een mathematisch punt, en zonder doring. Wy verstaan het in de uitstrekking waarin men 't gewoonlijk neemt, dat is als beginsel van 't toekomende, gelijk wy het ook in de uitdrukking van dit gebruiken. Dus zeggen wy: *ik doe dat toekomende week, ik doe dat als ik oud ben.* Maar men kan niet zeggen: *ik doe dat gisteren of voorleden week.* En zoo past het Deelwoord des tegenwoordigen tijds op het toekomende tevens; maar niet te min, daar het een adjectief is, past het als bloote eigenschap ook in het voorledene. B. v. *Lezende stierf hy. Hy is slapende gevat,* enz.

Wy noemen de *lijdelijke* Deelwoorden slechts *voorledene* omdat zy in haar vorm met den voorleden tijd alzins samenhangen, als straks blijken zal. De *active* zijn niet slechts inderdaad handelende, maar drukken op zich-zelfs beschouwd, ook het tegenwoordige uit van de werking die zy insluiten. Ook zijn zy volkomen en in alles Adjectiven. Maar zoo is het in onze taal met alle *lijdelijke* niet.

Men

Men kan niet zeggen, b. v. *'t gehadde goed*, voor *'t geen men gehad heeft*. Men kan ook niet zeggen *het is gehad*, of *het wordt gehad*. Het *gehad* behoort volstrekt by zijn eigen Werkwoord, en men zegt alleen *heeft gehad*. Dit echter is aan dit Werkwoord *hebben* byzonder eigen, en neemt niet weg dat de lijdelijke Deelwoorden der overige zoo wel als de active in alles Adjectiven zijn.

Wy hebben dus het voorledene verklaard, doch men onderscheidt gewoonlijk in alle talen op 't voorbeeld van 't Latijn *drie voorleden tijden*, of *vormingen* van het voorledene.

De eerste is, waarvan wy dus verre handelden, waarin ook de grondslag der overige ligt, doch waaraan men (zeer te onrecht, maar naar de wijsheid der oudere en latere Taalleeraars) den naam van *Onvolmaakt Voorleden* gegeven heeft (Praeteritum imperfectum.) Te minder voegt deze benaming by ons, daar dit voorleden het juist is, waarin alle verhaal van 't gebeurde vervat wordt, even als in het *perfectum* der Latijnen.

Den tweeden noemt men den *Volmaakt voorleden tijd*; den derden, den *Meer dan volmaakten tijd*; uitdrukkingen even oneigen: want in alle drie is de tijd even zeer volmaakt voorleden,

den, en wordt de daad als voorby voorgesteld. Beter zou men aan de eerste vorming een *algemeen Voorleden*, en aan de tweede een *afgedaan Voorleden*, en aan de derde een *voor-Voorleden* als benaming toeëigenen.

Maar onze taal heeft nog twee Voorledenen meer, waarvan het eene 't *verloren Voorledene*, het andere het *verloren voor-Voorledene* zou mogen genoemd worden.

Deze vier andere Voorledenen worden door hulpwoorden met het deelwoord van den Voorleden tijd in verband, uitgedrukt.

Na het *Tegenwoordige* en *Voorledene* is 't het *Toekomende* dat hier in aanmerking kooft. Het wordt by ons niet anders uitgedrukt, dan door 't Werkwoord *zullen* met het *verbum infinitum*. Welk *zullen* meê onder de Hulpwerkwoorden gerekend wordt.

Doch wy hebben gezegd, dat de Werkwoorden *doening* uitdrukken. Het onderwerp waarop de doening geoeffend wordt is derhalve van het Werkwoord uitgesloten, en daar zijn geen pasfve Werkwoorden, schoon zy in andere talen onderfeld worden, 'tgeen uit bloote en van ouds ingewortelde miskenning dier woorden voortgekomen is. In onze taal zijn zy ook noch te zoeken, noch te vinden. Maar de lijdelijke aandoening, uit de
wer-

werking die in 't Werkwoord ligt; voortgepro-
 ren, is eene hoedanigheid, en derhalve een Adje-
 ctief, en wel, zulk een soort van Adjectief als men
Deelwoord noemt, en by name 't Deelwoord des
 Voorleden tijds (daarom ook *Lijdelijk deelwoord*
 geheeten), in vereeniging (of liever verbinding)
 met een *Werkwoord van bestaan*. En dit verbind-
 den van dat Deelwoord met dit Werkwoord gaat,
 hoezeer gants oneigen, by ons en in alle de be-
 schaafde hedendaagfche talen voor *pasfve conju-*
gatie.

Deze verbinding derhalve ondersteelt de Werk-
 woorden van bestaan, en deze moeten ons dan
 noodwendig vooraf bezig houden. Zy zijn by
 de Conjugatie of 'tgeen daarvoor gaat, Hulp-
 woorden. Doch zy zijn de eenige Hulpwoorden
 niet. Ook de uitdrukking van den Voorleden tijd
 vereischt in de active Conjugatie als wy reeds aan-
 merkten, foortgelijke Hulpwoorden, en even zoo
 is het met het Toekomende. Ook de *Wenschen-*
de, en andere niet stellige Wijzen (*Modi*) vorderen
 Hulpwoorden, of zijn er vatbaar voor.
Hulpwoorden; zeg ik, die Werkwoorden zijn.
 't Zal dus noodig zijn, deze Hulpwerkwoorden
 thands in hunnen aart en buiging te verklaren.
 En wy beginnen met de WERKWOORDEN VAN BE-
 STAAN.

Reeds van den aanvang af merkten wy op,
 L dat

dat het bestaan by ons als een werking of doening beschouwd wordt, en te recht. Want inderdaad kunnen wy 't bestaan niet anders beschouwen, gelijk alle woorden waardoor men 't heeft willen uitdrukken, betoonen; hebbende wy volstrekt geen denkbeeld van 't volstekte en eigenlijk *zijn*, dat Gode-alleen eigen is, maar alleen van zekere hoedanigheden aan het *zijn* verknocht of die wy er in ons denkbeeld aan verbinden, en waaruit wy een verward befef af-trekken. Vergelijk onze Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheidenheden, IV. Deel, bladz. 189 volg.

Werkwoorden van bestaan worden *Zelfstandige* Werkwoorden genoemd. Zekerlijk niet om dat zy geheel op zich-zelve bestaan zonder Hulpwoord van elders te ontleenen: want op dien grond zou *hebben* op dien naam evenveel aanspraak maken, en het is ten aanzien van den Toekomenden tijd onwaar; maar uit verkeerde vertaling van het Latijnsche woord *Substantivum*, dat geen denkbeeld van *zelf* in zich sluit, maar van onderhevigheid, en dus 't onderwerp waarop de hoedanigheden rusten, te kennen geeft, en in dezen zin is de benaming van Verbum Substantivum onderscheidende ten aanzien van alle andere verba, als sluitende alle werking of lijding, welke aan de overige Werkwoorden eigen is, uit.

Deze Werkwoorden zijn by ons drie in getal, naamlijk: *zijn*, *wezen*, en *worden*.

ZIJN

ZIJN en WEZEN zijn beide defectiven, maar die met elkander en met een oud Werkwoord BENNEN (eertijds *binnen*) te samen beschouwd worden als een eenig Werkwoord, waarin 't eene het ontbrekende van het andere vervult,

Dit Werkwoord *bennen* of *binnen* toont als een famentrekking van *be-innen*, van *in*, doch niet in den activen zin van inhouden of omvatten, maar als *in-zijn* of *innig zijn*. Het Voorzetsfel *be* heeft daarin de zelfde kracht als in *beftaan* (subsistere),

WORDEN is eigenlijk niet *zijn*, maar *tot ZIJN geraken*, hetgeen men *ontftaan* noemt. Het is verwant met het Latijnsch *oriri*, en ons *ord*, begin. Het drukt dus uit: *beginnen te zijn*, of *het zijn aanvangen*.

Binnen dient tot uitdrukking van het tegenwoordige in de Aantoonende wijze, en is van ouds

Ik bin, du binnest (faamgetrokken *du binst* (*)),
 en *du bist*; de derde perfoon ontbreekt,
Wy binnen, gy bint, zy binnen.

Dus spreekt nog het Amsterdamsch en Noordhollandsch gemeen; maar in den gewonen omgang zoo wel als in gefchifte zegt men alleslijk, *ik ben*. —

Gy bent wordt echter ook in 't gefprek nog
 ge-

(*) „ Du Bethlehem, lant van Iuda, *tu* en *binst* die „ minste niet in die princen van Iuda;“ las men voorheen.

gebruikt, waarin men *gy zijt* te gemaakt, en daarom belachlijk vindt.

Zijn wordt in de Aantoonende wijs van het Werkwoord van bestaan, zoo het nu begrepen wordt, niet dan in het Meervoudige van den Tegenwoordigen tijd gebruikt, en als *Infinitivus*.

Wezen (in den grond het zelfde woord als 't Latijnsche *esse*, maar met een lipblazing,) geeft, van die lipblazing beroofd, aan de derde persoon van den Tegenwoordigen tijd het oude *es*, nu *is*.

En maakt voorts den Voorleden tijd, met verandering van zijn scherpe *e* (naar den regel) in *a*; en men zegt dus, *ik* en *hy was*.

In 't meervoudige verandert het daar de *s* in *r*, en men zegt *wy* en *zy waren* en *gy waart*.

Eigenlijk is die verandering een verwisfeling van de *s* en *r*, die in alle talen plaats heeft: als by voorbeeld, in 't Latijnsche *arbos* en *arbor*, de uitgang *or* en *os* in het Grieksch (Latijnsch *or* en *us*); en, de zaak grondig in haar beginfel beschouwd, is de *s* daarin eene bloote verzachting van de *r*. Hiervan zei men in mijnen tijd nog in sommige dialekten van ons land niet *ik* of *hy was*, maar *ik* en *hy ware*, of *waar*; en ook nog houdt dit stand in den Optativus en Subjunctivus.

Niet te min is er ook een *waren* dat geen frequentativum van dit verbum Substantivum is: maar uit *wa-eren* van *wa-en* saamgetrokken, 'tgeen *zwe-*
ven

ven beteekent (dat uit *weven*, *wulven* is) en met *warren* gemeenschap heeft. Waartoe ook *waaien* en het *weder* behoort.

Deze beide Werkwoorden *zijn* en *wezen* hebben hunne Deelwoorden, *zijnde* en *wezende*. Maar het Deelwoord des Voorledenen van *zijn*, (*gezijn*) is verouderd, en alleen zegt men *geweest* en *gewezen*, naar de tweederlei vorm, die de Deelwoorden des Voorledenen aannemen. *Ge-weest* kan niet als adjectivum gebruikt worden, en het is hierom dat men 't met *t* schrijft in plaats van *d*, gelijk anders dezen participien eigen is.

WORDEN, 'tgeen men onder de Hulpwoorden telt, is van andere Werkwoorden die men neutra noemt, niet onderscheiden. Het heeft, als wy reeds aanvoerden, in zijn praeteritum, de regelmatige vokaalverandering in *i*, door 't gebruik veranderd in *e* en *ie*, en dus *werd* en *wierd*; doch een later willekeur onderscheidt hierin, door *werd* aan de stellige wijze (den Indicativus) en *wierd* aan de wenshende en ondergeschikte (*Optativus* en *Subjunctivus*) toe te eigenen:

Na de Hulpwerkwoorden van *bestaan* komt dat van *bezit*, het *hebben*, dat evenzeer algemeen is, in de eerste aanmerking.

Hebben heeft door verloop eene onregelmatigheid gekregen, ontstaan door samentrekkingen. In het Tegenwoordige luidt het :

L 3

ik

Ik heb, du hebst, hy heeft; welk heeft uit hevet, voor hebbet, saam is getrokken; (waarvoor ons gemeen hy het zei.)

Wy en zy hebben, gy hebt. (In gemeene wanspraak gy het.)

In 't Voorledene :

Ik en hy had, eigenlijk hadde, saamgetrokken uit hebde, met veranderde vokaal. En zoo was 't ook, du hadst.

Wy en zy hadden, gy hadt.

De Deelwoorden zijn *hebbende*, en *gehad*, doch welk *gehad* dit byzonder heeft, dat het onbuigbaar is en niet als adjectief met een substantief te verbinden; gelijk wy reeds aanmerkten.

Wy komen tot het Hulpwerkwoord van den Toekomenden tijd, namelijk *Zullen*.

Dit Werkwoord beteekent eigenlijk glijden, en wordt nu als Hulpwoord door de *zachter*, en, in de eigen beteekenis van glijden gebruikt wordende, door de *harder* sifing der *s* onderscheiden. Het maakt dus inderdaad eene paraphrasis van 't toekomende, even als in het Fransch, *aller. Je vais vous dire cela, vous allez l'ensendre* etc. is juist het zelfde inderdaad als *ik zal het u zeggen, gy zult het hooren*; maar met zachter overgang. Het heeft:

Ik en hy zal, (du zalst);

Wy en zy zullen, gy zult.

Zijn-

Zijnde *zal* een verzachte of platter uitspraak van *sol*, waarvan *zul* in *zullen* en *zult* een doffer uitspraak is. Ons gemeen plach in mijnen tijd deze *a* en *u* nog meer te verdoven, en zei: *ik zel*, en *wy zellen*.

In 't Voorledene is de *o* bewaard, maar de *l* daarachter op zijn Fransch verloren, en voor 't oud echte *zold* zegt men dus van ouds her

Ik en *hy zoud*, (*du zoudest* of *zoudst*);

Wy en *zy zouden*, *gy zoudt*.

Men trekt veelal de fylbe *de* ('tgeen over 't algemeen by ons zeer gewoon is), by de vorige fylbe in, en zegt *ik* en *hy zou*. Doch niet in het meervoudige.

De nabootsing van 't Latijn heeft ook hier wederom gewerkt en by sommigen, als een netheid, het ingetrokken *zou* aan den indicativus en het volkomener *zoud* aan den subjunctivus doen verbinden. Gants willekeurig, en zonder wezendlijken grond.

Hetgeen wy van *worden* zeiden, heeft even zoo plaats omtrent *mogen*, 'tgeen mede een algemeen en op zich-zelf staande Werkwoord is, dat alle zijne tijden en wijzen heeft en dus hier geene byzondere melding verdient. Meer Werkwoorden zijn er even dus, die ten behulp van andere gebruikt kunnen worden, zonder daarom tot de klasfe der Hulpwoorden gebracht te mogen worden. Zoo is het met *kunnen*, met *moeten*, met

willen ook. — Het is inderdaad wel desgelijks met ons Zelfstandig Werkwoord *zijn* of *wezen* en *hebben*; maar deze verschillen daarvan, door by alle andere Werkwoorden tot uitdrukking van tijden onontbeerbaar te zijn even als *zullen*; en hierom houden zy als Hulpwerkwoorden de eerste plaats.

Met behulp van dezen kunnen wy dan nu de andere tijden verklaren, en wel eerst de verschillende graden des afftands in 't Voorledene; maar hierby is een wezendlijk onderscheid te maken tusfchen de *verba neutra* en *transitiva*.

Het Zelfstandige werkwoord *zijn* of *wezen*, drukt in het Voorledene zich-zelf geheel uit zonder tot *hebben*, en 't bezittend *hebben* even zoo zonder tot *zijn* of *wezen* toevlucht te nemen. Maar deze twee alleen zijn in opzicht tot deze tijdsuitdrukking onafhankelijk. *Zijn* of *wezen*, heeft *ik ben geweest*, *ik was geweest*. *Hebben* heeft *ik heb gehad*, *ik had gehad*, en *ik heb* en *ik had gehad gehad*, fchoon deze twee laafte tijden, die 't Zelfstandige Werkwoord niet heeft, ook in dit *Hebben* niet gebruikelijk zijn.

De *activa*, zoo wel *neutra* als *transitiva*, nemen 't Hulpwoord *hebben* aan, en men zegt dus: *ik heb geftaan*, *geloopen*, *gedraafd*, *gewandeld*, *gezetten*, *gelegen*, *geflapen*, zoo wel als *ik heb gegeten*, *gedronken*, *gebouwd*, *gebroken*.

gc-

geslagen, beschuldigd, gezien, gehoord, gevoeld, geproefd, gesmaakt, gerooken, vernomen, enz. enz. tot in het oneindige. —

Maar de *neutra* hebben dit byzonder, dat zy dien Voorleden tijd ook door het Zelfstandige *zijn* uitdrukken. *Ik ben moê gestaan, ik ben daar heen geloopt, gedraafd, gekropen, gewandeld, gehold, gesneld, gevlogen, gestoven, gevloten, gevluht, gezwommen; ik ben in het water gedoken; ik ben daar heen gestreken; ik ben gegleden; ik ben derwaart gehobbeld, en eenige meer.* En het onderscheid van het verbinden dezer Werkwoorden met *zijn* of met *hebben* is, dat zy met *hebben* een daad of doening uitdrukken; maar met *zijn* eene hoedanigheid, van zijn of van wijze der doening. Hierom behoort op de vraag *wat hebt gy GEDAAN?* het antwoord: *ik heb gewandeld;* maar op die: *hoe zijt gy daar gekomen?* *Ik ben gewandeld, gereden. —* Zoo is er inderdaad een groot onderscheid tusschen *ik ben gelegen* en *ik heb gelegen; ik ben gezeten* en *ik heb gezeten;* waarvan het een, kennelijk, eene wijze van zijn uitdrukt en 't andere een doening, waarom ook het een tot het tegenwoordige, het andere tot het voorledene behoort.

Dit onderscheid kennen andere talen niet, maar het is innig; en die 't niet in acht neemt spreekt geen Neêrduitsch, maar onzin of Fransch gebrabbel.

De verschillende graden van 't Voorledene, zijn, na den eersten reeds verklaarden dien men 't Onvolmaakt Voorledene heeft willen benoemen, en wy liever 't algemeen Voorledene wilden heeten,

1°. een zoogezegd *Volmaakte tijd*, zijnde een afgedaan voorleden. En dit wordt uitgedrukt door *hebben* (en, als gezegd is, in de neutra ook door *zijn*,) met het Deelwoord des Voorledenen, (en is dus eene eenvoudige koppeling) door middel van het *hebben* en *zijn* in den Tegenwoordigen tijd. Dus *ik heb, hy heeft, wy hebben, gy hebt, zy hebben geloopt, gedronken, gezongen, doodgeslagen, opgegeten, vernield, misdaan, overwonnen, besloten, ontfangen, uitgegeven, enz. enz.*

2°. een zoogezegde *Meer dan volmaakte tijd*, zijnde een voorig Voorleden. En dit wordt uitgedrukt door den algemeenen Voorleden tijd (Onvolmaakten tijd, zegt men) van dat zelfde *hebben* of *zijn*. Dus: *ik had, hy had, wy hadden, gy hadt, zy hadden, geloopt, gedronken, enz.*

En, met het Zelfstandige Werkwoord in 't Voorledene der verba neutra ook: *ik was, hy was, wy waren, gy waart, zy waren geloopt, gegaan, enz.*

3°. Een verder Voorledene, dat wy het *verloren Voorledene* mogen noemen, bestaat in het faamgestelde Voorleden of zoogenoemd Perfectum van *hebben* of *zijn*, met zijn Deelwoord. Dus:
ik

ik heb (lang) *gegeten gehad*, *gelopen gehad*, *gezongen gehad*.

En 4°. een nog verder voorleden, dat wy hier 't *verloren Voor-voorleden* noemen zullen, vereenigt even zoo het faamgestelde Meer dan volmaakte (als men 't heet) met het Deelwoord. Dus: *ik had* (lang) *gegeten gehad*, eer, of toen dit of dat voorviel.

Maar met *hebben*, zijn deze twee tijdvormen niet bruikbaar, dan (als wy hierna zien zullen) in het lijdelijke ('t passivum).

Ik moet hier nog byvoegen, dat de faamgestelde perfecta ook in het toekomende plaats hebben. Toekomend en Voorleden zijn inderdaad tegenovergestelde zaken in de Natuur, maar onze befeffen laten een toekomend voorleden toe. Wy kunnen dus zeggen: *ik* of *hy* **ZAL**, *wy* of *zy* **ZULLEN**, en *gy* **ZULT** *gelopen, gedaan, verricht* **HEBBEN**; en, *als gy* 't **GEDAAN ZULT** **HEBBEN**. Ook: *als gy* 't *gedaan of verricht* **GEHAD ZULT** **HEBBEN**. En ook in het Zelfstandig Werkwoord, *als gy* *gezeten* **GEWEEST ZULT ZIJN**, even als met andere Adjectiven: *als gy* *siek* **GEWEEST ZULT ZIJN**, *als gy* *wijzer* **GEWORDEN ZULT ZIJN**.

Wy hebben hiermede de geheele **STELLIGE** of (gelijk men het heet) **AANTOONENDE** **WIJZE** van 't Werkwoord afgelopen, en kunnen derhalve thands tot de overige wijzen van vervorming die het onderhevig is, overgaan.

De

De GEBIEDENDE WIJZE (modus Imperativus) doet zich hier het eerst op. Deze is zeer eenvoudig. Het *Voorledene* is aan geen gebied onderworpen en valt derhalve daar niet in; maar ook geen *Toekomende* heeft het.

De Imperatief heeft dus niet meer dan één tijd, het Tegenwoordige. — Men gebiedt ook zich-zelfen niet, noch ook een derde; maar alleen den gene tot wien men spreekt; en deze wijze kent overzulks alleen de *tweede persoon*.

De Gebiedende vorm bestaat in de bloote wortelsylbe van het Werkwoord, en dit, zonder nasleeping van de zachte *e*. [Dus naamlijk is het gebruik gevestigd, en het bevel klinkt dus sterker door. Echter was dit oudtijds zoo volstrekt niet als thands.] 't Is het onbepaalde Werkwoord, maar van zijn uitgang *en* beroofd. *Sla* van *slaen*, *doe* van *doen*, *zie* van *zien*, *wijk* van *wijken*, *loop* van *loopen*, *vlied* van *vlieden*, *waak* van *waken*, *spreek* van *spreken*, *schrik* van *schrikken*, *stijg* van *stijgen*, *schuw* van *schuwen*, enz.

Of, wil men het anders uitgedrukt, ze is gelijk aan de eerste persoon van den Tegenwoordigen tijd, wanneer men de zachte *e* daar niet aanhangt, maar intrekt.

Doch het kan meer dan ééne persoon zijn, wien men 't bevel geeft. Het is dus vatbaar voor een

een Meervoudig. — Het Meervoudige nu drukt zich uit door de toevoeging der *t*, en is dus gelijk aan de tweede persoon in het Meervoudige van den Tegenwoordigen tijd.

Daar wy in onze taal geen Enkelvoudig meer in de tweede persoon gebruiken, is het buiten twijfel vrij onschickelyk, dit Enkelvoudig niet te min in de Gebiedende wijs te blijven behouden. Daar is echter een reden voor te geven, maar die voor Enkel- en Meervoudig even zeer zou mogen gelden.

Het bevel is de uitdrukking van een begeerte, en bestaat eigenlijk in het eenvoudig noemen van de zaak die men begeert. De bedelaar strekt zijn hand uit, en zegt: *cen duit!* Een kind heeft dorst, en zegt: *drinken!* of, is hy daaraan gewoon: *bier!* de metselaar in zyn werk roept zyn' opperman toe: *steen! kalk!* en zoo in alles. Zoo is de geheele Imperativus een bloot noemen van 't voorwerp dat men wil, en dit op den toon van gezag, die éénsylbig is. — Het is willekeurig en staat aan ons, dit te volgen of niet te volgen; en, brengt nu het gebruik meê, het te volgen als men tot één spreekt, en niet te volgen als men eene meerderheid aanspreekt, uit een beginsel van zulk eene beleefdheid, als ééne persoon aan meerdere gerekend wordt te moeten bewijzen, waarom zou men dit niet in acht nemen? Hier is ook een grond van redelykheid in.

Ten aanzien van het Zelfstandige *zijn* of *wezen*
valt

valt waar te nemen, dat het Gebiedende van *wezen* genomen wordt. *Wees*, zegt men, en in 't Meervoudige *weest*. *Zijn* heeft geen Imperatief, schoon men uit misbruik by verwarring der Modi, ook wel *zijt*, in het Meervoudige zegt, hetgeen tot den Optativus behoort.

Voornaamwoord neemt de gebiedende wijze niet aan. Waarvan zie mijne Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden, De byvoeging van *gy* achter het gebiedend woord behoort niet tot dit, als in de Stellige wyze, maar is inderdaad een aanspreking van de persoon aan wie men het bevel toeroept: Het is wat men in de Latijnsche Grammatica den Vocativus noemt; en dringt aan op die persoon, zonder aan 't bevel-zelf iets toe of af te doen.

Dat de *Gebiedende wijze* ook teven de *Biddende wijze* is, heeft, hoe zeker ook, thands voor ons iets aanstootelijks, doch het is in den aart der tale, en zelfs is *gebieden* eene bloote wijziging van *bidden*, en hangt daarmee samen. Het woord *bidden* zelf is ruimer van beteekenis; maar het drukte van ouds by ons (als in 't Engelsch *to bid*) het *gebieden* uit. — Eigenlijk is dit *bidden* noch *vragend* noch *gevend*, maar het wordt het een en het ander door de voorzetsels *af* en *aan*: *Af-bidden* is, *vragen* of *verkrijgen* in 't denkbeeld; *aanbidden* is, *toebrengen* in 't denkbeeld; en *bidden* op zich-zelf, naar de kracht van het woord, is van

van den wortel *pi* of *bi*, dringing beteekenend. Wy zeggen ook even zoo *afdringen* en *opdringen*, en dit is inderdaad het zelfde.

Omtrent de Werkwoorden die een vokaal met de *d* voor *en* van den Infinitivus hebben, voor zoo verre zy niet uit Naamwoorden die met de *d* eindigen ontstaan zijn, valt hier aan te merken dat deze *d* zich naar willekeur des sprekers in de Eerste perfoon van den Tegenwoordigen tijd en in den Imperativus verliest. Dus zegt men: *Ik vlie*, *ik bevrij*, *ik lij*, *ik ree*; en zoo ook *vlie*, *bevrij*, *lij*, *ree*, uit geene andere oorzaak dan dat deze *d* zich waar zy tot overgang in de *e* dient, licht het zij geheel, het zij in de *j* verliest, waardoor ook *bloeden* en *bloeten* oorspronkelijk het zelfde woord zijn. In den Imperativus is deze opmerking vooral noodzakelijk, dewijl het bevel zonder deze *d* ongelijk zachter en aangenaamer is, met de *d* stijver, strenger, en staatlijker; en ook heftiger gebiedt.

Wy komen tot het VRAGENDE.

Het *Vragende* onderscheidt zich door geene ver-
 vor ming der woorden, maar door een eenvoudig
 omzetten van 't Werkwoord en 't Lidwoord of Naam-
 woord. *Klaag ik? klaagt hy? klagen wy? klaagt gy?*
klagen zy? Vlieden de vijanden? Strijdt de sol-
daat? en even zoo is ook in de overige tijden, de
 vragende vorm van spreken. Deze vorm is echter
 niet

niet aan het *vragen*-alleen verbonden, gelijk wy weldra zien zullen. Doch blijkbaar is, dat deze vorm niet tot hetgeen men Conjugatie of Buiging des Werkwoords noemt, maar tot de Constructie of Woordschikking behoort.

Wy merken niet te min hierby op, dat waar deze omzetting plaats vindt, het Voornaamwoord zoo wel als het Naamwoord, waarvoor 't in de plaats komt, of (met andere woorden) 'tgeen door het Voornaamwoord verbeeld wordt, in een saamgestelde tijdvorm niet achter het Werkwoord, maar tusfchen het Hulpwoord en dit wordt gesteld. *Heb of had ik gesproken*, zegt men. *Zal ik spreken?* zou ik spreken? En zoo ook: *mogen wy verblijd zijn? Moesten wy ons bedroeven? Zou de lucht niet opklaren? zoudt gy 't gelooven?* En dit is in alle andere gevallen van omzetting zoo, als: *Laten wy wandelen; Goven wy reden; Leven wy langer; Zorgen wy niet! Gelukke dat voornemen! Slage hy daarin!* Het Voornaamwoord of Naamwoord in den Noemer, dan niet voor kunnende gaan, volgt alsdan onmiddellijk op het eerste woord.

De overige Modi of wijzen brengen wy, uit hoofde van algemeene overeenkomst der Taalleeraren, onder den algemeenen naam van *Subjunctivus*, of Ondergeschikte. *Toevoeglijke* zegt men veelal. Ten dezen moeten wy het Zelftandig Werkwoord *zijn* of *wezen* van de overige onderschei-

scheiden, zonder 't welke men veellicht nooit aan een Subjunctivus in onze taal gedacht zou hebben.

Dit zegt in het tegenwoordige

ik en hy zij,

wy en zy zijn, en gy zijt.

En in het voorledene

ik en hy ware,

wy en zy waren, en gy waart.

De overige Werkwoorden nemen in de niet saamgestelde tijden de zachte *e* aan, zoo in 't tegenwoordige als voorledene. Dus:

ik en hy hebbe, kome, spreke, loope; en

ik en hy hadde, kwame, sprake, liepe.

't Spreekt van zelfs, dat waar die *e* reeds in de stellige wijze of Indicatief plaats heeft, die toevoeging vervalt.

Het Meervoudige blijft, geheel onveranderd, als in den Indicatief.

Het Werkwoord *worden* verwerpt in dezen Modus de *e* van zijn praeteritum voor *ie*, en heeft:

ik en hy wierd, en

wy en zy wierden, gy wierdt;

Hetgeen ook in den Indicativus regelmatigst is naar het oude taaleigen, dat, dewijl het woord *worden*, eigenlijk *warden* is en een frequentativum van *waren*, dus de *a* even zoo in zijn imperfectum veranderde, als *bakken* (dat is baken) *was-schen, wassen, knarren*, en *knarpen*, dat *biek, wiesch,*

M

wies,

wies, *knier*, en *knierp*, maakte; en ook *warpen*, (nu *werpen*) *wierp*; *starven* en *darven*, (nu *sterven* en *derven*), *stierf* en *dierf*; en even zoo *warven* (nu *werven*), *wierf*.

Deze byvoeging van de *e* echter in den Subjunctief als vereischte of als merkteeken daarvan, is meer ingebeeld dan wezenlijk. Want, gelijk die *e* ook aan den Indicativus - zelven eigen is en aldaar louter willekeurig onderdrukt wordt; onderdrukt men ze even zoo in den Subjunctief; en zelfs wordt deze Modus, schoon ondergeschikt of afhankelijk, ook wel volstrekt stellig uitgebracht. Het is eeniglijk en volkomen afhankelijk van de meening des sprekenden, of hy twee uitdrukkingen als even stellig aan één koppelen wil, dan die eene aan de andere ondergeschikt; en dus zegt men even zoo goed: *Hy is krank, zoo dat hy gaat niet uit*; als: *Hy is krank, zoo dat hy niet uitgaat. Het regent, derhalve gy zult nat worden*; als: *Het regent, derhalve zult gy nat worden*. In de Syntaxis is gelegenheid om dit nader te ontwikkelen.

Een tweede eigenschap van den algemeenen Subjunctivus is de omzetting. Niet, eene omzetting van het *Lidwoord* als in het *Vragende*; maar van 't hulpwoord, en van 't praedicaat (het zij adjectief of ander), en van het negatief. — Ik zeg

1°. Van het hulpwoord. Dus: *Hy is ziek, zoo dat hy koorts HEEFT*; zoo *dat hem adergelaten*

15;

is; zoo dat hy gemijmerd, geraaskald HEEFT; zoo dat hy bewaakt WORDT.

2°. 't Praedicaat. Dat is 't actief met het verbum dat het toepast. Dus in 't gegeven voorbeeld, BEWAAKT WORDT. Even zoo: Zoo dat hy TE BEKLAGEN IS, ONGELUKKIG IS, PIJNLIJK IS.

3°. 't Negatief. Zoo dat hy NIET uit kan gaan, NIET kan werken, of NIET werken kan.

Deze tweederlei vorm van subjunctivus is wel te onderscheiden. In vele gevallen wordt zy, uit blinde navolging van het ingezogen Latijn, vermengd, hetgeen zeer belachlijk is. By voorbeeld, Latijnsch is: *Hy is zoo ziek dat hy reeds zieltogend te rekenen zij*. Dit is even zoo min Hollandsch, als *soit* in het Fransch in dien zin Fransch zou zijn. Even zoo: *Weet gy ook, hoe laat het zij?* is even zoo Onhollandsch als 't Onfransch is: *Savez-vous quelle heure il soit?*

Den Subjunctivus nader bepalende, moeten wy een bloot toevoeglijk ondergeschikt zijn onderscheiden, van een *onderstellende* wijze van uitdrukking die tegen de stellige of aantoonende, als men 't noemt, overstaat. Want het is aan deze dat by ons eigenlijk behoort, wat men aan den Subjunctivus gewoon is toe te eigenen.

Deze ONDERSTELLENDEN wijze heeft *zij* voor het *ben* en *is* van den Indicativus, *ware* en *wierd* voor het *was* en *werd* van dien Modus, en de verlenging met *e*. B. v. *De koning zij gestorven, de*

regeering blijft niet te min in kracht. Ik VERWIERVE eens mijn verzoek niet, ik bleef toch de zelfde. De boosheid triomfeere, 't is slechts voor een tijd, enz. enz.

Deze *Onderstellende wijze* laat ook de zelfde omzetting toe, die de vragende wijze eigen is. *Zij de koning gestorven. Verwierve ik enz. Triomfeere de boosheid. Enz.*

Tot dit *Onderstellende* behooren twee verschillende wijzen van uitdrukking, die daar bloote modificatien of toepassingen van zijn. De eene is de *Wenschende*, de andere de *Toegevende* wijze.

Het WENSCHEN is eene beschouwing van 'tgene niet is, met begeerte, gewijzigd door besef van mogelijkheid, of door hoop, of verlangen; en 't voorwerp daarvan is dus in onderstelling gebracht, en ons zoo voor den geest zwevende. Het wordt deswegens ook by periphrase door *mogen*, en door 't toekomstige *zullen* uitgedrukt. Doch de eigenlijke uitdrukking is de *Onderstellende* wijze.

Dus: *Ik zij eenmaal zoo gelukkig! De koning LEVE! Of met omzetting, 'tgeen krachtiger is, zij ik eenmaal zoo gelukkig! LEVE de koning! WIERD ik eenmaal recht wijs! HEBBE of HADDE ik eens dat voorrecht!* Dat men hierin liever het praeteritum gebruikt dan het praesens, is om dat dit de zaak volkomener, meer volwrocht, voorstelt.

Het TOEGEVENDE is inderdaad niets anders dan een bloot *Onderstellende*, ten genoeg van hem
tot

tot wien men spreekt. *Het zij zoo, het regene*; of met omzetting, *ZIJ het zoo, REGENE het van daag*, ik ga toch uit. Gelijk 't *Wenschende* by periphrase door MOGEN wordt uitgedrukt, zoo wordt het TOEGEVENDE door LATEN uitgedrukt. MOGE *ik dat verkrijgen*, is wenschend; LAAT *dat zoo zijn, LAAT ik een vergeeffsche reis doen*, en dergelijke, is toegevend of onderstellend.

Deze is de ware onderscheiding der perfoonlijke *Modi*, buiten Indicativus en Imperativus, in onze taal.

De *Subjunctivus*, zich alleenlijk door omzetting onderscheidende, behoort dus, even als de *Vragende* wijze, niet zoo zeer tot de Buiging als tot de Constructie.

Maar wezendlijk in de conjugatie is de ONDERSTELLENDEN WIJZE, die de WENSCHENDE en de TOEGEVENDE omvat.

Het *verbum finitum* is dus in de verscheidenheid van wijzen of modi, waaraan 't onderworpen is, voorgedragen. Wy komen op het *verbum infinitum* of de ONBEPAALENDE WIJZE van het 't Werkwoord te rug.

De *Infinitivus* is, als wy zeiden, onveranderlijk, en zoo is hy volftrekt. Maar even gelijk de *wortelsylbe* des Werkwoords, en even gelijk zijn *praeteritum* tot Naamwoord wordt aangenomen (als wy nader zien zullen), zoo wordt het ook de *Infinitivus*.

Hy wordt in de eerste plaats als Naamwoord Zelfstandig gebruikt, en dan Onzijdig, het zij met of zonder Lidwoord gebruikt. Zoo zegt men: HET WANDELEN *bevordert de spijsverteering*. HET DENKEN *vermoeit het hoofd*. *Ik ben vermoeid van* HET LOOPEN. *De last des* WAKENS; *veel* SLAPENS; *weinig* ARBEIDENS; enz.

In de tweede plaats wil men dat hy ook als Byvoeglijk Naamwoord gebruikt wordt, en dus ook aan de zoogenaamde Gerundia der Latijnen beantwoordt. Als *byvoeglijk*, ja, kan men zeggen, maar in den algemeenen zin van *praedicatum*, en zoo slaat dit woord op alles wat aan een zelfstandigheid wordt toegeschreven. *Een koning is een mensch* kan men zeggen; *een kwakzalver is een soort van arts*, en dan is *een mensch* 't praedicatum van *koning*, en *een soort van arts* 't praedicatum van *kwakzalver* in die zeggings; maar daar meê zijn die woorden geen *Byvoeglijke woorden*, geen *Adjectiven*. De zaak is deze:

De Infinitivus blijft in onze uitdrukking van de Latijnsche gerundia een ware *Infinitivus*, waarvoor dan het voorzetsel *te* (dat is *tot*) komt, dat daar evenzoo by gevoegd wordt als *tot* of *te* by een Naamwoord. Van welk *tot* en *te* (beide uit het oude *tote*) onder de voorzetsels gehandeld zal worden. *Dat is licht TE doen*, is even zoo gezegd als: *dat is goed TOT spijs*, en *hy woort TE Leyden*.

Maar

Maar men zegt ook *om te doen*, en *van te doen*. *Ik kwam OM TE eten*, *OM TE werken*; en *de moeielijkheid VAN TE werken*. In deze gevallen is *te* het artikel *to* der Engelschen, dat zy voor alle Werkwoorden stellen. *To be*, *to have*, *to work*, enz. is by hen eenvoudig *zijn*, *hebben*, *werken*. En deze Anglicismus heeft ook by ons plaats uit de onderlinge gemeenschap van Anglen en Saxen; zoo dat wy even als zy zeggen: *TE ZIJN of niet TE ZIJN is de waag*; *TE WERKEN valt lastig*; *TE DANSEN verhit*. *Lang TE SLAPEN bezwaart het hoofd*, enz. enz. Dit alles heeft niets gemeens met *Gerundia*. 't Zijn bloote Infinitiven, en blijven 't. Wy gebruiken dit *te* by het Werkwoord, wanneer daar *om* of *van* voor moet komen, schoon onze Ouden *zwaar om doen* en dergelijke schreven. Maar verre van dat dit *te* 't Verbum tot een nomen zou maken, toont het als kenteeken het Verbum (en wel, zijn Infinitief,) aan. Het is eene volstrekte ongerijmdheid, hierby aan *Gerundien* of aan een Latijnsch *participium passivum futuri* te denken, gelijk de halfkundige schoolvosfen zich zoo wel by ons als by de Hoogduitfchers hebben ingebeeld.

Die misvatting heeft echter veroorzaakt, dat men deze Infinitiven als Adjectiven verbogen heeft. En dus heeft men gezegd: *De niet te verbrekene kracht des hoog te ontziene mans*, en dergelijke.

In den grond, wantaal, uit belachlijk nabootsen van 't zwaarmoedig verkunsteld Hoogduitsch voortgesproten, ten walg van een Hollandsch oor en verstand! — De ware plaatsing van deze Infinitiven (dat ik dit hier in 't voorbygaan aanmerke,) is ook niet, als die der Adjectiven, voor het Substantief, maar daarachter. Een geval, *licht te ontmoeten*, eischt onze taal; en niet: *Een licht te ontmoeten geval*. *Een lof, licht te verkrijgen*; en niet: *Een licht te verkrijgen lof*. Het eerste is geen Neder- maar Hoogduitsche Woordschikking, waaraan wy ons federt omtrent een leeftijd veel te veel verwend hebben, en die 't van het hoogste belang is weêr af te gewinnen.

Het is, des niet tegenstaande een waarheid, dat onze oude taal de Infinitiven niet plat afbeet maar met de *e* of *scheva* uitsprak en schreef. *Stane, doctrine, loopene*, enz. zeiden en schreven zy. Indien wy derhalve den Infinitivus met het voorzetsel *te* voor een Substantivum plaats gaven, (en wie vermijdt het tegenwoordig volstrekt?) zou 't niet gants en al verwerpelijk zijn, er die zachte *e* welluidendheidshalve achter te voegen; maar het aan de buiging eens Adjectiefs te onderwerpen, is een eigendunklijk Adjectief scheppen, 'tgeen een Dichter, *Cui*

Quidlibet audendi conceditur aequa potestas,
 zich

zich (des noods) wel eens veroorloven mag, maar dat geenen Prozaschrijver is toe te staan, noch ook van anderen na te volgen.

Wat deze Hoogduitsche vorm betreft, welke in die taal het Participium futuri van 't Verbum passivum uitdrukken moet: Zy heeft kennelijk haar oorsprong in de verwarring van 't Activum en Passivum, in oude taaltakken niet vreemd. Dus zegt en schrijft de Duitscher: *Der nie genug zu lobende; wegen einer aufzurichtenden Handlungsgesellschaft; auf den zu hoffenden Gewinn.* 't Geen ik juist uit een Berlijnschen welervaren Auteur overschrijve. Dat *lobende*, dat *aufrichtende*, dat *hoffende*, zijn niet anders dan *participia activa* van 't praesens. En, om een voorbeeld van ouden tijd by te brengen, zie hier, uit een Handschrift van de Gothaische Bibliothek:

*Keyser Carle, der hoi gelovende stam,
Alle Chrystendom was Ime underthan;
Rome dat wan he mit Macht,
Leo den Pawest he dar wider in bracht, enz.*

Hoi is *hoge* (hoog); *gelovende*, (te loven, *laudandus*). Wellicht is in 't Handschrift een schrijffeil, en moet het *ze lovende* voor *zu lovende* zijn, gelijk z en g veel in oude schriften verward werden; in allen

geval is het voor *laudandus* en van passieve beduiding. Maar hoe dit zij, het is altijd een participium activum, en niets anders.

Thands moeten wy nog een oog op de zoo-genoemde Lijdelijke Werkwoorden (de *passiva*) slaan.

Reeds zeiden wy dat zy door behulp van een Werkwoord uitgedrukt worden. En dit Hulpwoord is *worden*, waarvan het Deelwoord des voorledenen *geworden* is.

Het is overzulks duidelijk en bevatbaar, dat in de Stellige wijze, het tegenwoordige is: *Ik word bemind, geacht, gedreven*, enz.

Het voorledene :

Ik wierd (of werd) bemind, geacht, gedreven.

En het toekomende :

Ik zal bemind, geacht, gedreven worden.

Maar hieraan is eenstemmig, dat men in 't Saamgesteld voorledene zou moeten zeggen :

Ik ben bemind, geacht, gedreven geworden.

Anders echter is het gebruik, en men zegt in het lijdende even als in de *verba neutra* eenvoudig als zoogenaamd perfectum :

IK BEN *bemind, geacht, gedreven.*

En in 't plus quam perfectum :

IK WAS *bemind, geacht, gedreven.*

Inderdaad drukt dit geene eigenlijke lijdelijkheid van

van werking, maar veeleer bloote hoedanigheid uit; maar dit is naar den aart der samenstelling van het voorledene, dat in wezen niet dan een toeschrijven van de hoedanigheid is die in het participium ligt. En dan-alleen wanneer het byzonder op het *verkrijgen*-zelf van die hoedanigheid aankoomt, mag men zeggen: IK BEN of IK WAS *bemind, geacht, gedreven* GEWORDEN.

In dat geval naamlijk is *worden* geen hulpwoord meer, maar 't hoofdzakelijke. Het is dan niet het passivum der Latijnen, maar een Conjugatie van *worden* (*fieri*) met een adjectief in verband, even als *ik ben rood* of *bleek, moe, of oud* GEWORDEN, en dergelijke.

De DEELWOORDEN (*participia*), Byvoeglijke Naamwoorden, gelijk wy ze hiervoor onder de Naamwoorden deden kennen, zijn (wy onderscheidde ze reeds) tweederlei. Het Deelwoord van den tegenwoordigen tijd, werking toonende, bestaat in een verlenging van het onbepaalde Werkwoord door *de*. *Zijnde* van *zijn*, *lopende* van *loopen*. 't Drukt de werking als hoedanigheid in de perfoon wie het bygevoegd wordt, uit; en is alle toevalligheden van 't adjectief (even als alle andere adjectiven,) onderworpen, als Geslacht, Getal, Naamval, en ook de afwerping van de-aanhangende *e*.

Zeer oudtijds had het tweederlei uitgang, 't werd naam-

naamlijk niet alleen, gelijk thands, door de zachte tanddrukking der *d*, maar ook door de keelklemming gevormd, en ging dus ook op *inge* uit. En inderdaad is 't het Onbepaalde werkwoord-zelf, waarin slechts de zuivere *n* meer voor of achterwaarts in de Spraakbuis gedrukt wordt, waarvan hiervoor in het Eerste Deel dezer Spraakkunst. By de Engelschen is deze uitgang *ing* behouden, en die van *end* verouderd; by ons is de laatste alleen als Participium overig en in gebruik, en de andere tot Zelfstandig naamwoord overgegaan, als wy reeds opmerkten, en nog nader aan zullen toonen.

Het andere Deelwoord is het *Lijdelijke*, aan het voorledene toegeëigend. Dit heeft tweederlei vorm, naar de tweederlei vorm van het voorledene des bepaalden Werkwoords. Beide vormen komen hierin overéén dat zy het *augment* geaanemen.

Dit *augment* is een toonloos voorzetsel, maar niet zonder beteekenis. Het is het zelfde met het Latijnsche *co*, ons *ga*, 'tgeen vereeniging door famenvoeging uitdrukt, of liever, verbinding. Zoo zeggen wy van ouds met dit voorzetsel: *Gemannen*, *gevader*, *geslacht* (voor't Lat. *genus*), *geloof*, *gestel*, en zoo menigte naamwoorden meer: Dat is *medemannen*, *medevader*, *medesoort*, *medestemming*, (want *loven* is *stemmen*, en hiervan *prijbestemmen* by het verkoopen, *goedkeuren*, en zoo
prij-

prijzen, en even zoo is *beloven* niet anders dan 't *bestemmen* van een gift of dienst); en *gesfel* is dus *samenfel*. Het wordt daarom by het voltrokken zijn der daad gebruikt. Het *ik heb gezien* is *ik heb het zien* reeds *weg*, reeds *meê*, reeds *met my*. *Ik ben geloopen* is even zoo *ik heb het loopen* reeds *meê*; *ik ben gestraft*, *ik heb de straf weg*, *ik heb ze meê gedragen*, *meê genomen*, *meê gekregen*. En zeker, daar elke daad uit den aart der zaak onherstelbaar is, en niet te niet te doen of weg te nemen, blijft zy den dader *active*, en den gene die er 't voorwerp van was *passive*, eeuwig by. Hetgeen gegeven wordt kan men verliezen, maar het geven (de weldaad) blijft, en dus de verplichting des beweldadigden. Even zoo blijft de schuld in de misdaad aan den dader vast en met hem vereenigd. Groote waarheden, die in onze Taal elk eenen die weet wat hy zegt, tot Godsdienst en braafheid verbinden! Geene taal meer, drukt dit uit, dan de onze. En inderdaad is er geene my bekend, waarin eene zoodanig innige zielkennis en diepe wijsheid ligt opgesloten, en die zoo zegenrijk voor verstand en hart is. En eene zoodanige taal veracht en mis kent men en verruilt ze voor het Ongoddelijke Fransch, ja verwringt en ontwricht ze naar een Latijnschen beugel; en, tot volmaking van gruwel, onderwierp men ze aan vervloekten willekeur van ezels die zelfs geen befef hebben wat taal

taal is. — Zeker, dit was eenen tijd toen men de Godsdienst uit den Staat fchöpte (uit dien Staat, die om en door de Godsdienst beftaan ont-fing!) waardig.

Het *augment* daar gelaten, is (als wy zeiden) de vorm van het Deelwoord des Voorledenen tweederlei, en zy verdeelen zich dienvolgende in twee klasfen. De eerfte klasfe gaat uit in den uitgang van 't Onbepaalde Werkwoord, als *ge-dragen, geftaan, gezien, getogen*; en in deze is wederom eene verfcheidenheid.

Sommige naamlijk veranderen de vokaal van hun Werkwoord, anderen niet. Geene andere verandering echter kan daar in vallen dan tot *o*, of *e* (naamlijk de fcherpe *e*).

Die de vokaal veranderen, nemen de vokaal aan van den Voorleden tijd des bepaalden Werkwoords. En dit heeft plaats waar de vokaal der wortelfylbe de fcherpe *e*, de *ie*, de *i*, de *ui*, en de *y* is.

Deze fcherpe *e*, *ie*, *i*, en *ui*, wordt dan *o*; de *ij* wordt *e*. Dus, van *fpreken* en *felen*, *gefpro-ken* en *gefolen*; van *vlieden* en *vriezen*, *gevlo-ge* en *gevroren*; van *fpringen* en *verzinnen*, *gefprongen* en *verzonnen*; van *zuigen* en *buigen*, *gezogen* en *gebogen*; van *rijden* en *frijgen*, *gere-den* en *geftegen*; *verholen* is dus van *verhelen*. Men ziet dat deze vokaalverandering eene een-voudige overneming is van de vokaal des Voorle-
de-

denen, met dit onderscheid alleen, dat de helle *a* van 't Voorledene (als *breken, spreken, selen, wreken, saken*) in *o* wordt veranderd, omdat die sterk klinkende letter, waar zy niet tot het wezen der wortelsylbe van 't verbum behoort, in geen deelwoord van het voorledene vallen kan.

Even weinig kan dit Voorleden deelwoord een tweeklank (als *ie* of *oe*), zelfs waar zy in de wortelsylbe is, aannemen. De Werkwoorden derhalve wier wortelsylbe de scherpe *a* is, veranderen in 't algemeen hun vokaal niet. Men zegt *gelaten, gedragen, geslagen, gegraven, geraden, gebraden*. Eene uitzondering maakt *verwarren*, als zijnde oudtijds *verwerren*, dat *verworren* heeft.

Onregelmatig is *geslagen* van *slaan*, en overblijffel van 't oudere verbum *slagen*.

Maar ook de werkwoorden die de *e* hebben, veranderen niet alle hun vokaal; als *meten, treden*, die eenvoudig *gemeten, getreden* hebben. En zoo maakt ook *eten, ge-eten* of ('tgeen gebruikelijker en welluidender is) by aanneming van het participium van het nu verouderde verbum *geten, gegeten*, en even zoo ook van dit zelfde *geten, vergeten*.

In de Werkwoorden met de *i* is deze verandering door de *a* van het praeteritum, overgang tot *e*; als *bidden, zetten, gebeden, gezeten, liggen, gelegen*.

De

De *o* 't zij van praefens of van praeteritum verandert niet. *Stoten* heeft *gestoten*, *worden*, *geworden*. En even zoo is het met de tweeklanken van *o* met *e* en *u*: *roepen*, *geroepen*, *brouwen*, *gebrouwen*.

Doen heeft *gedaan*, uit het oude verbum *da-*
den by famentrekking van twee fylben.

Zoo veel van deze eerste klasfe !

De andere klasfe neemt eenvoudig de wortelfylbe des Werkwoords aan met toevoeging van *d* of *t*, en de voorzetting van het augment. Dus *geëbd*, *gekklad*, *gesteld*, *gebromd*, *verftomd*, *gezwierd*, *geschuwd*, *gebouwd*; en daartegen *getracht*, *gestraft*, *gewaakt*, *geschept*, *gelept*, *gestompt*, *gestust*, *geplet*. Omtrent dit verfchil verwijzen wy naar de verklaring des Voorledenen waarmeê zy overéénkomen.

Het augment *ge* (waârop wy nu weder te rug moeten zien,) verliest zich, wanneer een Werkwoord met een toonloos of ander *onaffcheidelijk* Voorzetsfel is faamgesteld, en, derhalve *ver*, *her*, *be*, *ont*, *mis*, *onder*, *over*, *weder*, of *ge*, reeds van elders tot het verbum behoort. Dus zegt men *verdaan*, *hermaakt*, *bedrogen*, *gemind*, *ontnomen*, *misbruikt*, *onderzocht*, *onderwonden*, *overheerd*, *onderstaan*, *wederstreefd*, *ondersteund*, *onderschraagd*.

By *Affcheidbare* Voorzetsfels daartegen voegt het augment zich tusfchen het Voorzetsfel en
Werk-

Werkwoord, te samen één woord makende, in: als *aangemerkt, opgesteld, toegezien, doorgegaan, voorgestaan, ingenomen, uitgedacht, afgezonderd, onderzocht, onderwonden, onderstaan*. En zoo is het ook waar *over* of *onder* den heerschenden toon hebben als onderscheid van beteekenis makende: gelijk in *overgegeven, ondergegaan, overgewonnen, overgeschoten, overgeschreven, ondergestoken, ondergeschoven, ondergestaan*. — *Onafscheidelijk* is 't ook, wanneer het reeds tot het oorspronkelijke Naamwoord behoort. Zoo is 't b. v. in *achterklappen*. Dit vereischt byzondere aandacht op de samenstellingen.

Zoo wel de eene als de andere vorm dezer Deelwoorden is derhalve zeer eenvoudig, en beide hangen (schoon elk op eene byzondere wijze) van 't bepaalde praeteritum af. De eerste soort naamlijk ten aanzien van de vokaal (*); de tweede, ten aanzien van haar geheele vorm. Maar de zwaarigheid is, te onderkennen wanneer de eene en wanneer de andere soort plaats neemt, of (met andere woorden) aan welk Werkwoord de eene, en aan welk de andere eigen is.

Hier is het zelfde als antwoord toepasselijk, wat omtrent het gebruik of de toepassing der twee-

(*) Dan alleen wijkt zy van 't praeteritum af, als dit de *o* of *ei* niet in de woordfylbe zijnde, heeft aangenomen.

tweederlei perfoonlijke praeterita gezegd is. Het gebruik zonder inzicht in 't wezen der woorden heeft daar verwarring in gebracht, maar de regel blijft in 't algemeen, dat de Werkwoorden die uit Naamwoorden voortvloeien, zich geheel naar het praeteritum met de *d* of *t* vormen; de andere daartegen, den uitgang *en* van den infinitivus aannemen. Dus zegt men onmisbaar: *Hy heeft geapothekerd, gekwakzalverd, genapoleond*, enz. enz.

En zoo ook derhalve in de frequentative vormen van *elen, eren, enen, igen, chten*. Als *hy wandelde, luierde, teekende, matigde, wachtte, gewandeld, geluierd, geteekend, gematigd, gewacht*; dewijl alzulke Werkwoorden even zeer uit nomina verbaalia zijn. Vergelijk Verh. der Gesl. Aant. *bbbb*.

't Is derhalve ook hier waar, wat wy van de praeterita aanmerkten, dat sommige Werkwoorden tweederlei vormen daarvan hebben. Doch niet op gelijke wijze, en, men kan omtrent dit punt van het een niet tot het ander besluiten. Veelal is deze verscheidenheid in 't Deelwoord van een zelfde verbum een bloot misbruik; doch meer, een byzondere beschouwing van 't werkwoord als verbum nominale of niet. Zoo zegt men *verschrokken* en *verschrikt*, even als *ik schrok* en *ik schrikte*. Dit hangt af van een duister befe, of het Naamwoord *schrik* uit het Werkwoord, dan dit uit het Naamwoord *zij*. En dit moet niet vreemd voorkomen: want het is uit het hart dat

dat men spreekt, en niet uit het hoofd of men spreekt slechts na. In onze taal gebruikt men niet, als in andere, de woorden als gestempeld geld naar een bloote gangbaarheid; maar men vormt ze uit het hart, breekt of weegt en snijdt ze elkanderen toe, even als men oudtijds de staafjens goud en zilver die men by zich droeg aan elkander naar vereisch toebrok of toefneed en toewoog; en noch gehalte noch juistheid van gewicht kon daarby onverschillig zijn. — Het bloot uitschieten van gemunt geld uit de hand mag de domheid gemakkelijker vinden, maar het komt echter op de gehalte aan, en heeft men een Siegenbeek en zijn voorgangers of volgers voor muntmeesters, zoo is door den stempel 't allooi slecht verzekerd.

Wy zullen hier tot het punt der samenstelling in de Werkwoorden wederkeeren.

'tGeen wy ten aanzien van 't augment zeiden is algemeen in 't geheele Werkwoord. De *Onafschiedelijke voorzetsels* kleven den wortel des Werkwoords overal aan, maar de afscheidbare verplaatfen zich naar achter, in geheel het verbum finitum. Als b. v. *aannemen, opstellen, inzien.*

Ik neem <i>aan</i> ,	stel <i>op</i> ,	zie <i>in</i> ;
hy neemt <i>aan</i> ,	stelt <i>op</i> ,	ziet <i>in</i> ;
wy en zy nemen <i>aan</i> ,	stellen <i>op</i> ,	zien <i>in</i> ;
ik en hy nam <i>aan</i> ,	stelde <i>op</i> ,	zag <i>in</i> ;
wy en zy namen <i>aan</i> ,	stelden <i>op</i> ,	zagen <i>in</i> ;
gy naamt <i>aan</i> ,	steldet <i>op</i> ,	zaagt <i>in</i> .

In de Gebiedende Wijs :

Neem *aan*, stel *op*, zie *in*;
 neemt *aan*, stelt *op*, ziet *in*.

In de Onderstellende, Wenschende, en Toe-
gevende wijs :

neme ik of hy *aan*, stelle ik of hy *op*, zie ik of hy *in*;
 nemen wy of zy *aan*, stellen wy of zy *op*, zien wy of zy *in*;
 neemt gy *aan*, stelt gy *op*, ziet gy *in*.

Even zoo vragende :

neem ik *aan*? stel ik *op*? zie ik *in*?
 neemt hy *aan*? stelt hy *op*? ziet hy *in*?
 nemen wy of zy *aan*? stellen wy of zy *op*? zien wy of zy *in*?
 neemt gy *aan*? stelt gy *op*? ziet gy *in*?

Omtrent de algemeene Toevoeglijke wijze is dit reeds duidelijk uit hetgeen wy daarvan zeiden.

De Affcheidbare voorzetsfels onderscheiden zich van de Onaffcheidbare door den heerfchenden of uitftekenden toon van het voorzetsfel boven den wortel van 't werkwoord. Als *áánnemen*, *dóórdringen*, *tégenftreven*; terwijl de onaffcheidbare of geheel toonloos zijn als *ver*, *ont*, *be*, of flechts een zeer flaauwen toon aannemen; als *verftáán*, *verwijten*, *ontfángen*, *ontzén*, *beftáán*, *begróóten*, *hernemen*, *misbrúúken*, *onderdrukken*, *overléggen*, *wederspreken*, *wederftáán*.

En wanneer een woord van zulk eene famenstelling, den accent die er in heerscht, op zijn voorzetsfel verzet, zoo verandert zijn beteekenis
 en

en tevens wordt daardoor het voorzetsel , van on-
 affcheidelijk , affcheidbaar.

Dus is het met *overwinnen* , *ik overwin* , *over-
 win* , *overwinne ik* , enz. En

Overwinnen , *ik win over* , *win over* , enz. Dus
 met *onderstaàn* , (dat beproeven of onderzoeken
 of zich onderwinden is) *ik ondersta* ; en *onder
 staan* , *ik sta onder* , enz.

Wederstreven (contra-ire) , *ik wederstreef* ; en *wé-
 derstreven* (andermaal streven) *ik streef weder*.

Zoo is 't onderscheid van *zich misgrijpen*
 (peccare , misdoen) , *ik misgrijp my* , en *misgrij-
 pen* als transitief , dat *ik grijp mis* heeft.

Wy spraken vroeger met een woord van de
 reflective Werkwoorden (hoedanige dit *zich mis-
 grijpen* is ,) als een soort van *transitiiven*. Tot op-
 heldering van hetgeen daar toen kortelijk van gezegd
 is , zullen wy er hier de buiging vanvoorstellen.

Ik verzín MY , *hy verzint ZICH* ,

Wy verzinnen ONS , *gy verzint U* , *zy verzin-
 nen ZICH*.

Ik verzon MY , *hy verzon ZICH* ,

Wy verzonnen ONS , *gy verzont U* , *zy verzon-
 nen ZICH*.

Ik heb MY — , *hy ZICH verzonnen* ,

Wy hebben ONS — , *gy U* — , *zy ZICH verzonnen*.

Ik had enz. desgelijks.

Ik zal MY — , *hy zal ZICH verzinnen* ,

*Wy zullen ons — , gy zult u — , zy zullen
zich verzinnen.*

Verzin u ,

Verzint u .

Verzinne ik MY , verzinne hy ZICH !

*Verzinnen wy ons , verzint gy u , verzinnen
zy zich !*

Dat ik MY verzinne , hy ZICH verzinne ,

Wy ons — , zy zich verzinnen , gy u verzint !

Men ziet dat dit alles eenvoudig de verplaat-
sing van den zoogenoemden accusativus in 't re-
gimen des Werkwoords is , en dus eenig tot de
constructie behoort. Waarom deze verdeling der
Werkwoorden daar alleen t'huis zou behooren.

Wy hebben de Werkwoorden in 't *verbum fi-
nitum* beschouwd als met den werker innig ver-
knocht en dien als insluitende , en dus , aan het
onderscheid van de drie personen onderworpen ,
wier eenheid of meerderheid dan ook een enkel-
voud of meervoud in 't Werkwoord brengt.
Maar de wijsheid der Grammatisten heeft zich
ook Onpersoonlijke werkwoorden verbeeld , en
daarvan een byzonder soort gemaakt.

*Zoodanige zijn by hun , het regent , het dondert ,
het waait , het hagelt , het bliksemt , het weer-
licht , het stormt , het vriest , het dooit .*

Inderdaad is dit niet onpersoonlijk ; dit *het* is
de derde persoon in 't onzijdige , en men be-
hoeft

hoeft er, als Scioppius in 't Latijn, geen Ellipsis van te maken. Dat *het* ziet duidelijk by ons op *het weder*, dat is de lucht; en, laat het verzwijging of onderstelling van dit woord heeten in deze woorden, wy hebben ook gelijke vorm in *het gebeurt*, *het geschiedt*, *het valt voor*, *het is vreemd*, en honderden van zulke uitdrukkingen, waarop, indien de zaak niet vooraf gegaan is waar dit *het* op slaat, *dat* volgt. 't *Is* *gebeurd*, *dat in 't najaar de boomen weêr bloeiden*. 't *Is* *vreemd*, *dat wy dezen winter geen vorst hadden*, enz. enz. In dat geval maakt het geheele zeggen met het bindwoord *dat* aan het hoofd, de derde persoon uit, waartoe *is* behoort. Dit ware (vereischte 't zulks) nader uit te leggen in 't stuk der Syntaxis, hier is de enkele aanwijzing al wat vereischt werd. 't *Is* het zelfde met *het behoort*, *het voegt*, *het betaamt*, *het schikt* of *gaat aan*, en al dergelijke.

Thands moeten wy het wederkeerig verband tusfchen Naam- en Werkwoorden ten aanzien van hunne wording beschouwen.

Uit de Werkwoorden worden Naamwoorden, en uit de Naamwoorden, Werkwoorden. Dit gaat over en weder.

Behalven uit een eenvoudigen kreet, als Naamwoord gebruikt, zijn allen onmiddellijk of middelrijk uit Werkwoorden ontstaan. Hierin diep te

treden behoort tot geene byzondere Spraakkunst, en wien 't lust, kan dit uitvoeriger beweerd (indien niet bewezen) zien in mijne Verhandeling over de Geslachten der Naamwoorden, en het mag vergeleken worden met hetgeen daarvan in het voorwerk der Geslachtlijst te vinden is. Doch hier ter plaatse behoort nu de vervorming dezer twee Hoofdsoorten van woorden uit elkander,

A. Naamwoorden maken Werkwoorden.

Reeds merkten wy op, dat hoedanigheden wijzigingen niet slechts van de zelfstandigheid als zoodanig, maar ook van het bestaan-zelf zijn. Het bestaan toch is voor wijziging vatbaar. Adjectieven derhalve (uitdrukkingen van wijziging zijnde) wanneer zy met het bestaan vereenigd worden, worden *Werkwoorden*.

En waar, in de uitdrukking van het zelfstandige, deze als hoedanigheid wordt beschouwd, wordt zy even zeer van byvoeglijken aart. Substantiven overzulks worden ook *Werkwoorden*.

10. Uit de Adjectiven *krom, kort, lang, recht, zwart, wit, licht, donker, zwaar, groot, klein*, en wat men wil, *zwanger, raak, mis*, enz. ontspruiten de Werkwoorden *krommen, korten, langten, rechten, zwarten, witten, lichten, donkeren, zwaren, grooten, kleinen, zwangeren, raken, misfen*, enz. enz. Waarvan sommigen thands niet meer dan met de Voorzetsels *be-*
of

of *ver-* in gebruik zijn gebleven, doch, ten aanzien van de met dezen saamgestelde, vooraf bestaan moesten.

20. Uit de Substantiven *man, min, trouw, eer, heer, tafel, klad*, en onopnoembare anderen zijn evenzoo de Werkwoorden, *mannen, minnen, trouwen, eeren, heeren*, (nu slechts in samenstelling gebruikt als *verheeren, beheeren, overheeren*), *tafelen, kladden*, enz. enz. Hiertoe behooren ook die welke het oefenen van eene hoedanigheid uitdrukken, als *schipperen, kwakzalveren, dokteren, vaderen, broederen*, waarvan mijne Verhandeling over de Geslachten § 71; en dit als verba neutra en ook als transitiva.

B. Daartegen, *Werkwoorden* worden Naamwoorden, of brengen ze voort. En wel eerst 't *verbum finitum*.

Dus worden 10. de *wortelsylben* der Werkwoorden tot Naamwoorden. *Roepen* geeft dus een *roep*, *loopen* een *loop*, *weten* een *weet*, *blazen* een *blaas*, *wijken* een *wijk*, en zoo tot in het ontelbare.

(Die met het voorzetsel *ge*, als *gevader, gezet*, en als *gesprek, gevolg, gepraat, geloof, gerucht*, moeten niet als onmiddellijke verbaalia maar als byzondere naamwoorden, saamgesteld met het Voorzetsel *ge*, of als participialia aangemerkt worden. Vergelijk § 88 der Verhand. van de Geslachten.)

- 2°. De *praeterita* die de vokaal veranderen.

- Dus: *ik graaf, ik groef*, een *groef* of *groeve*; *ik vind, ik vond*, een *vond*; *ik drink, ik dronk*, een *dronk*; *ik spring, ik sprong*, een *sprong*; *ik bijt, ik beet*, een *beet*. Velen dezer Naamwoorden, uit de Werkwoorden uitgaande op *inden, ingen, inken*, gevormd, verschillen nu, door dat zy onveranderd gebleven zijn, terwijl de *praeterita* hun *a* door verloop met de *o* verwisfeld hebben, en dus is 't met *band, klank, zang*, en vele anderen.

De verlengde *praeterita* zijn zelve van Werkwoorden uit nomina. Echter zijn daar ook eenige van tot Naamwoorden overgegaan. Zoo is het met de woorden die op *st* uitgaan, welke oude *praeterita* zijn, waarvan in de Verh. over de Geslachten, § 77. *Wist* is een *praeteritum*, als gezegd is, van *wisfen*; maar velen woorden van dezen uitgang zijn imperfecta die op de Angelaxifche *th* uitgingen, by ons veelal met *st* verward. Door welke verwarring ook de tweede persoon in het Enkelvoudige in *st* of *s* uitgaat welke daar oorspronkelijk de *th* was, en zachter uitspraak dan die der *t* van de tweede persoon in het meervoud.

Zoo is het b. v. met *list*, met *lust*, met *dorst*, met *kunst*, *gunst*, *rust*, *vuist*, *deinst*, *winst*, *barst*, *korst*, *harst*, enz. waarvan ter aangehaalde plaatse.

't

't Zelfde is waar ten aanzien van het praeteritum op *cht* uitgaande; als *macht* van *mocht*; *kracht* (*kraft*) van *kraven*, 't Engelsch *to crave*; *gracht* (*graft*) van *graven*; *klacht* van *klagen*; *dracht* van *dragen*; *tocht* van *togen*; waarvan mede mijne Verh. over de Geslachten § 95.

't *Verbum infinitum* (als opgemerkt is) wordt als Naamwoord gebruikt; maar het is er ook zelfs toe overgegaan. Zoo is 't met het Naamwoord *het leven* ontwifelbaar.

Maar vooral zijn 't de participien die Naamwoorden geworden zijn. Alle, uit den aart als participien; byvoeglijk, doch waarvan velen door 't gebruik als substantiven aangemerkt zijn. Inzonderheid het participium op *ing*, by ons als Deelwoord verloren, en als substantief aangenomen, schoon ook eenige nog als Adjectiven erkend zijn. — Zelfstandige: als *achting*, *sichting*, *ontmoeting*, en zoe honderden die wy dagelijks vormen. — Byvoeglijke: als *onderling*, *mondeling*, en meer andere die deels als substantiven aangemerkt en nooit dan als zoedanig gebruikt worden (b. v. *zuigeling*, *jongeling*, *hoveling*, *watering*), deels als adverbien, gelijk *blindeling*, *plotseling*.

Ten aanzien van de Werkwoorden *doen* en *zien* is opmerkelijk, dat men niet *doeing* en *zieing*, maar *doening* en *ziening* zegt, van den infinitief in plaats van van de wortelsylbe. Zoo is 't ook met *doenlijk* en

en *zienlijk*, *doenbaar* en *zienbaar*. Van *gaan* mag men *gaing* aanmerken als tot *gang* saamgetrokken. Van de overige wier infinitief eensylbig is, is deze uitgang van naamwoord niet gebruikelijk.

Ook behooren hiertoe de naamwoorden op *m* uitgaande, voor zoo verr' zy geen samenstellingen met den wortel van 't Werkwoord *hemmen* zijn. Zie de meergemelde Verhandel. § 85.

Het participium op *end*, oudtijds *and*, geeft ook *vijand*, *heiland*, *dwingeland*, *trawant* en *vriend*, waarvan aldaar § 34.

Niet minder gaf het participium praeteriti ons Naamwoorden. *Geweld* is dus een praeteritum van het oude *welden*, of *walden* (beheeren).

Veel echter zijn deze woorden met *ge*, uit de wortelsylbe des werkwoords met dit voorzetsel van zamening, gevormd.

Nog voer ik hier de Naamwoorden niet aan die uit de wortelsylbe van eenig werkwoord door middel der toevoeging van den uitgang van *ig*, of van *lijk*, ontstaan zijn. Men kan in dat geval deze wortelsylben als tot Zelfstandige naamwoorden opgenomen, beschouwen.

Maar ik mag hier de Naamwoorden niet voorby zien die den werker der daad welke 't verbum bevat, uitdrukken; noch ook die het werktuig beteekenen: gaande de eerste op *er*, *aar* of *aart* uit; de laatste, 't zij op het zelfde *er*, 't zij op *el*. Waarvan meergem. Verh. § 22 — 24. Ook mogen hiertoe gebracht wor-

worden woorden in *nis* of *nisse* uitgaande, als het zij aan een infinitief of een participium praeteriti verknocht, gelijk b. v. *getuigenis*, *houdenis*, schoon eigenlijk uit adjectiven zijnde. Waarvan straks nader.

Eindelijk de uitdrukking van werking of gewerkte in abstracto, welke op *te* uitgaat, uit het participium praeteriti; en die welke hunnen uitgang in *sel* maken. Men zie daarvan § 86, 35, en Aanteek. *dd.*

Uit elkander worden de *Naamwoorden* voortgebracht door samenstelling, of door tusfschenkomst van een Werkwoord van het eerste gemaakt, of door verandering van uitgang.

De samenstelling geschiedt of met Voorzetsels, 't zij afscheidbare of onafscheidbare, of met Naamwoorden. Zoo is het, by voorbeeld, met het onafscheidbare *on*. Men zegt in 't Zelfstandige *ending*, *ondeugd*, *onmin*, *onmacht*, *ontucht*, enz. In 't Byvoeglijke is die samenvoeging allerveelvuldigst. Omtrent *be*, *ver* en dergelijke, mag men twifelen of zy niet eigenlijk tot het Werkwoord behooren en geen samenstelling met het Naamwoord als reeds gevormd opleveren. — Met de afscheidbare, als in *voordeel*, *doorgeleerd*, *overman*, *bovenkamer*, enz. valt deze twijfel weg.

De samenstelling van een Naamwoord met een Naamwoord is vierderlei. Te weten, van een Zelfstandig met een Zelfstandig, van een Zelf-

stan-

ftandig met een Byvoeglijk, van een Byvoeglijk met een Byvoeglijk, en van een Byvoeglijk met een Zelfftandig; waarby nog die van een Byvoeglijk met een Adverbium komt. En welke famenftellingen nog weér voor toevoeging daarin van een voorzetsel vatbaar zijn.

In de famenftelling van een Zelfftandig met een ander Naamwoord, geeft het eerfte in dit famenftel eene wijziging aan het laafte en ftrekt dus voor Byvoeglijk. Dus *hoofdman*, *voetzool*, enz. *lofwaardig*, *doodfchuldig*, *letterwijs*, enz. 't Wezen der beteekenis in die woorden is *man*, *zool*, *waardig*, *fchuldig*, *wijs*; maar de qualificatie, het onderfcheidende, van den *man* is, dat hy een *hoofd* van eenig lichaam is; van de *zool*, dat hy tot den *voet* behoort; van het *waardig* zijn, dat het bepaald is tot de *lof*; van het *fchuldig* zijn, dat het aan de *dood* verknocht is; en van het *wijs* zijn, dat het zich met opzicht tot de *letter* (juist niet de zaak) bepaalt.

De Zelfftandige dus tot byvoeglijke wordende wanneer zy in de famenftelling voorgaan, is 't niet vreemd, dat men ze dan ook wel, voor het ander fubftantief, met *s* of *en* verlengt, en dus (als men 't noemt) in genitivo plaatst, dewijl de genitivus eigenlijk een adjectivum is. Men zegt dus *wijsheidszucht*, zoo wel als *wijsheidszucht*; *zielevrede*, zoowel als *zielenvrede*; *menscheliefde*, zoowel als *menschlievendheid*; en zoo

ve-

velen. De verwarring hierin is groot, en wellicht nooit naar eisch opgehelderd. Zie hier wat ik, na vrij meer dan zestig jaren van waarneming en oefening, daarvan bevonden heb.

Daar is tweederlei samenstelling; eene *innige* en *uiterlijke*. De *innige* neemt geen *s* of *en* aan maar vereenigt de twee woorden onmiddellijk en in eene onafgecheiden beteekenis. Zoo is het met *hoofdman*, met *veldvrucht*, met *boomgaard*, met *tuinman*, met *huisvader*, enz. en deze is ook voortmakende. Zoo is *veldvrucht* en *boomvrucht* een byzonder foort van *vrucht*; een *timmerman* of *tuinman* van een anderen *werkman* door foort van beroep onderscheiden. Deze duldt noch *s* noch *n* noch afzondering in het dus gevormde woord.

De *uiterlijke* is een eenvoudige samenstelling van twee woorden afzonderlijk gedacht en door een Genitivus uitgedrukt, en naar willekeur afzonderlijk, of aan éénhangend als één eenig woord, geschreven. Zoo is *Rijksvorst*, *vorstenhaat*, *menschenkracht*. Men mocht dit in tegenstelling van het eerste liever *koppeling* of *samenkoppeling* noemen. En ook niet altijd neemt deze de *s* of *n* aan. Dan naamlijk wanneer het woord waar het meê gekoppeld wordt eene Verbale is, wordt het zonder die, als ware 't in een foort van beheersching der verbale beteekenis die het laatste inhoudt, gesteld, en men zegt *vrijheidkweekster*, *deugdbeeton*, *geldbehoefte*. De Verbalia hebben dus de eigenschap hunner werkwoorden, die (schoon
niet

niet gewoonlijk) echter met een Naamwoord aan 't hoofd, samengefteld kunnen worden. Dus kan men zeggen, ik *geldgiere*, ik *lofhunkere*, ik *eerbiede* of *eerbiedig*, ik *psalmzing*, in eene onfcheidbare famenftelling. *Geldgier*, *gy vrek!* men *lofhunkert algemeen*, en dat *lofhunkeren* is een algemeen *zwak*. *Pfalmzingt den Heere!* Dus onze kundige Bijbelvertalers Pf. LXVI en CV. Zoo ook met een Adjectivum, als *ik fchoorvbete*, doch dan is dit adjectief, als een adverbium aan te merken. Dus was het reeds van ouds. — Zoo lees ik in den Roman van Limburg, in 1301 gefchreven, het Werkwoord *vloed-oogen*, van een fchreiende:

Die grauinne fi en confte

Hare foe niet onthouden

Sine VLOETHOGEDE.

Dat is: Zy kon zich tot zoo verr' niet bedwingen dat zy niet *fchreide*.

En by Walewein (Handfchrift van 1350):

Metten sporen van roden goude

SPOERSLAGEDI tors d'hi up fat :

Der Walewein en was oec niet lat ;

Sijne goede ors gringelet

SPORSLAGEDI in lanc fo bet.

Dat is: Met de gouden sporen *fpoorsloeg* hy 't paard waar hy op zat: Walewein was ook niet traag; zijn goed paard, *Gringolet* genaamd, *fpoorsloeg* hy hoe langer hoe meer.

Tot de innige famenftelling behoort ook die van de

de op zich-zelfs ongebruiklijke en nu als bloote uitgangen aangemerkte woorden: *heid*, *schap*, *dom*, *nis* of *nisse*; waarvan de Verhandeling over de Geslachten, § 39, 72, 91, 92; en breeder Aanteekening II, bladz. 253 en volgg.

Wanneer het Byvoeglijke met het Byvoeglijke gekoppeld wordt, wordt het eerste inderdaad een Adverbium, (*) en het verliest dienvolgende zijn *e*.

Van de famenstelling met de Adverbien of met de Voorzetsels, behoeft hier geen gewag gemaakt.

Door verandering van uitgang worden Substantiven uit Substantiven. Doch deze verandering is dan ook uit den aart niets anders dan een wijziging van het woord, die het echter zelfstandig laat, immers dus beschouwen laat. Want in dit punt hier dieper te treden zou ons te verr' afleiden.

Hiertoe brengen wy: 1°. de Vervrouwelijking van het Mannelijke naamwoord, en 2°. de Verkleining.

a. De *Vervrouwelijking* geschiedt door toevoe-
ging van de lettergreep *es* of *in*. Beter zeide ik
esfe of *inne*; doch ook hierin is de onderdruk-
king der *e* van den uitgang algemeen, schoon zy
ech-

(*) Zie hiervoor, bladz. 77, in de verklaring der *partes orationis*.

echter in 't *Vrouwlijke* als een meerdere zacht-
heid meebrengende, meer dan in 't *mannelijke*
gehoord en geschreven wordt.

Inderdaad is dit *se* een adjectivale terminatie,
en de zelfde die een Substantief door haar toevoe-
ging tot Adjectief maakt. Ook schreven onze
Ouden 't met dien adjeetivalen uitgang, *sche*;
als by voorbeeld, *meestersche*, *regentsche*, enz.
Gelijk ook van den man ontleend worden de na-
men van *burgemeesterschê*, *advokaatsche*, *boekver-
koopersche*, enz., welke nu in ons Holland ver-
ouderd zijn.

Het *Vervrouwelijkend in* (dat het zelfde is met
het verkleinende *in* of *ijn* onzer Vadersen) is des-
gelijks Adjectivaal. 't Is eigenlijk de Verbale uit-
gang *ing*, maar minder in de keel geklemd. Bei-
de deze uitgangen zijn derhalve Abstractien van
de hoedanigheid des Substantiefs, waar van zy
tot uitdrukking in 't *Vrouwlijke* dienen. De
eene adjectivaal, de andere participiaal. Zy worden
vrij onverfchillig gebruikt; niet te min neemt
de *Mannelijke* uitgang *aar*, of *ier* of *aart*, en *er*,
het *in* niet aan, hetgeen Hoogduitsch zou zijn,
maat *es*. Dus *meesters*, *verraders*, *tooverares*
(dat saamgetrokken wordt tot *tooveres*), *poorteres*,
burgeres, *portiers*, *veinzeres*, *priesters*, enz.

Van *Vorst* en *Koning*, zegt men *Vorstin* en
Koningin; ook *Keizerin*, (want in *Keizer* is geen
uitgang in *er*, maar het is de Romeinsche naam

Cae-

Caesar, in 't Grieksch en naar de echte uitspraak der oude Romeinen *Kaisar*;) en zoo, over 't algemeen, van alle Naamwoorden die in dezen uitgang van werker eindigen; als *Hertogin*, *Gravin*, *schoutin*, *vriendin*, *vijandin*.

Men zegt echter *voogdes*, (niet *voogdin*); maar beide *Godin* en *Godes*, doch in onderscheid van rang. De hooger Godenrang eischt *Godin*, de lagere *Godes*, schoon dit veelal verwardt wordt. Dat men *Prinses* zegt, is uit het Fransch, waaruit ook het Mannelijke *Prins* is overgenomen.

Over deze Vervrouwelijking door *in* zie men de Verhandeling over de Geslachten, § 54, in Aanteekening *ee*; ook § 791. En over die door *es*, § 81.

Dan daar is nog een derde Vervrouwelijking welke alleen de Verbalen in *er*, een werker uitdrukkende, aangaat. Deze bestaat in 't veranderen van dien uitgang in *ster*. Eigenlijk zijn zy perfoonmakingen van een nog bestaande of nu verloren verbale in *st*, hoedanige inderdaad präterita zijn, als wy hiervoor opmerkten. *Maakster* is dus een perfonificatie van *maakste*, oud verloren Verbale uit het präteritum van *maken*; *winster* (*broodwinster* zegt men in 't Vrouwelijke, als *broodwinner* in 't Manlijke) is 't van *winst*, even zulk een Verbale van *winnen*.

b. De *Verkleining* geschiedt door toevoeging van

een uitgang. En wel in de eerste plaats, door dien van *ijn* met *g* of *k* daarvoor: welk *kijn* of *gijn* naderhand tot *ken* en *gen* en verder tot *jen* verloop en is. In onze meergemelde Verhandeling toonden wy dat dit *kijn* of *gijn*, zoo wel als 't Vervrouwelijkend *in*, eigenlijk de uitgang *ing* is, 't oud participium van een werkwoord uit het adjectief *ige* van 't primitief zelfstandige gemaakt. By voorbeeld: *man*, om te verkleinen, wordt *mannige*, dat is, naar een man gelijkende of, wil men, iets minder dan een man. Dit *mannig* maakt *mannigen*, dat is, zulk een byna man zijn of vertoonen. Hiervan is het oude participium *manniging* (nu zou men *mannigend* zeggen,) en dit *manniging* is *mannekijn* (naar de oud Vlaamsche uitspraak uitgebracht), en by ons *manneken*, en, gelijk de Vlamingen de *k* in dat woord twijfelbaar tusfchen *k* en *g* deden hooren, ook *mannegen*, zijnde de *g* in *j*, en *gen* dus tot *jen* overgegaan.

Doch deze *j* neemt ter versterking de tandletter *t* voor zich aan. Dit is in zich-zelf, en bleef zoo lang men de Zelfstandige woorden (oudtijds) met de *e* schreef en uitsprak, regelmatig. En men zei: *het ebbetjen*, *het handetjen*, *het stavetjen*, *het vlaggetjen*, *het doeketjen*, *het velletjen*, *het lammetjen*, *het pannetjen*, *het pappetjen*, *het sarrretjen*, *het flessetjen*, *het kluwetjen*, *het wanggetjen*, *het kindetjen*. Maar met de onderdrukking dier *e* en de samentrekking der twee fylben die

die zy scheidde , verloor zich die *t* , waar zy de uitspraak moeilijk of hard maakte en zoo is zy in de meeste dier woorden verloren of verloochend. Men zegt nu *het staafjen* , *het mugjen* , *het vlagjen* , *het doekjen* , *het papjen* , *het flesjen* , *het handjen* , *het kindjen* , *het lipjen* . Doch met de woorden wier sluitkonfonant *b* , *l* , *m* , *n* , *r* is gaat dit niet aan. Deze behouden de *t* voor de *j* , het zij zy de zachte *e* dan bewaren of uitwerpen. In die op *m* heeft men ingevoerd de *p* in dat geval aan te nemen ; doch dit is niets anders dan de hooger Duitsche uitspraak die de *mt* altijd als *mpt* uitspreekt , gelijk die ook steeds *komt* , *nimt* plach te zeggen , en ook wel voor dezen in sommige streken onzes Vaderlands *komt* en *neemt* gehoord en geschreven werd. Dwaaslijk heeft men die valsche tusschen-*p* , welke alleen uit de verbinding der *m* en *t* ontstond , nu met wegwerping der *t* willen behouden. Men moet noodwendig *bloemjen* zeggen , of zonder samen-trekking *bloemetjen* , gelijk men *kommetjen* en *stommetjen* , *krammetjen* , *stammetjen* , *lammetjen* , *rammetjen* , *prammetjen* , *dammetjen* , *loomtjens* als adverbium , *emmetjen* , *stemmetjen* , *glimmetjen* , *hommeljen* , *trommetjen* , *drommetjen* , enz. zegt. En 't zelfde dat wy hier van *bloempjen* zeggen , geldt van *zoompjes* en *droompjes* , en *kruimpjen* en *duimpjen* . 't Is wantaal. —

Dewijl het by my levendig is , dat men hand

altijd met een scheve moet doen hooren; immers uitspreken, als zijnde de *d* evenveinig als de *b* een fluitletter (gelijk ze ook in de zeventiende eeuw nog daar nooit voor erkend was), verkies ik *handtjen* en *pandtjen*, *kindtjen* en *kladtjen* te schrijven; doch naar de tegenwoordige harder uitspraak der *d* mag men, ('k wil het toegeven,) de *t* weglaten.

Wat de tegenwoordige algemeene onderdrukking der *n* in de diminutiven aangaat, die eigenlijk uit Amsterdam voortgekomen is waar men zelfs in de Meervoudige woorden de *n* niet laat hooren: Het is zeker genoeg, dat gelijk men *mannikijn* uit *manniking* van het verbum *mannigen* zei; men zoo ook wel het adjectief *wannige*, waar dat verbum van gemaakt is, in de verminderende beteekenis van *man* (als 't boven verklaard is,) gezegd zal hebben, en dat dit, tot *manneke* en *mannege* geworden, *mannetje* worden moecht. Ik veroordeel dus op zich-zelf het verkleinend woord in *je*, zonder *n*, niet als onbestaanbaar. Maar gaat dit *je* (*mannetje*, *lipje* enz.) dus in *e* uit, zoo moet het zijn Meervoud in *n* maken. En men komt volstrekt en eensgevoelend over een, dat het zijn Meervoud in *s* maakt, en niemand zegt de *lipjen*, de *boekjen* in 't Meervoudige. Dit bewijst, zoo ik meene, volkomen, dat het Diminutief niet in *e* uitgaat, maar in *en*. Men vergelijkte voorts de meergemelde Verhandeling, § 83.

Voor-

Voorheen was niet minder gebruikelijk een verkleining door de aanhangsing van de sylbe *lijn*.

Deze is niet anders dan de uitgang *ling*, participium van een frequentatief in *elen*, waarvan in de Werkwoorden. De verandering van *ling* in *lijn* is de zelfde die wy in den verkleinenden uitgang *kijn* of *gijn* waarnamen; en van die frequentativen-zelfen en hunne vorming spreken wy weldra.

Omtrent de verkleining moeten wy opmerken, dat zy alleen den Zelfstandigen woorden eigen is, en, wanneer men by voorbeeld een *kleintjen* zegt, dit Adjectief alsdan Substantive genomen wordt, schoon men van zulke adjectiven dan ook verkleinende adverbia maakt, als *kleintjens*, *zachtjens*, *stilletjens*, doch die inderdaad (als wy in 't stuk der Adverbien nader zullen toelichten) *Genitivi absoluti* zijn, waarvan in de Syntaxis, tot welke dit puat behoort.

Uitgangen van vergrooting (*augmentativen*) heeft onze taal niet; want de Comparativen en Superlativen behooren daar niet toe, als alleen de hoedanigheid aandoende, en niet het voorwerp als Zelfstandigheid.

Maar wy hebben *Collectiven*, en dezen zijn tweederlei. COLLECTIVEN zijn woorden die een zamening van een veelheid tot een enkelvoudig denkbeeld uitdrukken. Zy zijn Verbalia uit

Werkwoorden die opzettelijk uit het enkele of simplex gevormd worden, om daar wederom deze verveelvuldiging uit te vormen. Men moet deze Collectiven in den grammaticalen zin derhalve wel onderscheiden, van 'tgeen men in een logischen of bloot verstandelijken zin collectief noemt. Het woord *volk*, by voorbeeld, drukt een collectief denkbeeld uit, en is in dit verstand dus een collectief; maar het is een gemeen woord, en geen *Collectief* in den grammaticalen zin.

De eerste soort van deze Collectiven is uitgaande in *te*, en heeft het wordeken *ge* voor op. By voorbeeld *gestoelte*, *gemeente*, *gestalte*. Deze soort zijn eenvoudige verbaalia, uit werkwoorden van *stoel*, *meen* (verouderd woord, waar uit het adjectief *menig* is) en *stal* in den zin van *stelling*. Even zoo het *gerechte* van *recht*, in den zin van *rechter* of *rechtbank* genomen. Zy zijn in den grond participia pasfiva, maar die de *d* verhard hebben tot *t*.

De tweede soort is door eene eenvoudige toevoeging van de sylbe *aadje*, maar met lispens smeltende uitspraak van de saamgestelde konzont, die niet verdeeld kan worden. Weshalve men 't woord ook niet afbreken kan door zulk eene verdeeling. Zichtbaar is zy uit den Italiaanschen uitgang *aggio* oorspronkelijk, waarvan de Franschen ook hunne terminatie *age* hebben. Men zegt

zegt dus *zeilaadje*, *pakkaadje*, *plantaadje*, duidende een samenstel van *zeilen*, van *gepak*, van *geplante boomen* aan, ook drukt men er het Franche *plumage*, *ravage* enz. meê uit, doch altijd in 't Vrouwlijke. Zoo ook wordt het toegepast op 'tgeen in eene aanhoudendheid van daden bestaat, *vrijaadje*, *boelaadje*.

Substantiven worden tot Adjectiven vervormd door de byvoeging van *sch*, van *ig*, van *lijk*, en van *achtig*. Deze woorden scheiden dan het kenmerkende van 't zelfstandig woord, van de Zelfstandigheid af, doch niet volkomen, maar met meer of minderen zweem van gelijkheid. — *Sch*, *ig*, en *achtig*, voegen zich achter den konzontant; *lijk* achter de daaraan verbonden uitgaande *e*. — *Sch*, dat eigenlijk slechts in 't schrijven aangenomen is als een onderscheids-teeken, maar nooit anders dan als de eenvoudige sterke *s* uitgesproken moet worden, drukt de meeste volkomenheid van die gelijkheid uit. Iets minder in kracht is de gelijkheid, en meer gelijkendheid dan gelijkheid, in den uitgang *lijk*. Nog iets zwakker gelijking is in *ig*, schoon nabykommende; en *achtig* drukt meer een zweem van gelijking, dan gelijking-zelve uit. Echter heeft het gebruik zonder inzicht in de kracht der woorden hier veel verwarring in gebracht, ook is de afdeeling niet scherp.

Doch ik moet by deze adjectivale uitgangen nog dien van *zaam* voegen. Deze drukt eigenlijk eene duurzame en altijd eenstemmige wijze van zijn of handelen uit. *Vreedzaam* onderscheidt zich zoo van *vredig*, *geduurzaam* van *gedurig*, *eenzaam* van *eenig*, *behoedzaam* van *behoedend*. *Eerzaam* is *honorandus*, niet bloot *honorabilis*.

Desgelijks dien van *en*, welke als Genitivus van de Mannelijke Naamwoorden in *s*, *st*, en *r* gebruikt wordt, en oudtijds in 't algemeen aan den gebogen naamval ook der vrouwelijke woorden geëigend was; doch nu de *stoffelijke* adjectiven maakt, gelijk men die noemt; als *gouden*, *zilveren*, *houten*, *steenen*, *kurken*, *zijden*, enz.

Werkwoorden worden ook uit werkwoorden. In de eerste plaats door samenstelling, het zij 1°. met voorzetsfels, welke wel de meest algemeene is, als van *komen*, *voorkomen*; *doen*, *herdoen*, *verdoen*, *ontdoen*, *weerdoen*, *overdoen*, *onderdoen*, *achterklappen*, *tegenstreven*, enz. Het zij 2°. met Naamwoorden, waarvan wy ook reeds vroeger eenige voorbeelden bybrachten in 't stuk der Buigingen. Zie bladz. 208.

In de tweede plaats (en dit komt hier voornamelijk in aanmerking,) door een verandering ter uitdrukking van herhaling of during der daad; en dezen Werkwoorden geeft men de
 voort-

soortbenaming van *frequentativen*, die tweederlei zijn.

De *frequentativen van herhaling* verdubbelen (gelijk men 't in 't algemeen gewoon is te beschouwen,) hun uitgang; en dit door hun uitgang van 't eenvoudige *en* in *enen* of *elen* of *eren* te veranderen. Maar wat is deze verandering?

Eigenlijk verandert het werkwoord zich niet, maar de frequentativen worden uit nomina gemaakt. Die in *en* (ja) uit het verbum infinitum-zelf, maar als naamwoord aangenomen. Niet derhalve (om eigenlijk te spreken) het Verbum *zamen*, wordt tot *zamenen* gemaakt, maar het Naamwoord *zamen*; even als het Naamwoord *teeken* tot *teekenen* wordt, schoon zonder frequentative beteekenis.

De frequentativen in *elen* en *eren* zijn uit Naamwoorden van werkwoorden gemaakt, dus is *handelen* van *handel*, *wandelen* van *wandel*, *waggelen*, van *waggel*, even als *mallen* van *mal*, en *snellen* van *snel*, *stillen* van *stil* is. Even zoo is *dobberen* van *dobber*, *zwabberen* van *zwabber*; en niet onmiddellijk van *dobben* of *zwabben*; even zoo weinig als *hameren* onmiddellijk uit *hamen*, en *beitelen* uit *beiten* zou zijn. Men zie hiervan mijne dikwijls gemelde Verhandeling § 70 en 71, met de Aanteekeningen *oo*, *pp* en *qq*.

Dat

Dat in deze driërlei frequentativen de präterita derhalve het aanhangfel *de* aannemen, is een gevolg van hunne vorming.

Dit Naamwoord waaruit zy onmiddelijk voortkomen, is of *werker* of *werktuig* van de werking vervat in het verbum, dat ten hunnen opzichte primitief is.

De *frequentativen van during* zijn desgelijks uit Verbalia; doch verbalia die inderdaad präterita der Werkwoorden zijn, schoon veelal daarvoor miskend. Zoo is *wachten* van het präteritum van *wagen* (dat ook *waggelen* tot frequentativum van herhaling heeft) en waarin de betekenis van onzekerheid ligt, 'tgeen de Franschen niet oneigen uitdrukken door *être* en *suspens*. Zoo is *trachten* van 't oude *tragen* of *trakken*, dat gestadig *trekken* aan iets uitdrukt. Niet anders dan *slachten* van *slagen* (nu *slaan*,) is, waardoor men ook onverschillig *een beest slachten* en *slaan* zegt.

Wy komen nu tot de zoogenoemde BYWOORDEN, gelijk men 't Latijnsche *adverbia* vertolkt, waarin men het woord van *Woord* ruimer moet nemen dan in den zin van *verbum* of *werkwoord*, schoon onze eerste Taalregelaars deze benaming invoerden, daar niets anders onder verstonden, wanneer zy het onderscheid tusschen *nomen* en *verbum* door *namen* en *woorden* beteekenen wilden.

Zy

Zy drukken *hoedanigheden* (of *wijzigingen*) van *hoedanigheden* of *van werkingen* uit, en in zoo verre zijn zy dan ook de eerste der *onveranderbare* Spraakdeelen (*partes orationis*) naar de tweede verdeeling, op bladz. 79 gemeld.

Zy zijn dus (wel beschouwd,) Adjectiven van Adjectiven of van Werkwoorden, gelijk ik aantoonde in eene byzondere Verhandeling, in 't Eerste deel mijner vroegere Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden geplaatst. Zy mogen dus onderscheiden worden in Bywoorden, de hoedanigheden van voorwerpen of die van werkingen rakende; en Bywoorden, die tot de wijze van uitdrukking der rede te betrekken zijn. Tot de twee eerste soorten (die niet scherp af te zonderen zijn,) brengt men by voorbeeld 't meer of mindere, plaats en tijd, orde, en dergelijke. — Tot de derde soort het stellige, of twijfelachtige, of vragende, of ontkennde of verkleinende, enz. — Doch deze verdeeling (schoon methodiek in 't Grammaticale (daarlatende, zullen wy ze hier onderscheiden naar hun aart als woorden, onafhankelijk van beteekenis. Want inderdaad maken zy als zoodanig geen byzondere klasse, maar zijn of *Adjectiven*, of *Werkwoorden*, of *Voorzetsels* (die toch inderdaad ook slechts Werkwoorden zijn, als in de nieuwe Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden reeds aangemerkt werd, en ook nader getoond zal worden,) of *korte tuschenredenen*.

De

A. De eerste klasse naar deze verdeeling , bevat kennelijke Adjectiven , 't zij nog gebruikelijk als zoodanig , of als zoodanig in 't gebruik verouderd.

a. Kennelijke *Adjectiven* die voor *Adverbia* doorgaan , zijn in de eerste plaats , de adjectiven die in *lijk* , in *ig* , in *zaam* , in *s* of *sch* uitgaan.

— Tot den uitgang in *lijk* hebben sommigen (en dit plach tot de ingebeelde netheid van taal gerekend te worden ,) de Adjectiven zelfs die de andere opgenoemde uitgangen hadden , zal ik zeggen vervormd of verknoeid? En dit , om toch aan de willekeurige onderscheiding tusſchen Adjectiven en Adverbien ; uit de Latijnsche Grammatica overgenomen , getrouw te zijn. Zoo moest het naar deze Taalbedervende wijschouwen *verſtandiglijk gedaan* heeten , zoo *dapperlijk geſtreden* en vooral niet , *verſtandig* of *dapper*. Zoo *werkten zy vlijtiglijk* en *naarſtiglijk* , *geduriglijk* en *aanhoudendlijk* , om en Taal en gezond verſtand te verwoeſten. Hun ſchrijven , en zelfs hun ſpreken , was dus vol van dit *lijk* , dat , als *lik* uitgeſproken , hun den naam van *likkers* deed geven. En geen van hun ſcheen te begrijpen , dat deze uitgang van *lijk* geen aanhangſel by dat *ig* zijn kon , maar dat zy dan ten minſte *vlijſelijk* en *naarſelijk* moeſten zeggen , van *vlijſ* en van *naarſe* dat *ernſt* beteekent en een Verbale van

ar-

arnen of *ernen* is, *oogften* uitdrukkende, 'tgeen zelf van *aar* of *air* is.

Een merkwaardig staal van de Taalgeleerde domheid, waar op de eigenwaan zich byzonder veel voer liet staan!

Doch ook (in de tweede plaats, en algemeen) behooren hiertoe alle andere Adjectiven, wier beteekenis zoodanig is dat zy tot wijziging van een hoedanigheid, of beweging, of daad, strekken kunnen. Als *byzonder*, *veel*, *weinig*, *meer*, *minder*, *wakker*, *lastig*, *géheel*, *gantsch*, *half*, *zeker*, *vroeg*, *zwaar*, *laat*, *licht*, *hoog*, *diep*, *schaarsch*, *ruim*, enz. enz.

b. Na de kennelijke adjectiven moeten wy de minkenbare opmerken. Dus is het, by voorbeeld, met *zelden*, inderdaad een Adjectief, en in zijn oorsprong met *heden* eenerlei, waarvan straks. En even zoo die, welke voorzetsfels ten grond hebben, of wortels van Werkwoorden.

Zoo is het, met *na* en zijn comparativus *na-er*, tot *naar* saamgetrokken. — Zoo is het met *op*, dat zijn comparativus *opper* maakt. — Zoo is het met *ver* (met de heldere of scherpe *e*, want men zegt ook *veer*), gewoonlijk *verre* geschreven; wezendlijk adjectief, als in *een verre vriend*. Zoo is het ook met *neer*, van *ne*, een wijziging van *na* door verflaauwing of verlaaging van uitspraak, waardoor het tot kenmerk

van

van laagte geeigend is ; en men zegt daarom ook even zoo *neder* als men *nader* zegt. Gelijk men ook *naar* voor den positivus *na* gebruikt, als in *navolgen* (dat juist geen *NADERbykomen* is,) gebruikt men ook *neder*, eenvoudig voor laag, als een Positivus.

Zoo is het ook met *zeer*, hetgeen even als *meer*, een Comparativus is, en (gelijk *meer* van *mee* is, dat ook in den derden graad *meest* maakt,) van *zē* is. Want dit *zē* is het zelfde met *zo* en *za*, en bloot verskil van sterker of flauwer uitspraak, even als ons *wel* en 't Hoogduitsche *wol*, en in deze taal *freh* en *froh*, ons *węk* en het Engelsche *work*, ja ons *berg*, *barg*, en *borch*. Van welk *ze*, *zo*, of *za*, *zo* of *zoda* voor eene kleine menigte, en *sommige*, en *zamen*, *zamenen*, en *zamelen* is. De oorspronkelijke beteekenis van dit Wortelwoord is eigenlijk een slepend drukken of schuiven, waardoor ook het met de *r* versterkte *zeer*, als positivus genomen, pijnverwekkend beteekent, uit hetwelk dan verder het Werkwoord *bezeeren* en *verzeeren* is. Doch zie men ook het aangevoerde op *zelf*. 't Is ook even zoo met *eer* (vroeger), dat een Comparativus is van het oude Adjectief *e*, in het Hoogduitsch *ehe*, waarvan men oudtijds by ons ook wel *cemaals* of *ehemaals* zei.

Dat *door* en *voor*, doch die eigenlijk voorzetsels zijn, even zoo uit het Thema *do* en *vo* zijn af

af te leiden, is klaar, waar van 't eerste stooting, 't andere bloote aanvatting uitdrukt. De dieper of sterker stooting is indringing; en de aanvatting blijft by eenvoudig aanraken bepaald. *Dowen, dōuwen, duwen*, is de grond der beteekenis van *door*, en het Hoogduitsch zegt *durch* met een naklemming. En gelijk de raking toe- of afgaande kan begrepen worden, is hiervan in den laatsten zin het Voorzetsel *van*. Dat die aanvatting of raking 't zij lichaaamlijk 't zij denkbeeldig begrepen kan worden, spreekt van zelfs.

In de laatste opvatting bestaat alle betrekking. Van *achter* als tegenovergestelde van *voor*, handelen wy onder de Voorzetsels.

Waar en *daar* zijn, even als *meer*, *naar* en *zeer*, verlengingen, en wel, van het oude *wa* en *da* in sommige dialekten nog gebruikt, waarvan het Onzijdige *wat* en *dat* is gevormd, terwijl wy in 't Manlijk en Vrouwlijk thands *wie* en *die* zeggen, door een niet ongemeen verloop van *o* of *oe* tot *ie*. Zoo zegt ook het Engelsch *who* voor ons *wie*. Dit *wa* was ook *wé*, waarvan wy *weshalve* zeggen en dit *da*, *dé*, waarvan *derhalve*, *dermate* enz. Zoo maakt ons *hy* ook in het Onzijdige *het* van *hi* (*hy*, in 't Latijn *hic*). Ook *hier* is op gelijke wijze uit *hi*. En het is ook hiervan, dat *waar-* en *daarvan* zoo wel op perfonen als zaken te rug ziet.

c. Tot de Adjectiven behooren de *participien*,

P

en

en onder deze maken die van het Voorledene zogenaa­mde Adverbia. Hiertoe behooren de volgende :

Boven, dat onze Ouden ook *behooven* zeiden, is van het oude *auf*, nu by ons, *op*; en even zoo is *binnen*, dat is *be-innen*, van *in*. Het eene Werkwoord beteekent dus *op-doen*, het ander *in-doen*, en van deze Werkwoorden zijn het de participien; welke, om 't Voorzetsfel *be*, geen augment aannemen, maar gelijkerwijze als *begeeven*, *be­staan* en dergelijke, als participien niet van den infinitivus verschillen. De verwantschap tusfchen *boven* en *op* toont zich ook in *opper-* en *boven­zaal*, en 't *opperste* en *bovenste* van iets.

Het is even zoo met het aan deze tegengeftelde *beneden* en *buiten*. *Buiten* is *be-uiten*, en *bene­den* is *be-né-en*, van *né*, een verzwakking en bepalende wijziging van 't meer algemeene *na*, waarvan, gelijk wy reeds opmerkten, *neer* is.

Het adverbium *daan* in de spreekwijze: *daar van daan*, is even zoo 't participium praeteriti van *doen*, zonder 't augment gebruikt. Het be­teekent *verwijderd*. *Van-doen* is *af* of *wijder doen*.

Maar ik moest hier ons ontkennend *neen* niet vergeten, een woord, by de tegenwoordige ver­warde Taalbegrippen my zoo dikwijls te pas komende! — *Neen* is een even zoodanig partici­pium praeteritum van *ne-en*, 't Fransche *nier*, en Latijnsche *negare*. Het drukt in zich-zelf de afwending van den anders rechtuitgaanden adem ,
naar

naar en door den neus uit (waarvan in het Eeerste Deel), en tevens een nijging van hoofd en hals tot de schouder, uit, waarvoor de verfijning der zeden nu een eenvoudig schudden van 't hoofd gebruikt.

Niet is een ander participium van dit *ne-en* of *niën*; gelijk *voort* zulks ook is uit *voren*, als Werkwoord uit *voor* gemaakt, en daarom een beweging insluitende.

Ne is een algemeen ontkennend Voorzetsfel.

Toen is even zoo participium praeteritum van *to-en* (thands zeggen wy *togen* in den zin van aanwijzen), waarvan *toonen* een frequentativum en eigenlijk *to-enen* is. Een verflaauwder uitspraak hiervan is

Dan. Daarvan is 't, dat beide *toen* en *dan* het Latijnsche *tunc* en *tum* uitdrukken. Welke twee woorden ook slechts verschillende uitspraken van de geklemde *n* zijn, in de eene zoo wel als in de andere taal, door dien de grondslag van 't Latijn eigenlijk Duitsch, en wel *Hesfisch* (Osciesch naar hun uitspraak) is, en slechts door het meer beschaafd Grieksch aan zich meer gelijkvormig gemaakt. Beide zijn verwijderend in tijd, en dus tegen *nu* overgesteld; en *dan*, in 't byzonder ook in onderscheiding. Hiervan, *grooter DAN*, in den comparatief; *niemand DAN hy*; ik vraag of het *regent DAN sneeuw*, of het *waait DAN niet*. *Dan* naamlijk beteekent ook *behalven*, en dus zondert het uit van de ontkenning, als: *nergens DAN in Leyden*; *nooit DAN nu*; *niets DAN complimenten*; *geen DAN vreemden*; *weinig DAN*

zottenklap. Doch het heeft geene uitzonderende kracht by het stellige. *Alles behalven geld* zegt men; en niet: *Alles DAN geld*.

Toe (of *to*, gelijk 't Engelsch heeft,) is niet alleen aanwijzend maar ook stootend, en zoo, nader of tot één brengend. Het is eigenlijk een Voorzetsel.

Tegen *dan* staat *wan* over. Wegens welke tegenstelling ik verwijzen moet tot het III. Deel mijner vroegere Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden.

Doch dit *wan* bekooft ook een verlenging. Is dit even zulk eene verlenging als in *waar*, *daar*, *naar*, *neer* opgemerkt is? Neen: want deze verlengingen hebben geen accent, zoo wanneer zy niet met het eigenlijke woord tot ééne sylbe saamgetrokken zijn, en onze taal speelt niet met den toon, die by ons wezendlijk den aart van het woord aantoot. Wat dan? 't Is een famenstelling met *naar* of liever met *neer*. *Né* is *na*; en *wanneer* vraagt den afstand van tijd. Zoo zei men in mijn jongen tijd nog wel, *hoe neer* (d. i. HOE NABY) *was dat*, in 't voorledene, en ook wel vragende in het toekomstende; en zoo was 't oorspronkelijk, toen *wie* voor *hoe* gebruikt werd, *wie neer*. Maar dit *wie* verouderd of verworpen zijnde geworden, werd *wan* of *wen*, uit miskenning der innigé kracht van de woorden, met dit *neer* gebruikt en verbonden.

Uit dit zelfde *wie* (dat is, *wie* in den zin van *hoe*,) is ook *weder*, met gelijke verlenging als van *neer*. Doch dit is den Hoogduitscheren gebleven als alternative

vra-

vraging of ontkenning. Maar ons *weder*, als herhaling uitdrukkende, is eigenlijk *weer*, dat wy mischien te onrecht in twee sylben schiften, daar het bloot het zelfde met *her*, en dus Voorzetsel is.

B. De Tweede klasse van Bywoorden deden wy in de Werkwoorden bestaan. Daar wy de participien tot de adjectiven gerekend hebben, blijft hier voor een Bywoord niet dan de wortelsylbe, of liever de Imperativus, over. Ik zeg, liever de Imperativus: want inderdaad wordt deze kennelijk gebruikt tot verklaring, als men by (voorbeeld) *versta*, of met omschrijving, *wel te verstaan*, zegt, en parenthetisch, *let wel*, *te weten*, enz. En dat de form des Imperatiëfs de bloote wortelsylbe is, weet men.

Hier toe mogen wy ons *ook* en *noch*, *gelijk*, *ja*, *wel* en *al* brengen. Ook *nu*, waaruit *nog* is, behoort hier toe. — Dit *ook* is de wortelsylbe van *oeken*, vermeerderen. 't Beteekent dus toevoeging, en met het ontkenkende *ne* maakt het *noch*; en *nocht* of *nochte* zijn 't participium van dit *oeken* met dit negatief, even gelijk *gezocht* het praeteritum is van *zoeken*.

Gelijk, toont zich-zelf als wortelsylbe van 't verbum *gelijken*; maar onze Ouden gebruikten het als adjectief, en niet dan met den derden naamval.

Ja is de wortelsylbe van het oude *ja en* of *je en*, Hoogduitsch *jeherr*, beteekenende *spreken*, *zeggen*. Ons *ja* komt dus beter overéén met het

Latijnsche *ajo*, dan met *ita*, *imo*, of *omnino*. Het is eigenlijk *zeg*, maar in de eerste perfoon te verstaan.

Wel voor *goed* is de wortelsylbe van *welen* of *wel-len*, waaruit ook *welig*, ons *weelde*, en 't Engelsche *wealth*, dat ons *goed* (substantivè) is. De oorsprong is in het wortelwoord *we*, waarvan *wezen* (bestaan), waarover men mijne Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden IV. Deel, raadplegen mag.

Al is een bloot dialectverschil van *wel*, wanneer het geen adjectivum is.

Doch omtrent dit *wel*, is op te merken dat het *stellig*, *verzekerd*, of *versterkende*, en ook bloot *toegevende* is, van welk laatste hierna in de Bindwoorden.

Nu is een drukking, gelijk *dan* en *toen* eene aantooning is. De natuurlijke spraak des lichaams drukt het *tegenwoordig* oogenblik met een drukking van de vlakke hand uit, het *toekomende* met een voorwaarts gestrekte hand of vinger, het *voorledene* met eene achterwaarts of te rug wijzing, en ook hieraan ontleent de spraak hare aanduidingen. (Vergelijk het III. Deel der T. en D. Verfch. bladz. 184.) Van gelijken aart is, by omschrijving, ons *opstaande voet* voor *nu*; dus, het *toekomende*; en dus ook het *verledene* waarvoor wy kwalijk *voorledene* zeggen, dat eigenlijk *voorverleden* is en dus nog iets meer dan *verleden* of *verby*.

Voorby is ook zoo aangenomen in het gebruik, schoon *verby* beter was. Vroeger zei men *overby*.

Uit

Uit *nu* komt *nog*, zijnde eigenlijk *noig* (*nu-ig*), een adjectief, en even zoo is *toch*, uit *to-ig*, als adjectief uit *te* of *toe*.

Heden wordt geacht een verbastering van het Latijnsche *hodie* te zijn, en dit is te schijnbarer om dat men dit woord voorheen *huiden* uitsprak 'tgeen de open *o* der Duitscheren toont, even als 't Gooische *Keuning* voor *Koning*, en het verband tusschen *kroon* en *kruin*, enz.

Op gelijke wijze zou ik *gisteren* een verbastering van 't Latijnsche *hesternus* achten. Men brengt even zoo ons *quansuis* tot *quasi ceu*; en dit alles heeft niets onaannemelijks, vooral door de gemeenmaking van Latijnsche woorden by den Roomschen Kerkleer. — *Zelden* heeft door zijn uitgang hier een schijnbare betrekking op. Wellicht is het van *el*, het Thema waar ook *zelk* of *zulk* uit is; en dus zou het in 't algemeen *zulk een dag* (in vago) beteekenen zonder eigene aanduiding van tijd, gelijk wy *den een of anderen dag* of *nu en dan*, en gelijk wy ook *deze of gene* zeggen, onbepaaldelijk.

Het *elders*, dat even onbepaald *hier of daar* beteekent, is ook van dit *el*, oudtijds en eigenlijk *ander* beteekenende.

C. Wat de derde klasfe der Adverbia betreft; *voorzetfels* (die als dan hun kracht van beheersching verliezen) hebben zich reeds opgedaan, en de afzonderlijke en opzettelijke behandeling van

deze foort van spraakdeelen zal gelegenheid geven om daar meer van te zeggen ; waarom wy te dezer plaatse daar niet toe te rug zullen treden of op vooruitloopen. Maar wat de *korte tusfschenredenen* betreft, gelijk wy het noemden : Wanneer die op zich-zelf een volkomen zin maken, behooren zy tot de Interjectionen of Tusfschenwerpfels. Deze zullen wy , naar 't gebruik , afzonderlijk beschouwen , maar hier spreken wy van zoodanige *tusfschenredenen* als , op zich-zelve niet alleen bestaande , tot wijziging van de rede waar zy in geplaatst worden , verftrekken.

Zoo is het by voorbeeld , wanneer men in tegenftelling van het eenvoudige adverbiale *zeker* , de geheele tusfschenrede *het kan of kon gebeuren* , of *het zou mogen voorvallen* , of *het mag gefchieden* zegt , waar door de rede van ftellig of verzeke- rend , twijfelend wordt. Het geen kortelyk in het eene geval door *buiten twijfel* , in het andere door *mifchien* wordt uitgedrukt , een woord , faamgetrokken uit *het mag (of mag 't) gefchieden*. Zoodanige tusfschenrede noeme ik ieder uitdrukking van kennelyk meer dan één woord , het zij die woorden afzonderlyk of te famen getrokken zijn.

Men gevoelt lichtelyk dat deze verdeeling niet strikt of fcherp naauwkeurig kan zijn. Want dan zou ook *noch* , als uit *ne* en *ook* beftaande , tot deze klasfe behooren. Wy brengen derhalve hiertoe woorden of uitdrukkingen die in onaffcheidelyk

ver-

verband met een Voorzetsel, het zij in casu recto, het zij in genitivo absoluto geplaatst zijn.

En dus teekenen wy de navolgende op; tot meer duidelijkheid hierin eene orde van toepassing houdende, doch waarin wy ook de enkele woorden, in den genitivus als absolutè geplaatst wordende, zullen opnemen.

Ten aanzien van tijd zegt men *eenmaal*, en (met verzwijging van *maal* dat eigenlijk *keer* of *komst* is, (waarvan mijne meergemelde Verhandeling Aanteekening c,) *eens*, en even zoo *tweemaal*, *driemaal*, enz. En in bepaalder zin met opzicht tot elke daad of doening, *ten eersten male*, of (met onderdrukking van *maal*,) *eerst*; *ten tweeden male*, of *andermaal*, *ten derde male*, enz. zoo ook *menigmaal*, maar *meermaals* (of *te meermalen*), *voormaals*, *namaals*, met de *s*. Ook *telken male* of *telkenmaals*, en (met verzwijging van *maal*,) *telkens*. Dus *somtijds*, en (met verzwijging van *tijd*,) *soms*. Voorts *somwijlen*, doch *veeltijds*, *dikwijls*, ook *dikwijlen* in 't meervoudige; maar in 't algemeen sprekende, *altijd*, of *i' allentijde*. Ook *eertijds* en *voortijds*.— Voorts *terstond*, (kwalijk in 't mannelijk geslacht, *op den stond*), en *aansmonds* of *op staande voet*. Men plach ook *stappans* te zeggen, dat *stappend* is met de adverbiale *s* daarachter. — *Te hand*, voor *nu*, en (als nu gebruikelijk is) *thands*. Voorts *straks*, dat is *in een streek* of *strekking* tijds; *morgen* in aanwijzing op den eerstkom-

menden dag, en zoo ook *overmorgen*. *Voortaan*, dat is, van nu af by aanhoudendheid. *Te met*, dat is *te midden*, als by midden in valling. *Weldrd* en *welhaast*. *Flux* (dat is *ter vlucht*, van *vlug*,) voor dit *welhaast* gebruikelijk doch meer *spoed* insluitende. *Voorheen*, dat eigenlijk *voor heden* is. Hiertoe is ook *wijlen* te brengen, schoon het als een Adjectief gebezigd wordt. Het gaat den naam of beteekening van een overledene voor, als *wijlen mijn vader*, *wijlen mijne zuster*, *wijlen de stads portier*, *wijlen Willem de jager*, enz. De Duitschers zeggen *weiland*, en dit toont een participium, maar participium praesentis. By ons is het inderdaad, en beter, een participium praeteriti; en 't behoort dus tot het verbum *wijlen*, maar moet verstaan worden als *zijn wijl* (*zijn tijd*) *gehad hebbende*, eene verbloemde uitdrukking voor *gestorven zijnde*. *Wijlen* is *toeven*, ook zeggen wy nog in dien zin, *verwijlen*; maar de dooden toeven of wijlen hier niet meer, en dit toont het verkeerde van 't Hoogduitsche *weiland*. Of wil men *wijlen* in den zin van *blijven* opvatten, zy zijn ('tgeen ook van hun gezegd wordt) *gebleven*, maar niet *blijvende*. Voorts *te voren*, *daarna*, en *naderhand* hetgeen tegen *op handen* (dat is *aanstaande*) over staat. *Tot nog*, *tot nu*; *tot dus verre*; *tot zoo lang*; *onlangs* of *onlang*. — Voorts in aanwijzing van during van tijd, of bepaling van tijdsgericht als men 't noemt, *ten dage*, *ten jare*, 's *jaars*,
des

des zomers, des winters, des daags, des ochtends, des morgens, des middaags, des avonds, des nachts, desmiddernachts, te of ter middernacht, over dag, by dag, by avond, by nacht, by zomer, by winter, enz. — Voorts *tevens* en *teffens* dat is *te even* of *te effen*, versta, *te gelijker tijd*, want *even* of *effen* is ook fynonymum van *gelijk*. Ik acht hier ook by te behooren *onderwijl* of *onderwijlen* (dat is, gedurende of onder den *wijl* of het *wijlen* (het duren) van hetgene dat vooraf gemeld werd. *Terwijl* en *middelerwijl*, desgelijks. *Ondertusfchen* of *intusfchen*, dat is, onder of in het *twisfen* (het tijdsplitsen,) of de tijdafzonderring die het verhaalde voorval innam. Men zie van dit *tusfchen* of *twisfen* mijn Verhandeling over de Getalnamen, in mijne Taal- en Dichtk. Verscheidenh. IV, Deel, bladz. 19 en volgg. Ik plaats hier ook het woord *zelfs* by, zoo wel als dit *voorts*, dat wy hier ter plaats zoo herhaalde malen bezigden. Even zoo *voorder* en *voorders* en *wijders*, en *anders* en *telkens*, en *ergens* en *nergens* en *elders*. Van welker toegevoegde *s* zoo straks nog een woord in het algemeen.

Nog moet ik hier byvoegen *voordl*, dat is *ante omnia*, schoon de Latijnen *in primis* (d. i. onder de eerste dingen) zeggen. Welk *vooral* ook tot de orde van rang of waarde, zoo wel als van tijd, behoort. Best echter wierd dit in twee woorden geschreven, gelijk het ook met *byna*, *veelal*, en eenige meer

meer is, 'tgeen de natuurlijke accentueering minder weêrstreven zou ; maar een gevestigd gebruik heeft het anders ingevoerd.

Ten aanzien van plaats of schikking van plaats zegt men *voor*, *achter*, enz. Maar de beweging daartoe wordt niet alleen door behulp van 't voorzetsel *naar* of *tot* uitgedrukt, maar door een wijziging van dit *voor* of *achter* en al dergelijke, ja van al wat voorwerp der beweging is waar zy heen strekt. En deze wijziging geschiedt door den aanhang van *waart*. Zoo zegt men *voorwaart*, *achterwaart*, *zijwaart*, *opwaart*, *nederwaart*, *benedenwaart*, *zeewaart*, *landwaart*, *hemelwaart*, enz.

Men vraagt wat dit *waart* is? Het is niet anders dan eene andere vokaal-uitspraak van *voort*. Het is dus als voor- of achterevoerdend of voortgaande, en het is ook hierom dat men 't met de Zelfstandige woorden dus gebruikende, liefst het voorzetsel *te* daarvoor stelt. *Te huiswaart*, *te land*, *te zee*, *te veldwaart*. In de woorden die geene Zelfstandigheid beteekenen, als *voor*-, *achter*-, *opwaart* enz. wordt dit minder of in 't geheel niet noodig geacht, om dat deze dan als wijzigingen van dat *voort* (dien voortgang) aangemerkt worden.

Tot dit *waart* behoort ook, of liever schijnt te behooren, het oude *ieuwaart*, en *nieuwaart*, van welke twee het laatste de ontkenning van 't eerste is, als *niemand* van *iemand*. Doch dit *ieuwaart* is niet van *voort* (want het sluit geene beweging in); maar
van

van 't Substantief *waard*, dat in onze oude taal een afgesloten plek lands, en zoo, een *ring* of *district*, als men nog zegt, uitdrukte, en waarvan het Hoogduitsch zijn *werder* voor *eiland* heeft. Het vorderde daarom ook de *s*, die het van Naamwoord tot een Adverbium maakt. Het *ieu* en *nieu* waar het meê saamgesteld is, is eenvoudig *iet* en *niet*, waarvan de *t* door de samenkomst met de *w* in de uitspraak versmelt.

Ook de andere uitgangen van *waart*, hier gemeld, nemen die *s*, schoon niet noodzakelijk, aan, doch men gebruikt ze (mits er geen *te* voorgeplaatst wordt) liever met, dan zonder die *s*. Voorkeur, die ten deele uit gevoel der meerdere zachtheid spruit. Maar ten deele mag men het ook, het zij als een vervorming eens Substantiefs tot Adjectief, het zij als een Genitivus absolutus aanmerken.

Ook zegt men dus in Genitivo *onvoorziens*, en ook wel *onverwachts*, en eenige meer, door 't Gebruik waar te nemen. Natuurlijk: want deze *s* maakt er (als by den Genitivus aangemerkt is) een Adjectivum van, en zoo toont zy dan 't Adjectivum van een Adjectief: *Des gelijk* is een Adjectivum, *desgelijks* het Adverbium. Het eerste gebod gesteld, is het andere *des gelijk*, als in Matth. XXII, en het moet derhalve *desgelijks* betracht worden; en is ook desgelijks en gelijkelijk gewichtig.

Zie daar het onderscheiden gebruik van Adjectief

ctief en Adverbium naar hun waren aart. — Doch het onverstandig wangebruik heeft die toegevoegde *s* meestal afgeschapt. Men zegt, *ik ben zwaar* of *zwaarlijk bedroefd*, even zoo *innig*, *bitter*, *geweldig*, *ontroostbaar*, *onuitspreeklijk bedroefd*, *verlegen*, *bezwaard*, enz. Maar (des niet tegenstaande zegt men) *grootelijks bedroefd*, met de *s*.

En zelfs is de *s* by een Adjectief gevoegd, ook fomtjids meer uitdrukking van een gelijking naar de beteekenis daarvan, dan wel die beteekening-zelve, gelijk men ook den uitgang *ig* en *achtig* daartoe gebruikt. Men herinnere zich wat van deze aanhangfels bladz. 217 gezegd is.

Gelijke toevoeving van *s* maakt *reeds*, zijnde voor 't adjectief *reel* of *reede* (dat is vaardig); 't zij onmiddelijk, 't zij door tusschenkomst van het Werkwoord *reden* (vaardig maken). Voor welk *reeds* men ook *alreeds* zegt, met aanneming van het voorgemelde *al*. Doch welk *al* in 't gemeen gefprek ook wel voor *alreeds* genomen wordt. — Het adjectief *reel* dient zelf ook wel voor adverbium, en zoo zegt men dan ook wel *alreede*. — Men gebruikt dit adverbium als volkomen synonymum van *jam* en 't Franfche *djà*.

Even zoo is het met *steeds* dat *gestadig* is, van *stede*, en dus eigenlijk plaats of stand houdende.

Tot de beweging naar een plaats gebruikt men ook het woord *toe*, 'tgeen als postpositivum even zoo als *tot* als præpositivum aan te merken is, maar

maar inderdaad een en het zelfde *tot*, oudtijds *tote*, waar van onder de Voorzetsels. Doch op gelijke wijze gebruikt men postpositivè 't woordtjen *heen*. Wat is dit? — De Hoogduitschers zeggen *hin*, en dit is niet anders dan 't Latijnsche *in* in den zin van *tot*. 't Onze is (als altijd) een zachter uitspraak. Maar waartoe dit *heen*? Men zegt *heengaan* en *toegaan*, en in de buiging wordt dit: ik *ging heen*, en *ging toe*.

In de buiging nu van de op deze wijs saamgestelde Werkwoorden komt het voorwerp der daad tusfchen het werkwoord en zoodanig een voorzetsel staan. *Ik zeg dat AF, ik doe de deur TOE*. Even zoo is 't met *heen-gaan* en *toegaan*. Het behoort derhalve tot het Werkwoord, het zij uitgedrukt of onderdrukt, als *gy moet daar heen*, en *wy willen daar naar toe*, en *ik wil daar af*; en dat het voorzetsels zijn, toont zich duidelijk.

Doch, de plaats betreffende, mogen wy het woord *gints*, of *ginds*, dat in tegenoverstelling van *hier* gebruikt wordt, niet overslaan. Het is niet anders dan het woord *gunt*, het oude Onzijdige van *de gene*, dus in genitivo absoluto geplaatst. Men zei ook wel *ginder* (in de oudere uitspraak *gunder* of ook *gunter*,) met de verlenging in *er*, eigenlijk Comparatief, en drukkende dus uit, *verder van hier*; en ook sprak ons Gemeen in mijn tijd nog *gunter*.

To

Tot deze laatste klasse van adverbiale uitdrukkingen hebben wy reeds het *twijfelende* gebracht in *misfchien*, hetgeen wy ook verklaarden. Wy voegen daar by *veellicht* of *wellicht*.

Een meer loshangende rede, schoon in den geest des sprekers verbonden met hetgeen hy gezegd heeft of zeggen wil, is *niet tegenstaande*, één volzin uitmakende met een volgend woord of met een volgende rede, waarmeê het door *dat* verbonden wordt; als by voorbeeld, *hy werd bekwaam*, NIET TEGENSTAANDE *zijn losheid van zinnen*. *Hy was vermaard*, NIET TEGENSTAANDE *dat hy geen roem zocht*. 'tGeen ook uitgedrukt wordt door *in weêrwil van*, en dergelijke.

Hiertoe behoort ook, na voorafgaand voorstel van iets, als overgang tot hetgeen daar meê strijdig is of schijnt te zijn, het woord *nogthands* dat is *ook nu nog*, naamlijk, zelfs na 'tgeen gemeld werd (hetwelk niet verward moet worden met het oude *nochtan* dat *ook* beteekende); en ook voor *nogthands*, *niet te min*, *evenwel*. Welke drie zoo wel als *nogthands*, tegen *schoon*, *ofschoon*, *alschoon*, *hoewel*, *hoezeer*, in redeverband over staan.

Andere tweewoordelijke Adverbia zijn: *gelijkerwijze*, *gelijker mate*, *derwijze*, *dermate*, *gelijkerhand*, *zaliger gedachtenisfe*, en meer zulke, van gelijken aart en vorming, waaraan men geen getal stellen kan; doch die eigenlijk *genitivi absoluti* zijn, en

en naar 't gebruik, deels aan één gekoppeld, deels afgescheiden geschreven worden.

Kwalijk en gants ten onrechte willen sommigen de *Getal-* of *Telwoorden* als Adverbia aanmerken. De Latijnen stellen ze onder de Voornaamwoorden. Doch zy zijn volstrekt gewone Adjectiven, en buiging onderworpen zoo verr' de aart van het getal-zelf dit toelaat. — EEN lijdt alle naamvalverandering en geslachtverwifeling. De overige zijn Meervoudig, maar als Collectief befchouwd wordende, nemen zy als enkelvoudig een nieuw meervoud aan, en men zegt een rijtuig van *vieren*, van *zesfen*. *Een van tweeën*, van *drien* enz. zegt men; zoo veel *honderden of duizenden*. *Vier vijf-en-twintigen* gaan er in een *honderd*, enz.

Één stelt zich ook te samen met *al*, in den zin van *geheel* genomen. *Alleen* is *gants één*. En zoo is *alleenig*, *gants eenig*, schoon men 't in 't algemeen met *alleen* verwacht.

De **VOORZETSELS**, waartoe wy thands moeten overgaan, zijn onbuigbare woorden die betrekkingen van beweging uitdrukken, en uit den aart derhalve een werkwoord onderstellen en ook overzulks uit hunnen aart een beheersching meëbrengen.

Doch in de betrekking van beweging is ook de *rust*, gelijk dit woord zelfs uit een werkwoord van beweging genomen en gevormd is, naamlijk.

Q

uit

uit *ro-en*, hetgeen het Latijnsche *ruere* en Grieksche *ῥοειν* (*re-ein*) is.

Het beginsel, hier gesteld, zal in de Syntaxis of Woordschikking nader en zeer algemeen zijne toepassing vinden. In onze afzonderlijke Verhandeling over deze Spraakdeelen (Nieuwe Taal- en Dichtk. Versehenheden, IV. Deel,) hebben wy ze ook naar deze hunne beteekenis en in betrekking tot de beheersching welke zy oefenen, aangemerkt. Hier moeten wy ze meer Etymologisch beschouwen.

In deze beschouwing bevinden wy, en dit volgt reeds uit den aart der zaak, dat zy *wortelsylben van werkwoorden* (of, wil men 't dus, *imperativen*;) of wel, *participien* of andere adjective uitdrukking van Werkwoorden zijn. Wy zullen ze naar de orde der Letteren onderzoeken.

Aan is samentrekking van 't oude Participium *a-ing*, dat is, vloeiende, en dus, beweging uitdrukkende.

Achter is een verbale uit *af* of *ave* gevormd. Het Perzisch heeft *اخر* (*acher*) voor *laatste* en *اخرت* (*acheret*) voor *achterste* of *uiterste*.

Af, oudtijds *ave*, is 't zelfde met het Adjectief *aaf*, waarvan *aafsch*, voor verkeerdt gebruikt, en hiervan is *aven*, waarvan 't Participium *avond*, dat is, 't *afgaande* van den dag. *Af* is dus wortelsylbe.

Be, onaffcheidbaar voorzetsel, is het zelfde in oorsprong wel als *by*, maar niet in de beteekenis die

die dit *by* thands by ons heeft, waarin het tegen *vert'* overgesteld is. Het is *by* in de betekenis van *om*. Dus is *BEkleeden*, *OMkleeden*; of werkelijk of denkbeeldig. Dus is *BEheerschen*, eēt *heerschen over* iets, d. i. een heerschen dat het *OMvat*; en even zoo is 't met *beheeren*. *BEdekken* is zoo, *overdekken*. Doch dit al is aan velerlei nuances onderhevig.

By, in samenstelling *be*, drukt uit een toevallig zijn of wezen ten opzichte van een ander voorwerp dan waarvan 't gezegd wordt. 't Is het Engelsche *to be*, maar als wortelsylbe.

Behalven is participium praeteritum van *behou-en*, ook *behalven*; en 't heeft dus niets gemeen met *halve*, maar eischt het *en* als uitgang van een participium. Ook is het wel een participium van een Werkwoord *behalven*, uit *halve* als *zijde* (latus) gemaakt; in welk geval het juist het Engelsche *besides* uitdrukt; doch het kan dan even weinig den uitgang *en* missen die het tot verbum en participium maakt. *Behalve* hangt zonder verband in de lucht.

Beneden is even zoo een participium praeteriti van een gelijkkluidend Werkwoord uit *ne* gemaakt, waarvan onder de Bywoorden op *na*.

Binnēn desgelijks, met

Bovēn en

Bittēn, onder de Adverbia verklaard.

Door is desgelijks aldaar verklaard.

Q 2

Ge,

Ge, onafscheidelijk voorzetsfel, is in de Werkwoorden, in de Bywoorden, en waar 't pas gaf, genoeg kenbaar en verftandelijk gemaakt, om het hier niet op nieuw uit te leggen.

Her, onafscheidbaar voorzetsfel. Zie hiervan op *ver*.

In is door de *n* een drukking. (Zie *nu* op bladz. 220.) Met de *e*, voegt die drukking te famen; met de fcherpe *i*, dringt zy door. 't Is de wortelsylbe van *innen*.

Jegens (men moest *jegen* zeggen, gelijk men ook in famenftelling doet, als *jegenwoordig*; want met de *s* is 't een adverbium;) is een præteritum præfentis van *jegen*, fchijnbare verzwakking van *ja-g-en*, als *beweging* naar iets uitdrukkende. Vergelijk *tegen*. Doch eigenlijker van *je-en* (Hoogduitsch *jehen*) als toeknikken, 'tgeen eer een verftandelijke dan lichamelijke toenadering is, doch op beide toegepast. Vergelijk *ja*, onder de Adverbien, bladz. 230.

Langs, eigenlijk Adverbium, van 't adjectivum *lang*, dat het participium *la-ing* is, van één oorsprong met het naamwoord *lage*, en wellicht als *la-ging* aan te merken. Doch het drukt ligging of beweging in de *lengte* van iets uit, en is dus *boordende*.

Met is 't participium præteritum eens werkwoords van *mede*, toevoeging uitdrukkende, maar eigenlijk *gemedet*, en dus famenhangend met *ede*, verbinding, waarvan ook 't adjectivum *beide* is, eigenlijk *be-cde* (verbonden). — 't Is ook een foort

foort van uitbreiding, en dus heeft het Perzisch *مدد* (*medd*), uittrekking, *prosenso*. Een *mits* met een kant of punt, en een rotting met een gouden knop, zijn door dien kant of punt en knop uitgebreid. Zoo is *middel* ook een uitbreiding tot de twee uitersten, waartusfchen 't begrepen wordt. — Hiervan ook *mits*, dat als Bindwoord wordt aangemerkt maar een adjectivum van *met* is, hetgeen ons Gemeen ook in mijn tijd als *mits* uitsprak. Dit *mits* is even zulk een verbindend adverbium als (by voorbeeld,) *niet tegenstaande*, maar stelt een *conditio sine qua non*, voor.

Na is een drukking (die altijd in de *n* ligt), en onder de adverbia verklaard, zoo wel als

Naar.

Naast is een Superlatief van dit *na*, of een verbale uit het præteritum van *na-en*.

Neven (niet *nevens*, als men by verbastering of misbruik zegt, maar voor bloot Adverbium te houden,) is saamgetrokken uit *in evene* voor *in evenheid*, gelijk men *in zwarte*, *in groote* en al dergelijke plach te zeggen, waar men nu het Lidwoord by gebruikt, en *in het zwart*, *in het groot*, zegt. Het is dus geen eigenlijk voorzetsel maar adverbium, en 't misbruik heeft er een regimen aan gegeven; maar 't ware gebruik van dit woord zou zijn met byvoeging van *met*. *In even met mijn broeder zat ik neêr*. Dat is, *naast hem*.

Om is saamengetrokken uit *o-ing*; gelijk de woorden

den in *u* uitgaande, alle, oorspronkelijk uit dit oude participium *ing*, zijn voortgekomen. *Komen*-zelf (dat ik dit in 't voorbygaan opmerke) is *keingen*, uit *ke-en* dat is naderen, van het verbindende grondwoord *ke*, waaruit het Latijnsche *co*, *con*, *cum* is, en ons *ge* en *ga* desgelijks. Dit *o-ing* is slechts een doffer uitpraak van *a-ing*, waarvan op *aan*. *Om* beteekent dus toe- of afvloeiende. *Om geld werk ik, om te werken ga ik uit*, is toevloeiend, naamlijk naar 't voorwerp *geld* in dit eerste, en *werk* in dit andere voorbeeld; maar *hy gaas den hoek om, hy kwam om*, is afvloeiend.

Omtrent is *omgaande*, of liever (als participium præteritum van een verbum neutrum,) *omgegaan*, en derhalve van *om* en *trant*, d. i. loop, gang. Welk *trant*, eigenlijk *tre-end*, participium van *tre-en* of *treden* is, en een frequentativum *trantelen* maakt.

On, niet dan in samenstelling gebruikelijk, is *gedrukt*. Hiervan *onhell*, dat is onderdrukking (suppressio) van *heil*. — En even zoo is

Onder, het participium præteritum van een frequentativum van *on*, of *ond*, uit dat voorige. *Ond* of *onde* is kwaad en een nu verouderd zelfstandig Naamwoord. De *Onde* was ook de *Broze*. Het tegengestelde van *on* is *an* (ook *ane* tot *aan* saamgetrokken), waarvan *annen*, toevoegen 't zij dan met wil of daad.

Dit *annen* maakte *geannen*, en ongelukkig is door

door verwarring van uitspraak dit *geannen* tot *gonnen* en *jonnen* en *gunnen* geworden, waarin het heldere *goed* in de uitdrukking van het doffe en verduisterend *kwaad* verandert, waarom men ook nu *misgunnen* zegt.

Ont, onaffcheidbaar voorzetsel, is tweederlei, 't zij uit *aan*, 't zij uit *oude*. In 't eerste geval duidt het aanvang aan, als in *ontspringen*, *ontspruiten*, *ontginnen*, *ontstaan*, *ontzien*.

In het andere heeft het de kracht van *weg*, of van ontblooting van 't voorwerp waar het op ziet, ten aanzien van 't onderwerp. Zoo zegt men *ontnemen*, *onttrekken*, *ontmaken*, *ontdoen*, *ontzetten*.

Op, het oudere algemeen Duitfche *auf*, en Latijfche *ob*, is inderdaad de wortelfylbe van *boven*, waarvan onder de Adverbia in den breede gefproken is.

Over is een Comparativus van *op*, (*auf*), als meer zijnde of verder gaande dan *op*; of van *avo* (*af*). Oudtijds had het de beteekenis ook van *voor*, en werd daarmee verwisfeld.

Overmits of *vermits* behoort hier ook toe, en was by onze Ouden ook *door*. *Mits* is een Adverbium, van *mid*, wortel van *midden* en *middel*, en als een Genitivus abfolutus aan te merken, maar als voorzetsel voegt men 't met den algemeen gebogen Naamval. *Mits* is *middes*. *Overmiddes* leest men wel by de Ouden. — Vergelijk *met*.

Sedert (eigenlijk *fidert*) is uit het nog Deen-

fche *fid*, dat het zelfde met het Hoogduitsche *zeit*, ons *tijd*, is, doch aldaar *laat* beteekent, en in comparativo *fidet* heeft. Men mag de byvoeging van de *t* als teeken van het præteritum des participiums aanmerken. *Sedert gisteren* is dus *gisteren verlaterd*, en dus *later dan gisteren was*.

Sint of *sints* (als Adverbium *sints*) is een oud Gothisch woord, **ΣΙΝΦΑ** (*sintha*), dat is *fond*. Breeder verklaring zie men in het III. Deel der vroegere Taal- en Dichtk. Verscheidenheden.

Te en *toe*, beide uit *tot*, oudtijds *tote*. Aantooning, waarvan ook reeds gemeld is. Aan te merken derhalve als wortelfylbe van *to-en*, nu *togen*, gelijk *tot* of *tote* daar een participium præteriti van is.

Te plach ook by onze Ouden een voorzetsfel voor Werkwoorden te zijn, en drukte ons *ver* uit in den zin van tot verstoorens of verdervens toe. *Te slaan* of *te blouwen* was dus *verflaan*; en in dezen zin gebruiken wy 't nu niet dan alleen voor een Adjectief, als *te veel*, *te vuil*, *te klein*, enz.

Tegen is participium præteriti van *tijen*, *tijgen*, *trekken*, of van een Werkwoord *te-en*, *tegen*, uit *te* gemaakt.

Tusfchen is *twisfchen* van *twee*; en maakt dus een verdeeling van twee voorwerpen. Datgeen dat *tusfchen* is, verdeelt. Vergelijk bladz. 235, en mijne Verhandel. over de Getalnamen.

Uit draagt in de *t* wederom het teeken van præteritum, en zijn Thema *ui* is afwijzende, en met

met den verwerpenden uitroep *oei* verbonden waarvan *foei* het geadspireerde is.

Van is reeds in het stuk der Adverbia verklaard uit het Thema *va*, als afgaande blazing. Hiervan ons *varen*, eigenlijk *va-eren*, frequentativum van *va-en*, 'tgeen ook 't *vadere* der Latijnen en *βαίνω* der Grieken daarvan is. Zie hiervoor.

Voor is onder de Adverbia reeds verklaard, maar tweederlei, gelijk de Duitschers ook *vor* en *fur* onderscheiden. Het eene is 't *ante*, het andere 't *pro* in 't Latijn, doch by ons verwacht men deze tweederlei woorden. Dan daar is nog een derde *voor*, als voortgesproten uit *over* (waarvan zoo even), en men zou dit als 't eigenlijke *voor* dat aan *pro* beantwoordt mogen aanmerken, schoon het inderdaad ook het andere *voor* uitdrukt.

Zoo heeft *ten overstaan van iemand* de kracht van *hoc antistite*, *ter kennisse van hem*. Ook is hieruit het

Ver, onafscheidbaar voorzetsel. *Iets verdoen* is het *overdoen* (andermaal doen.) *Iets verstaan* is *kennis van iets dragen*; en *vernemen* is zoo *ter kennis nemen*; *vermoeden*, in 't gemoed ('t befef) als denkbeeld opvatten. Het *verstand* is dus hetgeen *over* de denkbeelden *staat*, de *antistes*, de kennisnemer daarvan. — En, gelijk *over* met *af* samenhangt; is *verdoen* ook voor *afmaken*, in den zin van *dooden* of *verderven*, gebruikelijk. *Verwerpen* is zoo, *af*- of *wegwerpen*. *Verdrukken* is *over* (dat is *te veel*) *drukken*; *de maat loopt over* zegt

men; en zoo is *verdrücken*, een *drukken over de maat*, de maat te buitengaande.

Een ander *vor* is het zelfde met *hor*, en één-zelfvig met *weer*, *weder* (iterum); en dus is het dat men ook *verdoen voor andermaal doen* zegt. — *Verby* of *voorby* is *over by*, dat is over of verder gaande dan *by*. — Men vindt die verscheidenheid van *vor* byzonder merkwaardig in 't Werkwoord *verzinnen*, van *zin*. *Verzinnen* is dus, in den zin krijgen; dat is, *bedenken* of *uitdenken*: *Verzinnen* is ook *herdenken*, ja, over- en weér *overdenken*: en het is ook *misgrijpen in 't denken*. Maar in dit laatste geval is het wat men een *Wederkeerig Werkwoord* noemt, en men zegt *zich verzinnen*.

Zeer kwalijk zegt men *veronderstellen*: want het is in geen dezer beteekenissen van *vor* te verstaan. Men moet eenvoudig *onderstellen* of (wil men) *vooronderstellen* zeggen, dat is *vooraf onderstellen* in welken zin van *vooraf* 't oude *over* nooit zoo gebruikt is, en dan moet *voor* den heerschenden accent hebben, even als in *iemand iets vóórdoen* en in *vóórnamen*. De Hoogduitscher zegt ook *voraussetzen*, dat is *voor-uit-stellen*, niet *voorstellen* of *verstellen*. *Onderstellen* op zich-zelf is echter genoeg en verkiesbaar.

Volgens is Adverbium. Men zegt ook *volgende*. Dit is 't participium des Tegenwoordigtijds van *volgen*.

Wegens is even zoo Adverbium. Men zegt daarvoor ook, *van wege*, van 't zelfde *weg* als in
weg-

weggaan (*profuisci*,) en 't hangt samen met *ave* of *af*; *away* zegt het Engelsch dus, 'tgeen juist geene verbastering van *on way* behoeft te zijn, schoon het dus in vergelijking met andere uitdrukkingen voeglijk verklaard wordt. Vergelijk hierover de meergemelde Verhandel. over de Geslachten, Aant. cccc.

Zonder is niet uit *zoo*, ter gelegenheid van *zeer*, onder de Adverbien verklaard; maar met de ontkennde of versterkende *s* (wie van beide, is hier onverschillig,) uit het negative *on* of *ond* gemaakt door het aanhangfel *er*, waarvan by de Adverbien genoeg ter opheldering bygebracht is.

Naar den aart of strekking der beweging, onderscheidt men de Voorzetsels in toegaande naar een voorwerp, of afgaande daarvan, of rustende. Doch deze onderscheiding zal in de Syntaxis, waarin zy het geheele regimen dezer Spraakdeelen bepaalt, naar eisch voorgesteld, onderzocht, en toegepast werden.

De Voorzetsels brengen ons tot de *Vaag-* of *Bindwoorden*, *Conjunctiones* in 't Latijn.

BINDWOORDEN of **SAMENVOEGSELS**, gelijk anderen ze verkozen te noemen, zijn onbuigbare woordtjens, die 't zij enkele woorden, 't zij leden van een volzin, 't zij geheel onderscheiden volzinnen, onderling verbinden.

De meeste van die zijn inderdaad Adverbien, en hunne onderscheiding zou dus meer tot het schik-

schikken of inrichten van eene rede strekken, en derhalve tot de Syntaxis gebracht kunnen worden, dan tot het Etymologifche vak der Grammatica. Daar deze onderscheiding echter ook tot het verftandelijke dier woordekens behoort, zullen wy ze hier naar onderscheiding van de dienst die zy oefenen, opgeven.

Wy beginnen met de eenvoudigfte.

1°. *Koppelwoorden.*

En, of 't oudere *ende*. Waarvan 't laafte, tot groot nadeel van den nadruk en de welluidendheid der rede, gants verouderd is. — Het eene is de wortelfylbe, het andere 't participium praefens of activum van 't werkwoord, dat, met verzachting van uitspraak, van 't oude *ane* (aan) gevormd was, en 't beteekent dus koppelend of hechtend, verbindend. (*Adde* in 't Latijn of *addito*.)

Ook, dat is *ook* (desgelijks dat *adde* in 't Latijn), is onder de adverbia reeds verklaard.

Nog, (adhuc) mede aldaar.

Noch, dat is, het fellige *ook* met ontkenning. Desgelijks aldaar verklaard.

Voorts heeft men *mitfgaders*, dat eigenlijk *medegaderends* is; *neffens* en *beneffens*, (of *nevens* en *benevens*,) *insgelijks*, en *daarenboven*, alle Adverbien. Van welk laafte woord men onze Aanteekening *cccc* op de Verhandeling der Geflachten mag nazien.

2°. Tot de Koppelwoorden mag men ook tellen
die

die de schikking van verdeelingen maken. Deze zijn :

Eerst en voor eerst ; als voorafgaande ;

Daarna , of *vervolgens* , en *verder* . Adverbien. Waartoe ook het *nochtan* der Ouden behoorde , *voorts* of *ook* beteekenende .

3°. *Schiftende* of *onderscheidende* :

Of , en *dan* ; en in ontkenning ,

Noch , van *ook* met het negatief *n* ; en

Het zij , het Latijnsche *sit* uitdrukkende .

4°. *Redengevende* , en dit rechtstreeks of zijdelings :

Rechtstreeksche ; en *Zijdelingsche* zijn :

want , *dewijl* , *vermits* , *nadten* , *alzo* ,

om dat , *doordien* , *overmits* ,

overzuiks , *nademaal* , *aangezien* ,

daarom , en *derhalve* , *waarom* , en *weshalve* ,

dienvolgende , *ingevolge waarvan* ,

ter zake , enz .

5°. *Adversative* , als men in 't Latijn zegt , dat is , wederstrevende , waarvoor men by ons *toegevende* zegt , en wel :

Rechtstreeksche : *Zijdelingsche* :

maar , *schoon* , *ofschoon* *hoewel* ,

doch , *hoezeer* *alhoewel* , *niet tegen-*

dan . *staande* .

6°. *Antiadversative* , of Tegenpraak uitfluitende .

Nogthands , hetgeen Siegenbeek met *nochtan* (dat is , *nog dan*) verwardde , en waarvan mijne

Taal-

Taal- en Dichtk. Verscheidenheden, IV. Deel, bladz. 170—192.

Niet te min, evenwel, toek, en achter, en

Want, reeds gemeld, maar dat oudtijds ook als zijdelings gebruikt werd, gelijk in de Syntaxis bliken zal.

Het *daar* en *om* waartuit *daarom* saamgesteld is, zijn hiervoor in de adverbien en in de præpositien verklaard. Het *halve* en *derhalve* desgelijks in de præpositien. Het *der*, in de Voornaamwoorden.

Doch ook het enkele *daar* strekt voor koppelwoord, en vloeit uit het daarvan gezegde (bladz. 225) natuurlijk voort. Het stemt als koppelwoord over één met *dewijl* of *terwijl*, beide eigenlijk *in den wijl*, beteekenend, dat is, *in den tijd*. In den tijd (*stond*, of *wijl*) is zoo lang dit *duurt*, *gedurende*. Zoo lang als 't *duurt* dat de zon opgegaan is, is het licht; dit zegt *dewijl* en *terwijl* *de zon opgegaan is*, by verkorting; en dus zijn al zulke bindwoorden zoo zeer niet (als men ze noemt) redengevende; maar de uitdrukking eener reden of oorzaak met de reden verbindende; en die uitdrukking is ook niet stellig maar subijunctief: *dewijl* of *terwijl* *de zon opgegaan is*; en ondersteekt het bindwoord *dat*, doch hetgeen het gebruik onderdrukt. De benaming van *redengevende* is gangbaar by ons maar zy moet ons niet misleiden, en niet in het bindwoord doen stellen wat in de daardoor verbodene rede ligt.

Het

Het zelfde heeft met *daarom* en *waarom* plaats. —

Daarom is om *de*, of om *dat*, en het *waat* van *waarom* is in overeenstemming met *daar* gevormd, als relatief of vragende tegen het demonstratief, waarvan breeder in het III. Deel der Taal- en Dichtk. Verscheidenh. bladz. 81—83 en verder.

Maar was oorspronkelijk, als Huydecoper beweert, *ne waar*, dat is *ten ware* of *ten zij*; en zoo moest het Subjunctivè geconstrueerd worden, gelijk men oudtijds ook gewoon was. Doch men kan *maar* ook als uit *mee*, en van éenen aart aannemen met het Latijnsche *magis*, in 't Fransch saamgetrokken tot *mais*, in het Spaansch tot *mas*, en in het Italiaansch tot *ma*; en aldus een verbetering van het voorig gezegde uitdrukken. B. v. *Hy is zwak van lichaam, MAAR niet van geest: arm, MAAR wijs.* Waarom het ook op een voorafgaand toegevend *wel* slaat, als: *WEL arm, MAAR vergenoegd*, hetgeen omgekeerd uitgedrukt wordt door: *vergenoegd, hoewel arm.*

Of, in het saamgestelde *ofschoon*, is het Engelsche *if*, en by ons ook *indien*. En als zoodanig komt het ook vragende voor: *Of hy komen zal?* Zie de Taal- en Dichtk. Versch. III. Deel, bladz. 61 en volg.

Doch is het zelfde als *toch*, 't welk eene verharding van *doch* is, en *doch* wordt desgelijks aldaar verklaard, bladz. 68.

Dan is een Adverbium van plaats en tijd beide,
en

en dus van ordening. 't Is uit *da*, waarvan in de Bywoorden. Zie bladz. 225 en 227.

Schoon is een adjectief, maar gebruikt in den zin van in naam zonder daad, en aldus *te vergeefs*, gelijk 't ook het woord *Schoonvader* verklaart. Eigenlijk beteekent het *in bloot aanzien*, in 't *aanschouwen*, *Schoon* is van *schouwen*, en, als adjectief, *aanzienlijk*. — *Niet tegenstaande* is verklaard in de Adverbien. En zoo ook, *wel*.

7°. *Voorwaardelijke* of *Onderstellende* zijn:

Mits

Indien, dat is *in dien gevalle*, ook *by aldien*;
In (of *voor*) *zoo verre*;

Zoo, of *als*.

8°. *Oorzakelijke* zijn: *op dat*, en *ten einde*.

9°. *Uitzonderende* zijn: *behalven*, *uitgenomen*, *uitgezonderd*, *behoudens*, en *uitgezeid*. Alle, participia präteriti.

Deze drie laatste verdeelfels zijn zichtbaarlijk alle adverbia, en, de woordtjens *zoo* of *als*, en *op dat* uitgenomen, behoeven zy hier geene verklaring. Maar *zoo*, 't zij als voorzetsfel, 't zij als adverbium in welke soort het verklaard is, heeft een meerder of minder hoogen toon naar men 't neemt. In tegenstelling van *als* en in samenvoeging met *dat*, klinkt het met meer of minder nadruk naar 't oogmerk des sprekers; maar *als* is in beteekenis 't zelfde als *gelijk*. Dit *als* komt eigenlijk voor als *geheellijk*. *Het Kind is ALS de Vader*, dat is, *geheellijk de Vader*;

na-

namelijk ten opzichte van 't punt waarover de vergelijking gaat. Het is dus *al* (geheel) maar met den Adjectivalen aanhang van *s*. — Zie bladz. 89 en 131.

In *op dat*, is het *op* reeds verhandeld onder de Voorzetsels, doch het duidt hier den zin meer aan, dan het dien uitdrukt. — Het beteekent *in uitzicht op* eenig doen, en heeft dus de strekkende kracht van *om*, waarvan hierboven bladz. 245. En het daaraan toegevoegd *dat*, is niets anders dan het Voornaamwoord *die*, *dat* in 't Onzijdige, en in dit Geslacht als Lidwoord gebruikt voor een volgende rede die het aanwijst; gelijk dit uitvoerig in meergemeld Derde Deel der Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden aangetoond is, bladz. 49 tot 57, waartoe ik hier moet verwijzen om kort te zijn, en waar ook dit *op dat*, en *om dat*, opzettelijk toegelicht zijn.

Eindelijk mogen wy nog een

10de Verscheidenheid stellen; dat is, van *Wenshende* Bindwoorden, en tot deze het eenige *och of* brengen, dat Moonen zoo verstandeloos onder de Tusfschenwerpfels stelt. Het is een samenvoeging van *och!* (op zich-zelf tusfschenwerpfel) met *of*, even als *om dat*, en *op dat*, samenvoegingen zijn van een Voorzetsel met een Voornaamwoord; maar een samenvoeging die een verband in de rede maakt, en dus juist het tegenstrijdige van een Tusfschenwerpfelis, hetwelk, (als zijn aart en benaming medebrengt,) volstrekt los en buiten-alle verband is en blijft.

R

Dit

Dit *of* is het zelfde *of*, als in *offchoon*, en daarby verklaard, als zijnde ons *indien*, 't Engelsche *if*; en zoo is het ook een hulpwoordtjen by den Optativus; OCH OF *ik rijk en wijs genog ware!* even als GAVE GOD DAT *ik dat ware!* of, WILDE *de Hemel dat ik dat ware!* 't Is een wenshende onderstelling: INDIEN *ik rijk ware*, of *rijk wezen mocht!* Zal dit een en ander dan ook Tusfchenwerpsel moeten heeten by Moonen en die hem napraten?

Ik moet hier nog eene aanmerking byvoegen omtrent het hiervoor gemelde *al*, fynonymum van *wal* zijnde. Dit woordtjen wordt ook geheel zonder beteekenis gebruikt voor het participium activum, als *al doende*, *al slapende*; pleonasticè, doch met dat uitwerkfel, dat het dan aan dit participium als een zekere during meêdeelt. By voorbeeld: *Al doende leert men*, *al pratende gaat de tijd om*. Het is dan inderdaad adverbium en heeft de kracht van TERWIJL *men doet*, *praat*, enz.

Wy kómen nu tót de laatste foort in de verdeling der woorden, of der spraakdeelen, de *Tusfchenwerpsels*.

TUSSCHEWERPSELS, in 't Latijn *Interjectiones*, zijn, als hun naam aanduidt, tusfchen-in geworpen woorden, zonder samenhang met de rede; maar deze naam is bepaald tot enkele losse, en wel, hartstochtlijke woordtjens of natuurlijke kreten.

Naar

Naar de gewone opgave is hun getal onbepaald; want zoo men daarin een uitroep als *och arm!*; *o ramp!*, of *o wee!*, of *ei lieve!*, of *braaf!*, aanneemt, kan ik even zoo *wat ijsblijkhed!*; *o gruwel!*; *wat onverstand!*; of *help!*, *hemel!*; of *o zeeheid!*; of *kom vriendtjen!*; of *braaf!*; *schoon!*; *recht zoo!* hier onder rekenen.

En zoo maakt de kinderspraak woorden; als *hoei-hoei* voor paardmennen en een *hoei* voor een paard; *wa-waffen* voor blaffen, en *een waf* voor een hond; en dus meerdere. Iets dat wel opmerking verdient, maar niet tot de gevormde taal behoort, en daarmee niet vermengd of verward moet worden. Zulke uitroepen (zy mogen te wetigen en ook in gebruik zijn of niet,) tot hetgeen Interjectie heet, t'huis te brengen, is een misbruik der benaming. Zy bestaan in natuurlijke onvervormde kloten, die tot wortelsylben van Werkwoorden strekken, maar zijn tot de volgende bepaald:

Ach! *och!* *ai!* *ei!* *ha!* *hei!* *jui!* *jou!* *fy!* *foei!*
heu of *hui!* *ho!* *eilaas!* of *helaas!* *sa!* *wee!*
sus! *st!*

Wy voegen er 't minder gebruikelijke *la-la!* by, en zullen ze hier in betrekking tot de daaruit gevormde Werkwoorden voorstellen.

A, in doffen klank met de keelnokking, maakt *ach!* en *och!* en hiervan is 't Hoogduitsche *achsen*,

Ai, met den helderen blijden klank, is *stree-*

lend en smeekend, en hiervan is *aaien* (stroken) in 't Grieksch *αἴρω*. — Dof, is het klagend, als in *ai my!*

Ei en *hei*, helder uitgesproken, maakt als verheugende, *heil*, van het ongebruikbaar frequentatief *eielen*, dat is, *telkens ei roepen*: doch het is tevens roemend en pochend.

Heu en het doffe *ei* of *hei* (*hei mihi!* zegt het Latijn) maakt *eilaas*, (*hei-laas*,) en *helaas!* en hiervan weder *eilacy*, dat is de eilaas-roeping. Zie van dezen uitgang *y* mijne Verhandeling meergemeld, § 69, en in de Aanteekening bladz. 247. *Eilacy* is als ware 't, *o droefheidkreet!*

Dit *heu* of *hui*, met den doffen lagen klank, maakt *hui-elen*, saamgetrokken tot *huilen*.

Heu, met helderen hooger klank, in 't Latijn *euge!* anders

Ho, maakt *hö-ig* met de open *ö*, en daaruit *verheugen*, *heuchlijk*, *vreugde* (dat is *ver-heu-igde* of *verheüging*), en *vrolijk*, en *vrolijkheid*.

Fy, *foei*, maakt *verfoeien*.

Jou, of *jou-jou*, maakt het bespottende *jouwen*, *uitjouwen*.

La, tongdarteling, met het *haha* verzeld gaande, maakt *lachen* door in één smelting. Maar

La, met een dof, zwak, en slepend geluid, diepe droefheid eigen, maakt het *laas!* voorheen afzonderlijk gebruikt maar nu slechts in aanhang tot het droeve *ei* of *he*, straks gemeld.

O,

O, aan alle talen hoogstgemeen, kent men in zijn verlerlei nuances en toepassingen genoegzaam.

Sa, tergend geluid, geeft het als frequentatief gevormde *sarren*, dat is *sa-e-ren*.

Sus is een fuizend geluid, waarmee men een schreeuwend kind zachtkens als bedwelmt en tot stilte brengt, Men zegt daarvan *susfen*.

St is het woord *stil!* niet geheel uitgesproken.

Wee of *wai*, het Latijnsche *vae* en Grieksche *uai*, maakt *weenen*, frequentatief van *wec-en* (wee roepen), en is ook een zelfstandig Naamwoord.

Nog mag men hier bybrengen:

Toe! zijnde aandrijvende. Eigenlijk Imperativus van het oude Werkwoord *toegaan*, en dus (volkomen uitgesproken wordende) *ga toe!* — Dit *toegaan* is, even als *voortgaan*, niet in zijn betekenis by het *gaan* bepaald, maar toepasselijk op alle bedrijf. In deftigen stijl is het ongebruikbaar. — 't Wordt ook wel tot aandringing van een verzoek, en dus als smeekende, gebruikt: *Toe wees zoo goed*, en vervangt dan het smeekende *ai*.

Zie daar onze bepaaldlijk aangenomen Tusschenwerpsels, die dus niet dar tot byna een twintigtal gebracht kunnen worden. Wat hier buiten gaat zijn willekeurige uitdrukkingen, onder alle overige parentheses te rangschikken die tot de Syntaxis behooren.

DERDE DEEL.

SYNTAXIS.

Het Griekſche woord *Syntaxis* drukt na genoeg het zelfde in beteekenis uit als het Latijnsche *Constructio*; namelijk, ſamenſtelling of ſamenordening, doch men verſtaat door het eerſte de kennis of kunst van een volzin wel in te richten, door het laaſte die ſamenſtelling-zelve in het onderling verband der woorden waaruit zy beſtaat.

Een Volzin bevat ſomtjids deelen die men ieder afzonderlijk als een volzin zou mogen aanmerken, maar die echter, door een kennelijk verband vereenigd, niet slechts verſtandelijk door de opvolging der gedachten, maar ook door woorde-lijken ſamenhang één geheel uitmaken.

Ieder volzin en deel van een volzin houdt een *rede* in, in de opvatting dezes woords, hiervoor by den aanvang der Etymologie uitgedrukt; en wy herhalen derhalve hier het aldaar betoogde:

„ Ie-

„ Ieder spreken , ieder rede , bevat noodwendig
 „ de uitdrukking van drie verschillende denkbeel-
 „ den daarin verbonden. Naamlijk : een *onder-*
 „ *werp* , een *hoedanigheid* (of attribuut) , en de
 „ *werking* der vereeniging van die twee.” En
 „ Geene rede of zegging derhalve , of zy bevat
 „ een *Naamwoord* , een *Werkwoord* , en daarby
 „ een *ander Naamwoord* , 't zij afzonderlijk uitge-
 „ drukt , het zij in het *Werkwoord* besloten.”

De volzin derhalve houdt noodwendig een *Zelf-*
standig woord of dat daarvoor genomen wordt ,
 een *Byvoeglijk woord* of dat ten aanzien van 't
 eerste als een attribuut wordt beschouwd , en een
Werkwoord tot verbinding , in. By voorbeeld :
Amsterdam is groot. Amsterdam is een stad. Wijzen
zijn schaarsch. Geleerden behoeven verstand.

En de kortstmooglijke volzin is , wanneer 't
 Werkwoord het attribuut inhoudt , en 't onder-
 werp onderfeldt wordt : als by voorbeeld ,
 't *succuws* , 'tgeen ééne éénsylbigen volzin maakt ,
 waar het niet als deel van een volzin met een
 ander gedeelte eens volzins kennelijk samenhangt.

Maar elk dezer drie hoofddenkbeelden van een
 volzin kunnen verschillend gewijzigd worden door
 hoedanigheden (eigene of toevallige) , en dit , zoo
 ten aanzien van 'tgeen het onderwerp der *rede*
 is , als ten aanzien van het *attribuut* , en ten
 aanzien van de *verbinding*. En dit niet slechts

in beschouwing van deze drie voorwerpen des denkens, maar ook ter zake van de verscheidenheid in het denken en het uiten daarvan door den spreker of schrijver, dat bevestigend, of ontken- nend, of stellig, of twijfelend, of vragend, of wenschend, of gebiedend, of ondersteunend, kan zijn.

Ook kan het ONDERWERP een *naamwoord* zijn of een *verbum infinitum*, en zelfs wat de Latijnen eene *oratio infinita pro nomine* noemen, en by ons door een verzetting van de eigenlijke orde der woorden, met het woordeken *dat* daarvoor, uitgedrukt wordt (*), en al 't zelfde kan met het *attribuut* in de rede plaats hebben. De onderwerpen en de prædicaten kunnen ook in den zelfden volzin vermenigvuldigd worden. De daden of werkingen kunnen dadelijk of lijdelijk zijn; omschrijvingen kunnen de plaats van eenvoudige woorden innemen; alles met één woord, is vatbaar voor oneindige verscheidenheden.

Maar, zoo onuitputtelijk en zelfs onopnoembaar die verscheidenheden zijn, alle uitdrukking is onderworpen aan eenige weinige grondregels, die de geheele Syntaxis uitmaken, en deze betreffen drie of vier punten, waartoe alles te brengen is; namelijk :

1. Over-

(*) Gelijk: *Dat Willem de Eerste een groot man was, is onloochenbaar.*

1. *Overéénstemming* ;
2. *Onderschikking*, welke men met het Grammaticale kunstwoord, *beheersching* (regimen,) heet ;
3. *Wijze van samenvoeging* ; en
4. *Orde van plaatsing*.

Wy zullen , ingevolge van deze verdeeling , eerst van het vereischte der Overéénstemming , dan van Onderschikking of Beheersching , en dan van de Orde van plaatsing en de Wijze van samenvoeging , zoo van de woorden als van de deelen eens volzins handelen.

OVEREENSTEMMING

Wordt vereischt tusfchen 't *Zelfftandig Woord* en 't daarvoor gevoegde *Byvoeglijke* , in Gellacht en Enkel- of Meerderheid , en even zoo in Naamval.

Dus : *des grooten mans , der groote mannen ; des aanzienlijken mans , der aanzienlijke mannen ; der groote of aanzienlijke vrouwen.*

Ik zeg het *daarvoor gevoegde* : want een Byvoeglijk achter een Zelfftandig Naamwoord geplaatst , is by ons onvatbaar voor verandering van Gellacht , Getal , of Buiging , ook neemt het de *e* in den noemer niet aan.

Dus : *des of eens mans , groot of aanzienlijk ; eener of der vrouw , kuisch en eerbaar.* — En zoo

is het ook wanneer het door 't verbogen Substantivum daarmee verbonden, en ook wanneer het voor het lidwoord *een* geplaatst wordt. Als *met zoo groot eenen man, van zoo schoon eene vrouw.*

Het zelfde geldt van de *Lidwoorden* en *Byvoeglijke voornaamwoorden*, zoo wel als ook van de *Declwoorden*. Van welke echter de werkende (die op *ende*) deze *e* in de achterstelling behouden of verliezen naar willekeur, of naar de welluidendheid meëbrengt.

Dus: *Eens wandelenden mans, mijns braven vaders; mijns overledenen broeders. Uwer lieve en beminde vrouwe; mijner geëerde ouderen. Maar eens kluzenaars, wonende in een woud; eener vrouwe haar angst uitschreeuwende; of wonend en schreeuwend.*

Een Telwoord van meerderheid eischt dus een Meervoudig Substantief, doch wanneer het met *één* eindigt, vergt het het Enkelvoud. Dus **EEN EN DERTIG** *schapen* maken *die kudde* uit, maar **HONDERD EN EEN** *schaap* maakt *een grooter kudde*.

Het Werkwoord echter dat er van afhangt, neemt Enkel- of Meervoud aan, naar men 't als eene éénheid van getal of een bloote meerderheid neemt. *Honderd en één* is 's *gewoonlijke getal; honderd en één* KWAMEN *er te samen.*

Dat men *vijftig gulden, zeven pond, last, mud, el*, enz. zegt, is geene uitzondering. 't Is daar eene zeer algemeene afkorting van *guldenen, pon-*

ponden, lasten, mudden, ellen, die meer plaats heeft, als in *een goud of zilver uurwerk*, voor *gouden of zilveren*; *een satijn kleeid* voor *satijnen*; *op de been*, voor *op de beenen* (waarvan nader,) en dan veroorzaakt door het Substantief collectivè te gebruiken. Immers zegt men niet *twaalf duit, drie stuiver*. Ten Kates onderscheiding tusschen *honderd gulden* en *honderd guldens*, en *honderd pond* en *honderd ponden*, is een domme spitsvindigheid, zijn gebrek aan oordeel wel waardig. Men zegt even zoo *honderd man te paard*. Dat men nu in zulke substantiven als *een gulden* en *schepel* den verlengden meervoudigen uitgang vergeten is, maakt de gantsche duisterheid.

Telwoorden worden ook als Substantiven, en wel, als Collectiven, genomen, en zijn derhalve als dan Onzijdig en zonder Meervoud. Dus zegt men *drie en drie is zes, driemaal vier is twaalf*. — Dat men *in driën* en *in viëren* zegt, is dat *driën* en *viëren* dan als Werkwoorden genomen worden, waarvoor men nu *verdriën, vervieren* zeggen zou, als *tot drie of tot vier maken*. Achter een Substantief is het uit het reeds gezegde klaar, dat zy onbuigbaar zijn, en zoo is het dat men *Nommer DRIE, nommer ACHT*, zegt, en *het zijn er DRIE, 't is er ÉÉN*. In 't noemen van het jaargetal moet men acht geven dat men de eeuwen te samen neemt, als *achttienhonderd zeven en twintig*, en niet de dui-

duizend van de honderden afscheidt. *Duizend*, *achthonderd* enz. is geen Hollandsch ; 't is Hoogduitsch.

Alles, hoe veel ook omvattende, is een Enkelvoudig. Eigenlijk een Adjectivum van *alle*, als Zelfstandig aangenomen.

Dit *alles* is dus eigenlijk *allesch*, en als *mensch* en *wensch* gevormd, die ook in den grond Adjectiven van *man* en van *waan* zijn: want *wensch* is iets in den *waan* (de verbeelding) bestaande, en het Gebruik - alleen heeft aan 't woord het denkbeeld van begeerlijk of begeerend verbonden. — *Alles* vordert dus een Werkwoord in het Enkelvoudige. *Dat ALLES IS een onschuldig vermaak*; *ALLES IS ijdelheid*. Dat men 't somtijds ook wel met een Meervoudig slijnt te gebruiken, is dat alsdan 't werkwoord van verbinding tot een volgend Meervoudig behoort; even of men zei: *KONING zijn thands domme samscholingen van Burgertjens*.

Al, voor een enkelvoudig Naamwoord gesteld, is een Adverbium, en plaatst zich dan ook voor (en niet achter) het Lidwoord. Dus: *AL de aard*, *AL het geld en goed*. Anders is het *Adjectief*. *ALLE de goederen*. *Ik veracht ALLE geld en goed*.

In 't algemeen eischt elk Naamwoord een Lidwoord, het zij *een*, het zij *de*, voor zich; en alleen valt hier omtrent uitzondering wanneer dat naamwoord *generiek*, als men 't heet, dat is, als
foort-

foortmakend en niet individueel , gebruikt wordt . En dit is ook op den Infinitivus eens Werkwoords toepasfelijk , wanneer dit als Naamwoord genomen wordt . — HET WETEN *is niet genoeg* , HET DOEN *wordt vereischt* ; HET veel ZITTEN *verzwakt* ; fchoon men ook zonder het Lidwoord , WETEN *en* DOEN *verschilt* (of *verschelen*) zegt ; en oók TE WETEN *en* TE DOEN *verschilt veel* , waarvan zie bladz. 183 .

In het algemeen moet men ten aanzien der overeenftemming van het algemeene Lidwoord *een* met het Adjectief waarmede 't voor een Subftantief ftaat , eene onderfcheiding in acht nemen , die te veel over 't hoofd is gezien . Zy betreft de onderdrukking van de korte *e* des Adjectiefs , waarover opzettelijk in het I. Deel der Verfcheidenheden . — Het aanwijzend Lidwoord vordert by de Adjectiven de *e* , met uitzondering alleen van de Participien die op *en* uitgaan , waar men ze tegenwoordig echter veelal in het Vervrouwelijkte aan toevoegt , als 't Geflacht onderfcheidende . En het dom gebruik , door de verlatijnschte en verlatijnnende Taalmeefters ingedrongen , verwerpt die *e* in den nominatief van het mannelijke Adjectief zonder onderfcheid . Kwelijk !

Daar is een wezendlijk verfchil in het mannelijk Adjectief met of zonder *e* , en dit bestaat hierin , dat het zonder de *e* meer algemeen , met de *e* meer byzonderend is . *Een zwart man* is ook een

een man van het zwarte geslacht of soort; *een zwarte man* is die niet wegens zijn soort, maar byzonder, zwart is. Even zoo is 't met *een blank man*, en *een blanke man*; met *een geleerd* en *een geleerde man*; *een bekwaam* en *bekwame meester*, *schrijver*, *kunstenaar*; *een goed knecht* en *een goede knecht*, enz. De hoedanigheid is in het Adjectief met de *e* dus ook inniger, en meer het karakter aanduidende dan zonder de *e*. Doch men zie de korte Verhandeling daarover in 't gezegde Eerste Deel.

Het dus met het Substantief saamgevoegd Adjectief kan allerlei wijzigingen met zich voeren; van het eenvoudige Adverbium af, tot wijdloopige omschrijvingen van hoedanigheden (toevallige zoo wel als eigene,) en betrekkingen toe; en dit maakt geen verschil in de wijze van voeging of samenstemming met het Substantief. Dus by voorbeeld: *Ik zag eenen van het Oosten met groote snelheid opkomenden en met een ruischend geluid verzeld gaanden donkeren orkaan zich verheffen, en dezen zich in geene regendroppelen, maar vuistgelijke hagelsteenen en veld- en tuingewassen verplettende, en voor mensch en vee allerverschrikkelijkste ijssklompen ontlasten.*

Doch men mag hierby wel aanmerken, dat, gelijk zulke veelwoordig uitgebreide Adjectiven somwijlen iets ontzertends hebben door de bevattig des hoorders als te overftelpen, zy daardoor ook aan een dui-
ster-

sterheid onderhevig, en in den aart meer Hoogdan Nederduitsch zijn. Met de algemeener bekendwording en veelal domme vertalingen van Hoogduitsche schriften zijn zulke wijdloopige byvoeglijkheden in de vorm van adjectiven by ons (tot groot verderf onzer klare en heldere Moedertaal) boven mate vermenigvuldigd en algemeen geworden; ja, nu men der echte behandeling van onze taal niet meer meester is, onvermijdelijk; doch onze Voorvaders kenden ze niet, en wy behoorden ze allengs af te gewinnen.

Men mag hier, omtrent de achterstelling van 't Adjectief opmerken, dat zy voorheen in onze taal zeer algemeen was. Men zei meer, een *koning machtig*, een *maagd schoon*, dan een *machtige koning* en *schoone maagd*. Doch dit is verouderd, ten zij het Byvoeglijk Woord nog een of meer woorden by zich heeft die te samen 't attribuut uitmaken; als: *Een koning, zeer machtig*; *een vorst, rijk in glorie*; *de maagd, schoon van gelaat*; *het paard, goed ten draf*. *Eens mans, wijs ten rade*; *vrouwen, zedig in gedrag*.

Ook by verdubbeling van adjectiven. *Een Prins, edel en roemrijk*. *De zang des dichters, verheven en teder*.

Deze onveranderlijkheid van het Adjectief heeft ook plaats, waar het door het zelfstandig Werkwoord *zijn* of *wezen*, of ook *worden*, tot het Zelf-

Zelfftandige naamwoord , als *attribuut* tot zijn *onderwerp* t'huis gebracht , of geëigend wordt. By voorbeeld , *de man is sterk ; de vrouw is zacht ; vrienden zijn wenschelijk*. Ook *vrienden kunnen lastig zijn*. *De dief wordt of is gegeesfeld*.

By de achterplaatfing van 't Adjectief zo neder door een werkwoord daarmee verbonden te zijn , onderscheidt men het van zijn Substantief door een zoogenoemd *komma* , waarvan op zijn plaats ! Het is , om dat men het dan aanmerkt als de rede min of meer tusfchen het Substantief en zijn werking ophoudende.

De beteekenis , wanneer het participium *præteriti* niet aldus door een komma afgefcheiden is , is in het geval van niet door een participium *præfentis* met het substantief verbonden te staan , verschillend. By voorbeeld , De Fransche tytel van *Les Epoux reunis* is by ons niet , als men 't vertaald heeft , *De hereenigde echtgenooten* , hetgeen in onze taal beteekent *de echtgenooten die hereenigd zijn* ; maar *De Echtgenooten HEREE-NIGD* , dat is *die hereenigd worden* , of , de *Hereeniging der echtgenooten*. Want in dat Tooneelfpel zijn zy *Verdeelde echtgenooten* , en , hunne *Vereeniging* is de uitflag van 't Stukjen. Dit is eene naauwkeurigheid en onderscheiding die (als meer andere) tot ons Taaleigen behoort. Met andere woorden : *De Echtgenooten , vereenigd* , is (met de *komma* ,) de *Vereenigd ZIJNDE* ; de *Echtge-*

genooten Vereenigd (zonder de *comma*) is de *Vereenigd* WORDENDE. Zoo is *de bedrieger bedrogen*, niet de *bedrogen zijnde bedrieger*, maar het BEDROGEN WORDEN *des bedriegers*. Het participium is alsdan het hoofdwoord, dat is, 'tgeen het hoofddenkbeeld bevat, en drukt geene hoedanigheid maar *werking* uit omtrent het Substantief.

Ten aanzien van de Byvoeglijke Woorden achter hun Substantief geplaatst, maakt *zelf*, en zoo ook *beide*, eene uitzondering in 't punt der *onveranderlijkheid*. Dit woord *zelf* neemt geslacht, getal, en buiging aan als zijn Substantief; en het is hierom, dat men 't als een deel of aanhangfel van dit aanmerkt, en 't ook veelal door een hyphen daaraan vasthecht. Dus *ik-zelf*, *mijns-zelfen*; *my-zelfen*; *de man-zelf*, *den man-zelfen*, *des mans-zelfen*, *de mannen-zelfen*, *wy-zelfen*, *ons-zelfen*, *zy-zelve*, *hen-*, *hunner-*, en *hun-zelfen*, in 't Vrouwlijke *haar-zelve* en *harer-zelve*, en zoo in het Meervoudige ook. — *Zelfs* is een Adverbium, en behoort hier niet toe.

Overeenstemming wordt vereischt tusschen 't *Naamwoord* en 't *Bepaalde Werkwoord* (Verbum finitum) dat er van afhangt, in 't getal van *een-* of *meervoud*. *Mannen REGEEREN*, *vrouwen ZIJN onderworpen*. *Het hongeren pijnigt*.

De samenvoeging van twee Enkelvoudigen door het eenvoudige koppelwoord *en*, vereischt dus zijn

S

Werk-

Werkwoord in 't Meervoudige. Als: *Jan en Kees gingen weg; Eten en drinken, zijn noodig tot het leven.* — Anders is het, zoo er ook of *desgelijks* of eenig adverbium bygevoegd wordt, of zoo de samenvoeging door *met* geschiedt. In het eerst dezer gevallen maakt die toevoeging een foort van tusfchenrede, in 't laatste geval maakt het een met het ander woord (of 't ware) één collectief, en 't getal van het eerste bepaalt dat van 't Werkwoord. Dus: *JAN, en ook al de omstanders, GING weg. De wolf, en desgelijks de vos en bunzing, is een besluipend en listig beest. De Doctor met den Apotheker en Chirurgijn KWAM er by te pas.*

Niet te min wordt ook in zulke gevallen het Meervoudige wel aan het Werkwoord gegeven. Doch dan is het geene Grammaticale constructie, maar wat men noemt eene *constructio ad sensum*, dat is naar de meening. Want dan is in de gedachte wel meerderheid, maar niet in de uitdrukking van het Naamwoord waar het Werkwoord van afhangt. Dergelijke constructien hebben dan iets béhaaglijks, iets sierlijks en zelfs verhevens, om dat zy boven de woorden is, maar zy is juist daarom onregelmatig en wat men *inconsequent* noemt.

Hierom kan dit ook geen plaats hebben ten zij er in 't denkbeeld dier voorwerpen iets collectiefs is. Men zal niet zeggen, *de Doktor en de schoenma-*

Waker kwam hier, gelijk de Doktor en de Apotheker, dan alleen in 't geval dat zy als verwachte gasten of als leden van een gezelschap beschouwd wierden. — Hieromtrent heeft het zelfde plaats wat in 't stuk der samenvoeging aan te merken is.

De *Voornaamwoorden* moeten te rug zicht nemen op de *persoon*, en 't *geslacht* van de *personen* en zoo ook op 't *geslacht der woorden* waar op zy slaan, en even zoo op 't *getal* van die. En, zoo 't *geslacht* (of de *kunne*) van een mensch verschilt van dat van het woord waardoor hy beteekend wordt, worden zy vereischt in 't *persoonlijk geslacht*, niet in het *woordgeslacht*. Dus :

Ik begrijp MY-ZELVEN best; EEN ANDER verstaat ZICH-ZELVEN even goed, maar GY, (mijn zuster,) U-ZELVE niet. Ik verlaat MIJN woonplaats, MIJN BROEDER blijft in de ZIJNE. HET PAARD eet ZIJN haver, die KOE eet HAAR stroo. Die STOEL mist ZIJN halve leuning, DIE TAFEL waggelt op HAAR pooten. DIEN ZWIJNEN zijn HUNNE slagstanden uitgebroken. DIE SCHAPEN zijn HUN wol kwijt. DAT MEISJEN houdt veel van HAAR vader. EN DAT KINDTJEN lust ZIJN of HAAR pap niet, naar de kunne van 't wicht. Dus Vondel, van Adam sprekende :

Hoe wakker heeft die wacht ZIJN schildwacht nu bewaard, schoon wacht een Vrouwelijk woord is. Ook waar tytels gebruikt worden, slaat het possessief

sief op de beteekende persoon en niet op den tytel. Dus: ZIJN MAJESTEIT *is bemind van zijn volk*. ZIJN EERWAARDE (of *Eerwaardigheid*) *houdt veel van zijn pijpen*. En zoo is 't met aanduidingen van alle soort, als by voorbeeld: *Dat DING* (voor die *meid* gezegd) of *die RUITER*, of *dat MOLENPAARD*, *verloor HAAR muts en HAAR tas in 't gewoel*.

Met de Lidwoorden is 't anders.

'tGeen wy hier van de Voornaamwoorden zeggen, geldt even zoo van de *betrekkelijke* als van de *bezittelijke* en *reflective*. Dus *de VRIEND*, *WIENS brief dat is*; *de VRIENDIN*, *wier borduursel ik bezit*. *De LEERAAR aan WIEN ik verplicht ben*. *De VROUW, in wier geluk ik het mijne stel*. *HET PAARD, dat ik berij*. Desgelijks is het ook met alle attributen ook zelfstandige. *Elizabeth werd KONINGIN*. *Latona werd tot GODIN verheven*. *Maria Magdalena was ZONDARES*. *Semiramis werd VEROVERARES van het Oosten*.

Dit, voor zoo verr' de woorden een vervrouwlijking toelaten. *Engel des Hemels* by voorbeeld, laat dit niet toe, en zalig stervende *vrouwen* worden *Engelen*; niet *Engelinnen*, 'tgeen niet dan een aardfche toeschrijving van goede geaartheit nitdrukt.

Zoo ook *de DOCHTERS van Mineus werden VLEDERMUIZEN*. *Ulysfes GEZELLEN zijn VARKENS*

ge-

geworden. De ZOTTEN worden tot LEERMEESTERS aangenomen. De GELEERDE VROUWEN worden dikwijls ZOTTINNEN.

Hetgeen ook omtrent de aanduidingen geldt. Als: by voorbeeld, *De WACHT, wien ZIJN roer ketste.* En, van een vrouw sprekende, *zulke AU-
THEUREN hebben veelal iets kennelijks in HAAR
STIJL.*

Van de Voornaamwoorden sprekende, mogen wy het woordtjen **MEN** niet uit het oog laten, 'tgeen een algemeen Voornaamwoord is zonder geslacht, maar toch 't mannelijke onderstellende, zonder meervoudig, maar 't meervoudige uitdrukkende; 'tgeen derhalve een enkelvoudig Werkwoord by zich vordert. Ook neemt het geen Lidwoord, geen adjectief, geenerlei onderscheiding aan, en eischt het bezittelijk Voornaamwoord dat er op volgen mag in het mannelijk te rug zicht. By voorbeeld: *MEN bijt ZIJN neus nimmer af; MEN is hier te vreden met ZIJN staat.* Van hoe veel of weinig dit gezegd zou mogen worden, en 't zij het op mannen of vrouwen ziet. Het is ook voor geen gebruik dan in den *noemer* vatbaar. Door niemand kan dit **MEN** geroepen, beschuldigd, iets ontnomen of gegeven worden; 't is een ding in de lucht, waar geen vat op is.

Nog moet ik hier byvoegen, dat tusschen vraag en antwoord de volkomenste overeenstemming bestaan moet. Als,

In *geſlacht*: *Wat zijn JUNO EN DIANA, enz.?*
 GODINNEN.

In *getal*: *WELKE DIEREN zijn de getrouwſte?*
 HONDEN.

WAT DIER *is het ſterkſte?* DE LEEUW.

In *naamval*: *WIENS tuin is dit?* DES KONINGS,
WIEN beſchuldigt ge daarvan? DEN BODE.

In 't ſtuk der overéénſtemming is wat van Byvoeglijke woorden gezegd is ook toepasſelijk op de Infinitiven met het Voorzetsfel *te* gebruikt, als hebbende eene adjectivale kracht van beteekenis. Immers dus wil men het, ſchoon het plaatsfen van die voor de ſubſtantiven zeer te veroordeelen is. Ik hou hier voor herhaald, 'tgeen ik deswegen breeder in mijn verklaren van het verbum infinitum gezegd heb.

ONDERSCHIKKING OF BEHEERSCHING.

De ONDERSCHIKKING wordt hier niet verſtaan ten aanzien van de *plaatsſing* (waarover afzonderlijk gehandeld zal worden), maar alleenlijk ten aanzien van betrekking. De *hoedanigheden* zijn dus ondergeſchikt aan dien wien zy eigen zijn; de *daad*, aan den werker die ze verricht; het *onderwerp* waar de daad op geoeffend wordt, aan de daad.

De BEHEERSCHING is de invloed of toevloeiing (om het dus te noemen) der werking op dit haar *onderwerp*. Daar is derhalve in de Taal geene
 be-

beheersching dan waar werking wordt uitgedrukt, En daar die uitdrukking in *Werkwoorden* en *Voorzetsels* ligt, is er geene *beheersching* of *regimen* dan aan deze twee Spraakdeelen toe te schrijven; waarby men de *Deelwoorden* echter, voor zoo verre zy kracht van Werkwoorden hebben, en *adverbia* voor zoo verre deze eigenlijk zulke Deelwoorden zijn, voegen mag, doch niet verder of anders.

Naamwoorden zijn slechts voor een verbinding vatbaar, welke verbinding, het zij door samenvoeging met een *adjectief*, het zij door een *voorzetsel* geschiedt dat een regimen voortbrengt, het zij dan door een uitgedrukte of denkbeeldig verstante *koppeling*, of eenvoudige bystelling, in 't Latijn *appositie*.

Door een *adjectief*; als: *een wakker soldaat*; *een man*, *rap van leden*; waartoe ook behoort de zoo genoemde genitivus in *s* die daarom geen voorzetsel kan hebben; want deze is niets anders dan het *adjectivum* in *s*, nu *sch* geschreven, en zoo is ook de genitivus in *en*, als *menschen*, *vorsten*, enz. Vergelijk mijne Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheidenh. II. Deel bladz. 30.

Door een *voorzetsel*, als: VAN *den man*, AAN of DOOR, of MET *den man*, OP *de straat*, IN *huis*, enz.

Door een *koppeling*, als: *man EN vrouw*, *ouders EN kinderen*, of *man, vrouw, en kind*,

waarin de koppeling, naderhand uitgedrukt, tusschen de twee eerste woorden denkbeeldig verstaan wordt.

Omtrent deze koppeling moet een meer en minder naauwer verbinding aangemerkt worden. — Welke deels aan de wijze van koppeling hangt, en deels aan het Werkwoord dat van de gekoppelde naamwoorden afhangende is.

Men zegt dus: *DE man en DE vrouw, EEN man en EEN vrouw*, elk Naamwoord zijn Lidwoord gevende, en ook met één eenig Lidwoord voor beide, *DE man en vrouw, en EEN man en vrouw*.

In het laatste geval worden zy in het denkbeeld vereenigd, als ware 't één collectief wezen; en dus laat het zich zoo wel met een Enkel- als Meervoudig Werkwoord vereenigen even als of men *een paar* gezegd had, schoon het Meervoudige echter verkiesbaar is. Even zoo zegt men *een*; of *de*, of zonder Lidwoord, *mes en schede, lepel en vork, vork en mes, rok en vest, kousfen en schoenen, boven- en onderrok*, om dat *het* een stel (een *synthesis*) is; en zoo ook *paard en toom, laarzen en sporen*, enz. Op gelijke wijze zal men als éénsoortige niet slechts maar by elkander behoorende werklieden, *de timmerman en metselaar* zeggen, of, *de timmerlieden en metselaars*; maar niet *de timmerman en wever*, veelmin *DE timmerman en wever WINT ZIJN brood door ZIJN vlijt*.

Zoo

Zoo veel van de koppeling, tot welke men ook de *Samenstelling* als een byzondere wijze van koppelen brengen mocht, doch waarvan hier bevoorens (in de voortbrenging der Naamwoorden uit elkander) ruim en breed gehandeld is.

Wat de *eenvoudige bystelling* betreft: deze is inderdaad een verbinding zonder koppelwoord of voorzetsel, en dient tot vereeniging van Lid- en Naamwoord, van Zelfstandig en Byvoeglijk. Zy is somtijds willekeurig, somtijds wordt zy, daartegen, vereischt, en strekt tot verklaring, versterking, verbetering; ook neemt zy somtijds eene buitengewone verbinding aan door een tusschengevoegd adverbium of adverbiale zeggings.

Wy zullen daarover thands eenige waarnemingen opgeven.

1°. Regelmatig vordert elk zelfstandig Appellatief, of werkelijk als zelfstandig gebruikt wordend Adjectief en ook elk Verbum infinitum, wanneer 't als naamwoord gebruikt wordt, een Lidwoord voor zich; ten zij dat woord als een algemeene en niet op zich-zelf staande hoedanigheid gebruikt worde. Als: DEUGD *verheugt*, EERLIJK *geeft* VERTROUWEN, WIJSHEID *is 't kostelijkst op aarde*, NOOD *breekt* WET, NOOD *leert* BIDDEN, WERKEN *vermoeit*, HONGEREN *valt hard*.

2°. *Eigen namen* nemen geen Lidwoord aan, ten zij zy of in appellativen zin genomen worden,

den, of een adjectief of adjectivaal byvoegfel voor zich hebben. By voorbeeld: *Hy is in wreedheid EEN Duc d'Alba, in slimheid EEN Granvelle. DE groote Karel, DE heilige Paulus. Hy is DE Papinaan onzes tijds, EEN moedige Scipio. Het noefte Amfterdam. EEN zedenloos Parijs.*

In dezen zin kunnen eigen namen ook een Meervoudig aannemen en een genitivus, maar geene verlenging van buiging als eertijds. Dus;

De WILLEMEN waren altijd brave Vorsten. Eens grooten KARELS.

Het Appellatief of Byvoeglijke, voor den eigenaam van een perfoon gefeld, behoeft ook het Lidwoord niet. Dus: *Prins Willem, Hertog Philip, verftandige Sully, listige Richelieu.*

Achter geplaatst, eifchen zy, als onderscheidend, of aanmerklijk, het Lidwoord, *Lodewijk de achttiende, Napoleon de overweldigende*, en hier door nemen zy dan den aart van een Zelfftandige aan,

Tytels moeten niet als eigen namen aangemerkt worden, maar vorderen (als reeds gezegd is) het bezittelijk Voornaamwoord, *zijn of haar.*

Het woord waarmede men iemand aanspreekt duldt geen Lidwoord voor zich, Maar 't adjectief heeft de *e* of legt ze *af*, naar 'tgeen wy daaromtrent ten aanzien van 't tweederlei gebruik by het Lidwoord *een* aanmerkten. *Goede vriend* is uitdrukking van een byzondere perfoonlijke goedheid; *goed vriend* is die van een algemeen epitheton.

On-

Onverftandig verwarden dit onze opgeworpen Taalmeesters.

3°. Het adjectief achter zijn substantief gefteld, neemt geen Lidwoord aan. *Een man, oud en wijs genoeg*, zegt men. Neemt het een Lidwoord, zoo wordt het als substantief gebruikt.

4°. De byftelling van een Zelfftandig Woord tot een Zelfftandig en zoo ook van een Werkwoord tot een Werkwoord (het zij tot verklaring, tot verfterking, of tot verbetering van 't eerst geplaatfte woord) wordt op tweederlei wijze gebruikt. Op de eerfte wijs, onverbogen, op de tweede, in de zelfde buiging als het voorgaande.

De eerfte wijs heeft plaats, by onderdrukking van 't verklarend of onderscheidend zeggen *dat is*, of *het zij*. By voorbeeld, *De aart eens lastdiers, een kemel, een ezels*, enz., doch dan wordt deze verklaring parenthetisch gebruikt. Op gelijke wijze: *De drift der menschen, mannen of vrouwen, vervocht ze zoo licht*.

Deze wijs wordt echter weinig gevolgd. De andere en gewoonlijke wijze is inderdaad eene bloote koppeling zonder koppelwoord, en heeft plaats in adjectiven zoo wel als in substantiven. *De Vorst-zelf, de Magiftraten, de Burgers, het Gemeen, alles, vloog (of vlogen zy) in de wapenen. De brave, deugdzame, dappere, Godvruchtige Vorst deed zijnen tragen, grilligen, zwakken voorganger spoedig vergeten*. En hiertoe brengen

gen wy de samenstelling van de *deelen* waaruit een *geheel* bestaat, met dat *geheel*. Als :

Een snoer paarden, een paar schoenen, een rij soldaten, een vloot schepen, een aantal menschen, een kudde schapen, een drift ossen. Welke uitdrukking ook door den Genitivus van 't laatste (of door *van* met den Ablatief) kan, en, zoo 't laatste geen Meervoudig maar Collectief woord is, moet uitgedrukt worden. Als, *een menigte volks, een hoop gelds, een huisvol geschreeuws, een handvol of zakvol zands,* enz.

Met Werkwoorden is het even zoo. *Ik ontving, onthaalde, huisvestte hem. Ik zal hem ontfangen, onthalen, huisvesten, als vriend, als broeder, als medgenoot in het ongeluk. Hoor, versta, begrijp, neem ter harte, en onthoud wat ik u zeg.*

Men heeft getwist, of men zeggen moet *de macht van Lodewijk XIV, den vervolger der Protestanten; en de roem Konings Willems, des herstellers;* enz. Het eerste ja, zoo men *den* niet als voortzetting van den Ablatief neemt, maar in casu emphatico. Het laatste is geheel verkeerdt: men moet zeggen *de roem des Konings Willem;* of, *Koning Willem* als één woord in 't denkbeeld nemende, *Koning Willems* zeggen, en *den hersteller* in casu emphatico doen volgen. *Des herstellers* kan hier echter gezegd worden, als in 't denkbeeld *de roem* herhalende, en zoo is de
uit-

uitdrukking Dichterlijk rijker. Tot de Bystelling of Appositie behoort ook de begrooting. Als: *honderd gulden voordeel*, of *gewin*, of *schade*, of *verlies*. Deze kan veranderd of verwisfeld worden met den Genitivus *zoo veel voordeels*, of (omgekeerd): *voordeel van honderd gulden*. Ook zegt men *honderd gulden aan voordeel*, waarin *aan* den zin van *tot* heeft. Het beteekent dan: *honderd gulden, tot voordeel strekkende*.

Indien de Bystelling ter versterking of verbetering strekt, zoo kan daar 't adverbiale *ja* of *zelfs* tusfchen geplaatst worden; zoo wél in de Bystelling van Naam- als van Werkwoorden. Ook 't parenthetische *wat meer is*, en dergelijke.

Beide de Koppeling, en de eenvoudige Bystelling, zoo wanneer deze een onderdrukking van 't Koppelwoord is, hebben de kracht van een Meervoudig. Als: *wijsheid en verstand ZIJN onderscheiden*. *Slimheid, arglistigheid, veinzery, BEDRIEGEN zich-zelve*. *Verstand en moed TREFFEN hun doel niet altijd*. *Roem, eer, aanzien VERLIEZEN hunne waarde*. Echter doet men ook het Werkwoord en bezittend Voornaamwoord op het laatste alleen staan. *Huis en tuin is zonder koper gebleven, vervalt, en is reeds in hare waarde verminderd*. Beter is niet te min op 't voornamer Geslacht of op 't Geslacht van 't voornaamste te rug te zien: als in dit voorbeeld: *huis en tuin in zijn waarde*; en zoo ook: *man en vrouw heeft zijn*

zijn kleederen gescheurd; Koning en gemeente heeft zijn ontroering gesoond.

Wy zullen thands, na deze voorafgegane algemeene inlichting, de uitwerking der beheersching in het algemeen beschouwen; en vervolgens, met opzicht tot de aangenomen onderscheidingen, eerst van de beheersching der *Werkwoorden* en der adjectiven die zy insluiten, en dan van *die der Voorzetsels*, handelen.

Het Naamwoord en Voornaamwoord dat beheerscht wordt, staat noodwendig in *den gebogen Naamval*. Dit is zonder uitzondering zoo; en, geen onderscheid tusschen de gebogen Naamvallent makende, is hier met de geheele Leer der beheersching zoo van Voorzetsels als Werkwoorden of wat een beheersching oefenen mag, afgelopen: *Ik sta DEN MAN, ik geef DEN MAN iets, ik neem iets van DEN MAN, ik ga tot of VAN DEN MAN;* het is alles eenerlei en altijd DEN MAN, en even zoo altijd DE VROUW, en HET PAARD.

Ten aanzien van 't Onzijdig Voornaamwoord *het*, valt waar te nemen, dat het ook in beheersching, naamlijk in den vierden naamval (en geen anderen) gebruikt wordt, waar men in de andere Geslachten *hy* en *zy* (*hem* en *haar*) stellen zou. Als: *mijn paard struikelde, want de smid had HET kwalijk beslagen*. Schoon uit zich-zelf klaar, verdiende 't hier opmerking, om dat het veel-

veelal miskend, en *dat* of 't belachlijk *hetzelve* nu daarvoor ingedrongen wordt.

Ook moeten wy niet vergeten dat wanneer de werker tevens de bewerkte is, of (met andere woorden gezegd,) wanneer de werking tot den werker te rug keert, het Voornaamwoord van de derde persoon deze te rug keering insluiten moet. Dat is: dat men als dan niet het algemeene *hy* of *zy* in den beheerschten of gebogen Naamval stelt, maar het inniger *zich*. En dit *zich* neemt dus allen gebogen naamval, zoo wel als beide getallen, in. — Men zegt niet: *HY heeft HEM bezoerd*; *ZY heeft HAAR ontschuldigd*, *ZY zullen HEN of HAAR wel verdedigen*, *HY heeft HEM een kleed gekocht*. Dit alles zou op andere personen, en niet op den dader-zelfen, slaan. Maar men zegt: *Hy heeft ZICH bezoerd*, *zy ontschuldigt ZICH*; *zy verdedigden ZICH*; *hy heeft ZICH een kleed gekocht*, enz.

Dat dit *zich* eigenlijk een adjectivum met den uitgang *-ig*, maar bloot zelfstandig in zin, beteekening, en gebruik is, meen ik op zijn plaats aangemerkt te hebben; doch hier moet ik er byvoegen dat deze aanhang van *ig* daar een beweging aan geeft, die door de toeading der keelletter het verbum sneller toepassing byzet.

Men moet hierin ook wel ons taaleigen van 't Latijn onderscheiden, dat zijn pronomen *se* op den

den spreker doet slaan, als wanneer het zegt: *Sejus dixit Cajum se verberasse*. By ons: *Sejus zei, dat Cajus hem geslagen heeft*. ZICH zou *Cajus-zelven tot den geslagene maken*. Hiermede is derhalve alles op dit punt genoegzaam verklaard, en daar valt ten overvloede alleen nog aan te merken, dat dewijl de beheersching een uitwerksel der werking is, dienvolgende de Zelfstandige Werkwoorden van *worden* en *zijn*, geene beheersching hebben, maar eenvoudig verbinden. *Het kind wordt een man, en de man wordt een kind, en de vrouw is een mensch; enz. enz.*

De *Zelfstandige Werkwoorden*, hebben volstrekt geen beheersching. De overige *verba neutra* ook niet, voor zoo verre zy als zuiver zoodanig gebruikt worden; doch niet weinige van deze zijn vatbaar om ook als transitief gebruikt te worden. By voorbeeld, *ademen*. *Ik ADEM wraak en bloed* zal men zeggen, *en wraak en bloed* staan dan in de beheersching van *ademen*. *Hy GAAT den gebaanden weg; hy ZWEEET droppels als hagelsteenen*, en zoo meer. *HOORT gy dat?* De samenstelling met een voorzetsel maakt ze ook *transitief*. Dus: *Ik BELEEF groote gebeurtenissen; Nestor DOORLEEFDE drie leeftijden; ik VERSTA dit wel; ik zal dit TEGENSTAAN*; in welke gevallen men de Beheersching aan het *Voorzetsel* toe mag schrijven. — Men merke hier op, dat *schijnen* en *heeten* zuiver onovergankelijk zijn, en alleen verbinden even als
zijn

zijn of *wezen*, en *worden*. *Gelijken* wordt dus ook genomen, maar eigenlijk eischt het den derden naamval in zijne verbinding, zoo als oudtijds ook het adjectief *gelijk*, dat nu veelal als een bloot koppelwoord gebruikt wordt; waarvan weldra nader.

Maar met aanneming der ingevoerde onderscheidingen gelijk de Schrijftaal en vooral de meer sierlijke Taal, naar het gebruik, thans in bloei zijnde, vordert, zijn hier onderscheidingen in acht te nemen omtrent den Naamval, aan het beheerscht wordende woord toe te kennen.

Die de Taal verlatijnschen met Moonen en meer anderen nemen geheel de Latijnsche syntaxis daaromtrent over, doch bedriegen zich en schrijven Latijn in Neêrduitsche woorden, geen Neêrduitsch.

De zaak is echter en blijft, ook met die onderscheidingen, zeer eenvoudig. Ieder Werkwoord dat niet bloot het zelfstandig bestaan in algemeenen zin, of wijziging daarvan, uitdrukt, stelt het beheerschte Naamwoord in den *vierden Naamval*. En die dezen niet regeeren, hebben **GEEN beheerschten Naamval** in 't geheel. Zoodanig is het met de zoogenaamde *verba neutra*, als *staàn*, *zitten*, en *liggen*: die, om dat zy voor die beheersching niet vatbaar zijn, ook hun perfectum met *zijn* uitdrukken. — Deze, om een

T

be-

beheerfching te verkrijgen , moeten een voorzetsfel aannemen , hetgeen hun tot *transitiven* maakt. *Ik zit* , en *ik ben* (en even zoo *ik heb*) *gezeten* , is geen overgaande werking. Maar *ik bezit* , en *heb bezeten* heeft zijn beheerfching. *Ik bezit mijnen fchat* , *ik bezat eenen leerftoel* , *ik heb geenen vreemden eigendom bezeten*.

En dit is wel te onderscheiden. *Ik bezit een paard* , is heel iets anders dan *ik zit op een paard*: *Ik begrijp die zaak* is het zelfde niet als *ik grijp naar die zaak of grijp die zaak om*. Het *op* raakt het paard; het *be* , den gene die 't bezit , even gelijk het met alle onaffcheidelijke voortzetsfels is , die altijd in de beteekenis van de daad op den dader zien , terwijl de affcheidbare in tegendeel op wat bewerkt of beheerscht wordt uitzien , waarom ook de buiging van beide verfchillend is , als in *overwinnen* en *overwinnen* , *wederftreven* en *tégenftreven*. (Vergelijk bladz. 195 en volgg.)

Doch de daad kan buiten en behalven die *beheerfching* , waarin altijd dader en lijder tegen elkander overftaan , ook verknocht zijn met een voorwerp , dat by die daad aangedaan wordt , fchoon 't onderwerp der daad niet zijnde; en dit derde voorwerp wat zal dit? *Ik geef* (by voorbeeld) *een boek* ; zie daar *dader* en *lijder*. *Ik geef* , 't **BOEK** wordt *gegeven* ; maar 't geven eischt iemand die 't voorwerp van dat geven is. Deze zij *mijn buurman*. Hier zal my dan een voorzetsfel te hulp

hulp komen, en ik zeg: *ik geef het boek AAN mijn buurman*. Even zoo: *ik zond het TOT mijn buurman*. In plaats van deze uitdrukking stelt men op zijn Latijnsch den *derden Naamval*, en zegt, *Ik geef of zend het mijnen buurmanne*. (De verstandige echter schrijft of spreekt zoo niet, maar onderdrukt dit aanhangend *ne* en vergenoegt zich met wat sterker klemming der *n*.)

Even zoo is het met *ontnemen*, met *soe-eigenen*, *toeschrijven*, *wijten*, enz. Hetgeen naar dat de woorden die geen *onderwerp* IN maar *voorwerp* BY de daad zijn, in hunne verlen-
ging wel of kwalijk klinken, aan te nemen of te verwerpen is. Maar hieruit is die kwalijk overgebrachte Latijnsche regel gesproten, *dat Werkwoorden die een geving, toepassing, en ontneming beteekenen, een Dativus beheerschen*. Valscheijk: want de heheersching raakt hetgeen gegeven, toegepast, of ontnomen wordt; en die Dativus raakt een derde Wezen buiten de daad; maar men moest zeggen: „Zulke Werkwoorden „vereischen, behalven 't *onderwerp* hunner be- „heersching nog een *voorwerp* in den *Dativus* „gesteld.” *Adsciscunt, non regunt*.

Moonen heeft dit ingezien, en den geheelen regel als overtollig aangemerkt; doch de Latijnsche Grammatica zit eenmaal in hoofd en hart.

De onderscheiding die wy hier maken van *Onderwerp* en *Voorwerp* strekt zich verder uit. Een

Werkwoord en Deelwoord is dus vatbaar voor een werkende aandoening (men noeme 't dan beheersching of niet,) op beide. Maar een Adjectief naamwoord kan alleenlijk op één voorwerp slaan, en dus den *dativus* (en niet den *accusativus*), als men 't noemt, beheerschen. By voorbeeld: *Dat is MY dierbaar; dit is MY heilig; een van beide is MY genoeg; veel zou MY lastig zijn.* Zie daar een regel omtrent het regimen der adjectiven.

Wel beschouwd, is het echter het adjectief niet dat dan den *Dativus* regeert; maar het is de toekenning die door het Zelfstandig Werkwoord *zijn* uitgedrukt wordt, en aan *my is*, de kracht van beteekenis geeft van *ik heb*. Vergelijk bladz. 106. En dit zelfde *zijn* wordt in zijn participium verstaan, wanneer zulk een adjectief onmiddelijk met een substantief gevoegd, daarop als een voorwerp werkt. By voorbeeld: *Een vrouw, MY DIERBAAR, is my 't Heelal.* Hier is het eerste *my* zoo wel als het laatste, verwekt door het Zelfstandig Werkwoord, en de volkomen uitdrukking is: *Een vrouw, my dierbaar ZIJNDE, is my 't Heelal.*

Het is even zeer Latijnsch wanneer men zegt *Ontferm u MIJNER; Gedenk MIJNER; Hy schaamt zich MIJNER. Ik heb my DER ZAKE aangetrokken; Ik ontrust my DES.* — Aangenomen zijn zulke uitdrukkingen sints twee eeuwen, en zelfs in

in de dertiende eeuw richtte men zich dus naar 't Latijn, dat ook vroeger op andere Talen zulken invloed gehad had. Maar is er gezond verstand in?

Ja; indien men begrijpt dat hier eene onderdrukking plaats heeft van eenig woord, en een gebruik van den genitivus voor den zoogenoemden *ablativus met een voorzetsel*, die aldus door den genitivus wel meer vervangen wordt.

Eene Onderdrukking, zeg ik. — Onder *mijner* wordt by het *ontferm u mijner*, *ellende* of *behoefte* verstaan; en dit is tastbaar, daar men tegenwoordig nooit meer vinden zal, al is 't dat een man spreekt, *ontferm u mijns*, of *gedenk mijns*, of *hy schaamt zich mijns*, als men oudtijds schreef: ten zij mischien in het laatst van de nu afgelopen eeuw, toen men zonder inzicht, nieuwigheden uitdacht, om wat onregelmatig voorkwam, te verbeteren. Zoo trachtte eens een knaapjen de tanden van een zaagjen uit te slijpen, om dat hy ze voor scharpen in een mes aanzag. En wat zullen wy zeggen? *C'est que l'homme est toujours enfant.* —

Des by 't *ik ontrust my*, is *deswege*, en *der zake* by *aangetrokken*, is in volkomen rede, *het belang der zake*.

De volkomen en duidelijke uitdrukking is derhalve: *Ontferm u over mijne ellende; ik heb my het belang der zaak aangetrokken.* Anders: *ik heb dat*

ter harte genomen (want *zich iets aantrekken is ter harte nemen*); en als *ik ontrust my DES*, is *ik ben DES gerust*; *ik beroem my DES*; *ik twijfel DES*; *ik ben DES zeker, DES verstoord, DES te vrede*; *ik ben DES onkundig, onschuldig*; *ik heb DES ondervinding*, en al dergelijke. 't Is altijd den genitivus van *de* met de gescherpte *e*, thands ons *die*, en derhalve de uitdrukking *van dit* of *daarvan* vervangende.

Doch hiervan heeft men een nieuwe regel van beheersching van 't Werkwoord gemaakt. En die luidt: *Eenige Werkwoorden beheerschen een genitivus*. Onverstandig! Een genitivus kan nooit beheerscht worden, maar drukt een betrekking uit tot hetgeen een ander Naamwoord bevat.

Ik ontken echter niet, dat men zulk eene constructie met den Genitivus ten aanzien van eenige Werkwoorden ingevoerd heeft. Als, *iemand DES LANDS verwijzen, 's LANDS verdrijven, DER STEDE ruimen*, welk een en ander ook reeds by Melis Stoke gevonden wordt. — Maar het zijn verwarringen van den Ablativus met het voorzetsel *uit*, even als het is met het gebruik van den zelfden Ablativus met het voorzetsel *van*, gebruikt voor den genitivus die daardoor omschreven wordt. Wil men dit liever vervanging dan verwarring noemen, en deze uitdrukkingen als een niet onaartigen archaïsmus gebruiken, of

ge-

gelijk eene Rhetorische elegantie , ik heb er niets tegen , en erken dat zy dikwijls fierlijker zijn dan onze overvloed van voorzetselen , niet zelden den stijl ontzenuwende ; maar men befchouwe deze vrijheden voor 'tgeen zy zijn , en make er geene valfche Grammaticale regels uit.

Als tot de Werkwoorden behoorende , en , (fchoon Naamwoorden zijnde ,) hunne werking uitdrukkende , oefenen de DEELWOORDEN ook de beheerfching van hun Werkwoord.

De aart van 't beheerfchen is dadelijk en niet lijdende ; 't zijn derhalve alleen die van den tegenwoordigen tijd , dewijl die van het voorledene lijdelijk zijn , of ten minfte niet overgaan. En dit heeft ook plaats fchoon zy als fubftantiven gebruikt worden. Dus zegt men : *De MACHT en GEZAG hebbende ; de DIEN LOF verdienende ; een ZICH-ZELVEN vertecrende nijd ; vergeef den u beledigd hebbenden boosdoender ; het leger des DEZEN OORLOG voerenden Konings.*

Deze kracht van beheerfchen in 't Deelwoord is die van het Werkwoord dat zy inhouden. Maar ook adjectiven die den wortel eens Werkwoords uitdrukken , kunnen , wel niet den accusatief , maar eene constructie met den dativus welke 't Werkwoord vordert , vereifchen.

In 't byzonder is 't dus met het adjectief *gelijk* , hetgeen zoo het niet bloot adverbialiter wordt gebruikt , den derden Naamval of den vier-

den met *aan* vordert. *Ik ben gelijk* MIJNEN BUURMAN of *gelijk* AAN HEM.

Ook zegt men NAAR HEM, en OP HEM *gelijken* met den Accusatief dezer voorzetsels. — Thands zegt men veel: *ik ben gelijk hy, en doe gelijk hy*. Doch het eerste is eigenlijk *gelijk hy is*, en het laatste, *gelijk hy doet*, en dit was altijd onberispelijk; en zoo beschouwt men dan ook *gelijk* als een adverbium van *doen* of *zijn*; maar het oude *gelijk* met *den datief*, of *zijn vervanging*, blijft deftiger. Dus: *Hy handelde*, DEN RECHTSCHAPENEN HELD *gelijk*: *Ik tracht* HEM *gelijk te zijn*. — *Gelijkmatig* eischt altijd den Datief, of *met* met zijne beheersching. *Aangenaam*, dat eigenlijk *aangenomen is*, desgelijks den Dativus.

Op gelijke wijze is het met DES DOODS *schuldig*, DER ZAKE *kundig*, DES *gedachtig*, DES DOODS *waardig*. 't Is een gebruik van den genitivus (als men 't noemt) voor Dativus of Ablativus. Namelijk, deze naamvallen verwisfelen lichtelijk in een taal die eigenlijk geene naamvallen kent dan één, en waarin de zoogenoemde genitivus inderdaad geen naamval maar adjectief is. Zoo als ook in het Grieksch, zoo wel als in de hedendaagfche talen, dativus en ablativus eenerlei is, en wy *aan iets gedachtig* en *van iets gedachtig* kunnen zeggen, en de ablativus van 't Vrouwelijke van ouds in 't Enkelvoud niet dan de genitivus van dat geslacht was, *der vrouwen*.

Zoo

Zoo wordt ook in de samenstelling van twee substantiven, die het eerste tot adjectief maakt, als getoond is, dit eerste wel in den genitief gesteld als kennelijker. By voorbeeld: *Doodsgedachte, waarheidszucht, krijgsmoed.* 't Is ook even zoo met de adverbien. Als, by voorbeeld, *volks genoeg; praats te veel; weigerens genoeg,* enz. ook wel, schoon nu verouderd, met het Lidwoord, *daar is DES volks genoeg.*

De Beheersching der VOORZETSELS vloeit eenvoudig voort uit de beweging die zy uitdrukken of influiten. (Zie mijne Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheidenh. II. Deel, bladzijde 50, 82, en IV 24.) Deze beweging is tweederlei, *naar* een voorwerp, of *van* een voorwerp *af.* En die gene beweging uitdrukken of ze negatief uitdrukken, staan met de laatsten gelijk, als niet vorderende, en dus, daar stilstand geen eigenlijk denkbeeld oplevert, (in tegenstelling hiermeê,) afgaande. 't Is dus dat het *tegenwoordige* een bloot denkbeeldig stip is; maar in deze beschouwing, meer volstrekt zijnde, loopt men in de toekomst vooruit, terwijl (in het tegendeel,) het denkbeeld van beweging aan dat van *voortgaan* hangt, waarvan de *rust* even zoo wel als het *te rug gaan*, een tegengestelde is.

De beweging *naar* of *tot* een voorwerp wordt beschouwd als in hare voleinding een aanstoot, een treffen zijnde; en, die *van* een voorwerp *af,*

als een affcheiding , en dus brengt het regimen van 't eerste den vierden naamval voort ; van het laatste, den ablatief. Het is met de voorzetsels derhalve als met de Werkwoorden, waarvan de werking dat gene waar op zy zich oefent in den accusativus stelt, en de lijding of 't ondergaan daarvan regelmatig door het voorzetsel *van* met den ablativus op den werker, als van wien 't uitging, te rug ziet. Men zie dit uit den aart des naamvals-zelven afgeleid, Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheidenh. bladz. 50, en nader bladz. 80, welke plaatfen men wel zal doen te overwegen.

Dit is ter bepaling van de beheersching der Voorzetsels volftrekt en eeniglijk werkende. En wanneer eenige voorzetsels zoo wel een beweging *naar* als *van* een plaats of voorwerp uit kunnen drukken, of, beweging naar een plaats en ook rust, brengen zy ook den accusativus en ablativus met zich, naar het eene of andere door hun gebruiken of aanwenden beteekent wordt. Op deze wijs is 't met *op*, *in*, *te*, schoon 'dit in onze Taal niet zoo kennelijk is als in het Latijn en Grieksch, om dat er by ons eigenlijk slechts één gebogen Naamval bestaat. Men zegt echter werkelijk en kennelijk in den ablativus, *in den huize*, *op den huize*, en *van den huize*; maar volftrekt niet *naar den huize*; ten zij waar het gebruik *den huize* ook in den blooten Noemer doet zeggen als op
som-

fommige plaatfen ten aanzien van Ridderhoven, Havezaten, of Burchten plaats heeft.

Byzondere aanwijzing derhalve van de voorzetselen die eeniglijk den vierden naamval met zich brengen, en van die den ablatief-alleen, is hier niet noodig. Elk erkent dadelijk uit den grondregel, zoo niet uit eigen gevoel, dat *aan, door, na* en *naar, jegen* en *tegen, om, omtrent, tot over, volgens, langs*, tot den accusativus behooren; en even zoo, *van, af, uit, zonder*, tot den ablatief. *Boven, beneden, binnen, onder, over, sedert, voor*, nevens *op* en *in, te, tusfchen, achter*, met den eenen of met den anderen dezer twee naamvallen te voegen zijn, naar zy of in rustenden of in toeftrevenden zin gebruikt worden. Doch hoezeer dit onbetwistbaar is uit den aart der zaak, het onbedachtzaam gebruik heeft hier twee verfchillende tegengronden doen aannemen die op deze eenvoudige regelmatigheid inbreuk doen.

De eerste is een aanmerken van de voorzetsels naar hunne vorming uit Werkwoorden, waardoor men hun het regimen van 't Werkwoord gegeven heeft. Zoo geeft men *tusfchen, volgens, langs, behalven*, en *achter*, den accusativus. Doch fterker heeft zekerlijk de tweede gewerkt, dat is, de aanneming van het Latijn voor regelmaat, zonder 'twelke men *zonder* veellicht, zoo wel als *achter*, als imperative vorm van een Werkwoord

woord aangemerkt en den accusativus daaraan toegewezen zou hebben. (Vergelijk mijne Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheidenh. IV. Deel bladz. 35 en II. Deel bladz. 52.)

Het is op deze wijs dat Moonen en anderen met hem, in het algemeen aan de Voorzetsels den vierden Naamval toeëigenen; met uitzondering alleen van de volgende:

Met, van, uit, zonder, en in, dezen den ablatief toewijzende; waarby sommigen ook het *op* en *onder* voegen.

Over de verkeerdheid dezès stelregels van beheersching uit Latijnsche nabootsing, liet ik my reeds nadrukkelijk uit in het II. Deel mijner Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheidenh. bladz. 50 en en 51; ook 80 en volgg. ter gelegenheid van de Naamvallen, en ik kan niet anders dan daar op staan blijven. Men zie ook mijne Verhandeling over de Voorzetsels, in het IV. Deel. Ieder kieze tusfchen een redelijk befef met innig gevoel, en een laf napraten zonder verftand. Immers moet de taal uit het hart komen en zich naar geen dommen willekeur laten verwringen, indien wy flechts geene papegaaien of ekfters maar menfchen zijn.

Omtrent *aan* moet ik nog aanmerken dat onze Ouden het onderscheid wel bevatteden tusfchen *aan* als naderend, en *aan* als vervangende *in* of *op*.

Van

Van daar leest men by Cats (en was het de gewone uitdrukking): *Ik koom hier AAN DER HEIDEN gaan*, en *het bloempjen AAN DER HEIDEN*, enz., 'tgeen de ablativus is. 't Is als *nuper me IN LITTORE vidi*. Waren wy verftandig, wy zouden ook *by* geen doorgaanden accusatief toefchrijven. Zoo zeiden onze overgrootvaders dan ook *aan den ftrande*. Ik wandelde *aan den ftrande*. Recht, want *wandelen AAN het ftrand* is geen wandelen *naar het ftrand toe*, maar den loop of ftrekking van 't ftrand volgende, of wel, onverschillig heren derwaart *op* 't ftrand.

Ik dien ook hier weder van den genitivus te gewagen; kwalijk als regimen aan de voorzetfels toegefchreven. Als wanneer men fchrijft: *buiten 's lands*, *binnen 's kamers*. Dit is geen gevolg van beheerfching, maar het zijn inderdaad Genitivi abfoluti, en *buitens* en *binnens* (gelijk men 't dan fchrijven moet,) zijn participien van de werkwoorden *be-uiten* en *be-innen* of (wil men 't) de infinitiven-zelve, in genitivo gefield, even als in *mijns wetens*, *mijns bedunkens*, *onzes erachtens*, enz. — *Insgelijks* is een famentrekking uit *in 't desgelijks*, en het is tastbaar, dat dit *des* de genitivus van het oude *dé* voor *die* is. Maar dit *desgelijks* maakt toch weder een dubbelen abfoluten genitivus.

BYWOORDEN (adverbia) zijn wijzigingen van
eene

eene werking of hoedanigheid, maar niet anders dan een soort van adjectiven gelijk wy aantoon- den. Zy hebben dus geene kracht van beheersching, maar alleen vatbaarheid voor constructien met den derden Naamval voor zoo verr' die het voorzet- fel *aan* of *voor* of *tot* met den vierden vervangt. Doch alsdan is 't de kracht van het Werk- woord dat in een Deelwoord verborgen is of de hoedanigheid die in 't Adjectief ligt en met een Werkwoord verbonden wordt, waar zoodanige constructie uit voortspuit. Dus by voorbeeld in: *Die wandeling is my TE ZEER vermociend; die spijs, wat HARD te verteeren. Dat is geenen mensche doenlijk*, heeft een adjectief en geen by- woord; waar van opzettelijk in het Eerste Deel der vroeger Verscheidenheden: Doch, *het valt my hard* heeft een adverbium, maar de dativus *my* hangt aan het Werkwoord *vallen*, in één eenig denkbeeld vereenigd met *hard*, tot *hard vallen*, het zij men 't aan één schrijve of niet. 't *Hard* is slechts wijziging van het verbum. Van *gelijk* zie men hier voor, bladz. 294. Edoch

Tot *adverbien* mag men ADVERBIALE UITDRUK- KINGEN brengen, bestaande in Naamwoorden, die de Latijnen door gebogen Naamvallen uitdruk- ken, doch wy zonder buiging, en waarin men op verkeerde gronden, een regimen zoekt. Zoo- danig zijn bepalingen van maat, tijd, of hoeda- nigheid rakende. By voorbeeld: *Hy is DERTIG*

JAAR

JAAR *oud*, *het is* DRIE ELLEN, *het is* VIJF VOETEN of DUIMEN, *het is* EEN VOLLEN VOET lang, breed, hoog, diep. *Het heeft* EEN HALF JAAR EN TWEE MAANDEN; DRIE WEKEN EN EEN HALVEN DAG *geduurd*. Het is klaar, dat een verbum substantivum geen Naamval regeert, en het *duren* als volstrekt neutrum ook niet. Maar het is een adverbiaal zeggen, even als *hy is* ZEER *oud*, ONGEMEEN *oud*; het is ZEER *hoog*, WEINIG *hoog*, lang, breed of diep; en *het heeft* LANG, KORT, GESTADIG, AANHOUDEND, AFWISSELEND *geduurd*. Het kan dus geen regimen onderhevig zijn, en men moest ook *een halve dag*, *halve voet*, *halve duim*, of, by famenstelling of anders *een half dag* zeggen als *een half voet*, *een half duim*, *een half el*; en zoo ook *een half maand*, *half week*, 't welk als samengesteld adjectief ook gebruikelijk is. Als: *een halfdag werks*, *een halfweek loons*, *een halfjaars ziekte*. Maar de navolging van 't Latijn heeft hier *een vollen voet*, *een halven dag* enz. met den algemeenen gebogen Naamval ingedrongen, hetgeen men toegeven en wettigen kan, gelijk vele adverbien (als reeds opgemerkt is) gebogen Naamvallen zijn.

Dan daar is nog een andere grond voor den gebogen Naamval. Men heeft zich van het Deelwoord *gedurende* (in onze Taal als in andere) een voorzetsel gemaakt, en aan dit voorzetsel even
als

als aan andere zulke als voorzetsfels beschouwde Deelwoorden de beheersching van den accusativus toegeschreven. Men zie hiervan *behalven*, *boven* (*boven*) enz. En zoo ook neemt men *belangende*, *aangaande*, *betreffende*. Nu begriipe men hierby dat *duren* van DOOR is, en *gedurende een jaar*, derhalve *een jaar DOOR*, DOOR *het jaar heen*.

Dit *gedurende* derhalve, of dit *door*, schoon niet uitgedrukt, echter verstaan wordende, brengt dan ook den accusativus alhier met zich.

Het zelfde *door* past zich ook toe op metingen. De maat of meting, de lengte, de breedte, de hoogte, de diepte, gaat dus vijf voeten, ellen, duimen, *door*.

Ik veroordeel derhalve hier dien accusativus niet, maar den grond, dien men er voor opgeeft; niet de practijk, maar de theorie.

Adverbien worden, even als adjectiven, met Naam- en Werkwoorden saamgesteld en gaan dan in de famenstelling voor. Doch daar zijn twee *postpositive* (achteraanhangende) adverbien, die ook niet op zich-zelf kunnen staan. Deze zijn *halve* en *waart*. *Halve* is eigenlijk (als elders is opgemerkt) *zijde*, en dus zegt men, *gevoegshalve*, *duidelijkheids-halve*, hetgeen men ook wel op gelijke wijze *om gevoegswil* zegt. Het wordt ook uitgedrukt door *van gevoegswil*, welk *wil* en *weg* (zoo wel als dit *halve*) eigenlijk substantiven zijn;

en

en zoo zegt men ook adverbialiter *gevoegswegens*, fchoon minder gebruikelijk. *Derhalve*, dat voor *dierhalve* is, en *des-* en *weshalve* zijn van gelijken aart; gelijk ook *deswege*. Alle van 't oude *dé*.

Met de perfoonlijke Voornaamwoorden verbindt men dit *halve* niet dan met den gebogen Naamval als dativus en 't voorzetfel *te*, daarin getrokken. Het is dan een geheele adverbiale zegging. *Mijnenthalve*, *uwent-*, *zijnent-*, *harent-*, *onzent-*, *hunnenthalve*; letterlijk: *mihi*, *tibi*, *vobis*, *illi*, *nobis*, *illis* *ufui*, *vel in ufum*, *in gratiam*; gelijk wy ook zeggen: *my*, *u*, *hem*, *ons*, *hun* of *haar ten nutte*, *ter dienfte*, *ten wille*. Het onderscheid is alleen, dat men in deze laatste uitdrukkingen (als meestal) die Voornaamwoorden in den accusativus in plaats van den dativus ftelt, daar (in tegendeel) de eerste den volftrekten dativus vorderen, die, in 't perfoonlijke pronomen ontbrekende, aan 't daarmede naast verbonden posfessive pronomen ontleend wordt. — Met *waart* drukt men een beweging uit naar de zaak waar men 't aanhangt. Als: *Hemelwaart*, *Oost-* of *Westwaart*, *mywaart*; ook neemt dan dit faamgeftelde, het voorzetfel *te* wel aan. Als: *te Hemelwaart*, *te mywaart*, *te Oostwaart*. Kwelijk echter zegt men dan *ten*, 'tgeen *tot den* is: want in alle famenftelling is 't het achterfte woord, waar het voorzetfel op ziet; niet het voorfte. *Van DE hofslang*, *van DEN deursleutel*, *van HET zee-kalf*. — Deze mis-

flag is zekerlijk door verwarring met *ten Oosten*, *ten Westen*, *ten Hemel*, doch waarin *ten* faamgetrokken is uit *te* of *tot den*.

Men heeft getwist of *beide* een adjectief dan adverbium zij. Alle adjectiven worden ook als adverbien gebruikt, doch met *beide* is 't omgekeerd. BEIDE is niets anders dan een samentrekking uit *be-eede*. *Eede* of *eide* is verbinding. Zy kwamen BEIDE *te Haarlem*, is zy kwamen IN VERBINDING *te Haarlem*. Doch het denkbeeld van verbinding is daarin zeer verwijderd, bloot denkbeeldig en zwevende, zonder de personen of haar daad eenigzins te samen te voegen. Doch het woord is van zeer oud als adjectief aangenomen, even als 't Latijnsche *ambo* dat ook eigenlijk bloot adverbium is gelijk *resrd*, *cidr*, *frustrà*, enz. Men buigt het derhalve ook, en zegt *hen-beide* in accusativo, *hun-beiden* in dativo; dus, ook *wy-* en *zy-beide*, *ons-*, *u-*, en *haar-beide* en *beiden*. Men zie wat omtrent *zelf* gezegd is.

Alleen is louter adverbium; ook *alleenig*.

Al voor *geheel* is een adverbium en tevens een adjectief.

Adverbiale zeggingen worden ook dus tot adjectiven gemaakt. Dus maakt men van *onderhands* of *onder de hand*, *eene onderhandsche akte* of *daad*. Zoo is het met *een rechtstreeksche weigering*, *een zondaagsche kleeding*. Doch zulke

ke woorden kunnen ook onmiddelijk van de Naamwoorden - zelf afgeleid worden.

BINDWOORDTJENS (want *met* is geen Bindwoord maar een Voorzetsfel,) hebben natuurlijker wijze geen beheersching, en kunnen alleen een beheersching voortzetten. Dus, ik *acht* HEM EN ZIJNEN BROEDER: *ik spreek van* HEM, *maar van* ZIJNEN BROEDER niet, waarin 't laatste *van* ook ontbeerd kan worden in de uitdrukking. *Ik beemin* DEN GODVRUCHTIGE, *maar GEENEN* HUISCHELAAR.

Hier zou de vraag kunnen vallen; kunnen zy ook den uitgang van den genitivus koppelen? Kan men by voorbeeld zeggen: *Alexander en Cezars overwinningen?* — Grammatikaal zeker niet, maar daar is een Logische grond voor, wanneer naamlijk de twee namen in 't begrip des sprekers zich vereenigen. Zoo schreef Jonkvrouwe de Lannoy in haar Leo den Groote:

— *Ariadne en Zenoos laffe zoon.*

Dit is, de zoon uit het huwlijk van Ariadne en Zeno, en die twee echtgenooten vereenigen zich hier in 't denkbeeld; en even zoo kan men zeggen *plicht* en *gewetens verloochening*. Doch het verstand der woorden moet dan geen twijfel onderhevig zijn, en het eerste niet als op zich-zelf staande beschouwd kunnen worden. — 't Plach

een aartigheid te zijn, dus tot *den honderd-acht-en zestigsten Psalm* te verwijzen, in plaats van *den honderd-achtsten* en *den zestigsten*; met eene gezochte dubbelzinnigheid.

In TUSSCHENWERPSELS zou het belachelijk zijn, van beheersching te spreken, daar het hun geheel los en buiten verband staan met de andere woorden is, 'tgeen hun aart en wezen uitmaakt, en ook door de benaming die zy voeren, uitgedrukt wordt.

Na Koppeling, Bystelling, en Beheersching, zullen wy hier het *losstaande*, of *absolute* (als men 't in Latijnsche bewoording noemt,) in een volzin of deel van een volzin, in aanschouw nemen. Wy hebben reeds hiervoor en dadelijk by de buiging der Naamwoorden een *casus absolutus* doen kennen, en over de absolute zeggingen gaven wy in onze Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheidenheden III. Deel, een byzondere en opzettelijke Verhandeling, van bladz. 97 tot 117, waartoe ik ten aanzien van den aart, grond, en oorsprong, verwijze. Hier ter plaatse zal het slechts aankomen op het gebruik.

Daaromtrent moeten wy vooral aanmerken, dat buiten en behalven den absoluten Naamval ook andere Naamvallen in absolute of losse plaatsing gesteld worden, en zoo ook kleine zeggingen, en
 zulks

zulks adverbialiter. Inzonderheid heeft dit plaats in Genitivus en Dativus.

In den Genitivus zegt men dus *mijns bedunkens*, *onzes aanziens*, *mijns wetens*, en dergelijke.

Men mag dit, zoo men wil, een Græcismus noemen, maar het ligt in den grond en aart onzer Taal, en steunt op het zelfde waarop het *des nood's*, en de *s* in een menigte adverbien steunen, die inderdaad daardoor *genitivi absoluti* worden. Het *schuin* zijn van een balk is een hoedanigheid van dien balk, ('tgeen onze Timmerlieden *scheluw* noemen,) maar zijn *schuins* liggen is een hoedanigheid van zijn liggen. Het een behoort tot een Naamwoord, het ander tot een Werkwoord. Men verwacht dit, maar het onderscheid is wezendlijk, en wanneer men een schuinsche balk zegt, het is kwalijk zoo men 't dan toch op de ligging of stelling daarvan toepast. De Taalwurmers hebben door hun willekeurigheden de netheid van denken verstoord, maar elk kan dit gevoelen. Doch die genitiven zijn, als wy telkens hebben moeten instampen, adjectiven; en dus, zijn 't ook de adverbien, naamlijk adjectiven (gelijk wy het uitdrukten) van adjectiven of verba. Zoo is dit *bedunkens*, dit *aanziens*, dit *wetens*, en zoo ook dat *nood's*. Het stelt het *aanzien*, het *weten*, het *bedunken*, en zoo ook den *nood*, absolutè.

Maar het *onzes*, het *mijns*, het *des*? Dit al be-

schouwt men zeer kwalijk als byvoeglijke Voornaamwoorden, in naamval met het zelfstandig of als zelfstandig Naamwoord aangenomen Infinitief overeenstemmende en daaraan hangende, Neen: de aanhankelijkheid is juist omgekeerd, en deze pronomina zijn Zelfstandige Voornaamwoorden. 't Zijn genitiven van *ik*, van *wy*, en van 't Onzijdige des verouderden *dē*, voor 'twelk men nu *dit* zegt. Immers weet men (en wy hebben 't op zijn plaats duidelijk geleerd) dat de persoonlijke Werkwoorden hunnen genitivus van hun posfessiven ontleenen. Zoo heeft *ik*, *mijns* in genitivo; *dy*, *dyns*; *wy*, *onzes*; *gy*, *uws*. Dit in acht nemende, blijkt het ons duidelijk, dat *MIJNS bedunkens*, *des bedunkens* VAN MY is; *MIJNS wetens*, *des wetens* VAN MY; *onzes aanziens*, *des aanziens* VAN ONS. En dit drukt zulke spreekwijze uit, niets anders. Even zoo ook is *DES noods*, *in den nood* VAN DIT.

De school van Huydecoper heeft zeer wel opgemerkt, dat men niet zeggen moet *des noods zijnde*, (wartaal van onze botmuilen!) maar, met de Ouden, *DES nood zijnde*.

Dit verklaart reeds dat dit *des*, geen Lidwoord is, maar het Voornaamwoord *dē*. (Zie bladz. 121.) Zie daar den sleutel van alles. Men gebruike hem slechts!

Nu, wat den Dativus betreft. — Men zegt *ten deele*, en met den genitivus, *deels*; *ten grooten deele*.

deele; met den genitivus, *grootendeels*. Het een verklaard zijnde is 't het ander. — Reeds merken wy op, dat *tot* (dat ook *te* is, als wy ook wel deden waarnemen) met *aan* en ook met *voor* verwisfelt. *TEN deele* is dus ook voor *een deel*; *TEN grooten deele*, voor *een groot deel*, enz. *TER zijde*, is *AAN een zijde*. *TER loops* is *AAN 't loopen* (by gelijkenis gezegd) en dus ook *TER vlucht*; oneigen uitdrukkingen voor *TER haast*, dat is *aan de haast* (aan het haasten) zijnde. *TEN halve* is voor *de halve*, oud substantief waarvoor wy thands *de helft* zeggen, doch dat Vrouwelijk is, en waarin men de *n* alleenlijk naar de oude gewoonte aannam om de volgende *h*. Men zie voorts mijne Verhandeling over de Geslachten der Naamwoorden § 95. *TEN ernstigste*, *TEN hoogste*, enz. is dus *TOT of OP HET ernstigste of hoogste*; *TEN minste*, voor *het minste*. HET is *TOT den hoogsten, den minsten graad, TOT IN de hoogste of minste maat. TEN einde, TOT het eind. TEN AANVANG*, zoo verr' die duurde of strekte. *Ten* heeft in zulke uitdrukkingen, even gelijk in plaatsbeteekening, als *TE Leyden, TE huis, TE velde, TE paard*, de bloote beteekenis van *in of op*.

Zie daar derhalve beide die Genitivus en Dativus ontwikkeld, en adverbiale zeggingen bevonden. Even zoo is het inderdaad met de uitgebreider absolute zeggingen; alle toch zijn zy uit-

drukkingen van tijd of omftandigheden: CIRCUMSCRIPTIONES *facti enarrati vel enarrandi*, QUOD AD TEMPUS, MODUM &c. gelijk wy in de hier voorgenoemde Verhandeling, bladz 102, deze wijze van zeggen verklaarden.

Hierna behoeven wy het *des morgens* of *'s morgens*, *'s middags*, *'s nachts* enz. niet byzonder te roeren; alle, blijkbare adverbiale zeggingen, zoo wel als de faamgeftelde *voetftoots*, *vervolgens*, en *aanftonds*, het zij dit laafte van *aanftaan* (naby zijn, ook wachten of verbeiden) gemaakt is, of van *aan* (of *op*) *den ftond*.

Tot het *absolute* behoort ook de by het Gemeen zoo geliefkoosde genitivus by toefchrijving, doch die by al wat fehrijft steeds verworpen is. Zy beftaat in het Naamwoord in casu absoluto te nemen en byftelling van het poffefivum. Dus zegt men: *den Koning ZIJN kroon*, *de vrouw HAAR naaiwerk*; *de jagers HUN honden*, voor des Konings kroon, het naaiwerk der vrouw, de honden der jagers of jageren. Men zie hiervoor bladz. 106, en vooral mede de Nieuwe Taal- en Dichtk. Verfcheidenh. III. Deel, bladz. 176 tot 180.

Het Derde punt dat wy in de Syntaxis onderscheiden, is de SAMENVOEGING.

Deze laat zich tot twee onderscheiden foorten brengen, naar dat de te famengevoegde woorden elk

elk afzonderlijk en op op zich-zelfs blijven, of tot één eenig woord worden. In het eerste geval is het een bloot by één zetten der woorden; in het andere, noemt men het *samenstelling*.

De *eenvoudige samenvoeging* is vierderlei.

a. De eerste spruit voort uit eene onaffcheidbare vereeniging in het denkbeeld; en zoodanig is die van

't Lid- en Naamwoord; en

't Hulp- en Werkwoord.

b. Uit afhankelijkheid, hoedanige is die van

1°. 't Zelfstandige en Byvoeglijke, 't zij Naam- of Voornaam- of Deelwoord. Waartoe ook te brengen zijn omschrijvingen die de plaats, 't zij van een Zelfstandig, 't zij van een Byvoeglijk innemen; en zoo zeggingen of spreuken, als zoodanig genomen. By voorbeeld: *Een papegaai, DIE WEL KLAPT. Het Stoïsche: WAT BUITEN ONS IS RAAKT ONS NIET. Het verdedigende, IK HAD DIT NIET GEDACHT. Het onnoozele, NIET GEWETEN TE HEBBEN.*

2°. Van 't Naamwoord of Voornaamwoord en 't persoonlijk Werkwoord dat er van afhangt.

c. Uit beheersching. Hoedanige is, die van 't Werkwoord en zijn beheerscht wordend Naamwoord; en van 't Voorzetsel en zijn daardoor beheerscht Naamwoord.

d. Koppeling, door het zoo genoemde Koppelwoord tusfchen Naamwoorden die tot het zelfde

Werkwoord, of Werkwoorden die tot het zelfde Naamwoord behooren.

De *Samenstelling* der woorden is :

a. Van *Naamwoorden* met *Naamwoorden*, waarvan ten deele alreeds hiervoor gesproken is; en wel :

1°. Van *Zelfftandige* met *Zelfftandige*, waarvan 't eerste alsdan als byvoeglijk aangemerkt kan worden, bloote wijziging gevende aan het laatste als hoofdwoord: by voorbeeld *zeepaard*, *krijgslied*, *veldvermaak*, *zedenleer*; waarover men 't aangemerkte op 't punt der vervorming van de Naamwoorden mag nazien.

2°. Van *Zelfftandige* met *Byvoeglijke* die 't wijzigen, als *roodbaard*, *zwartkop*.

3°. Van *Byvoeglijke* met *Zelfftandige* die de hoedanigheid wijzigen, als *werkheilig*, *zeeblauw*.

b. Van *Naamwoorden* met *Werkwoorden*; 't zij in hun Wortelsylbe of Onbepaalde wijs, in welk laatste geval die Infinitief de *s* van genitief aanneemt. Als *leerwijze*, *leergierig*, *speeltuig*, *minnenslust*.

c. Van *Werkwoorden* met *Naamwoorden*, als *Het manworden*, *doodbloeden*.

d. Van *Naam-* of *Werkwoorden* met voorzetsfels, als *voor-* en *nadoen*, *onderstaan*. *Toedracht*, *onderdeur*, *overmatig*, *innet*, *medgezel*.

In welk geval die voorzetsfels echter eer als adverbia dan als voorzetsfels aangemerkt kunnen worden.

Wy

Wy komen nu tot de *Orde van plaatsing*.

Om de Orde van plaatsing wel voor te stellen, dienen wy hier de drie verschillende vorming van een zegging, by onze Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden, in 't III. Deel duidelijk voorgesteld, te onderscheiden, en in alles 't *willekeurige*, dat van spreker of schrijver afhangt by het vaste en onveranderlijke te doen opmerken. Ten welken einde ik hier met dat gene dat alle die vormen gemeen is, beginnen zal.

De drie vormen van een rede of zegging zijn (a) stellig en rechtstreeks; (b) afhankelijk en ondergeschikt, 'tgeen men *subjunctief* noemt; en (c) vragende. Ten aanzien van het Werkwoord is deze onderscheiding genoegzaam bekend geworden. Maar wy noemen ze hier met betrekking tot de geheele zegging, *de natuurlijke orde*, *de aar- of afhankelijke orde*, en *de omgekeerde orde*. Beide de laatste zijn omkeeringen van de natuurlijke orde, maar verschillend. *De aanhankelijke orde* is niet rechtstreeks stellig; maar *de omgekeerde* heeft noch rechtstreeks, noch ingewikkeld of van ter zijde, eenige stelligheid in het minst.

Hetgeen aan alle drie gemeen is in de orde der woorden, is, Vooreerst: Dat het *Lidwoord* altijd onmiddelijk en zonder eenige tuschenkomst zijn substantivum of het daaraan geëigende en voor 't substantief geplaatste adjectief, voorgaat. Hetwelk zoo wel van een adjectief dat als substantief

stantief gebruikt wordt, als van een infinitief dus gebruikt, te verstaan is. By voorbeeld: *Een goed man, de goede vrouw, het loopen, een beweldadigde, de booze, een wonderlijk mistasten.*

Ten andere: Dat het *adjectief* onmiddelijk voor of achter zijn substantief staat, ten zij het in de rede 't prædicatum is dat door het verbum substantivum met dat substantief nog verbonden moet worden. By voorbeeld: *De brave Vorst, God almachtig, een bestendige trouw*; maar *de Vorst is braaf, God is almachtig, de trouw* WORDT zeldzaam.

Indien adjectiven of substantiven in meer aantal zijn, houden zy zich by één. *De goede, verstandige, dappere man. De knechts, meiden, jongens, liepen uit.* 't Zij dit bloote by een stelling is, het zij koppeling met *en*, of *zoo en als*, of *ook, desgelijks, of, maar, schoon, hoewel, echter*, enz. mits slechts alle, 't zij activè, 't zij passivè, tot het zelfde Werkwoord behooren.

En even zoo is het met adverbia. *Hy deed het bedaard, langzaam, niet wild, woest, of rockeloos, hoewel blijmoedig*, enz.

A. De NATUURLIJKE ORDE in 't stellige is dus: De Nominatief (hy moge enkel of veelledig zijn) gaat voor het WERKWOORD dat er van afhangt, en dit voor het ONDERWERP *der werking*. *De brave man bemint zijne vrouw.*

Afgescheiden of *afscheidelijke* ADVERBIEN komen ach-

achter den accusativus. *Kaïn sloeg zijnen broeder DOOD; Ik bemin mijnen zoon TEDER.*

Indien in de uitdrukking een DATIVUS plaats vindt, het is voor den accusatief. *Wy gaven DEN BEDELAAR een aalmoes. Geeft GODE de eer.*

Maar deze plaatsing van den dativus vindt eene uitzondering, vooral in het woord *het* als accusatief, en in de Zelfstandige Voornaamwoorden.

Men zegt: *ik geef HET den man.* 't Is, door dat dit *het* als toonloos altijd aan het Werkwoord vast plach te hangen. Men zei naamlijk oudtijds: *ik gevef*, en dit verdeelde zich niet.

Even zoo met den accusativus *ze; ik SCHENK ZE u.* En daar de eenfylbige Voornaamwoorden, toonloos gebruikt wordende, alle, derwijze aangehangen plachten te worden, zegt men nog: *ik BEVEEL MY hem; ik GEEF MY u over; ik ZEND HEM u toe.* Voor 't laatste zeiden onze Ouden, *ik ZENDEN u toe.*

Anders en buiten deze gevallen, houdt het voorgaan van den dativus stand. *Ik zend u het boek toe. Ik beveel u mijn belang. Ik vertrouw u al 't mijne.*

Deze is de eigen plaatsing van den Datief. Dus ook in de beheersching door een adjectief. Als: *dat is DEN MENSCHEN heilzaam. Een DER GEZONDHEID dienstig middel. DEN KONING schatplichtig. BROEDEREN gelijk.*

Doch zoo de dativus uitgedrukt wordt door
aan

aan met den accusativus verbonden , of door een ander voorzetsel , zoo wordt dit *aan met zijn accusativus* ook wel (en meest) achter den accusativus van 't onderwerp der werking gesteld.

Wy gaven een aalmoes AAN DEN BEDELAAR. Geeft de eer AAN GOD. Schatplichtig AAN DEN KONING; dienstig TER GEZONDHEID; nut VOOR of BY het eten, enz.

Edoch in de saamgestelde tijden of wijzen van een werkwoord , moet de accusatief voor het Deelwoord of den Infinitief , en tusfchen het Hulpwoord en deze geplaatst worden. Dus : *Ik heb BROOD gegeten; ik zal WIJN drinken; ik zal BROOD gegeten hebben; mocht ik MIDDEL vinden.* In dier voege dat die accusativus door het Werkwoord omvangen en ingesloten wordt.

In deze saamgestelde tijden komen de adverbia voor het onderwerp. Als : *Ik zal HARTIG vleeschen brood eten, MATIG wijn drinken; ik heb MATIG pijn geleden; ik had JAMMERLIJK pijn geleden.*

Wanneer het Werkwoord in de lijdelijke wijze gebruikt wordt , zoo wordt de dader uitgedrukt door *van* met een ablatief , of *door* met een accusatief. En beide plaatsen zich ook voor het lijdend Deelwoord , hetgene ten aanzien van *van* , alhoewel niet volstrekt regelmatig vereischt , meestal zoo is ; doch met *door* wel verkiesbaar is , maar toch meer van willekeur afhangt. Dus : *Hy werd VAN ZIJN vader bestraft; hy werd DOOR EEN ONBEKENDE ver-*

verslagen. Of: *hy werd bestraft* VAN ZIJN VADER; *hy werd verslagen door een onbekende*. — Echter maakt het eenig verschil; en dit verschil ligt in dat *van* en dat *door* zelf, naar de meening daarin opgesloten. De daad past beter aan den dader, met *van*, dan met *door*. Dus zal men beter zeggen: VAN *zijn vader bestraft*; maar, VAN *zijn vader mishandeld*, stuit. Dit zou elk gevoelige met DOOR *zijn vader* uitbrengen. De reden is, dat *van* meer een oorsprong aanduidt, en *door* meer een middel.

Adverbien, of ook omschrijvingen van tijd, plaats, werktuig, middel, oorzaak, doel, van een daad, en zoo ook, van de wijze van die, plaatsten zich achter het hulpwoord in zulke saamgestelde tijden, of ook achter den accusativus, of zelfs achter het participium, of ook achter den infinitief (als ware 't achteraanhangende), naar 't byzonder inzicht van den spreker of schrijver. Het eerste en tweede geeft meer snelheid, het laatste is meer koel omstandelijk, en belemmerd.

Dus: *ik heb* DEZE NACHT *opgezet*; *ik had* GISTEREN *mijn werk verzuimd*. *Kaïn sloeg* IN 'T VELD *zijnen broeder dood*. *Simson heeft* MET EEN KAKEBEEN *zoo veel Filistijnen verslagen*. *Hy zal* TE PAARD *de stad intrekken*. *Hy is* MET BEDRIEGEN *rijk geworden*. *Hy heeft* UIT WRAAKZUCHT *den man belasterd*. *Hy heeft* OM TE STELEN *het huis verspiet*. *Hy zal* SLUIKSGEWIJS *de stad ingekomen*

men zijn. In 't algemeen mag men aanmerken: waar er verschillende adverbien of adverbiale zeggingen (die slechts saamgestelde adverbien, immers adverbien in aart en wezen zijn) samenkomen, dat zy dan naast aan het *nomen* of *pronomem*, of naast aan het *verbum* te plaatsen zijn, in betrekking tot welke hunne modificatien te verstaan zijn. Ten minste bevordert dit de klaarheid, schoon het wel geen volstrekt vereischte is.

In eenige van die uitdrukkingen, hier alle in de eerstgezegde vorm, is het mede niet volstrekt het zelfde of men deze of een andere plaatsing neemt. *Hy heeft uit wraakzucht den man*, of *hy heeft den man uit wraakzucht gelasterd.* In 't eerste geval schijnt men den dader de wraakzucht meer in den aart te onderstellen, in het andere hecht zy meer aan deze daad alleen. En zoo is in 't gemeen, waar doel of oorzaak gemeld wordt, het vroeger uitdrukken hatelijker in 't kwade, en ook sterker ten aanzien van 't doel of de oorzaak. Aan het werktuig of middel geeft het ook meer *emphasis*.

Deze verscheidenheid van plaatsing geeft een byzondere rijkheid aan onze voor 't overig reeds zeer rijke taal en bevordert de welluidendheid ongemeen. Zy stemt ook in met een netheid van denken, die men thands niet dan te zelden in acht neemt, gelijk zy ook natuurlijker wijze in evenredigheid met het inzicht in den grond der taal meer
en

en meer afneemt, en zy beperkt ook den vrijen geest door geen kluisters die de schande der menscheid zijn.

Het ontkenkende *niet*, houdt zich by hetgeen het ontkent, 't zij de ontkenning tot perfoon of tot daad behoort. IK NIET, *maar N. deed het, of heeft het gedaan. Ik heb het NIET GEDAAN, maar N.* Doch men moet aanmerken dat het Werkwoord te samen met het onderwerp of voorwerp als één in 't denkbeeld zijn op te vatten. *Abel beledigde zijn broeder NIET. Abel heeft zijn broeder NIET gedood.*

Dit *niet* kan met *één* (als Talwoord) wel samenkomen, maar niet met *een* als Lidwoord. *Men vindt daar niet één man* van verstand, is goed gezegd; maar zeer verkeerd zou men zeggen, by voorbeeld, *men vindt by hem NIET EEN BLYK van kennis of oordeel.* In 't laatste geval moet men zeggen *GEEN blyk.* Iets anders is 't wanneer *niet* achter aan komt, als by voorbeeld: *EEN blyk van oordeel vindt men by hem NIET, of vindt men by den man NIET, of vindt men NIET by den man.*

B. De AFHANKELIJKE ORDE heeft plaats wanneer men de zegging doet afhangen van een stellige rede die in den zelfden volzin voorgaat, of van een rededeel dat hoedanigheid, tijd, wijze, oorzaak, of redengeving, of wensching, met die zegging in onmiddellijk verband brengt. Dus is

X

het

het derhalve met de relativen (adjectiven of adverbien), *die, dat, wie, wat, welke, hoe, hoedanige, waar*. Als: *de man DIE verstandig is, DIE voorzichtig handelt, WIENS geest door de wolken dringt, de vriend WIEN ik verkeer; de wijsheid WELKE van God komt; het getuigenis, DAT waarachtig is, voor 'T WELKE de Christen zich op-offert. Meld my WAT gy gezien hebt, zeg my HOE gy vaart*. En dus in 't algemeen met alle zulke woorden die ook vragende zijn, wanneer zy *niet vragende* gebruikt worden, maar alleen verbindende. *WANNEER ik aan die zaak denke, WAAROM en WAARDOOR, en WAARVOOR ik veel geleden heb. 't Gevoelen WAARIN ik volharde. De dag ALS Leyden ontzet werd. Het oogenblik TOEN het schip in de lucht sprong. De dag EER dit tot stand kwam, en de week TERWIJL of NA dit gebeurde. GELIJK Homerus het uitdrukt, en Longyn zich daarover verklaart. UIT HOOFDE DAT ik ziek ben; OM DAT het verboden is; DEWIJL ik geen wijn verdragen kan. OP DAT, of TEN EINDE, of MET INZICHT, MET VOORNEMEN of OOGMERK, of UIT BEGEERTE DAT het ons wel ga, DAT wy de waarheid ontdekken. UIT VREES dat men my bedriegt; IN MEE-NING, IN VERBEELDING dat het genoeg is. ZOO zei men oudtijds ook met WANT: WANT de zaak hachelijk is. Nu niet meer.*

In deze *afhanklijke* orde, wordt de plaatsing van accusatief en werkwoord, van hoedanigheid of

of prædicaat en verbindend werkwoord, en, ten aanzien van de saamgestelde tijden en wijzen der verba, die van het Hulpwoord en Deelwoord of Infinitief omgekeerd. By voorbeeld, *die achtung verdient, die ze altijd verdiend HEEFT*, en *verdiennen ZAL*. *Die krank is; die een beroemd man WAS*; *die een hóveling WAS, die een schoonpraat IS, en altijd GEWEEST IS*.

Ten aanzien van de laatste verplaatfing moet men echter aanmerken dat zy niet volstrekt noodzakelijk is. Men zegt, *die oesters gegeten HEEFT*, en ook, *die oesters HEEFT gegeten; eten ZAL*, en *ZAL eten; om dat hy zich HAD vermoeid*, en *zich vermoeid HAD*. De adverbien plaatsfen zich dan voor het eerste dier twee. *Om dat hy zich SCHRIKLIJK vermoeid had*, en *om dat hy zich SCHRIKLIJK had vermoeid*.

Het zelfde heeft plaats met andere voorzetsels. Dus: *VAN dat de Koning stierf, TOT dat zijn Opvolger de regeering aanvaardde*; *NA dat de oorlog geeindigd was*; *BEHALVEN dat de zaak gevaarlijk was*; *DOOR dat de man doof was*; *MET dat hy wakker werd*; *SEDERT dat ik dit voorval vernomen heb, of heb vernomen*; *Tegen dat de winter komt*; *WEGENS dat hy my bedrogen heeft of heeft bedrogen*; *VOOR dat ik dit inzag*; *ZONDER dat ik dit bedacht*. — Men merke hier op, dat echter de verba substantiva (*zijn en worden*,) in dat geval volstrekt achter moeten staan.

Op gelijke wijze is het met de verdeeling van

Daarvan, *hierdoor*, *waarom*, enz. welke betèf van één gefcheiden en omvattende geplaatst worden. DAAR *ben ik* VAN *te rug gekomen*, of DAAR *ben ik te rug* VAN *gekomen*. DAAR *heb ik genoeg* VAN. HIER *ben ik* DOOR *onthutst*, of *onthutst* DOOR. HIER *kreeg hy zijn afscheid* MEË. HIER *was hy verftoord* OVER. WAAR *ik my* TEGEN *verzettede*. DAAR *deed ik het* OM. HIER *bestemde ik het* TOE. WAAR *dient dat toch* VOOR?

Dit onderscheid van plaatfing is wat men gewoonlijk uitdrukt door *beheersching der Bindwoorden*, wanneer men zegt dat sommige van die den *subjunctivus*, andere den *indicativus* beheerschen. Men begrijpt licht, dat Bindwoorden geen redenen beheerschen kunnen; maar het is, dat zy eenvoudig een afhankelijk zeggen, onderworpen aan iets stelligs, aan dit stellige koppelen. Tot deze koppeling dienen de woorden: *wanneer, als, gelijk, om dat, dewijl, alzoo, nademaal, aangezien, overmits, aangemerkt, op dat, indien*; ja, men mag zeggen, buiten de eenvoudige koppeling van *en*, alle de *Bindwoorden* zonder onderscheid, schoon men thands *maar* en *want* eeniglijk voor een rechtstreeks stellige zeggung gebruikt, en schoon *ook* tweederlei constructie toelaat, waarvan nader. Inderdaad kon men zeggen dat alle afhankelijke zeggung dan niet van deze bindwoordtjens maar alleen van het woordtjen *dat* afhangt, als wordende dit daarby het zij uitgedrukt of stilzwijgend

ver-

verstaan. Zoo zei men van ouds ook *dewijl dat*, even als *om dat* en *op dat*; en dit zal blijken wanneer men de Bindwoorden recht ontwikkelt.

Van de woordtjens *en* en *ende*, uit welke geen afhankelijkheid voortvloeit, behoefde hier juist niet gewaagd, als eenvoudige aanhechting zijnde door de *n*, (waarover mijne Verhandeling van de Geslachten,) welke *n* zoo wel verbindende is, als drukkende, gelijk in *na*, *naaien*, 't Latijnsche *nectere*, 't Grieksche *νω*, *νωφη*, *νωμ*, enz. en die overzulk ook het stellige dus aan het stellige knopen. Deze staan derhalve in dit opzicht alleen, nevens *dan*, dat eene bloote onderscheiding is, het zij van hoedanigheid of van tijd, als in: *niets kostbarer DAN de tijd*; en, *NU zonnenschijn, DAN regen*; *EERST zien, DAN oordeelen!* zoo dat het inderdaad een adverbium is; en zoo is 't ook met *of*, in den bloot onderscheidenden zin genomen. Doch wy zullen de overige hier kortelijk nagaan,

a. De redengevende.

Dewijl is in *de wijle*, dat oudtijds vrouwlijk was, gelijk ook blijkt in

Terwijl. Het eerste stelt den *fond* of *stand* (de *geschapenheid* zegt men ook wel) *DAT de zaak dus of zoo is*. — Het andere stelt wel dat zelfde, maar met dit onderscheid, dat *dewijl* die geschapenheid der zaak als oorzaaklijk of redengevende aanvoert, en *terwijl* daartegen blootelijk de gelijktijdigheid te kennen geeft.

Vermits, oudtijds *overmits*, is *voor mits*, d. i. voor eene conditio sine qua non. Als: vaststaande *DAT de zaak dus of zoo is*. Zoodanige *mits* behoort tot bykomende of mede-oorzakelijkheid, doch het dom gebruik heeft het als een volkomen oorzaak uitdrukkende, op doen vatten.

Doordien is *door dat*, het Onzijdige van *die*, maar in 't Mannelijke gebogen (waarvan wy in 't stuk der declinatie handelden) omdat het Onzijdige voor geen buiging vatbaar is. (Men zie bladz. 107.) En even zoo is *nadien* voor *na dat*. *Doordien* is met het oorzakelijke of werkende *door* saamgesteld; *nadien*, of *naardien* is *volgens dien*, anders *in gevolge van DAT*.

Alzoo is eenvoudig zoo met het veelal pleonastische *al*, waarvan hiervoor. Het ondersteunt *dat* achter zich, en zegt *zoodaniger wijze*; 'tgeen ook uitgedrukt wordt *in dier voege, derwijze, dermate*, enz. Het is dus de wijze van iets, maar niet de oorzaak uitdrukkende, doch wordt tot deze ook aangewend even als *vermits*.

Nademaal is even als *nadien*, *achtersvolgens*, en *de maal* is *de keer* (gelijk in *eenmaal, tweemaal*, waarvan hiervoor,) en drukt den keer of de samenkomst der zaken uit, als veroorzakende 'tgeen men oplossen wil. Vergelijk de Aanteekening c op mijne Verhandeling der Geslachten.

Overzulks is oorzaak aanwijzende, even als *overmits*; zijnde *zulks* een adverbium voor *het zulke*, dat

dat het aanwijzende pronomen is waarvan *welke* tot relatief strekt. Het is dus inderdaad stellig, doch, wanneer *dat* daarop volgt, verbindt *overzulks dat* een subjunctive of afhankelijke rede aan de stellige; even als *na de maal dat*. —

Ter zake is *ter oorzake*, en onderstelt het volgen van *dat*, of *van*.

Weshalve is als *derhalve*, hiervoor onder de voorzetsfels verklaard.

b. De *Gevolg-afleidende*, als

Waarom, *waaruit*, *waardoor*, *weshalve*, *weswegens*, enz.

Deze zijn eigenlijk vragende, en dus uit den aart afhankelijk (want de vraag is om 't antwoord waar men naar uitziet, en richt zich daarnaar in); en dus zijn *zy*, wanneer men ze als niet vragende maar verbindende gebruikt, afhangende van 'tgene waarop *zy* te rug zien.

Waarmê, schoon ook wel als redengevend toegepast, drukt eigenlijk eenvoudig 't gepaard gaan met iets anders uit, 't zij dan vragende, 't zij betrekkelijk.

Daar is een verlenging van het Hoogduitsche *da*; en *waar*, van 't Hoogduitsche *wo*; *hier*, van het Hoogduitsche *hie*. 't Zijn verlengingen als die van *na* tot *naar*, en van het oude *ze* tot *zeer*, waarvan in de Adverbien. Deze verlengde woorden *waar* en *daar* drukken eigenlijk, naar de eigenschap der toegevoegde *r*, beweging uit,

en van daar ook uitbreiding van plaats of ruimte, Zy behooren derhalve eigenlijk tot de plaats, en by toepassing, tot den tijd, als welke in 't denkbeeld door ruimte bepaald wordt en niet anders befefbaar is. Zoo is een *jaar* een *ga-cr*, dat is een (rond-) looper; een *maand* een *gemaande* of *manende* tijd, dat is, een tijd door de *maan* omfchreven, of die de *maan* te rug brengt in haar vorigen stand. Een *week* is een *orde* of *reeks* van opvolging, Gothisch *wiko*, beurtwisseling, (van *wijken*): een *dag* is een *zonsverschijning* of *zonsverrezenheid*; een *nacht*, een *zonsnederheid*, het een van het thema *da* of *ta*, (waar ook *toonen* van is,) het ander van het drukken der *n*. Doch men past ze ook toe op zaken, daden, en personen. En dus wordt *daarvan*, *daarmed*, enz. in de plaats van *van dien*, *van die*, *van dat*, *met dien*, *met die*, *met dat*, *van dezen*, *van deze*, *van dit*, *met dezen*, *deze* en *dit*, gebruikt; en even zoo is het met *waar*. *De man* WAARVAN *gy gehoord hebt*, voor *van wien*. *Hy* DOOR WIEN *gy onderrichting ontfingt*, wordt dus ook met WAARDOOR *gy onderrichting ontfingt* uitgedrukt. Het woord *hier* bepaalt zich meer of eigenlijker tot plaats of tijd, en verders ook tot daden. *Tot* HIERTOEF is te verstaan van plaats en ook van tijd; *hierdoor*, of *hieruit*, of *hiermed*, slaat ook op verrichtingen door een werkwoord uitgedrukt. *Hy verzuimde 't*; HIERDOOR *verviel alles*. *Hy verhaast-*

haastte zijn reis, HIERUIT sproot mijn ongereedheid om hem wel te ontfangen. Hy zweeg, HIERMEË was de twist ten einde.

Dat *waar* even zoo op *hier* als op *daar* slaat, weet ieder.

Voor *daar* zegt men als er geen eigenlijk aanwijzen by is, maar (om het dus te noemen) een bloot toewerpen van een blik der gedachte, by verzachting, *er*; hetgeen wel 't zelfde *daer*, maar volstrekt toonloos is, en dus ook onvatbaar voor allen accent of alle verheffing van klank. *Ik ben ER geweest, ik heb ER genoeg VAN; ik ga ER naar TOE; geef ER acht op; drijf ER den spot niet MEË; zie ER liever VAN af, kom ER AF, klim ER op; enz.*

Men zegt ook, *Hy is ER een!* of 't *Is ER een!* En ook dit wordt (als met onderdrukking van *van*) beschouwd voor *daarvan* te zijn. Dus stelt de naarstige Weiland het in zijne zeer uitvoerige en allezins lezenswaardige Spraakkunst voor. Ik houde het echter voor het eenvoudig *er* of *daar* dat het algemeene bywoord des bestaans is, en waarvoor onze Ouden eertijds *het* zeiden. (Men raadplege Huydecoper.) Zoo zegt men: *ER valt veel sneeuw. Wie is ER geweest? Wie eet ER ooit zoo onmatig! Veel vreemden zijn ER aangekomen. Eenige schepen zijn ER vergaan.* Wanneer het niet éénsbeteekenend met *daar* is, kan het ook met *daar* of *hier* by één gesteld worden. Dus: *DAAR zijn ER die op gouden en zilyren munt hun*
X 5
zin.

zinnen zetten. Zijn ER DAAR (of, zijn ER DAAR TER PLAATSE) geen gezaghebbers? Dit is geen tautologie, schoon men welluidendheidshalve in dit geval beter *aldaar* zou zeggen, 'tgeen de zaak echter de zelfde laat, — Ook even zoo; *Hier is ER een.*

Met *hebben* toont het zich beter of lichter door *daar* te verklaren. Als: *Geef my een pen, zoo gy ER een hebt.* Doch het is dan inderdaad famenhangende met *een*, en dit met *hebt*. Het *een* hangt hier als voortuitdrukking met de *pen* (waarvan een individueel begeerd wordt,) noodwendig aan één, en zonder dien famenhang zou het geenen zin hebben. *Geef my een, zoo gy daar pennen hebt*, bepaalt niets. *Geef ER my een*, is bepaald, en *van* wordt daarby verstaan.

Men heeft dit *er* volstrekt algemeen voor een verkorting van *daar* gehouden en er daarom een teeken van *aphæresis* aan geeigend. Dwaaslijk. *Dat* teeken behoort niet aan *er*, als men elkanderen heeft wijsge maakt; maar is ingevoerd toen men ophield de enclytica aan 't vorige woord vast te schrijven, hetgeen tot dien tijd toe volstandig plaats had gehad, en uit den aart onzer taal voortvloeit. Van het oude *ik wetet* en *ik grepen*, kon men naderhand *ik weet* HET, en *ik greep* HEM maken, maar met *er* was men verlegen. *Hy wasfer, hy zochter naar*, en diergelijke wilde men niet meer, maar echter begreep men dat het by één behoorde, Hierom stelde men een teeken

ken tusfchen beide, even als de Grieken in hun ϵ , $\epsilon\tau$ deden om het van $\epsilon\tau$ te onderscheiden; maar zonder daarmee van *er* of van τ een afzonderlijk woord te willen maken. Men fchreef het aan één, doch met een apoftrofe, gelijk men b. v. *groot'lijk bedroefd zijn* fchrijft: maar de botterikken van later tijd hebben zich gaan verbeelden dat dit teeken tot *er* behoorde, en zoo heb ik zelfs een Redevoering zien beginnen met 'Er. Wil men *er* als andere enclytica afzonderlijk fchrijven, het zij; maar ftelle men ten minfte zich zoo niet ten toon!

c. De *Adversative* of *toegevende*.

Maar, oudtijds *ne waar*, drukte toen even als het nog gebruikelijke *ten zij*, de verbinding van een ftellig met een niet ftellig zeggen uit; doch nu is het als adversatief evenzeer ftellig als het zich onderling tegenftrevende *ja* en *neen*.

Ten zij is eigenlijk 't en *zij*, dat is *het zij niet*, of *is het niet*, en eischt *dat* achter zich; en fchoon het gebruik dit thands meest al onderdrukte, men verftaat het daaronder. En even zoo is 't met *ten ware*, dat is 't en *ware*, nu veelal, *ware het niet*.

Het is in deze twee uitdrukkingen alleen, en in *niet*, *niemand*, *nergens*, *nooit*, *nimmer*, dat het oude ontkennende *ne* nog overig is.

Hoewel en *hoezeer*, eigenlijk vragende zijnde wanneer zy afzonderlijk *hoe wel* en *hoe zeer* zijn, worden als enkele woorden tot verbindende woorden, en zijn dan desgelijks niet ftellig; en het is
even

even zoo met het enkele *hoe*, en met *wat*, *wie*, *welke*, *waar*, *wanneer*, enz. by aldien zyniet vragen.

Even zoo is het ook met de hypothetische of *d. Onderstellende* of *voorwaardelijke*, gelijk wy ze noemden, als *indien*, *zoo*, *in geval*, *voor*, *zoo verre*, en ook met de

e. Uitzonderende, als

Behalven, *uitgenomen*, *behoudens*, enz. Het is om dat deze twee laatstgenoemde klasfen volstrekt het woordtjen *dat* achter zich vorderen: hetgeen van die allen en ook zoo wel van de *adversative* en *onderstellende* als van deze foorte klaarblijkelijk is, zoo men slechts in *indien* opmerkt hetgeen by *nadien* is opgeteekend.

Ook wordt verschillend aangemerkt. Het is eigenlijk *oek*, de wortelfylbe van het Werkwoord *oeken*, dat is vermeerderen, en zelfs ook van 't Latijnsche *augere*. Inderdaad vordert het de afhankelijke orde, als: *Ook leert ons de onderzinding*; ook *zijn wy feilbare menschen*. Doch het wordt ook als *en*, dat is bloot koppelend, gebruikt, maar dan moet men 't als parenthetisch beschouwen. En zoo is 't desgelijks met *nog*, *vooreerst*, *ten eerste*, *ten anderen*, enz. *daarby*, *bovendien*, *voorts*, *wijders*, die tot beide de orden van plaatsing (stellige en afhankelijke) behooren.

Zoo veel ter uitvoerige verklaring van de Bindwoordtjens waarvan men de *niet stellige* orde doet afhangen!

Wy

Wy kunnen echter en zullen thands de geheele tweede of AFHANKLIJKE ORDE nog op eene andere wijs voorstellen. Ook is zy, in haren oorsprong ingezien, zeer eenvoudig.

Daar was een tijd dat men, en in even stellig verstand of opvatting, onverschillig zei: *de man is groot, en de man groot is; Een zoon van Livia* MEN STEEDS *verdenken* MOET, en een zoon van *Livia* MOET MEN STEEDS *verdenken*; en al dergelijke. Naar onze tegenwoordige rechtstreeksche orde, laat zich het zeggen als zeggen van den spreker, werkelijk, en niet anders, verstaan; en in de andere orde daartegen niet als het werkelijk zeggen, maar als een zeggung op zich-zelfs en zonder dadelijkheid. En deze zeggung wordt dan gekenmerkt door het woord *dat*, welk *dat* geen relatief is, als men zich inbeeldt, maar het Onzijdig Voornaamwoord *dat*, oudtijds algemeen in plaats van het Lidwoord gebruikt. Men zei naamlijk altijd *dat huis*, niet als bepaald aanwijzende, maar voor het tegenwoordig gebruikelijke *het huis*. Of liever, dit *dat* is aan te merken als 't Onzijdige van dat oude *die* dat als Lidwoord gebezigd werd, en was als zoodanig in de zestiende eeuw nog zeer algemeen, zijnde toen ons *de* minder in zwang. Dit woord *dat* maakte de uitdrukking waarvoor het gesteld werd tot eene eenheid, even als nog ons *het*, of ook zelf ons *dat* als Voornaamwoord, wanneer wy
zeg-

zeggē : DAT KEN U-ZELVEN *is een gouden spreuk*,
 DAT IK WEET NIET DAN ZEER WEINIG *houdt*
een algemeene waarheid in ; en dergelijke. En na-
 tuurlijk zeimen dus ook : DAT IK NIET WEET DAN
 ZEER WEINIG *houdt waarheid in* , zoo wel als
 (zonder dit *dat* ,) IK NIET WEET. Tot meerdere
 netheid van onderscheiding werd allengs de laatste
 constructie alleen achter dit *dat* , als daaraan eigen ,
 gevestigd , en uit het eenvoudige stellige gebannen.

De volksliedjens behielden nog in mijn tijd de
 oude onverschilligheid hieromtrent even zoo wel als
 in de plaatsing van 't adjectief voor of achter het
 Zelfstandige woord. Doch aan deze onderschei-
 ding waarvan wy hier handelen , hangt de klaar-
 heid en verstaanbaarheid van den zin. Derhalve
 kan en mag men zeggen : *Dat* IK WEET NIETS
 DAN DAT IK NIETS WEET , *is een waarheid* ; en
 al dergelijke ; en zoo wordt dan ook gezegd :
 DAT *ik niets weet dan dat ik niets weet* , *is waar-*
heid. In dit laatste geval is dit eerste *dat* even het
 zelfde als *dat* ZEGGEN , IK WEET enz. Men zie
 wijders de Taal- en Dichtkundige Verscheidenhe-
 den ter aangehaalde plaats , bladz. 52 en volgg.

Men ziet ook hieruit , dat de subjunctivus , waar-
 by (als wy zagen) dit *dat* altijd onderfeld of uit-
 gedrukt wordt , in eene omzetting van woorden
 bestaat , maar juist niet het veranderen van het
 werkwoord vordert , als by voorbeeld , *zoo dat*
het goed zij , in plaats van de stellige uitdrukking
goed

goed is; of zoo, dat ik my verblijden MOGE, in plaats van my verblijden MAG. Dit zij en moge voor is en mag is een modus potentialis, waar men in 't Latijn den Subjunctivus meê verwacht, en die eigenlijk tot het wenschende en toegevende behoort.

Van de omzetting in het Subjunctive ten aanzien van de Hulpwoorden en 't Werkwoord dat ze te hulp neemt, is by de buiging der Werkwoorden alles gezegd; doch nog komen hier Hulpwoorden in ruimer verstand van dit woord ter beschouwing. Zoo is *moeten, mogen, willen, laten, kunnen, komen, hooren, doen, leeren, durven, helpen, zien, heeten, voelen, blijven, gaan, staan, zitten, loopen, vinden, schijnen, liggen*, zoo wel als *zullen, hebben, en zijn*; wanneer zy by een ander Werkwoord als wijzigingen van dit gebruikt en dus gevoegd worden. Waarvan wy hierna afzonderlijk handelen zullen als byzonderheden in ons taaleigen; doch hier mogen wy de de aanmerking niet voorbygaan, dat zy voor zoo verr' zy als hulpwoorden zijn aan te merken, in de subjunctive orde het door hen gewijzigde Werkwoord al of niet aanhangen als in de rechtstreeksche. Dus zeggen wy: *ik heb ZITTEN studeeren, en, zoo dat ik heb ZITTEN studeeren; maar ik LEER of LEERDE loopen, enz. Ik WILDE de deur uit loopen, ik heb de deur uit WILLEN loopen.*

• Nog

Nog iets moet ten aanzien van deze *afhanklijke orde* opgemerkt worden. Dat is, dat *wanneer*, *indien*, en *ten zij* (hetgeen met *indien niet* overeenkomt en ook daarmee verwisfeld wordt) met de daaraan eigen omgezette orde van constructie, te pas komen, men daarvoor in de plaats, de derde, dat is, vragende of omgekeerde constructie zonder verbinding gebruiken kan. By voorbeeld, *Regent het; zoo wordt gy nat.*

C. De OMGEKEERDE ORDE is vragende. —

Dat *vragen* eene uitstrekking naar het voorwerp der begeerte is, toonden wy in de Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden, III. Deel, bladz. 202; en dat voorwerp is of zaak of hoedanigheid. Het *vragen* derhalve is een onderzoek naar een *subject* of *prædicaat*, of zijn verknochting aan iets; en dus naar een Substantief, een Adjectief, of een Werkwoord of Bywoord.

Het voorwerp des onderzoeks is (uit den aart der zaak) het eerste dat in de vraag uitgesproken wordt. *Wie, of wat? Hoe? Wanneer? Waarom? Wien? Wiens* of *aan en van wien? Door en met wien?* enz. *Is, doet, wordt, heeft, zal, mag, moet, was, deed, wierd, had, zou?* — Deze woorden gaan dus in de vraag voor, en zoo alle werkwoorden waarover de vraag loopt. Ja, de geheele vraag bestaat eigenlijk in dat eerste woord; en hieruit vloeit de geheele omzetting voort.

Wie,

Wie , wat , hoedanig ben ik ? Ben ik een mensch , ben ik redelijk , word ik verstandiger ? Zijt gy zinneloos ? Is hy de Schout van het dorp ? Is hy Doctor ? Zijn wy Christenen ? Hoe en wanneer deed hy die zotheid ? Waarom of waartoe , of tot welk einde , of met welk inzicht , of uit welke oorzaak , of om welke reden , of by welke gelegenheid , of in wat gezelschap , of op wiens raad , of naar welke wet , is dat besloten , of uitgevoerd ?

De Zelfstandige Voornaamwoorden en Naamwoorden waarvan 't verbum finitum afhangt , worden onmiddelijk achter dit geplaatst. *Ben ik , zijt gy , zijn wy , is hy , zijn zy ? Beveelt de Vorst dat ? Slaapt gy ? Willen wy ?*

Het *adjectief* dat in het stellige by het substantief staat , houdt deze zijn plaats in. Het *adjectief* dat in 't stellige door een verbum substantivum of door *hebben* met een substantivum verbonden wordt , komt in 't vragende achter dit substantief. *Komt de LIEVE MEID ? Is het meisje SCHOON of LELIJK ? Word ik GEHOORZAAMD ? Zijt gy VERSTANDIG ? Is de man VERSTANDIG ? Is hy een VERSTANDIG MAN ? Heeft hy GELD ?*

't *Adverbium* houdt desgelijks zijn plaats naast het *adjectief* of verbum waar het by behoort. *Is de man ZEER ziek ? Wordt hy STERK of ALGEMEEN beklaagd ? Loopt gy HARD ? Weet gy 't WEL ?*

Y

Doet

Doet gy 't NIET? Gaat gy ZOO MOEILIK? Draaft hy niet TE ONVOORZICHTIG door?

De accusativus houdt zijn plaats als in 't stellige, die dus in saamgestelde tijden of wijzen verschilt, gelijk het ook met het adverbium is. *Doet hy KWALIK? — Maar: Heeft hy KWALIK gedaan? Zal of zou hy KWALIK doen? Beticht gy HEM? Zal hy DEN MAN verftooten? Heeft hy DEN MAN vriendlijk begroet? Waarom zou ik DE ZAAK verbloemen?*

De Hulpwoorden scheiden zich van het Verbum of Deelwoord af, en gaan voor alles. Dus: *Hebt gy gegeten? Zult gy uitgaan?* In de infinitive vorm blijven zy voor het Werkwoord: als, *Hebt of zult gy WILLEN uitgaan?* Of zy zetten zich tusschen 't affcheidbare voorzetsel in den infinitief. *Hebt gy uit WILLEN of MOETEN gaan? Hebt gy uit ZULLEN gaan? Zult gy uit HELPEN kramen? Zult gy 't spel uit ZIEN spelen? Zult gy 't af KUNNEN doen?*

De Voorzetsfels houden hunne plaats desgelijks als in 't stellige: en dus is het dan ook met den dativus, als zijnde in zin en beteekenis een accusativus met het voorzetsfel *aan* of *tot*. *Geeft gy HEM de eer, geeft gy DEN BEDELAAR een aalmoes? Hebt gy GODE uwen dank bewezen, en DEN ARME verkwikking toegebracht? Zou men ZIJNEN NAASTE het zijne onthouden, of HEM het brood uit den mond nemen? — Doch wanneer de dativus door een præpositie wordt*

wordt uitgedrukt, (en zoo is 't ook met de andere voorzetsels en hun regimen,) is de plaatsing voor of na den accusatief onverschillig. Dus: *Geef AAN DEN BEDELAAR een aalmoes*, of, *geef een aalmoes AAN DEN BEDELAAR*. *Bewaar dat overschot van die spijs VOOR EEN BEDELAAR*, of, *VOOR EEN BEDELAAR dat overschot*. *Ik ga naar Haarlem MET DE SCHUIT*, of, *MET DE SCHUIT naar Haarlem*. *Ik heb het DOOR GEMACHTIGDEN verricht*, of, *verricht DOOR GEMACHTIGDEN*.

Tegen het vragende staat eenigermate 'T GEBIEDENDE over. Dit stelt de *adverbien* en die *voorzetsels die zich* van het werkwoord waar zy meê saamgesteld zijn *afschieden*, en desgelijks de Hulpwoorden, zoo wel in een ruimer, als in den bepaalden Grammaticalen zin, achter den accusativus. *Geef of geef gy MILD EN BLIJMOEDIG*. *Laat dit nooit*, of *by geene gelegenheid*, NA. *Schrijf u-zelfen geene wijsheid TOE*. *Wacht u, onvoorzichtigheden TE BEGAAN*. *Toon uw naaste LIEF TE HEBBEN*.

De GEBIEDENDE wijs lijdt geen relatief. Dus zegt men, by voorbeeld, niet *zie hetwelke*, in verbinding met hetgeen voorgaat. Men zegt: *'t Is een last, welke ik u bid met my te dragen*. Maar niet: *'t Is een last, welke draag met my*; maar wel, afgescheiden: *Draag ZE met my*, of *draag HAAR*, of *draag DIE*, maar dit *die* als aanwyzend Voornaamwoord gebruikende. Even zoo is

't ten aanzien van 't relatief, in de wenshende, toegevende, onderstellende, of vragende, en alle subjunctive wijs, met opzicht tot 'tgeen in een voorgaanden (stelligen of niet stelligen) gesloten volzjn gezegd is.

De INFINITIEF drukt zich met *te* uit, wanneer hy afhankelijk is van een voorzetsel, als, OM TE *loopen*; VAN, MET, OF DOOR, of IN TE *loopen*, TE *slapen*, TE *schrijven*. 'tGeen in het Latijn door een zoogenaamd gerundium uitgedrukt wordt. Doch

Zonder *te* met die Hulpwoorden, die de vorm van infinitiven hebben, en wijziging van het voorname Werkwoord inhouden, en 't meer als een supinum dan infinitivus kunnen doen aanmerken. Zoo zegt men *ik kom dat doen, ik ben dat KOMEN DOEN, ik heb dat WILLEN DOEN; ik zal het DOEN DOEN, LATEN DOEN*.

Men gevoelt, dat dit *komen, willen, doen, laten*, en dergelijke, dan niet als een daad of werking op zich-zelf bestaat; maar iets anders (b. v.) is 't met *bevelen, gebieden*, en al wat de daad voorgaat. De zoodanige vorderen de uitdrukking van een *overgang tot of verbinding met de daad*. En dus zegt men *iets gebieden TE doen, iets begeeren TE doen, iets verzoeken, bidden, trachten, pogen, wenschen, verlangen, TE doen*.

Sommige Werkwoorden kunnen in de tweederlei beschouwing vallen. En zoo is 't met *komen*. *Komen te doen* is iets anders dan *komen doen*;

lig-

liggen slapen, dan *liggen te slapen*; *loopen schooien*, dan *loopen te schooien*. Het *te* toont oogmerk, toebereidsfel, of onmiddelijker overgang, maar altijd overgang. Doch zonder *te*, zijn de daad en het hulpwoord vereenigd in des sprekers denkbeeld. Hiervan is 't ook, dat al zulke Hulp- en Werkwoorden zich niet van den hoofdzakelijken infinitivus (als wy opteekenden) af laten scheiden maar dien onverbrekkelijk aankleven.

Eenige der Hulpwoorden, hier geroerd, hebben echter altijd *te*, 't zij zy de vorm van infinitivus in hun praeteritum aannemen of niet. By voorbeeld, *trachten*. Ik heb het *TRACHTEN te doen* of *GETRACHT te doen*. — 't Hulpwoord *laten* moet wel onderscheiden worden van *laten* wanneer het geen Hulpwoord is. 't Spreekt van zelfs, dat het als Hulpwoord niet beheerscht, maar blootelijk aan de perfoon hangt; en in tegendeel, geen Hulpwoord zijnde, de perfoon beheerscht. Dit schijnen de domkoppen die thands de taal willen beheerschen, niet te kunnen of niet te willen begrijpen. Nanninga bevatte dit ook niet.

De Infinitief als Naamwoord genomen, wordt niet alleenlijk met of zonder Lidwoord gebruikt, maar ook (doch alleen in het laatste geval,) met het voorzetsfel *TE*. Dus: *Een land REGEEREN heeft veel in. Aan het Staatsroer ZITTEN is vol zorg. Liegen is slecht; zich bedriegen, is menschlijk. En ook, 't gebrek des menschen is zich bedriegen, of*

zich TE bedriegen: Een land TE regeeren; aan het roer TE zitten. HET liegen is slecht, slecht is HET liegen; moeilijk, het land regeeren. Doch wanneer *het verbum* daarby werkelijk een beheersching oefent, zoo is het laatste beter verworpen, en best gebruikt men dan een nomen uit beheerer en beheerschte samengefeld, als *landregeeren*, zoo dit zich opdoet.

Voor het eenvoudige *te doen* zei men ook voorheen *om te doen*. Immers dus heet men 't. Doch *om* is een voorzetsel van overgang; en schoon men zegt: *het is zwaar om te doen*; kan men niet zeggen; *om het te doen is zwaar*, maar wel; *om te doen is het zwaar*. *Zwaar om te doen*, is het Grieksche *εὐ το γενεῖν*, en even zoo is, *in het doen valt het zwaar*, of *HET doen daarvan is of valt zwaar*.

Men gebruikt ook den Infinitief niet slechts met een Naamwoord, als dit Naamwoord beheerschende, (gelijk in: *Een land regeeren, God dieren, en zijn geweten kwijten, gaan niet altijd te zamen*); maar ook, als van het Naamwoord afhankelijk. Dus *Ik had geld LIGGEN, ik heb geld LIGGEN gehad. Ik heb vrienden by my HUISVESTEN (LOGEEREN). Hebt gy vuur BRANDEN? Ziet gy hagel VALLEN? Hoort gy een klok LUIDEN of SLAAN?* Dus in *verba neutra*. In transitiven zou het dubbelzinnig zijn, en het Naamwoord daarby wordt natuurlijkst als beheerscht door dat verbum verstaan. *Ik zag den ka-*

kabiljaauw ETEN, is twijfelachtig. — Zoo is het ook, wel niet in de meening der zeggings, maar ten aanzien van 't active of passieve verstand des Werkwoords onzeker, wanneer men zegt: *Laat het my weten*, of *laat my het weten*. Gaat my voor, zoo is (regelmatigst doch niet noodzakelijk) dit *my* zoo wel als *het*, een accusatief, en *weten* active gezegd, en *het* door dat *weten* beheerscht. Gaat HET in tegendeel voor, zoo heeft dat zelfde *my* 't voorkomen van een dativus, en *weten*, dat van in passiven zin verstaan te moeten worden. *Fac me scire id quaecumque factum*, in 't eene; *fac id mihi cognitum fieri*, in het andere geval, zou de letterlijke vertaling zijn.

Doch nu moeten wy een verscheidenheid in de *stellige orde* opmerken, die men *willekeurig* heeten mag. *Willekeurig* zeg ik, in een gezonden zin, maar niet onverschillig; in tegendeel, bepaald door het oogmerk des sprekers, waardoor alle wijze van uitdrukken bepaald wordt.

Wy merkten ten aanzien van 't vragende op, dat het voorwerp des onderzoeks het eerste is, dat in de vraag uitgesproken wordt. Het is even zoo in het *stellige*, naar 't meer of minder belang dat by den sprekende in subject of prædicat, in de wijze of eigenschap, of in 't toevallige daarin opmerkelijk, juist op dat oogenblik gesteld wordt. Dus zegt men: *De*

man is geleerd en bekwaam; geleerd en bekwaam is de man; zeer, ja byzonder geleerd, boven anderen geleerd is de man. In het Arabiesch is de man kundig. Met den postwagen ben ik hier gekomen; hollend reed de voerman over den weg; angstig zat ik in 't rijtuig; t'huis bleef ik er nog duizelig van. Drie dagen lang, of gedurende drie dagen, was ik ziek. Te Haarlem vond ik de luchtgesteldheid ongezond. Voor my was het daar ongezond. Anderen is zy heilzaam bevonden. — Al dit zijn omzettingen, en dewijl hierin de geheele reden afhankelijk gemaakt wordt van dat woord of die adverbiale wijze of het zij toevallige of andere omstandigheid, zoo is het, ondanks de stellige meening, niet anders dan de ter tweeder plaatse verhandelde afhankelijke vorm.

Ik mag niet nalaten hier eene aanmerking te maken, die op de plaatsing van eenige woorden zoo zy al niet bepalende is, ten minste een onmiskensbaren invloed moet hebben. De omstandigheden van tijd, plaats, en de wijzigingen der werkingen behooren uit den aart tot het werkwoord; de hoedanigheden van perfoon of zaak, tot dezen; en wijzigingen eener hoedanigheid welke een adjectief uitdrukt, by dat adjectief. Sommige kunnen tevens of als in de perfoon, of als in de werking beschouwd, en, van daar, verschillend geplaatst worden.

den. Dit heeft in een rede die wat verwickeld is, vrij wat invloed: *In gezelschap van verscheiden personen vernam ik dit*, of, *ik vernam dit in gezelschap* enz. is juist het zelfde — Maar zoo ik zeg: *Moelijk ging ik hem spreken*, mag men twifelen of dit *difficulter* of *subiratus* te verstaan zij.

Ik antwoord (in dit voorbeeld) gereedelijk: Het laatste; maar zoo men zegt: *moelijk sprak ik hem*, is het twijfelachtiger, en helt meer naar *difficulter*. Met dit alles is dit twijfelbare slechts in het schrift. Die het zegt, zal het zoo uitspreken, dat zijn meening duidlijk en onmiskenbaar is. Want de oneindige verscheidenheid der stem teekent ieder woord en fylbe met de meening des sprekers op een wijs die door geene punctuatie of accentuatie genoegzaam vervangen kan worden, en die zelfs door geens anders stem zoo volkomen is uit te drukken. (*) En hierdoor zal een waarachtig Dichter altijd lijden wanneer hy zijn verzen door een ander hoort lezen.

Zie daar derhalve de omzettingen (zoo ik vertrouw) tot hare eenvoudige beginfels te rug gevoerd. De Geleerden mogen toezien in hoe verrey met de in dit opzicht zoo onregelmatig gehouden Latijnsche Verscheidenheid van Constructie (die toch in 't geheel niet zoo grillig is als men

(*) Vergelijk mijne Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden, I. Deel, bladzijde 99, 100.

men wel meent en elkanderen zoekt wijs te maken,) overeenkomt of strookt. Wy bepalen ons by ons Vaderlandsch Nederduitsch welks voortreffelijkheid in elk woord, elke ordening van woordvoeging, elk gedeelte van ieder volzin, onmiskenbaar doorstraalt,

Verwer heeft in zijne *Idea Linguae Belgicae* van deze omzettingen opzettelijk gesproken, doch zeer in het wilde; en zulke daarby toegelaten als volstrekt niet Nederduitsch maar onduldbaar zijn.

Nemen wy 't voorbeeld van Verwer.

1) *Ik breng* (2) *met blijdschap* (3) *op morgen* (4) *den bruigom* (5) *voor de bruid* (6) *een ruiker* (7) *uit de tuin* (8) *ter versiering* (9) *by het nagerecht.*

Deze rechtstreeksche stellige rede kan door het voorzetten van elk der leden waarin wy haar verdeeld hebben, met omzetting van *ik breng*, aan elk van die welke men voor wil doen gaan, afhankelijk gemaakt worden. En daarby kunnen die overige onder zich op verschillende wijze gerangschikt worden.

Stelt men *het brengen* in den zoogenaamden *volmaakten* of *meer dan volmaakten tijd*, of in het *toekomende*, zoo zal *ik heb* of *ik had* — met — *gebracht*, of *ik zal* — met — *brengen*, den geheelen volzin insluiten. Dit veel *bevatten* van een volzin, en dit *omvatten* van zoo veel tusschen 't *hulpwoord* en het *participium* of *infinitive*
ver-

verbum, is iets hetgeen andere dan de Duitſche talen niet kennen, en dat eene rijkheid en ronding van de volzinnen met zich brengt, waartegen de Franſche en Engelfche verfnippering affchuwelijk afſteekt, en is tevens voor eene melodie vatbaar, die toen men de taal wist uit te ſpreken, treffend en wegſleepend was, gelijk ik ze nog gehoord en gekend heb. Doch waarin niets dan een net denken by een zuiver gevoel de duifſterheden, dubbelzinnigheden, en wanklanken kan doen vermijden, die er by plaats kunnen grijpen en ſtoorend zijn.

De beſte ſchikking van het gegeven voorbeeld in omzetting, is zekerlijk; 2, *zal ik*, 3, 7, 4, 6, 8, 5, 9, *brenge*; doch zy is de eenige goede niet en 't niet altijd even zeer.

Nog rijker wordt die volzin wanneer men aan de zes ſubſtantiven attributen geeft, en deze by voorbeeld, met omſchrijvingen of verbindingen, 't zij door relativen, anders uitdrukt. Men zegge, by voorbeeld; *Met ongemeene en innige blijdfchap des harten, gelijk aan de tederſte vriendſchap van een recht gevoelig en dankbaar gemoed eigen is; — Men zegge: Op het heilrijke en gewenſchte feest van het lang verbeide morgen; — Men zegge; Aan den voortreffelijken en verdienſtelijken bruidegom, die van kindsbeen af mijn onafſcheidelijke boezemvriend was en tot het laaſte oogenblik dat my de oogen zal ſluiten, blijven moet; — Men zegge: De ſchoone en jeugdige bruid, pronkjuweel ha-*
rer

*ver kunne en roem van haar oud en edel geslacht; — Men zegge, Een uitgezochten ruiker van geurige en zeldzame bloemen die de aangename voortijd van 't jaar niet dan door de vereenigde kracht en poging van natuur en kunst zoo vroeg op kon leveren; — Men zegge: Uit de fraai aangelegde en zorgvuldig onderhouden tuin, die ik met de edelste gewassen aller werelddoorden verrijkt heb. — Men zegge: Ter prachtiger en volkomener verfieling van het kostbaar en met den fijnsten smaak ingericht en zoo oog- als hartstreekend nagerecht; zoo kan men een enkelen volzin bladzijden lang en tot den hoogsten graad van onverstaanbaarheid rekken, gelijk ik ook beleefd heb dat eenmaal in smaak was en toejuicing vond, maar waarvoot de verstandige die het *αἰετοῦ μισγοῦ* kent en dat oordeel heeft zonder 't welke niemand pen op papier behoorde te zetten, niet gewaarschouwd behoeft te worden; hoezeer men erkennen mag dat het een klip is, waar rijke verbeelding, met gemakkelijheid van uitdrukking gepaard, zich eer men het denkt of bemerkt, op verzeilen kan.*

Tot de omvatting van verscheiden woorden waarvan wy hier spreken, behoort ook het van één scheiden der Voornaamwoorden van hun na-sleepend *van, aan, door, by, met, in*; 'tgeen de Fransch of Latijn nabootsende pedanterie met groote zorgvuldigheid als een misdaad van Staat tracht te ontwijken, om dat by voorbeeld, 't La-
tijn

tijn *cujus, unde, hinc, inde*, en 't Fransch *dont, duquel, auquel* zegt. De ware Hollander zegt, WAAR *ik zeer van verwonderd was*, WAAR *ik my hartelijk in verheugde*; WAAR *ik om gehaat werd*; en ZOO OOK: HIER *neem ik deel in*, HIER *maak ik een besluit of gevolg uit op*; DAAR *ga ik mee naar bed*, DAAR *moet gy genoeg mee nemen*: en dwaaslijk willen de schoolvosfen van de later tijden: WAARVAN *ik verwonderd was*, WAAROVER *ik verblijd was*, WAARIN *ik my verheugde*, WAAROM *ik gehaat werd*; en HIERIN *neem ik deel*, HIERUIT *trek ik dit gevolg*, DAARMEË *ga ik naar bed*, enz. Laf gerammel van die noch gehoor, noch gevoel, noch verstand hebben voor de famenvlechting eener rede! Niet, dat het *waaraan, hierin, waardoor*, in zich-zelfs kwaad is, maar zich daaraan te binden is stijve eenvormigheid, in een taal als de onze hoogstschuwbaar, omdat en de aangenaamheid en de kracht onzer taal aan den gang der accentuatie hangt, en zelfs ook de klaarheid aan het verheffen van het *daar* of het *van* naar vereisch van den zin, verbonden is, terwijl *daarvan* noodwendig, zoo het niet van één wordt gescheiden, den toon altijd op *daar* hebben moet, en zoo ook *hiervan* op 't piepende *hier*, dat dikwijls zeer stootende is. Doch in 't stuk der accenten in onze taal heerscht ook dezer dagen eene wel *diepe* domheid en onkunde, en ik ben zeker, dat er genoeg zijn die dit lezende, 't of

vol-

Volstrekt niet, of nauwlijks verstaan zullen, en zoo lang zy hun Siegenbeeksch niet afeeren, ook niet kunnen leeren verstaan.

In het byzonder is het van groot belang, hoe die influiting of omvatting te regelen wanneer er twee of meer genitiven, in ondergeschiktheid aan elkander volgen. By voorbeeld, *l'Effet de l'art du Poete ou de l'Orateur*, zegt het arme éénvormige en in zijn gang altijd lam kruipende Fransch. Wy zullen niet op de zelfde wijs zeggen: *Het uitwerksel van de kunst van den Dichter of van den Redenaar*; waarin men niet weten zou of het uitwerksel der kunst, dan wel de kunst onafhankelijk van 't uitwerksel, of (misschien) beide te samen, aan den Dichter of den Redenaar wordt toegeschreven. Neen; wy zeggen ook, *het uitwerksel der kunst, het uitwerksel des Dichters, het uitwerksel des Redenaars, de kunst des Dichters, en, des Redenaars*, en mengen *van de* of *van den* met *der* en *des* door één. En dit laatste zal alle dubbelzinnigheid wegnemen. By voorbeeld: *Het uitwerksel van de kunst des Dichters of des Redenaars. Of het uitwerksel der kunst van den Dichter of Redenaar, of van den Dichter of van den Redenaar*. En met meer snelheid en kracht: *Het uitwerksel van des Dichters of des Redenaars kunst. Ja ook: van des Dichters of Redenaars kunst*, zonder herhaling van 't Lidwoord.

woord. — Men ziet (om dit in het voorbygaan aan te merken) dat het *des Dichters, des Redenaars*, de *kunst* meer, en als ware 't persoonlijker eigent, dan het woord *van*, dat meer het uitgaande dan het toebehoorende uitdrukt.

Jammerlijk is het, en den Hemel te klagen, dat een misdadig verwennen van 't nog niet gevormde denkvermogen der te jonge kinderen aan andere (en dat dat wel, saamgeknoeide en onverstandig verhaspelde) talen ons echte taaleigen in duizend opzichten zoo heeft doen verwaarlozen, dat er naauwlijks meer aan gedacht wordt, en het Nederlandsch uit hart, verstand, en gevoel als ware 't van dag tot dag meer verdwijnt. En hoe kan het anders in een tijd als dien wy, ten gevolge van het Godtergend verbreken van orde, en in heerschend blijvende omkeeringszucht, gedoemd zijn te moeten beleven.

Een Volzin kan langer of korter zijn, maar kan ook verdeelingen hebben. In 't byzonder kan daarin een wending van gedachten plaats hebben, zonder welke hy kon bestaan, doch die hem door een bindwoord daaraan hecht. Die bindwoorden zijn relativen of niet Relativen, niet op zich-zelf kunnende staan, maken 't volgende aan den stelligen zin aanhankelijk, en zie daar een verdeling door het redengevend *dewijl, nadien*, enz. En zie

zie daar op deze wijs ook den volzin in 't stellige en 't afhankelijke verdeeld. (Dat *maar* en *want* hier ook van ouds toe behoorden is reeds opgeteekend.) En hetgeen daardoor met het stellige verbonden wordt, maakte dus noodwendig een deel van den volzin, met hetgene waar 't toe gebracht wordt.

Doch deze aanhanging met *maar* en *want*, nu een stellige rede zijnde, kan tegenwoordig ook een volzin op zich-zelfs maken, naar mate men deze redengeving of bekrimping van 'tgeen men gezegd heeft minder dringend tot het gezegde vereischt acht, of dat eerst gezegde liever eerst afzonderlijk bedacht wil hebben; en zoo kan het als een afgescheiden volzin bestaan. Dit hangt van des Schrijvers eigen denkbeelden af.

Hangt nu dus het beginnen van een nieuwen volzin met *want* of met *maar* van des Schrijvers denkbeelden af; het is even zoo met toevoegingen die haar eigen afzonderlijk werkwoord bezitten; en zoo ook met het verklarende *zoo*, en gevolgtrekkende *derhalve*. De lengte van den volzin, de klaarheid en duidelijkheid, en de meerdere gemakkelijkerheid voor den adem die een volzin vervullen moet, bepalen den schrijver of spreker hierin.

Maar behalven de gedeelten eens Volzins die alle hun verband met het lichaam daarvan hebben, wordt er somwijlen een geheele rede of gedeelte van een rede buiten verband, tuschen in gesteld:
wel-

welke men van de haakjens waarin men ze plaatst, *parentheses* (dat is *tusfchen haakjens*) noemt. Deze, die ook hunne deelen als een byzondere volzin hebben, worden of geheel los daarin geworpen, of ook met bindwoordtjens in een verbinding gebracht; en in 't laatste geval zijn zy geene *parentheses*, dan voor zoo verr' men ze werkelijk ter beter onderscheiding fchoon zonder volftrekten noodzaak, in zulke haakjens besluit. En zy worden door de ftem des lezers met eene kennelijke verandering van klank uitgebracht, die ze van het lichaam des volzins waar ze in gevoegd zijn, onderscheidt.

Eigenlijk is hun werk, te verklaren; en dus beginnen zy voeglijk met *dat is*, of met een redegevend *want*, waardoor de zaak begrijpbarer wordt gemaakt. Ook wel met *onderfeld*, en dergelijke. Doch het is een misbruik, dat men alle redengevende, tijd, plaats, of omftandigheden, by wege of vorm van een *parenthesis* voor doet komen. Een *parenthesis* is een ftellige rede, ter opheldering tusfchen in eene andere rede ingevlijd zonder verband, en niets anders.

De *parenthesis* is dus in het grootere, als rede, wat een *interjectio* in het klein als woord of fpraakdeeltjen is. Geen wonder derhalve, dat men dit ook wel in haakjens zet, en ook even zoo met de byftelling van een woord (*appofitie*), als de *parenthesis* met een adverbiale zeggung, verwart.

Z

Zoo

Zoo is 't wanneer men *Ik, ellendig!* zegt, en meer dergelijke. Doch ook de zoogenaamde vocativus is niet samenhangend met de rede waaraan hy toegevoegd wordt, en wanneer hy een rede niet begint, is hy tusschengeworpen en parenthetisch, en vordert ook even zoo wel als een interjectie, eene stemverbuiging by de uitspraak.

Dit zoude ons ongevoelig tot *punctuatie* en *lezen* brengen. — Wat de eerste betreft, het is twijfelachtig of zy tot de Orthografie dan tot de Syntaxis te brengen zij. Maar het laatste behoort ongetwijfeld tot de 't zij Rhetorische, 't zij Poëtische profodie. Waarvan hierna, schoon in 't kort.

De *punctuatie* raakt de plaatsing en kracht der teekens van zinsnijding, en behoort tot de Algemeene Taal, en tot geene Byzondere, dan voor zoo verre zy in eenig opzicht verschillend mag of moet zijn uit hoofde eeniger niet algemeene Taaleigenschap in de Taal waar zy op toegepast wordt. In 't algemeen merk ik aan, dit weinige:

Dat elke volzin met een *punt* gesloten wordt.

Dat een halve volzin, dat is die het redengevend *want* met zijn byhang, als een deel van zich aanneemt, met een *dubbel punt* gesloten wordt.

Dat een redengevend bindwoord met het samenhangend *dewijl, overmits, alzoo*, dat het afhankelijk deel der rede, met het vorig verbindt, een

se-

femicolon (dat is, comma-punt,) tot affcheiding van het vorige, voor zich heeft.

Dat het even zoo met het tegenstreving toevoegend *maar* is.

En dat mindere verdeelingen zich van elkander onderscheiden door de *snede* gelijk zy in 't Nederduitsch heet, met het Latijnsche kunstwoord, *comma*.

Tot welke minder verdeelingen by ons mede behoort de affcheiding tuschen 't substantief en zijn adjectief wanneer dit niet voor, maar achter het substantief komt te staan; hetgeen wezendlijk tot het verstand der rede behoort, als by voorbeeld: *Een onwetende, dom en eigenwijs, als gewonlijk samengaat. Een maagd, jong en frisch.*

Van de figuur dezer zinfnijdingteekens, en hunnen oorsprong mag men in mijne Verhandeling over het Letterfchrift opzettelijke verklaring vinden, zoo wel als van *verwondering* en *vraagtekens* en andere aangenomen merken, hiertoe betrekkelijk.

De twee punten, of 't dubbel punt, in 't Latijn *colon* genoemd (hetgeen eigenlijk het lid van de rede beteekent dat door dit teeken bepaald wordt,) wordt ook geplaatst tot kenmerking eener verklaring, achter het woordtjen *dat is*, of *versta*, en dergelijke; ook tot kenmerking eener ingevoerde zeggung of rede (kort of lang) van eenige persoon, wanneer zy rechtstreeks,

en niet zijdelings of in afhankelijkheid van een bindwoord als *dat* of *hoe*, voorgesteld wordt.

Wat de koppeling van woorden betreft, wanneer daarin eene onderscheiding noodig is, (want zoo wanneer slechts twee woorden gekoppeld worden, die, zoo 't Naamwoorden zijn, met het zelfde Werkwoord in den zelfden adem 't zij activè of lijdelijk samenhangen, of, zoo 't Werkwoorden zijn, even zoo aan en met het zelfde Naamwoord samenhangen, (*) behoeft er geen zinsnijding.) zoo eischt het de *comma*. By voorbeeld: *A, B, EN C, eten hier. A at, sliep, EN werd krank tot mijnent.*

Doch in dit geval, wanneer er meer dan twee, het zij Naamwoorden het zij Werkwoorden, met één Bindwoord gekoppeld worden, heeft er een belachelijk dom wanbegrip plaats. Men stelt dan wel achter het eerste, en elk woord dat daar meer mag zijn, behalven dat onmiddelijk voor het laatste gesteld is, een *comma*; maar niet voor het *en*, waardoor alle te samen met het laatste verbonden worden. En waarom? Het *en* is in plaats van een *comma*, zei my eens de geestige Kinker, die sedert hy Filozoof wilde zijn, meê met Siegenbeeks duizeligheid omdwarrelt, en ook Nederduitsch onderwijst. 'k Hield dit in den eersten opslag voor

een

(*) By voorbeeld: A en B eten by my: A slaapt en droomt. A en B eten en drinken hier.

een spotterny : want verbinden is zeker wel het juiste tegendeel van affcheiden ; maar neen , het was ernstig en meening. Op loutere zotheden van innige tegenstrijdigheid , nu ook in de zoogenoemde Wijsgeerigheid gants niet vreemd , andwoorde wie lust heeft ! Doch meent men dat er geen onderscheid is wanneer men onder meer hoedanigheden twee van die meer of enger , dan wanneer men ze alle even min , of even zeer verbonden stelt ? *Ziek en zwak , edel van geboorte en hart , geduldig en lijdzaam , verheven van ziel , welgemaakt van leden , en bevallig van houding en spraak was hy :* Is dit niet iets anders dan *ziek , zwak , edel , geduldig , en lijdzaam* ? En verstaat men dit *ziek , zwak , edel , geduldig en lijdzaam* , niet , als zijnde *geduldig en lijdzaam* eenerlei foort van hoedanigheden ? Immers ja. Ook zijn zy 't inderdaad. En wordt zoo ook niet , in dit voorbeeld , *welgemaakt* alleen tot *leden* , maar bevallig daartegen zoo wel tot de *spraak* als de *houding* uitgestrekt ? Wat dan wil dat , ja , reeds vrij oud en verworteld misbruik , maar dat zijn onbestaanbaarheid met zich brengt ?

Even zoo met de Werkwoorden : *A at en sliep , en werd krank en stierf , aan het huis van zijnen broeder.* Met een comma achter *sliep* verbindt men *eten* en *slapen* , en zoo ook *krank worden* en *sterven* aan een , en maakt dus TWEE leden. Met *commas* ook achter *at* en achter *krank* te zetten zijn er VIER. Zegge men : *Hy ging op reis ,*

werd ziek , keerde onverrichter zaak te rug: zoo hangt dit niet te famen ; maar 't zijn drie van elkander onafhanklijke dingen , te verbinden of niet te verbinden door koppelwoorden. Maar laat zijn *ziek worden* aan het *op reis gaan* hangen , zoo toont men 't door *en* zonder comma. *Hy ging op reis en werd ziek* , en het volgende zal , als een uitwerksel , met een comma voor *en* , afgescheiden worden.

Intusfchen , gelijk *en* , zoo geven de commaas ook een meerdere rijkheid en wat men *amplificatie* noemt , aan een zeggings ; en de onderdrukking van *en* , een meer stroeve en deftige ernst. Doch dit behoort tot het Rhetorische van den stijl , waarmen hier te Lande met het nabaauwen van Fransch en Latijn , en sedert twee leeftijden ook van Hoogduitsch , steeds kinderen in blijft , ja hoe langer hoe meer in te rug gaat. Het misbruik hierin moet waarlijk elk eenen die klare en duidelijke denkbeelden heeft , en wel in den hoogsten graad , verdrieten , walgen , en tegenstaan. Dan nog , wanneer alle drie de woorden van gelijken aart zijn , moet achter het tweede , zoo wel als achter het eerste , de comma zijn ; om dat tusfchen alle drie de zelfde verwijdering in de uitspraak moet zijn , die tusfchen de denkbeelden welke zy uitdrukken plaats heeft. — Ik herhaal het , die zich niet zoo naauwkeurig als hy behoort te denken , uitdrukt , drukt zich-zelfen niet uit ; en die dit niet doet , snartert , maar spreekt niet.

Het

- Het al of niet tusschen commaas zetten van omstandigheden, tot zelfs bloote adverbia, is mede niet onverschillig; maar ook hierin is men veelal te rijkelijk. *Ik heb my gisteren met wandelen te veel vermoeid*, eischt noch het woord *gisteren*, noch de uitdrukking *met wandelen*, tusschen commaas te staan. Niet meer dan *en schoon*, als men *wat is het warm en schoon weer* zegt. Want het een en het ander is bloot hoedanigheid of wijziging van datgeen dat de eigenlijke zaak is die men te kennen geeft; het *vermoeid zijn geworden* in het een, het *weer* in het ander geval. Ook moet men niet te ruimschoots in zulk vermenigvuldigen der commaas handelen, waardoor de rede meer verduisterd dan opgehelderd, en de rondheid der volzinnen of kolons versnipperd zou worden. 't Zijn merkpaaltjens langs het pad, en geen hekken of sluitboomen, die den wandelenden adem ophouden of sluiten. Dan-alleen zijn de commaas ter snede, als de aandacht byzonder op zulke adverbia gevestigd moet worden, en dan moet men ze als parenthetisch met een veranderde stembuiging uitbrengen. Dus is 't in het straks gegeven voorbeeld, als men in *Ik heb my, gisteren, vermoeid*, 't *gisteren* tusschen commaas stelt, even of men zei: *let wel dat het GISTEREN* was. En even zoo is 't, wanneer *met wandelen* tusschen commaas staat, als zei men: *begrijp: WANDELEN* was

de oorzaak. Zou dit les wel, begrijp, wel te verstaan, namelijk, te weten, enz. telkens en buiten noodzake ingestopt, iets belachlijks zijn, zoo zijn 't ook die overvloedige *commas*; maar kon dit *les wel* of dergelijke te pas komen, zoo is ook deze plaatsing van *commas* gepast; dit beflist het gebruik daarvan.

Somtijds echter is een *comma* ook noodig wanneer er twijfel kon zijn, of men in 't uitpreken een woord meer tot het vorige of tot het naastvolgende brengen moet; hetgeen in een rede niet zeldzaam voorkomt.

Men merke hier nog op, dat het minste verschil in ophouding een *comma* in *semicolan*, en ook dit in *comma*, kan doen veranderen. B. v. *A en B zijn welsprekend; A, in 's hartstochtelijke; B, in 's verhevene.*

Moge deze korte handleiding genoeg zijn. Mondelijke lessen ten aanzien van 't lezen, laten zich niet in bloot geschrift uitdrukken; en, daar het schrift slechts is om gelezen te worden, en derhalve van dit afhangt als middel van bedoelde werking, zoo moet het naar de bedoelde uitwerking van het lezen geregeld worden; en dit maakt de mondelinge onderrichting door mondelijke voorbeelden noodzakelijk. Dan, uitputting van ziekten en verstraming des ouderdoms, zoo wel als gebrek aan oefening deden sedert het ophouden van mijn dagelijksch pleiten, de buigzaamheid mijner

ner stem en mijn adem-zelven allengskens derwijze vervallen, dat ook deze my onmoglijk werd.

Over de zoogenaamde Grammaticale Figuren zal ik my niet opzettelijk uitlaten. De naam is oneigen, en de zaak-zelve verdwijnt, zoo wanneer men begrijpt dat het spreken *denken* is, door woorden kennelijk gemaakt. Wy mogen hier echter deze vijf zoogenaamde figuren aanroeren: *Herhaling*, *Onderdrukking*, *Samentrekking*, en *Verdeeling*, en wat men eene *Woordschikking naar den zin*, en niet naar de woorden (*constructio ad sensum*,) noemt.

De HERHALING (want wy spreken hier niet van Rhetorische *anadiplosis*, maar een blootelijk Grammaticale,) betreft voornamelijk wel een Voornaamwoord of een Hulpwoord by aanhechting of koppeling, ter vermindering van duisterheid, en is dus bloot willekeurig naar men 't tot gemakkelijker verstand van de rede noodig acht. Soms tijds echter mag zy als een vereischte beschouwd worden. Dus is 't met het persoonlijke Voornaamwoord wanneer dit in 't vragende of omgekeerde der natuurlijke orde achter zijn Werkwoord staat.

Gy veronachtzaamt uw beroep, GY laat uw huisbelangen varen, GY doet niets om de aching van brave lieden te verdienen, en GY wilk by hen in aanzien gehouden worden. In deze stellige orde ware eens GY genoeg, en in de vragende of afhankelijke kon dit ook volstaan.

Z 5

Doch

: Doch de bedenking zou hier zijn: of in deze orde niet eer eene *onderdrukking* toegelaten wordt, dan het hier eene *herhaling* is? Dit hangt af, naar men het Voornaamwoord aanmerke als uit den aart der zaak by het Werkwoord vereischt dan niet. Ik denk neen, en even weinig als (de zaak ten naauwkeurigste genomen) het Lidwoord by het Naamwoord. Ware 't anders, zoo zou ook de *imperatief* het perfoonlijke *gy* niet ontberen kunnen.

Even zoo tot meerderen nadruk: KAN, KAN *ik dit gedogen*? MAG, MAG *men zoo zich-zelfen verwaarloozen*.

Ook is die herhaling van 't Voornaamwoord noodig by verandering van de Modi der Werkwoorden. Als: *Zoek en gy zult vinden*; of, *zoek gy en gy zult vinden*. *Gy eet en drinkt dat gy zweet*. Of ook tot byzonderer onderscheiding van perfonen; *Indien gy niet gehoorzaamd wordt, doe gy het zelf*. Waarin het *gehoorzamen* en *doen* tot niet de zelfde perfoon wordt gebracht. Doch als men zegt: *gy, zoek, en gy zult vinden*, zoo is dit eerste *gy* een Vocativus, en valt dus niet in deze cathegorie.

ONDERDRUKKING geschiedt ten aanzien van woorden, van sylben, en van enkele letters.

1°. *Van woorden*. De algemeene onderdrukking van een Zelfstandig Naamwoord by 't adjectief waar-

waaronder 't verstaan wordt, roer ik hier niet; noch ook die van 't Hulpwoord by verscheidenheid of meerderheid van Werkwoorden, en al dergelijke, van welk Spraakdeel ook, wanneer zoodanig Hulpwoord, Voornaamwoord, Naamwoord, Voorzetsfel, wat het zij, door eene 't zij uitgedrukte, 't zij verstaanbare stilzwijgende koppeling of verbinding (als van EN of, maar enz.) zoo zeer tot het latere als eerst gestelde behoort. By voorbeeld: IK HEB *het geproefd, maar niet gegeten.* IK HEB *het gezien noch gehoord.* DE MAN *was verbaasd en kon niet spreken.* Doe het OM *my en u-zelfen.* Maar hetgeen ik hier opmerke betreft het geval wanneer, een deel der rede van het andere afhingende, het Naam- of Werkwoord daaronder verstaan wordt zonder koppeling; het zij by verdeling of tegenstelling. *De een VERKIEST de moeder, de ander de dochter.* *De een VECHT ter zee, de ander te land.* *Dees ZIET op voordeel, gene op eer; niemand op plicht.* *Den eenen BEHAAGT dit, den anderen dat.* *Hy BEHOORDE oprechter, gy zachtmoediger te zijn; gy meer eerzucht, hy minder geldzucht te hebben.* IK HEB *drie vrienden: een te Amsterdam, twee in Leyden.* *Korydon en Fyllis MAAKTEN muziek; hy op de fluit, zy op de harp.* Enz. enz.

2°. *Onderdrukking van een sylbe of letter* komt neder op wat men *aphæresis*, of *apostrophe*, of *crasis*, noemt. Zy raakt naamlijk het begin, liet einde, of

of het midden eens woords. De eerste is by ons zeldzaamst. Zy heeft echter plaats in den genitivus van het aanwijzend Lidwoord, wanneer men voor *des*, 's zegt, en 't dus uitspreekt als aanhangende aan het Naamwoord waar 't by behoort, waaraan men 't ook eertijds vasthechte in 't schrijven. Dus: 's *Mans kind*, 's *vaders gezag*, 's *moeders tederheid*, en ook adverbialiter, 's *morgens*, 's *avonds*, enz. En het nog algemeener verkorten van *het* tot 't is even het zelfde.

De *apostrofe* van de uitgangen *e* en *en* is niet minder algemeen. Die van *e* heeft in verre de meeste woorden plaats, als hebbende genoegzaam alle Woorden den uitgang ten minste met een *scheva*, zoo niet met een wel uitgesproken korte *e*. Waar het laatste aan Naamwoorden eigen is, mag men zich die verkorting niet aanmatigen. *Bode* by voorbeeld kan zijn *e* niet ontberen, ten zij door de zeer onvoeglijke en lage samentrekking der twee sylben tot *Bob*; en even zoo is het met *snode*, en *doode*, wier samentrekking tot *snob* en *dob* even laag en gemeen is; en voorts *stade*, *stede*, *stede*, *vrede*, *reede*, als zelfstandig, en *reede* als adjectief, en *mede*, 't zij als substantief 't zij als adverbium, welke zonder aanstootelijkheid dus saamgetrokken worden.

De uitgang *en* wordt in adjectiven zeer veel (en oudtijds ook in substantiven) afgekort. Naar willekeur, zoo hy een verlenging van buiging is, in 't

't gebruik by het algemeene Lidwoord of Telwoord *een*. Het is dan eigenlijk een samentrekking van *n* met *n*, *een* voor *eenen*, en zoo is 't ook met *drie* MAN, met *op de* BEEN, enz. (Vergelijk Huydecopers Proeve, VI. B. 799.) Als uitgang van een Infinitivus of meervoudige perfoon eens Werkwoords, als *komen*, of *wy kwamen*, wordt dit niet geleden. — De gebogen naamval van 't Lidwoord *de* wordt nooit dan voor een vokaal afgekort. Als *d'onverlaat*, *d'aap*, *d'op stroom* *liggenden bedelaar*. En het onveranderde *de* smelt wel in een volgende vokaal, maar wordt niet afgekort.

De afkorting van *en* wordt ook wel ter onderscheiding in een mannelijk adjectief (wanneer 't als adjectief, niet als zelfstandig, genomen wordt), en zoo ook in het Lidwoord, by het schrijven door het teeken van apostrofe uitgedrukt; als *een' waardig' man heb ik gekend*. Ook gebruikt men (desgelijks ter onderscheiding,) dit zelfde teeken voor de afgekorte *e* in den datief eens substantiefs (als *den grooten mann'*, *der brave vrouw'*), en zoo ook wel by den ablatief. Dit een en ander echter is willekeurig, schoon somtijds ter duidelijkheid dienstig. Doch men doet dit vooral by de Werkwoorden in de Wenschende, en Onderstellende of Toegevende wijze; als *hadd' hy*, *hebb' hy*, *loop' ik*; 'tgeenze van 't vragende kennelijker onderscheidt. In een blooten subjunctivus geschiedt dit ook wel, doch uit misverstand, even gelijk men daarin verkeerdlijjk

lijk *zij* voor *is* stelt, en door de zelfde verwarring.

Met dit al, eigenlijk is dat teeken (’tgeen door de pedanterie der Schrijveren zoo vermenigvuldigd is) nergens noodig, dan waar by de afkorting slechts ééne letter overblijft.

Men gebruikt het ook by uitlating van een vokaal of sylbe in ’t midden van een meersylbig woord: als *wett’lijke*, *een’ge*, voor *wettelijke* en *eenige*. Doch ik merk hier aan, dat deze tusschenuitneming van een vokaal alleen doenlijk is ten aanzien van de *e*, en dan-alleen van de *i*, wanneer de *n* en *g* zich dus vereenigen kunnen; en dat dan *g* tot een bloote wijziging van de *n* worden moet, overeenkomstig ’tgeen wy op ’t stuk der Orthografie en uitspraak uitvoerig aantoonde. *Krachts’ge*, by voorbeeld, is niet Hollandsch, maar eischt een Duitscher om ’t uit te spreken, die er zijn *hubfches Mädgen* með liefkozen mag.

De eigenlijke samentrekking (*crasis*) geschiedt door in één trekking der vokalen van twee sylben, en somtijds ook met uitwerping of liever versmelting van de tandletter. By voorbeeld: *wēn*, het meervoudige van *wec*, wordt dus *wēn*; *zēn*, meervoudig van *zee*, *zēn*; *dwaēn*, wordt dus *dwaān*; *verraden*, *verraān*; *daden*, *dadn*. Zoo is ons *gaan*, *staan*, *doen*, uit *ga-en*, *sta-en*, *da-en* saamgetrokken. Even zoo is ’t met de samentrekking van *biēn* en *kniēn*, als meervoudig van een *bie* of *by*, en van een *knie*; en zoo is *vloēn*, als meervoudig van

van een *vloō* zoo wel als van *vloten*. Niet alle deze samentrekkingen zijn ten gebruike aan te bevelen, maar zy zijn regelmatig en Grammaticaal juist. Doch wat dubbelzinnig is, is *Logicè* (dat is, *naar de reden*,) onjuist.

Deze samentrekking met verfmelting der *d* is zeer algemeen. ; ja, ontelbaar voorkomende. Als *blaān* vóór *bladen*, *beraān* vóór *beraden*; *genaā* of *genā* vóór *genade*; *leān* vóór *leden*, *gestreān* vóór *gestreden*, *meē* vóór *mede*; *te vreeān* vóór *te vreden*; *geschiēn* vóór *geschieden*; *biēn* vóór *bieden*; *liēn* vóór *lieden*; *dobn* vóór *dooden*, *Goān* vóór *Goden*, enz. Doch de *y* of *ij*, en de *u*, *ui*, *eu*, *eeu*, *ooi*, *ou*, laten deze samentrekking (met of zonder uit te werpen *d*,) geenzins toe.

Even zoo zeggen wy *gestaāg* vóór *gestadig*; en de adjectivale uitgang op *g* is in zijnen oorsprong *ig*, veelal met een vokaal saamgetrokken; doch dit behoort tot vroegere tijden en niet tot de onzen, nu de woorden in omloop gevestigd zijn, en als *juweelen* te beschouwen, ten gebruike verleend, maar die wy zoo als zy eenmaal gezet zijn, gebruiken moeten.

Ook de *t* liet zich dus in samentrekking uitwerpen. En dit moet niet verwonderen wanneer men die zachte *t* in aanmerking neemt, (de Angelfaxische *th þ* of *ð*,) die in de uitspraak als weg smelt, en dus nog lichter dan de *d* zich verliest.

Dus

Dus hebben wy *gradg* uit *gratig* of *gretig* faamgetrokken. Zoo zegt men ook wel *ontladn* voor *ontlaten*, archaïcè, en in Poëzy spaarzaam te dulden, maar niet in Proze.

Dat het teeken van faamentrekking zich boven de twee faamgetrokken vokalen plaatst, weet ieder; want dat men 't in Druk boven de laatste van die stelt, is by gebrek van gegoten letters door dit teeken vereenigd.

De verdeeling van eene fylbe tot twee (*diarefis*) is op zich-zelve by ons onbekend, maar men verdeelt wel eens een woord, om het laatste gedeelte door middel van 't koppelwoord en een *hyphen* of verbindingsteeken op meer dan een Voorwoord te doen slaan. By voorbeeld, ten aanzien van faamgestelde woorden die men dus weder van één scheidt: *Geld- EN EERZUCHT geraken dikwijls in strijd*, voor *geldzucht en eersucht*. Ook *geen geld- MAAR eersucht*. Zoo heeft men wel *mensch- en vriendelijkheid*, *vriendelijk- EN gemoedelijkheid* gezegd; doch, daar men *heid* niet meer als een woord op zich-zelf erkent, zoo is dit verwerplijk te rekenen. Even zoo *Prins- en Vorstendom*. *Meer wensch- dan mooglijk*, *Meer eer- dan deugdzaam*. — Doch men verzet zich minder tegen meer *schrik- dan woelachtig zijn*, waarin de woorden in activen zin voorkomen, dan tegen *meer schrik- dan vreeslijk zijn*,
waar-

waarin zy pasfivè verftaan worden. 't Zelfde heeft, maar omgekeerd, plaats in 't verwerplijke *meer eer- dan zonderbaar*, en 't verdraaglijker *meer fleep- dan tilbaar*.

Het teeken van Verdeeling (*dierefs*) dient by ons niet om eene fylbe te splitsen (want dit doen wy nooit, en het zou tegen den aart onzer Taal ftrijden); maar om het in één trekken van twee fylben of twee vokalen te verhinderen.

Dus is het met *naäpen*, *weën*, *zeën*; en zoo ook wel in *fchreiën*, *gooiën*, *bloeiën*, *knoeiing*, *houën* fchoon in deze noodeloos, dewijl wy geen drie- of veelklank van *ie*, *oe*, *oie*, of *oue* hebben. Doch met de *w* voegt men al zoo wel een *w* daartusfchen, tot verbinding als men zegt, maar eigenlijk tot overgang zonder ftooting. Met de *i* voegen de Siegenbekers (zy die *Siegenbeken*, dat is Siegenbeek verftandeloos *na-äpen*,) ten zelfden einde, den medeklinker *j* in, niet alleenlijk tot groote belachlijkheid voor het oog, dat driemaal *i* achter één in *bloeiing* ziet, maar ook verwarring van *ei* met *eij* of *ey* ('tgeen uit hun verwarring van *ij* en *y* voortvloeit), en, wat meer is, tot wezendlijke vervalffching der uitspraak die by het gemeen de *j* als plaatsvervanger van de *d* aannemende dan (als de Profefor weten moest zoo hy 't flechts van een echt-Hollandfchen kleërmaker geleerd had) geheel anders *naaien*, dan *näjen* voor *naden*, doet hooren. Eene

A a

Mof-

Moffen vervalsching der taal overzulkz , die geen echt Hollander die 't gehoor onvervalscht heeft , by mooglijkheid dulden kan.

Drie zelfde letters by één zijn ook in onze taal belachlijk ; en 't is hierom , dat men waar de dubbele e een woord fluit , geen *zeen* maar *zèn* schrijft ; daar de accent op de eerste e genoeg aantoot dat zy de kracht van een dubbele heeft.

Nog blijft my de *Constructio ad sensum* over. Ik meen reeds opgeteekend te hebben , dat twee of meer Enkelvoudige Woorden een Meervoudig Werkwoord meëbrengen ; en daarin zeker ligt niets byzonders , want *A en B* is uitdrukking van meer dan één voorwerp. Even zoo is 't *IK en GY weten* , *GY en ZY* (het zij in het Enkel- of in 't Meervoudige) *weet*. Waarom trent de overheersching van 't eene pronomen boven het andere ook de vorm van *weten* of *weet* bepaalt , eyen als , *man en vrouw zijn* AMSTERDAMMERS , of *broeder en zuster zijn* DOCTOREN , *zijn mijn* VIJANDEN of VRIENDEN , niet *doctoresfen* , of *vijandinnen* of *vriendinnen* ; of *zijn* KWAKERS of GEESTDRIJVERS , niet , KWAKERINNEN of GEESTDRIJFSTERS.

In de orde van ons denken , 'tgeen noodwendig in ons is en van ons uitgaat , is even noodwendig *ik* het eerste en belangrijkste.

Ik derhalve heeft in alle denking by ons den voorrang. De naaste in orde is even zoo noodwendig

wendig, die ons onmiddelijk in het spreken tegen over is. Dat is *du* of *gy*. Deze gaat derhalve in onze orde van telling of rangschikking by het spreken, voor al 't overige buiten ons,

Gy en *hy* is dus natuurlijk, en niet *hy* en *gy*. De tegenwoordige beschikt dus ook voor den afwezige. Zoo ligt alles in de spraak aan het denken waarvan zy de uitdrukking is.

Tot deze *Constructio ad sensum* behoort ook het betrekkelijk maken van een te rug ziend pronomen, 't zij zelfstandig of possessivum, tot de persoon in plaats van het woord; wanneer men 't, als behoort, op 't geslacht niet van 't woord, maar van de persoon laat zien. Dus HET MEISJEN *verspeelde* HAREN *maagdom*; niet, ZIJNEN *maagdom*, als by de Hoogduitschers; HET WIJF heeft HAAR *verstand verloren*, *dát* of *waarvan* ZY niet te veel had.

- Even zoo met *collective woorden* ten aanzien van het getal, maar minder eenvormig en meer willekeurig, naar mate men meer of minder op de intellectuele eenheid ziet, en waarin men deze liefst in acht houdt. De *stoet kwam met HUN gewoon geschreeuw aanloopen* is goed gezegd, maar beter zegt men, *met ZIJN*; dewijl dit op *stoet* ziet, *hun* daar tegen op de genen die den stoet uitmaken.

Niet te min is deze verwarring natuurlijk genoeg, en schildert somtijds het denkbeeld vol-

komener door het voller gevoel dat het meê-brengt.

Het mag ook tot de *Constructio ad sensum* gebracht worden, wanneer men een zelfde woord in een volzin of deel daarvan op de eene of andere wijze toepast, die in zich-zelfs onbepaald is. Dus is het in het eenvoudig voorbeeld hier by te brengen, met *gelijk* of *als*. *Hy heeft zich ALS een held gedragen.* — Is dit *als een held* tot *hy* of tot *zich* te betrekken? Hiervan hangt het buigen of niet buigen van *een held* af. Is het: *Hy heeft zich gedragen, als zijnde een held, als een held doet?* Of is het te verstaan als of hier 't woord *een held* onmiddelijker op dit *zich* slaat? Dit voorbeeld geeft Weiland op; maar immers wijst *zich* niet anders aan, dan hem die het werkelijk doet en geen derde. Hoe zou men dan zeggen kunnen *zich als EENEN HELD gedragen?* *ZICH* duidt den man-zelfen aan; niet den gene wien hy gelijk.

Men zou het ook tot deze *Constructio ad sensum* mogen betrekken, wanneer men het Werkwoord *leeren* en *onderwijzen* nu tot de perfoon en dan tot de zaak t'huis brengt, in 't eerste geval de perfoon tot onderwerp, in 't andere tot voorwerp by het onderwerp makende. Het Latijn geeft zijn *docere* twee accusativen. Men gevoelt (hoop ik) genoeg wat het onbestaanbare daarvan zij, om het niet met stijve Latinisten by ons te hel-

helpen indringen. In het eerste geval maakt de zaak een wijziging van het onderwijs, en wordt dus met een voorzetsfel en 't regimen daarvan uitgedrukt. *Ik leer of onderwijs* HEM (in accusativo) *IN de Algebra*. In het ander geval wordt *niet de man* geleerd of onderwezen, maar *de zaak* aan den man, en de zaak eischt den accusatief, de man den dativus. *Ik onderwijs de Algebra* AAN DEN MAN, of DEN MANN' *de Algebra*. Wel te recht heeft Weiland dit opgemerkt.

Een *Constructio ad sensum* mag 't heeten, maar dan is 't wel *ad sensum planè confusum*, wanneer men *vreezen*, en *beven*, in den zin van vreezen genomen, op zijn Latijnsch construeert tegen den aart van het Werkwoord aan. — Wat is *vreezen*? Immers een voorstelling die de geest zich vormt. Waarvan? Immers van een kwaad. Men vreest derhalve 't kwaad, en niet het NIET bestaan van een kwaad. Wie derhalve kan zich in het hoofd zetten te zeggen: *Ik vrees dat hy wiens leven ik wensch en verlang*, NIET DOOD ZIJ, of ('tgeen het zelfde is,) *dat hy van ziekte* MAG OPKOMEN, *dat hy* BETER worde? — Echter zoo zouden de Latinistische napraters het *timeo* NE *pereat* uitgedrukt willen. Neen: ik HOOP *dat hy niet dood zij*; ik HOOP en WENSCH *dat hy er van opkomen mag*, en *dat hy beter worde*; maar VREES *dat hy dood zij*, *dat hy er niet van opkome*, *dat hy niet beter mag worden*. En dit is het zelfde 't zij

men de zaak stellig dan subjectief of potentiaal of omgekeerd uitdrukt: *Ik VREES (of VREES ik) zijn dood; ik HOOP of WENSCH (of tach HOOP of WENSCH ik) zijn behoud; VREES ik voor zijn dood, ik HOOP eekter nog op zijn herstelling.*

Het is eene Rhetorische figuur en kooft derhalve hier niet in aanmerking, wanneer men den eenen tijd voor den anderen gebruikt, en het voorledene of toekomende als tegenwoordig, meer voorstelt of schildert, dan uitdrukt. Doch hiervoor is niet te houden het gebruik van de vorm des tegenwoordigen tijds in toepassing op een toekomstigen. Hetgeen in den aart der taal is, Het stiptelijke tegenwoordige is noch te vatten noch uit te drukken, maar inderdaad vreemd aan de taal en aan ons geheele wezen, maar 't tegenwoordig dat wy kennen of ons inbeelden, bestaat in een voortgaande strekking, en dus, een algemeen toekomende. Hierom zegt men: *ik doe, dat MORGEN, wanneer of indien het dan goed weêr is; en dit is zoo goed, ja beter gezegd, dan ik ZAL dat morgen doen; of wanneer het goed weêr ZAL zijn.* Het laatste Lid dezer zeggings is nog om eene andere reden verwerpelijk. Naamlijk, om dat hetgeen ZIJN ZAL niet is, en hier 't werkelijk zijn, niet het *zullen zijn* aan het uitgaan verknocht wordt. De Franschman zegt dus ook inderdaad verkeerdelijk (en ik heb er iemand om bespot gezien van eenvoudigen maar die wel en helder dach.

dachten) *Je reviendras demain, lorsqu'il sera beau.*

Te dezer gelegenheid mag ik hier 't onderscheid roeren dat by ons tusfchen het eenvoudige verledene (kwalijk met den misleidenden naam, *imperfectum* of *onvolmaakt* genoemd) en het saamgestelde (gewoonlijk *perfectum* of volmaakte tijd, geheeten) bestaat. Ik spreek hier niet van het afzonderlijk gebruik van het een of het ander, dat zich eenvoudig richt naar dat het of meer op de daad of meer op het voorledene van den tijd aankoomt; waarom het Onhollandsch is, op het zeggen: *Doe dat*, tot antwoord te geven *ik DEED het reeds*, in plaats van *ik HEB het reeds gedaan*. Immers het een zou uitdrukken: *die DAAD bestaat reeds in wezen*. Het ander: *dat DOEN is reeds voorby*. Gelijk echter dit niet altijd wel onderscheiden wordt, zoo gebruikt men het een en het ander veelal onverschillig; behalven alleen, dat het eerste aan het *verhaal* eigen is, het laatste zich by een bloote *melding* bepaalt. Men zie hiervan 't III. Deel mijner Nieuwe Taalen Dichtk. Verscheidenh, bladz. 19 tot 21.

Doch hetgeen ik hier meen te moeten ophelderen is het verbinden van deze tweederlei voorledenen. Dit geschiedt naamlijk, wanneer men in het eene of andere *präteritum* sprekende, het andere daarby gebruikt. Zoo is 't: *Ik HEB alles GEDAAN, wat ik VERMOCHT, wat ik KON, wat*

in mijn macht WAS. Dus vereenigt men het *gedaan hebben* met het volgende, *wat* enz. Even zoo: *ik HEB het niet GEDAAN, dewijl het niet in mijn macht WAS; om dat ik 's niet VERMOCHT; want hoe KON ik het doen?* enz. Even zoo: *ik HEB het GEDAAN GEHAD, om dat het in mijn macht WAS; want ik vermocht het.* En het zelfde geldt omtrent *ik HAD alles GEDAAN, wat in mijn macht WAS.*

Maar nooit kan men zeggen: *Ik deed wat in mijn macht IS GEWEEST, wat ik macht HEB GEHAD te doen,* enz. — Ook niet: *ik HEB GEDAAN wat in mijn macht GEWEEST IS,* enz. Of daar moet eene uitdrukking by komen van tijd: als by voorbeeld, *wat OOIT in mijn macht geweest is.*

Ik zeg wat OOIT. — Niet wat *toen*, of *wat voorheen*. — Neen, het *wat in mijn macht GEWEEST IS*, kan niet op eenen tijd slaan die ja, zoo wel voorleden was als het *ik deed* of *heb gedaan*, uitdrukt maar alleen op een meer verwijderden tijd, dan waarop het *deed* of *heb gedaan* ziet. Ontkenkende, is het even zoo: *Ik TRACHTTE of HEB GETRACHT wat niet in mijn macht WAS, wat niet van my AFHING; of (met verder te rug zicht) wat NOOIT van my AFGEHANGEN HEEFT; immers, wat te voren (naamlijk voor dien tijd) niet in mijn macht IS GEWEEST, of niet van my AFGEHANGEN HEEFT; of GEWEEST WAS of AFGEHANGEN HAD.*

Het Latijn bedriegt hier wederom, 'tgeen *feci quod*

quod potui zegt, en niet *quod poteram*. Geheel iets anders naamlijk is ons saamgesteld voorledene dan het perfectum der Latijnen, en ons eenvoudig voorleden is ook niet met hun imperfectum gelijk te stellen.

Ten slotte der Orthografie merkten wy op, (zie bladz. 73.) dat de leer der zinsnijdingen niet onvoeglijk achter de Syntaxis volgen kon. Wy hebben er ook bereids (bladz. 354 en volgg.) het hoofdzakelijke van gezegd, en weinig of niet bleef daarby te voegen dat hier plaats verdient. De benamingen en het algemeen gebruik bekend zijnde, volgt het overige van zelfs. Doch misfchien verwacht men nog eenige aanmerking omtrent het gebruik der *Kapitale* of *Hoofdletters*. Wy mogen deswegens kort zijn.

Ontwifelbaar is, dat ieder volzin met een Hoofdletter beginnen moet, en dit is van de volstrektste vereischte.

De Hoogduitschers plachten in mijn jongen tijd aan elk Zelfstandig woord een Hoofdletter te geven. By ons was zy van ouds aan de Eigennamen en aan de namen of aanduidingen der Godheid, en ook aan waardigheden, ampten, posten, ambachten, of 'tgeen daarvan genoemd wordt, verknocht; als *God*, de *Almachtige*, de *Wreker des kwaads*, de *Heiland*, de *Almacht*, de *Alwetendheid*, de *Koning*, de *Prins*, de *Koopman*, de *Kruier*, de *Sleeper*, het

Koninkrijk, Prinsdom, de Koophandel, het Ambacht, de Meiselaar, de Smit, enz. Verder de benaming van ieder zaak die het eigenlijk onderwerp of voorwerp is waarover de volzin gaat, of die men meer bijzonder onderscheiden wil.

Sedert verscheiden jaren echter begonnen de Franschen spaarzamer met deze Hoofdletters te worden, en, naar den sceptervoerenden Tijdgeest, werd dit derhalve ook by ons nagevolgd, zoo dat alleen de *Eigennamen* in 't ongestoord bezit van dit voorrecht bleven, en *God* daar ook in erkend wierd; maar de namen van *waardigheden* dan alleen, wanneer zy de persoon aanduiden die ze bekleedde, zoo dat men onderscheid maakte tusfchen *de Koning is ziek* of *herfeld*, en *een koning heeft thands slechts een uitvoerende macht*.

Zie daar de verschillende wijzen die in aanmerking komen. Men ziet in mijne geschriften, dat ik my over 't geheel, aan de middelbare houde; fchoon het daar meê is als met alles. Naamlijk: Dat men in zaken van weinig of geen gewicht achteloosheden begaat, en de Affchrijvers en Drukkeryen daar nieuwe byvoegen, die (vooral in hoogen ouderdom en verzwakking van zintuigen) het zij dan aan 't oog, het zij aan de aandacht ontflippen.

VIER-

VIERDE DEEL.

PROSODIE.

De *Profodia* is het laatste deel der *Grammatica*, en behelst wat men *Toon* en *Maat* noemt, en de regeling van die twee.

Geene reeks, hoe groot of klein, van aan één geschakelde sylben of woorden, kan er zijn of daar moet eene onderscheiding zijn zoo in stemtoon als during van de eene sylbe boven de andere; en dus moet zy in ieder woord van meer dan eene sylbe, en in elke rede, of deel eener rede, plaats grijpen. De betrekking der meer of mindere drukking en verheffing, trager uitstrekking of sneller overglijding tusschen de sylben en tusschen de woorden, en zoo ook tusschen de verschillende verdeling eener rede, is wat men in spreken of zingen, *val* of *kadans* noemt, en de welluidendheid van deze te regelen is het voorwerp der *Profodie*. Uit het hier gezegde vloeit onmiddelijk voort,

voort , dat er geene uitspraak zonder Profodie is , en zy derhalve onmiddelijk tot dat eerste Deel der Grammatica behoort , 't welk de uitspraak-zelve , zoo wel als hare aanwijzing door de Letterfiguur , moet doen kennen. Het is zoo , en hier uit volgt , dat wy hier wel verplicht zijn tot vrij wat herhaling van 'tgene daar duidelijk moest gemaakt worden ; en het is ook uit dezen hoofde dat wy hier mogen volstaan met een meerdere kortheid , dan anders 't belang van het voorwerp vereischen zou. Men vergelijke ook 'tgeen wy in onze Inleiding omtrent deze orde deden opmerken.

Betrekking van toon en van maat zijn deels voortvloeiende uit den aart der fylben van een woord , dus uit dien der woorden onderling ; deels ook uit het meer of minder belang der fylben van een woord of van dat der woorden in eene rede ; deels ook uit een algemeene vorm van kadans , val , of zang , dien men zich , onafhankelijk van de woorden of rede , voorstelt , en waaraan men de rede onderwerpt. Het eerste mag men natuurlijken of eigenaartigen kadans , het laatste willekeurigen of het zij Redenaars- , het zij Dichterkadans noemen ; en deze laatste te weeg te brengen heet in een byzonderen en streng zinn van het woord *versificatie* , in onze taal *versmaat* , schoon den *toon* en *maat* te samen bevattende.

Toon en *maat* vloeien wederzijds op elkander in , en in 't Hollandsch zoodanig , dat de *toon* de

de *maat* overheerscht , even zoo wel als hy van deze afhangt.

De *toon* doet een fylbe sterker klinken , de *maat* doet haar langer of korter duren.

De *maat* is meer innig aan 't woord verknocht , de *toon* wordt meer als toevoeglijk beschouwd. Hiervan kan men van *toonlooze fylben* spreken , maar ieder fylbe heeft een *langer* of *korter* MAAT. Hiervan wordt een woord gezegd slechts op deze of die fylbe den *toon* te hebben , maar geene fylbe of zy heeft hare *maat*.

Wy nemen dus geene onderscheiden benaming van *accentus gravis* , *acutus* , of *circumflexus* van 't Grieksch en Latijn aan , maar kennen slechts een *accent* of *toon* in het algemeen , en , wanneer verscheiden volstrekt toonlooze fylben by één komen , eene geringe verheffing in eene van die , welke wy (oneigen , maar als een min sterken toon) een *halven toon* heeten.

Ieder woord , vatbaar voor een toon of accent , heeft dien wanneer 't op zich-zelf staat ; maar door samenstelling met een ander kan het dien verliezen.

Onvatbaar voor een toon is de zachtste en kortste *e* , ook de hiermeê gelijkfoortige *i*. Ik zou dit meer algemeen voor alle de zachtste en kortste vokalen van elke foort kunnen zeggen , maar zy komen niet voor dan in Vreemde woorden of namen.

Dus is het Voornaamwoord *me* , *ge* , *ze* , dus
het

het voorzetsel *te, be, ge, ver*, vólstrekt toonloos in alle gevallen.

En het is even zoo met de *i* van *machtig, machtige*, en, daar de uitgang *elijk* inderdaad niet anders is dat dit *ig* aan den uitgang *el* gehecht, zoo is deze even zoo kort, en het is een misbruik dat men er op rijmt als of zy lang konde zijn. — 't Zelfde mag men ook van den uitgang *ing* zeggen, participliale uitgang even als *end*, en even onvatbaar voor den toon; schoon deze twee uitgangen wanneer zy door een onaccentbare fylbe voorgegaan worden, nog wel een halven toon kunnen aannemen, maar door toeval en niet uit den aart. Zoo is het, by voorbeeld, in *wenschelijke, wandelende*, waarin de derde fylbe (des noóds) een halven accent lijden kan, doch flauw, en te flauw om tot rym te strekken. Zoo ook in *bekommeringen* de vierde. Kwalijk echter is 't rijmen op dat *lijk* en *ing* ingedrongen en algemeen geworteld, even als op den uitgang *baar,zaam*, wier natuurlijk sterker klank niet te min den halven toon meerder kracht geeft.

Wanneer twee fylben vatbaar voor een volkomen toon zijnde onmiddelijk naast elkander staan, moet by ons een van beide toonloos worden. 't Zij dit in één zelfde woord mag voorkomen, 't zij het twee onderscheiden woorden zijn.

Ten ware echter of een verwijl tusschen die in de

de uitspraak plaats moest grijpen, of een van beide parenthetisch ingelascht ware, en dus uit dien hoofde een anderen zweem van stem bekwam. Als by voorbeeld:

De MENSCH, dan, was gevormd, &c.

In allen gevalle moet het een dan toch het andere door een buitengewone verheffing of drukking te boven gaan, en een verpoozing moet ze afscheiden, als:

De mensch, dan, was gevormd, NU juichten de Engelenreien.

NU moet hiet boven *vormd* en *juich* opgeheven of van beide door een verpoozing afgescheiden worden. En zoodanige middelen breken de eentoonigheid die, indien men *dan* en *nu* toonloos nam, iets slaperigs voort zou brengen.

Regelmatig houdt het zakelijk deel van het woord, dat by alle vervorming de grond van zijn beteekenis is en blijft, den toon. *Twist*, by voorbeeld zal den toon overanderlijk bewaren, in *twistbaar, betwistbaar, betwistelijk, betwistbaarheid, betwistbaarheden, onbetwistbaarheden. Spreek in omweder-spreeklijkheid, enz.*

Maar dit lijdt uitzondering ten aanzien van de eigenlijke Samenstelling.

In

In de samenstelling van een adjectief, houdt dit regelmatig even zoo zijn accent, als *dadig* in *wel-dadig*, *handdadig*; *getrouw* of *trouw*, in *ongetrouw*; *geleerd* in *wetgeleerd*; *zuchtig* in *praatzuchtig*. Waarvan echter het piepende *ie* uitzondering maakt, als in *vreugdliet*, *praatziek*.

Deze onregelmatigheid schijnt voornaamlijk haren oorsprong te hebben, niet zoo zeer in den uitgang der adjectieven met de nasleepende *e*, als wel in het schrijven dezer adjectieven met eene afcheiding van het eerste woord, als *wel-dadige*, *praat-zieke*; *kloek-moedige*, *goed-hartige*; waarbij men elke afcheiding haar byzonder accent gaf, van welke de een voor den ander onderdeed, en dus de krachtiger vokaal de minder krachtige in de uitspraak overmocht. En zoo is 't ook met *God-lóóze*, *zedénlóóze*, waarvoor men echter ook *Góddelooze* en *zédénlooze* zegt.

Doch by de samenstelling van een Zelfstandige is het eerste woord in die samenstelling een wijziging van het latere, en dus van adjectivale kracht; en overzulks, 't zij dit eerste woord adjectief of substantief is, verandert het voornamer woord zijne beteekenis, van meer algemeen, tot de uitdrukking van een byzonder foort, en het trekt, als dit onderscheidende, den accent. Dus een *krijgs-hoofd*, een *uetsgever*, een, *dráágstoel*, een *wel-daad*, dus de *óntrouw*, de *óndeugd*, de *ónmensch*, het

het *helligdom*, de *rijksstaf*, de *gróótvorst*, de *overmacht*, het *wángevoelen*, de *wántrouw*, het *ópgeld*, de *ónderstand*, de *wéérmin*, de *tégenspoed*, de *rám্পspoed*, een *kérk-uil*.

En deze accent houdt zijn plaats ook wanneer zulke Zelfstandige woorden in 't Meervoud verlengen. 't Blijft de *krijgshoofden*, *dráágstoelen*, *wéldaden*, *óndeugden*, *ónmenschen*, *rijksstaven*, *gróótvorsten*, *ópgelden*, *rám্পspoeden*, *kérkuielen*, enz. en nooit kan men *krijgshóófden*, *draagstóólen*, *grootvórstén*, enz. zeggen, hoewel het tegenwoordig zoo geheel zeldzaam niet is dat Verzenmakers en gebrekkige Lezers hierin mistasten. Somwijlen verkiest men daarom ook wel, in het Meervoudige zulk een woord te verdeelen; hetgeen somtijds doenlijk is, doch niet altijd of regelmatig.

Hiervan moet men alleen uitzonderen de woorden, van participien gemaakt die den accent anders hebben, als *menschlétévendheid* van *menschlétévend*, en den uitgang in *y*, *eel*, *et* met de *heldere e*, *ier*, en *aadje*, als ook de vervrouwlijkende uitgangen *in* en *es*, die (als vreemd of den vreemde nagebootst,) den overheerschenden toon tot zich trekken. By voorbeeld: *soldy*, *kleedy*, *razerny*, *houweel*, *krakeel*, *morceel*, *koket*, *helmet*, *trompet*, *vizier*, *zoudenier*, *rentenier*, *kijvaadje*, *stoffaadje*, *boschaadje*. De toevoeging van *heid* aan een adjectief is toon-

loos en de accent blijft als in 't adjectief; gelijk b. v. in *waardigheid*, *kloekmoédigheid*. Dat men *trouwloósheid*, *godloósheid* en dergelijke zegt, met den accent op *loos*, is aangenomen, zoo wel als *tróuwloosheid*, *gódloosheid* met den toon op de eerste fylbe.

In de Werkwoorden is onderscheid, tusfchen die met *afscheidbare*, en die met *onafcheidbare Voorzetsels* faamgesteld zijn. In de eerste heeft het *Voorzetsel* den toon, in de laatste behoudt het Werkwoord dien. Dit is het vershil tusfchen *tégenspreken* en *wederspreken*, onverschillig of de tijd of wijze waarin men het Werkwoord neemt, die afscheiding vordert of niet.

De zon is aan 't óndergaan, en *de zon gaat ónder* heeft even zeer den accent op *ónder*.

Een byzondere nadruk dien de spreker in een byzonder geval op een fylbe eens woords legt om deze by uitftek te doen gelden, kan hier eene anomalie te weeg brengen; tot zoo verr' zelfs, dat zy de korte *e* ten dien einde in een heldere verandert. Zoo kan iemand des noods zeggen: *hy was GÓED-*, en *niet KWAAD-aartig*; *hy heeft er JARÉN op toegebracht*. Dus ook: *'t is wel ón-verstandig gedaan*, recht *ónheusch*, ja *ónmensch-lijk*. *Ik HÉRlees en HÉRlees* het. Ook *MÉDE-plich-tig*. Doch dan dient men wel de tegen den aart geaccentueerde fylbe, indien zy niet bloote uitgang is, af te scheiden en met den hyphen te verbinden.

Op

Op *Voornaamwoorden* moet geen dan een halve accent vallen, ten zij zy in tegenstelling, of anders emfatisch, gebruikt worden.

Deelwoorden volgen in 't toon-aannemen hun Werkwoord.

Bywoorden (adverbia) volgen de adjectiven.

Van *Voorzetsels* in famenstelling met Werkwoorden meldden wy 't noodige. Met adjectiven laten zy den toon aan het adjectief; als *overmoedig*, *tegenstrevig*, *onzóét*, zoo er geen byzonderen nadruk op dit Voorzetsel noodig is. Op zich-zelf staande, hangt hun accentueering geheel aan den meer of minderen nadruk dien de zin daaraan geeft, en aan de plaatsing tuschen toonhebbende of geen toonhebbende woorden. By voorbeeld: in *deugd* MET *wijsheid*, en *wijsheid* MET *bedaardheid*, of *de levenden* MET *de gestorvenen*, eischt naar 't belang dat men in die verbinding stelt, of naar de welluidendheid meëbrengt, het bindwoord MET of wél of niet geaccentueerd.

En 't is even zoo met de overige *Bindwoordtjens*. De toon hangt altijd aan de meening des sprekers ten aanzien van 't belang zulker woorden in zijne zeggung, en tevens ook aan de gemakkelijheid der uitspraak of de welluidendheid die nooit by een niet gemaklijke uitspraak bestaan kan.

Het is deze gemakkelijheid van uitspraak en deze welluidendheid, welke geen lange rij van toonlooze noch ook van enkel geaccentueerde woordfylben lij-

den kan. En dit vloeit derhalve ook op de schrikking der woorden en volzinnen in. Maar denkt men daaraan? — Dit behoefde niet, toen men zijn Moedertaal wel verftond, en haar wel te spreken geleerd had eer men om gekunstelden stijl of om vreemde talen dacht. De natuurlijke muzyk of toonval der taal die in haren aart welluidend is, zat in 't bloed, en was meester van de spraaktuigen en hunne beweging; maar nu weet men zelfs geen goede rede goed te lezen. Nu behoort dit tot een byzonder voorwerp gemaakt te worden, maar wy kunnen dit hier niet uitvoerig behandelen, en moeten ons bepalen. Iets meer (maar verr' van genoegzaam om aan het onderwerp te voldoen) zal men in mijne Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden vinden. Men sla daarvan het Eerste Deel op.

Zoo veel van den *Toon*. — Van de *MAAT* behoeven wy slechts weinig te zeggen. Bepaalde Maat heeft alleen het *ZAKELIJKST* deel van Naam- of Werkwoord, en is uit den aart *lang*; maar wordt *kort* door in 't zelfde woord op den heerschen- den accent te volgen.

UITGANGEN zijn regelmatig *kort*, schoon zy door den nadruk van een halven toon, wanneer deze daar op valt, voor lang kunnen gelden.

Het *LIDWOORD* is *kort*. — *De VOORNAAMWOORDEN* zijn *lang* of *kort*, naar zy een accent hebben of

of niet. — En even zoo is 't met VOORZETSELS en BINDWOORDEN, naar zy, of naar mate de eene of andere hunner fylben, een accent heeft of niet.

De toonlooze *e* is *kort*.

INTERJECTIEN, dewijl ze op zich-zelf staan, hebben den hun eigen toon, en zijn, in overeenstemming hiermede, *lang*.

Meer of minder konzonanten in de zelfde fylbe, 't zij voor of achter de vokaal, doet niet tot de lengte, en wy hebben dus het *positione lang* der Latijnen niet; maar in tegendeel een *positione kort*, als gemeld is.

Alle *langen* worden *even lang*, en alle *korten*, *even kort* gerekend, schoon een modulatie die de welgestemde Lezer in de rede brengt, daar wel eenige verscheidenheid in brengt; doch deze behoort eigenlijk tot het muzikale aan Rhetorica en Poëzy eigen, en behoort hier in 't Grammaticale niet.

e lange vokaal heeft de dubbele during van die der *korte*. Schoon het muzikale der modulatie die dubbele during nog wel iets verlengen, de enkele verkorten kan.

Dit weinige zal hier volstaan kunnen. — De Leer der verscheidenheid van de tonen in een samenhangende rede, naar den samenhang der woorden of denkbeelden, uit hoofde van Logische ondergeschiktheid, of naar de vereischten van een vers of van het onderling verband van vers met vers, kan

B b 3

hier

hier geene plaats vinden ; en wordt ten aanzien van het hoofdzakelijke, zoo in Proza als Versificatie in 't Eerste Deel der Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden, en al 'tgeen de theorie of vorm en samenstelling der verzen betreft, wordt desgelijks in 't Tweede Deel van de zelfde Verscheidenheden, met vereischte naauwkeurigheid (zoo ik meen), in het breede verhandeld.

KOR-

KORTE BYVOEGSELS TER OPHELDERING.

Bladz. 33. Op de *ee*.

Dat de dubbele *e* een foort van tweeklank was, daarvan waren in mijnen tijd nog vele blijken overig, vooral in de Maas-dialekt. Hiervan ook, dat men *heir* voor *leger* schreef, dat 't geen onderscheiding noodig werd zoo dra men voor *here*, *heer* (als *dominus*) schreef. HUYDECOPER erkent (en te recht) geene andere *heeren* dan beheerschers. Zie zijne Proeve, II Boek vs. 9. En de nieuwe ongerijmde invoering van *heer* voor *heir* te schrijven komt uit den zelfden koker waar de gantsche Siegen-deeksche kraam uit voortkomt, door een verwarring van klanken, dialekten, en tijden, die een uitlandsch en niet Nederlandsch gehoor en uitspraak, met onkunde in algemeene en byzondere taalkennis voortbracht en met onverstand doordreef.

Bladz. 42. Op *schriklijk*, *wenschlijk*.

Men ziet hieruit dat men derhalve juist niet *schrikkelijk* en *wenschelijk*, en al dergelijke, met de *e* voor de *l* behoeft te schrijven, alhoewel dit, waar de welluidendheid het niet veroordeelt, oorspronkelijk goed is; en ook niet (met eene *apostrofe*,) *schrikk'lijk* 'en *wensch'lijk*. De sylbe *schrik* en *wensch* brengt die vokaalademing mee; en zoo is 't met alle sylben, welke in een konzonant sluiten. De volstrekte opsluiting des adems by een woord is aan onze taal vreemd, en wanneer men in aanmerking neemt, dat de spraak in heur aart een uitgaande adem is, mag men 't als grondeigenschap aller taal aannemen, el-

ders slechts door het grover onverstand meer of vroeger ontstaat dan by ons.

Van dat de taal in heur aart een *uitgaande* adem is, is het ook dat de Volken hunne konzonanten genoemd hebben met de vokaal volgende, en niet, de vokaal daarin opsluitende. Geen Volk noemde de *b*, *ab* of *eb*; de *g*, *ag* of *eg* of *ig*. Voor de dwaasheid onzes tijds en vervallen verstands was 't bewaard, de *l*, *m*, *n*, *r*, *s*, *cl*, *em*, *en*, *er*, *es*, te noemen, in plaats van *elle*, *emne* enz. waarvan op bladz. 55.

Bladz. 45. Op *nt* of *nd*.

Hiervan verwiselingen; als b. v. 't oude *vinnen* voor ons *vinden*, en de tweederlei vorming der participien in *nd* en *ng*, waarvan op zijn plaats. Zijn van daar ook niet de verwisseling van *ond* en *ont* als negativen in de samenstelling van sommige werkwoorden, waar door *ont* een geheel andere beteekenis heeft in *ontkennen* dan in *ontvangen*? — 't Onderzoek daarvan zou ons hier te verr' afleiden,

Aldaar. Op *ng*,

Men mag hier byvoegen, dat wanneer men by de uitspraak der *ng* tevens den mond sluit, de samenraking der lippen tevens de *m* doet ontstaan, en daartegen wanneer men by de uitspraak der *m* de lippen niet genoegzaam op één sluit, daaruit de Portugeefschē *ñ* ontstaat, die als een soort van tuschenklonk tuschen *m* en *ng* hooren doet. Van daar zoo veel woorden in *m* eindigende by ons, blootelijk uit den participialen uitgang *ing* ontstaan.

Bladz. 49. Op de *verwisseling der letters van 't zelfde spraaktuig*.

Dit

Dit moet men ook betrachten in de samenstelling. Als *b. v.* in 't schrijven van *lanckmoedig, koninklijk*; niet *langmoedig, koninglijk*, 'tgeen niet, zonder eenige afbreking tusſchen de *ng*, en de *m* en *l*, is uit te ſpreken. De keelklemming moet meer voorwaarts in den mond gemaakt worden om tot de lipletter of de tongletter over te gaan. — Even zoo is 't met *ontfangen* en *ontfonken*, van *vangen* en *vonken*, ook *ontfouwen*, waar in echter de zachter uitſpraak van de *v* thands volſtrekt is aangenomen, doch die dan de *t* tot *d* verzacht. Van *andwoord* ware 't zelfde te zeggen, doch 't voorzetsel daarin is kennelijk *and*, d. i. *tot*, en *andwoord* is dus *toewoord*. Zie mijne Aant. op het III. D. van Maerl. Sp. Histor. De vraag mag hier nu zijn, of dat *ont* van *ontfangen* enz. wel iets anders is dan dit zelfde *and*? — Voor my, ik *andwoord*, neen; doch de uitſpraak dier ſylbe verhard zijnde, is de *t* (van ouds ſluitletter voor de *d* zijnde,) by ons in volſtrekte hardheid gevestigd, en verhardt de konzouant waarmee zy overgaat. Intuſſchen is het niet te ontkennen, dat er altijd onregelmatigheden zullen zijn door verandering der oude ſpelling en eene uitſpraak, meer letterlijk dan bevoorrens plaats had, verwekt. Dus blijft het by *ontwaren, ontzien, ontberen, ontbreken*, enz. — En waarom niet? — Volſtrekte eenſtemmigheid tusſchen letterspelling en uitſpraak is onmooglijk zoo dra men aan de letterfiguur een al te eng beſtemden klank (of ſpraaktuigwerking) toeigent. En dit behoorde by 't lezen zoo wel als by 't ſpreken in acht genomen. De zelfde letter neemt in verſchillende ſamenvoeging, ja, in enkele woorden, onderſcheiden wijziging aan.

Het was ook ter zake van deze natuurlijke verharding der eene letter door de andere, dat onze Ouden voor ons *vijfde, zesde, elfde*, en *twaalfde*, gewoon waren *vijfte, zeste, elfte*, en *twaalfte* te zeggen, waarvan wy *vijfthalf, zes-*

nesthaif, elfthaif, en twaalfthaif, met de *t* hebben, (even gelijk wy *achthaif* zeggen,) in welke alle, onze uitpraak de *h* onderdrukt.

Bladz. 51. *luts-ter, mees-ter*, enz.

Deze spijting van *ß* en *ng* is even zoo goed als of men *At-hene* voor *Athene* of *Ac-hilles* voor *Achilles* schreef, en komt overéén met het Fransche verdeelen van onzen VOET in *Monfieur* VO-AT.

Bladz. 52. Op de sylbenverdeeling.

Op gelijke wijze is het verkeerd, ja belachlijk, in den twee- of drieklank van *ei, oei, aei*, of in de met *e* versterkte *i*, die aan te merken als de sylbe van de op haar volgende affnijdende, of (om die daaraan te verbinden) de *j* als een tusfschenletter aan te nemen, en dus b. v. *bloeyen, vloeyen, kniejen, paaijen*, 't zij uit te spreken, 't zij te fchrijven; waartegen HUYDESCOPER reeds waarfchouwde, maar hetgeen nu weder tot den opfchik van den Augias-ftal der Siegenbekeren fchijnt te behooren. — 't Is wel zoo, dat wy in *fchuwen, vernieuwen*, en dergelijke, waar de faamgeftelde klank in *w* eindigt, de *w* aannemen, maar deze is een tusfschenletter van overgang die tot beide fylben gelijkelyk behoort, en zonder welke de klank niet vol is, waarom wy ook *fchuw* en *nieuw* in ééne sylbe fchrijven, maar niet *bloey, paaij, kniej*, en dergelijke. — Onze Ouden fchreven *bloey, paay*, maar deze *y* was de eenvoudige lange *i*-vokaal, geen *i* met een *j* daarachter. Dit behoorde toch ieder te weten.

Bladz. 53. Op: *Dat die CH tot de eerfte zoo wel als tweede sylbe behoort.*

Hier

Hierom is 't in tegendeel noodig, *loechenen* met een dubbele *o* te schrijven, dewijl men 't anders even als de *e* in den naam *Jochem* en dien der stad *Lochem* zou moeten uibringen.

Bladz. 53. Op de *sybenverdoeling*.

Uit deze onrechte verdeling is, door de verkeerde uitspraak die zy voortbracht, mede een verdubbeling van konzonanten voortgekomen, die oneigen en verwerpelijk is. Zoo schrijft men b. v. *huisfelijk*, tegen den zart van het woord *huis*, dat (ver' van *huisfen*) *huizen* als meervoud en als werkwoord maakt. Even zoo is 't met *prijfelijk*, *wijsfelijk*, *tjfselijk*, *afgrijsfelijk*. Doch schrijve men het zoo het behoort, de tegenwoordige lezers zullen *prijfelijk*, *wijfelijk* enz. lezen, zoo *onwifselijk* als dit zijn mag. Wat dan derhalve? — Men dient zijn party te nemen, en of naar de uitspraak te schrijven, of den pedant met te spelen, en belachlijk uit te spreken, nu men geene ruimte meer in de lettervorming der tong erkent, maar deze even zoo stijf heeft bepaald, als de boekfiguur.

Bladz. 53. Op de *x*.

Dat de *x* zoo wel ons *gf* als *ks* uitdrukt, toont ons ook het oude Engelsch, waarin *buxum* en *buxumness* voorkomt, dat door *dustiful* en *lawliness* wordt vertaald. — Het woord is niets dan ons Nederduitsch *huigzaam*, en *huigzaamheid* (oudtijds ook *huigzaamnisse*,) voor nederigheid.

Bladz. 54. Op de *a* en *h*.

Zie van de oude vorm der *A* en der *H* mijne Verhandeling over het Letterschrift, bladz. 43—47, en 89.

Bladz. 55. Op *kw* en *qu*.

El-

Eigenaartig drukt *kw* het *kwijlen* en *kwalfieren* uit, door eene wezendlijke perfsing der slijmspiers in de hoeken des monds, ook het kronkelachtige van 't *gekwisfel*; en even zoo 't *kwaken* ten aanzien van 't geluid, 'tgeen een zekere zijdwaardsche beweging der binnenbekleedselen om het kakebeen eischt. Maar beter paste de *qu* b. v. op het zachte *verquijnen*, 't *verquikken*, en het eenvoudig *nederquakken* van iets. Doch dit is voorby, en de *qu* gants verbanuen.

Bladz. 56. Op de *p*.

Waarvan het Hoogduitsch nog veelal by de *p* de *f* voegt, als in *kopf*, *dopf*, *pfesser*, *pfanne*, *pflicht*, *apfel*, en ook de *f* in plaats van onze *p* gebruikt, als in *schaf*, *schlaff*.

Bladz. 63. Op *Vroemde uitgangen*.

Versta, met de lange *e*, als *waardeeren*, *regeeren*, die, als echt Nederduitsch *waardigen* en *regelen* zouden zijn.— De *e* der frequentativen in *eren* of *elen* is kort en zonder accent.

Aldaar. Op die vreemde uitgangen welke den *accent* vorderen.

De uitgang der Fransch-aartige werkwoorden op *eren* wordt zekerlijk beter met de dubbele *e* geschreven. Kiliaan gebruikte daar eene enkele *e* in, maar onderscheidde deze door eene *e* van eene andere vorming, als *ghanteren* by voorbeeld, by zijne Duitsche letters de Romeinsche *e* te hulp nemende. En zeker, hoe zal men *waarden* lezende, dit niet juist als *vorderen*, of *gaarden*, maar met de scherp-lange *e* uitbrengen? Hoe zal men het *bocleren* (moechari) van *boel* of *boeler* by Plantijn, met het *boelēren*

ren by Kiliaan voor het zelfde woord in uitspraak, of als van verschillende uitspraak, erkennen? Ik ben dus altijd voor de dubbele *e* in die woorden geweest. Ook spreekt de Duitscher zulke woorden met een lange scherpe *i* uit: *avanciren*, *vexiren*. — Ten aanzien der Werkwoorden zal in de Conjugatie nog een onderscheid des accents, van wege hunner samenstelling opgemerkt worden.

Bladz. 65. Op de Eenheid der samenstelling.

Derhalve moet men geene samenstelling tot één woord toelaten, waar in de sluitletter van 't eerste niet eenigermate met de konzont van het volgende vereenigen kan, en moet men ook, als wy aanmerkten, geen *langmoedig* maar *lankmoedig* met verandering van *g* in *k* schrijven. Zie bladz. 49.

Blad 67. Op *te veel*, *te min* enz.

En nog erger is het onlijdelijke *te rug* aan één geschreven, 'tgeen niet beter is dan of men *Teleyden*, *Tebrusfel* schreef. Maar het onverstand kent tegenwoordig geen perk.

Bladz. 69. Op *welk*.

Zie mijne eerste Verscheidenheden, III. Deel bladz. 88, en mijne Verhandeling over de geslachten, bladz. 373.

Bladz. 72. Op *Biën*.

Even zoo in *driën*, *driërlei*, *tweërhande*, enz. Echter schrijft men dikwijls *drieën*, *bieën*, en dergelijke, en somtijds ontvalt my ook deze verkeerdheid (en meer andere wel) uit vroegere verkeerde aanwenning.

Bladz. 72. Op het *teeken van samentrekking*.

Gelijk het teeken van samentrekking in 't Latijn wel met den

den accentus circumflexus vermengd werd, zoo stelt men ons teeken van samenrekking ook wel boven de *o* van uitroep en schrijft, b. v. *o Hemel!* Dit is of plach vrij algemeen te zijn. Het is echter noodeloos en wierd beter nagelaten.

Bladz. 85. Op 't Onzijdig geslacht.

De breeder verklaring van den term, *in concreto*, zie men in de Verhandeling over de Geslachten § 45 en volg. en Aanteek. *aa*.

Dat men thands het adjectief, als substantief gebruikt wordende, in 't onzijdige neemt, is volstrekt consequent, want het wordt ook dan in *concreto* gebruikt, wanneer er geen persoon onder verstaan wordt.

Bladz. 90. Op *verschillende tijdperken* onzer Taal.

Hetgeen men ons voor een geschiedenis onzer Taal heeft willen doen aannemen is inderdaad het nutloosste boek dat er uit kon komen. Doch hoe kon zy gegeven worden eer men de taal-zelve kende? — Deze kennis moest voorgaan, en hiertoe heb ik getracht werkzaam te zijn; maar met al dezen arbeid is die geschiedenis nog niet genoegzaam voorbereid.

Bladz. 95. Op den *genitivus*.

De onderscheiding die als *genitivus* de *s* alleenlijk aan 't manlijk geslacht geeft, is volkomen en onverwrikbaar gevestigd. Doch men moet zich niet daarom verbeelden dat zy in onze taal eene oorspronkelijkheid is. Neen, men gaf die *s* ook als *genitivus* aan de vrouwelijke woorden, en in het byzonder was zy nog in den tijd van Hoofst en Vondel aan de eensylbige substantiven geeigend.

Ook

Ook blijft zy nog in haar oude kracht en toepassing wanneer de genitivus, als bezittelijk of eigenschap aanduidende, voor het andere substantivum komt, als in *des moeders sederheid, wijsheids goudene lesfen, mijns dochters kind*, enz. Dit belemmert velen, als met hunne Grammatica niet te vereffenen; doch alle de zwaarigheid, al het vreemde, en al wat er te bedenken zou mogen vallen, verdwijnt, zoo wanneer men eenvoudig begrijpt dat de genitivus, als wy wel deden opmerken, slechts een *adjectief* is, en het lid- of voornaamwoord daar eigenlijk niet toe behoort, maar uit misverstand in later tijd plaats by greep. Dan dit laatste punt valt eigenlijk in de Syntaxis, en wat is de Syntaxis dan de aangenomen wijze van de woorden te *schikken*.

Bladz. 96. Op den *genitivus* in *s*.

Ook aan de adjectiven gaf men oudtijds in fommige dialecten, in Genitivo de *s* wel. Doch dit kooft in geene aanmerking, dan voor zoo verre 't tot verstand of verklaring van oude gefchriften, Staatsftukken of dergelijke, dienen kan.

Bladz. 107. Op *van* of *met den paarde*.

Aan 't Onzijdige woord dus als Mannelijk verbogen wordende, onderdrukt men de *e* niet licht.

Bladz. 107. Op het *his* der Engelschen.

Men vindt dit *his* voor het tegenwoordige 's nog als genitivus by Shakespare in zijn I Part of Henry VI:

*Mars his true moving, even as in the heavens,
So in the earth, so this day is not known.*

En even zoo, 's voor *his* buiten den genitivus, als pronomen posfessivum. Dus:

A

*A curse at the very root of 's heart
That is not glad to see thee! —*

in Coriolan.

Vreemder en redenloozter is de Hoogduitfche conftitutie die den vormlijken genitivus met het poffefivum paart. Zoo leest men b. v. *Die Niderlage der Genuefen war zu Kaffa, und DER VENETIANER IHRE zu Tana.* — Wat onzin! — Ware 't: *den Venetianen hunne* in Dativo, 't ware wel; ware 't: *de Venetianen hunne*, men kon *de Venetianen* befchouwen als *in casu abstracto* gesteld; maar wie kan gezond verftand vinden in *des mans zijn goed* (*virt sua bona.*) — Wy zouden zeggen: *de fapel der Genueezen en DIE der Venetianen.*

Bladz. 108. Op het verliezen van de *e* in 't Onzijdige.

Huygens, en anderen in zijn tijd, fchreven echter wel *een ZAKKENDE gewicht* en dergelijke; en zoo Vondel: *met GLOIENDIGE ijzer en KNARSENDE metaal, een VLIEGENDE paard, een STINKENDE gebroedfel*, enz. Ten Kate heeft deze verwarring niet weten op te helderen, en merkt aan, dat het hierin met de bezittelijke voornaamwoorden even zoo is als met *het*. Ook Huydecoper doorzag het niet dan slechts ten halve. Zoo wel wat de conftitutie met de bezittelijke als andere voornaamwoorden aangaat, merkt hy het onderscheid van het tweederlei gebruik niet op.

Bladz. 111. Op *goedkoop*.

De composita met *goed, kwaad*, enz. zoo zy adjectiva zijn, gaan uit in den adjectivalen aanhang: *grootmoedig, kwaadaartig, heldhaftig, goedwillig, weldadig*. Die *goedkoopig* zei, zou ook *goedkoopiger* mogen zeggen, maar

maar adjectivum *koop* bestaat er niet. Stegenbeeks *goedkooper*, al heeft het een dubbele *o*, is valsche munt.

Bladz. 114. Op *hem*.

Uit het aangemerkte op bladz. 49, laat zich de oorsprong van dit *hem* met de *m* (die zoo zonderling in de voornaamwoorden is) verklaren als het zij *he-ing* met den participialen uitgang, het zij uit bloote verwisfeling met *hen*, welk laatste te duidelijker blijkt door het oud gebruik van *hem* in het meervoudige voor ons *hen* (illos).

Bladz. 118 en 119. Op *hi* en *soe*.

Even zoo in 't Engelsch. Dus Shakespear, III. Part of Henry IV:

SHE-WOLFF of France, but worse than wolves. —

Maerlants *Naturen bloeme* vloeit van voorbeelden over die zich ieder lezer zullen aanbieden.

Bladz. 120. Omtrent de toevoeging van *zelf* achter een nomen of pronomem substantivum.

In *my-zelven*, *zich-zelven*, enz. wordt *zelf* verbogen. Het is derhalve geen afzonderlijk woord achter *my* of *zich*, en in aldergelijke constructien: want dan moest het onverbogen blijven, als alle postpositive adjectiven. Maar het is een waar compositum met *zich*; waarom het daarmee, zoo niet aan één geschreven, ten minste door een *hyphen* vereenigd moet worden. En dit strekt zich over de Naam- zoo wel als over de Voor-naamwoorden uit.

Bladz. 122. Op het voornaamwoord *die*.

Die is eigenlijk saamgetrokken uit *de hi* (de hy), *deze*

C c

uit

uit *de ze*. Wy zien hier wederom de verwarring van de overoude taal in, ten aanzien der toepassing van de pronomina der derde perfoon op geslacht en getal. Men vergelijk wat wy ten dien aanzien omtrent *zijn* en *haar* opmerkten.

Bladz. 123. Op *'tgene*. Men vindt echter ook *igun*.

Bladz. 125. Op *gene*.

Uit dit *gene* is het oude ontkenkende *negeen*, in het vrouwelijk *negenc*, ontstaan, dat door verloop in de uitspraak het voorgezette *ne* verloren heeft (waarvan bladz. 325,) en nu met de dubbele *e* geschreven wordt, ter onderscheiding. — Ik ontken echter niet dat die onderscheiding op de uitspraak gegrond is, die by ons Gemeen *gien* en *giene* is, hetgeen het uit *ne- een* kon doen afleiden, waarin de samenloop der *e* en *ee* een *hiatus* of stuiting verwekte die in 't spreken door de gutturale *g* als overgang geglad is geworden. — Hoe 't zij, dit ontkenkende voornaamwoord *geen*, *geene*, buigt zich even als 't pronomens *de geen*, *de gene*, *het geen*. Maar dit is ook de buiging van het Talwoord *één*, 'tgeen volkomen eenvormig is met het Lidwoord *een*, *eene*, *het*.

Bladz. 130. Op den uitgang *heid*.

Men merke op, dat deze uitgang best als toonloos aan te merken is en alleen door een tusschenfylbe vatbaar wordt voor een halven toon. — Wy leiden hem van *hebben* af, maar hy zou ook tot *ede* (verband) gebracht kunnen worden.

Bladz. 131. Op den aanhang van 't adjectivale *sch*.

De-

Deze toevoeging van *sch* is byzonder eigen aan de adjectiva gentilitia, als *Duitsch, Engelsch, Fransch, Turksch, Indiesch, Arabiesch, Sineesch, Maleisch, Genueesch, Venetiaansch*, enz. Ik zeg de adjectieven. De Inwoner - zelf neemt als substantief deze *sch*, of deze *ch* tot zijn *s*, niet aan. De *Genuees*, de *Sinees*, zoo min als de *Arabier, Maleier, Indiaan*, enz. Ook is de *s* in dezen uitgang, op den inwoner toegepast wordende, zacht, en gaat in 't meervoudige tot *z* over, *Sineezzen, Genuëezzen*. — Reeds merkten wy op, dat dit *sch* slechts een onderscheiding (een diacriticon) is van de *s* die men voor den Genitivus aanneemt. Zie bladz. 90. En zoo is 't met alle deze woorden. *Diet, Angel, Frank, Turk, Arabie, Malei, Sin*, enz. zijn de eigenlijke volksnamen, waarvan zy gevormd zijn.

Deze uitgang *ees* is eigenlijk Italiaansch en aldaar *ees* of *ese*, by de Franschen *ais* en *ois*. Dus b. v. *Burghefe* van *Burg*, *Irlandese* van *Irland*, en *Parmese* van *Farma*, dat ook met verdubbelden uitgang *Parmesano* maakt, waarvan wy *Parmezaan* zeggen. Zoo is ons *Genuees* in 't Italiaansch *Genovese*, in 't Fransch *Genois*, waarin de *v* of *u* verfmolten is, en ons *Portugees*, in 't Fransch *Portugais*, een samentrekking van *Portugallois*.

Wat andere (verlengde) volksnamen betreft, als *Venetiiaan, Spartaan, Romein, Karthaginiens*; deze zijn uit het Latijn overgenomen, maar geen eigenlijk Neêrduitsch. En zoo is 't ook met *Napolitaan*, dat drie of vier talen doorging, en van *Neapolites* is, met verandering van 't Grieksche ν in 't *anus* der Latijnen.

Onze taal voegt de sylbe *er* of *aar*, die het oude *wer* of *weer*, en het Gothische **VAIR** (wair), Angelf. *weþ* (wer), en ook het Latijnsche *vir* is, aan den naam van de plaats. Dus *Amsterdammer, Haarlemer*, (waarvoor men ook

zeer belachlijk *Haarlemiet* plach te zeggen), *Arnhemmer* of *Aarnemer*, *Leydenaar*, *Andwerpenaar*, *Brusfelaar*, *Romer*, *Karthager*; en dat men *Karthaginiëzer* zegt, is even belachlijk als *Romeiner* zou zijn, schoon niet weinigen daarmee pronken.

Zoo is 't ook met de namen in *ist*, uit het Latijnsche *ista*, als *Deïst*, *Pietist*, *Methodist*, *Jansenist*, *Bollandist*, *Chronologist*, die aangenomen zijn, maar niet als Neêrduitsch aan te merken. — Even zoo *Newtoniaan*, *Leibnitiaan*, *Voetiaan*, *Coccejaan*, *Arriaan*, van personen ontleend. Het is noodig, ze aan te nemen, maar men moet dan aan zulke woorden geen nieuwen uitgang van *er* hangen, als in mijn jongen tijd het Gemeen deed met *Italianer* te zeggen of *Jansenister*.

De toevoeging van *sch* aan een Eigen-naam of ander zelfstandig naamwoord, die by de Hoogduitschers 't adjectivum voor een genitivus van dien naam gebruiken laat, drukt by ons niet het zelfde uit, maar alleen een zweem of overeenkomst met hetgeen daar eigen aan is. Een *Wagenaarsche historie* zou niet een historie van of door *Wagenaar* zijn, maar in den trant van *Wagenaar*; en even zoo weinig is *Vaderlandsche historie* een *historie van 't Vaderland*, maar integendeel, als men in 't *Vaderland* verlicht of vertelt. —

Wagenaar heeft uit onkunde in de taal, met zijn tytel de foort zijner historie verraden, naamlijk van geene getrouwe en dus echt waarachtige geschiedenis te zijn, maar een vertelling naar den trant waarin men ze in zijn tijd by de toen heerschende factie ingevoerd had en naar 't belang van die voorstelde. Zoo verraadt zich de list door haar eigen masker.

De misvatting intuschen is wederom uit het Latijn ontstaan, waarin *Romanus* b. v. beide *Romein* en *Romeinsch* beteekent; en zoo heeft men *Historia Romana*, 't geen eigen-

eigenlijk *Romeinen-historie* is, door *Romeinsche historie* uitgedrukt, en daarvan ook *Nederlandsche* en *Hollandsche geschiedenis* gezegd voor *Geschiedenis van Nederland, van Holland*, enz. In meer opzichten heeft dus het Latijn de netheid van denken, die in onze taal ligt, eerst by Geleerden, en door dezen by het navolgend Algemeen werkelijk verwoest.

In het byzonder echter drukt deze uitgang de taal van een Land en Volk uit. *Een Hollandsche geschiedenis der Romeinen* b. v. *Een Latijnsche of Italiaansche historie der Nederlanden*. En, substantivè genomen, is 't *Hollandsch, het Duitsch, het Fransch*, enz. de taal van Holland, van Duitschland, van Frankrijk. Zoo ook noemt men een Staatsverbond, een Koncilie, en dergelijke, met dezen uitgang als door de plaats gekenteekend, doch geen veldslag of overwinning: maar deze vorderen den naam der plaats in den genitief. *De Actiümsche zeeslag* zou onzin zijn. Een *Nederlandsche Spraakleer* of *Grammatica*, is ook niet vrij van alle dubbelzinnigheid; doch de natuurlijkste en zich eerst aanbiedende zin is echter *Spraakleer van het Nederlandsch*, en die een *Latijnsche, Grieksche, of Hebreuwsche Grammatica* vroeg, dien zou men dadelijk een *Grammatica* van die talen geven.

Bladz. 133. Op den uitgang *zaam*.

Deze samenstelling zegt dus eigenlijk: *met* de hoedanigheid die't uitdrukt, *te samen gaande*; het zij in activen, het zij in passiven zin. *Heilzaam* (dat is, *heelzaam*, als wy thands zeggen,) heeft dus eene ACTIVE toepassing van 't *heelen* in. Even zoo is 't met *voegzaam, genoegzaam, zeldzaam, deugdzaam, eenzaam, verdraagzaam*. *Eerzaam* daartegen en *minzaam* zijn van PASSIVEN aart, als beteekenende *om geëerd* en *gemind*

mind te worden. En zoo zei men oudtijds ook geloofzame-gezuigen, voor geloofbare of geloofwaardige.

Bladz. 135. Op den uitgang *baar*.

Dierbaar strijdt hier niet tegen: want het is van het werkwoord *dieren*, waarvan *vertieren* (nu voor verkoopen gebruikt) een bloote verbastering is. Dit *dieren* is op *waarde stellen, waardeeren*; en zoo zijn *dier* en *waard* synonima. *Vertieren* is ook niet eigenlijk verkoopen, of slijten, gelijk men thands van winkelverkoop zegt, maar in de eerste plaats, op *prijs stellen*, en ten anderen, voor *zijn waarde verwisfelen*. Een gantsch ander woord is *tieren* in den zin van *bloeien of groeien*. Dit *dier* is ook ons adjectief *duur*, in eene andere uitspraak, en eenmaal was 't *dÿer*, gelijk men ook *vÿer* voor *vuur* schreef.

Bladz. 163. Op het *be-innem*.

Be is omsluitende. *Binnen* is dus het innige omsluitende. — Doch men zie onze Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden IV. Deel, bladz. 189, waar eene andere afleiding van dit *ben* gegeven wordt.

Bladz. 184. Op 't *recht des Dichters*.

De Dichter is boven zijn taal; maar dat wordt men niet, of men moet voorsaf van den Geest zijner taal doordrongen zijn, en dus ware Dichter, (dat is Schepper,) worden; niet, gelijk men dit veelal opvat, in 't vormen van herfenbeelden, maar in 't uitstorten van zielsgevoel. De verbeelding maakt den Dichter niet, maar het innig, hooger en dieper gevoel. Zie T. en D. Versch. I, D. *over Dichterlijke geestdrift, enz.*

Bladz.

Bladz. 185. Op de *verwarring* tusfchen *z* en *g*.

Vooral (doch alleen niet) by de Engelschen, 'tgeen de vorm der Angel-Saxifche *g* (ȝ) veroorzaakt, die men in later tijd toen de Duitfche lettervorm aangenomen was, met de Duitfche *z* verwarde. Verscheiden nieuwe uitgaven van Oude stukken zijn vol van dien misflag, waarin men te lichter kon vallen by hen die aan de *g* voor een *e* of *i* een lispende uitspraak geven.

Bladz. 188 en volg. Op 't augment *ge*.

Men vergelijk hierby over den aart des voorledenen 't III. Deel der Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheidenh. bladz. 12.

Bladz. 188. Op de *BADELIJKE deelwoorden*.

Zie over dit *ing* en *end*, mijne Verhandeling over de geflachten § 18, en Aanteek. *o* en *ll*.

Bladz. 189. Op het augment *ge* van 't perfectum.

Zie de Verhandel. over de geflachten § 88, en Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheidenh. IV. D. bladz. 1 en volg.

Bladz. 194. Op *geapothekerd*, enz.

Vergelijk de Verhand. over de geflachten § 71.

Bladz. 199. Op de *Onperfoonlijke werkwoorden*.

Vergelijk onze Nieuwe Taal- en Dichtk. verscheidenh. III. D. bladz. 74 en 114.

Bladz. 203. Op *doen* en *zien*.

Ook *zienig*; als, in *voorzienig*.

Bladz. 208 Op de famenftelling.

Ten aanzien van de samenstelling mag ik niet voorby, hier te waarfchouwen tegen eene nieuw ingedrongene en aan het Engelsch ontleende woordkoppeling, als b. voorb. *wolkgetopte bergen*. Dit is volftrekt onhollandsch en onduidbare wanspraak. De Engelschman spreekt zoo in zijne ongeregelde en uit allerlei talen faamgevloeiide dialekt, *cloud-toppt*, *Hellgoverned*, *lovewounded*, *summer-swellling flower*, en dergelijke, waarvan men by Shakespear goeden voorraad kan vinden. Maar onze samenstelling met een substantivum als eerste woord, maakt van dit een genitivus, of adjectivum, en het is dus adjectivè te verstaan. 't Eerste woord geeft de wijziging aan het laatste, en niet het laatste aan het eerste. Iets anders zou *gewolktopt* zijn, als afgeleid van *een wolktop*, maar niet uitdrukken het *betoppen* DOOR *of* MET *wolken*. Wie zal een *puntgeslepen* zwaardlemmer zeggen? *Gepuntflepen* lemmer, van het werkwoord *puntflepen*, zou draaglijk ten aanzien der vorm des woords, maar onverstaanbaar zijn; doch nog is 't het zelfde niet, want dit zou TOT *een punt* geslepen beteekenen, en *wolkgetopt* wil men ons voor MET *wolken getopt* in de hand stoppen. Een *handschoemaker* is die een *handschve* maakt, maar niet, die MET *de hand* *schoenenmaakt*. — Men moet zeggen MET *wolken getopt* of *betopt* of *overtopt*, DOOR *liefde verwond*, DOOR *de Hel bestierd*, IN *den zomer bottende bloem*; en niet *wolkgetopt*, niet *liefdeverwond*, niet *zomerbottende*. Ook niet *daauwbevochtigd* enz. *Geldledig*, *hersfenledig*, laat zich zeggen; maar kwalijk zou zijn, *geldgeledigde* of *ontledigde* beurs, *hersfenberoofd*, *hersfenuitgeschud* hoofd; schoon dit eenigzins duldbaar zou zijn, omdat men ook wel *iemand des gelds berooven* zegt. Geen dergelijke samenstelling kan met een participium plaats hebben, wanneer de aart van het verbum een voorzetsel vordert.

Geen

Geen voorzetsel laat zich by ons door samenstelling vervangen, dan alleen *van*; en dit alleen dan, als het zich met zijn ablatief door den genitivus vervangen laat. Wanneer men *hoofd-* of *tandpijn* zegt, is dit *pijn des hoofds*, *pijn der tanden*, maar niet *IN het hoofd*, of *IN* of *MET* of *DOOR de tanden*. Zoo kan men voor onthoofd ook niet zeggen *hoofdberoofd*; even weinig zegt men *hand-* of *voetberoofd*, maar wel *hand-* of *voetgemis*, om dat *GEMIS* een nomen is, en *BEROOFD* daartegen een participium waarin de eigenschap van zijn werkwoord zit. Zoo deugt ook niet *een goudgekroonde Vorst*, een *stroomgedekte hut*; het moet zijn *MET goud gekroonde*, *MET stroom gedekte*. Zoo, geen *bloedgevekte dosch*, maar *MET bloedgevekte*, of *bloedvekkige*, dat is, *met vlekken DES BLOEDS*. — 't Is afgrijslijk, zoo veel dommigheden de vertalers en drokke lezers van vreemde schriften, tot beschaming onzer Natie die 't dulde, federt den Amerikaanschen opstand die geheel de wereld in roer bracht en de banier des algemeenen verderfs ophief, by ons invoerden.

Bladz. 208. Op *Spoorslagede*.

Van gelijke samenstelling is b. v. 't werkwoord *borstweeren* niet; als, by Rodenburg:

BORSTWEERT u Christlijk!

Want dit is van het reeds samengestelde Naamwoord *een borstweeer* gemaakt. Zoo kon men zeggen: *Den visch mostaartsausen*, *het hoofd lauwerkroonen*. Doch van beide is aanmerklijk, dat het augment des participiums in het voorledene voor het geheele dus samengestelde werkwoord komt; als *geborstweerd*, *gevloedoogd*, doch tevens brengt het meê, dat zulke participia den verlengden uit-

gang en niet toelaten, als ook uit bladz. 156 volgt. De verba met zulk participium kunnen derhalve niet in 't deelwoord gebruikt, want men kan noch *gespalmzongen* noch *gespalmzingd*, noch *gespoorlagen* noch *gespoorslagd* zeggen. — Hierom is het ook dat men wel *gewolktopt* kan zeggen en niet *wolkgetopt* (zie de Aanteek. op bladz. 135) om dat het eerste van het naamwoord een *wolktop* is. en *wolktoppen* zich daarvan, even zoo wel als het eenvoudige *toppen* van *top*, vormen laat, schoon (als gezegd is) niet in de Engelsche beteekenis van *cloudtopt*, maar in die van aan de wolken-zelven een top geven. Hierom is by Walewein ook beter *spoorslagede*, dan *spoorfloeg* zijn zou, schoon dit zoo wel als *hy psalmzong* te lijden ware.

Bladz. 209. *SE*, een *adjectivale term* enz.

Even zoo is 't in 't vrouwelijkend *in*, eigenlijk de uitgang van het oude participium *-ing*. *Koningin* is *Koningende*, *Vorstin* is *Vorstende* d. i. *Vorst* of *Koning zijnde*, enz. Zie Verh. der Gesl. § 79.

Het *es* is een verbastering van het voorgemelde *se*. Ald. § 73 en Aant. *ccc*.

Van *sch* zie men de Aant. hiervoor op bladz. 131.

Bladz. 221. Op de adverbia in *s*.

De adverbia werden in de vijftiende en zestiende eeuw als genitivi absoluti aangemerkt, en gelijk men in 't Latijn *cito* van *citus*, *continuo* van *continuus* als ablativen zet, gaf men hun by ons of de *s* of den uitgang *en* van den genitief. Dus schreef men *reeds*, *volgens* (eigenlijker *volgends*), *doorgaans* (*doorgaands*), enz. en zoo ook *vlijtelijken arbeiden*, *gestadelijken vreezen*, *versundelijken handelen*, enz. Inzonderheid echter wierd dit *en* den ad-

adjectiven op *lijk* uitgaande, aangehangen, doch ook andere. Zoo zei men *vaken* voor *vaak* (dikwijls). Dit ging echter geheel voorby, en de toevoeging der *s* verviel ook, alleen in eenige bywoorden ter onderscheiding overblijvende. Hierin heeft het Gebruik alles gedaan, en het zou, by voorbeeld, moeilijk te verklaren zijn waarom men *ik ben* GROOTELIJKS *verwonderd*, met de *s*, en daartegen SCHRIKKELIJK *geplaagd* zonder de *s* in 't adverbium zeggen moet.

Bladz. 221. Op den belachlijken uitgang van *iglijk*.

De uitgang *lijk* is (gelijk wy elders getoond hebben) niet anders dan de adjectivale uitgang in *el*, als *edel*, *dartel*, *vermetel*, *vergetel* enz. (welke oudtijds zeer algemeen was,) met aanhanging van den uitgang *ig* ter verzwakking van beteekenis. *Verstandelijk* is dus *verstandelig*. Ik vraag nu, wat dan *verstand-ig-lig* voor verstandigheid of verstandelijkheid in kan hebben? Want het oude *verstandel* is verstandig. 't Is jammer dat zy ook niet nog een *verstandiglijkig* maken om hun steeds verminderenden graad van *verstandelijkheid* nog wat beter te beſtemmen.

Bladz. 288. Op *dan*.

Dan wordt ook in twijfelverdeeling tegen over of gesteld; als b. v. *Ik weet niet of hy wit DAN zwart is; en, zeg my of gy Rhijn- DAN Moenzelwijn verkiest.*

Bladz. 296. Op *gelijk*.

Dat men dan 't woord *gelijk* beſt achter aan ſtelt, is een gevolg van de eigenaartige plaatsing des Datiefs, waarvan in de *Orde van plaatsing* op bladz. 317.

Bladz.

Bladz. 301. Na de twaalfde regel.

Dat *tot* den Accusativus, en niet den Dativus regeert, is klaar. Niet te min zegt men wel *tot den einde*. Het is dan eigenlijk *tot aan*, want *den einde* is voor *aan het eind*, gelijk de accusatief met *aan* voor dativus strekt, en omgekeerd. Doch het is ook lang een algemeene mislag geweest, sommige voorzetsels uit dien hoofde als regeerende den dativus aan te merken.

Bladz. 307. Op *half*.

Men begrijpt, denk ik, van zelfs het onderscheid tusschen *anderhalf*, *derdhalf*, *vierdhalf*, en zoo *viijfthalf* enz. en *de andere halve*, *de derde halve* enz. De eerste uitdrukking koopt met het *semitertius*, *semiquartus*, en het laatste meer met het Grieksche *τριτος ημιδραχμων*, (zeer onderscheiden van *τρια ημιδραχμια*, waarvan Casaubonus op Theophrastus,) over één.

Bladz. 325. Op *geen*, als *niet één*.

De ontkenning der *n* is algemeen. Zy is oorspronkelijk (als ik elders aanmerkte) eene bloote afwending des adems door den neus, en maakte ook het wezenlijke van de fylbe *on* als privatief, gelijk men het noemt. Doch wy zeggen ook *geen* voor *niet één*, wat is dit? — De ontkenkende kracht is zeker in de *g* niet. Dit loopt in het oog, en ons voornaamwoord *de gene* (waarvan bladz. 123) is wel stellig. — De zaak schijnt eenvoudig, en 't doet zich op als een bloote verbastering van *negeen*, gelijk onze Ouden schreven; dat is, het evengemelde *gene* met het ontkenkende *e* daarvoor; doch waarin de snelheid der uitspraak, de korte vokaal onmerkbaar makende, alengs het toen moeilijk uitbrengen van *n'geen* deed verzach-

zachten, en *ng* tot *g* overgaan. Hieruit volgt dan ook, dat onze onderscheiding in spelling van dit. ontkennde *geene* en het stellige *gene*, even willekeurig moet voorkomen als die van ons *air* (*arista*) en *adr* voor *ader*, en ons *hair* (*coma*) en *haar* (*fuus*). Doch het onderscheid van uitspraak by den meest aan het oude vasthoudenden stand van menschen wettigt deze onderscheiding even zoo wel als die van *heer* voor gebiedder, en *heir* voor legermacht. — Men zie vooral ook de Aanteekening omtrent dit woord hiervoor op bladz. 125.

Bladz. 328. Op *jaar*.

Dus, wanneer men de *j* in dit woord als een vaste letter aanneemt, en niet slechts als een palatine adspiratie. In de laatste opvatting houdt zeker de verklaring stand, die onze Verhand. over de geslachten geeft, Aanteek. *cccc*.

Bladz. 329. Op *daar zijn* ER.

Men zegt ook: *daar is er, die* enz. Dit schijnt onregelmatig, om 't verschil van getal, wanneer dit *die* een *plurale* meëbrengt; als b. v. *Daar is ER, die wijs MEE-NEN te zijn*. Doch het is dit niet, want *er* is in die uitdrukking een oud enkelvoudig voornaamwoord, en treedt in de plaats van het oude *het*, dus gebruikt. *HET is veel volk*, zei men in den ouder tijd voor ons tegenwoordig *er is* of *daar is veel volk*; even als wy nog *HET is goed weër*, *HET is heden een schoone dag* en *HET hagelt en sneeuwt* zeggen, waarvoor men ook (ware 't gebruik er niet tegen,) *ER is goed weër*, en *ER is heden een schoone dag*, en *ER hagelt en sneeuwt*, zeggen kon. De Duitscher zegt nog: *ES ist gutes wetter*, en *ES hagelt und schneit*. 't Onderscheid is alleen, dat ER. by ons het onzijdige uitdrukt, terwijl het by hem aan het Mannelijke

ver-

verknocht, en zijn onzijdige *es* is. Dit *er* nu, enkelvoudig zijnde, eischt het enkelvoudige *is*; en derhalve zegt men te recht *daar is ER, die meenen* enz. en kwalijk, *daar ZIJN ER*. Ook is het niet meer oneigen, te zeggen *daar is er die zoo DOEN of HANDELËN* dan b. v. *Koning is thands al die 't zich AANMATIGEN en wetten voorschrijven*. Ik geef echter toe, dat men even goed zegt *daar ZIJN*, of *er ZIJN, die zoo handelen*; als wanneer *er* een adverbium even als *daar is*: doch, wanneer men *daar* en *er* in de uitdrukking by één voegt, kan *er* niet anders dan het pronominale *er* zijn, dat enkelvoudig is, en niet dan met een enkelvoudig werkwoord kan bestaan.

Bladz. 331. Op *er*.

Dit *er* is dus 't impersonale *het*. Men mag nog opmerken, dat het even zoo is, wanneer men zegt: *HET is een zwaarlijvig man. HET is eene olijke feeks. HET is een arme vrouw, die daar is. Wie is HET, die dat beweert. Zou mijn broeder HET zijn? Hy is HET niet.* En al dergelijke meer. Zoo dat *ER*, als impersonale, in dien zin zeer gepast en regelmatig is, en het schrijven van, *DAAR is ER die zoo doen*, in allen opzichte volstrekt goed te achten.

BYVOEGSEL tot de Aanteek. op bl. 408 op *gewolktopt*.

Men kon ook des noods (en dan is 't een archaïsmus) met onderdrukking van 't augment, *wolktopt* zeggen. Zoo zegt men nog *een OPTRAPTE STOEP*, d. i. *een stoep MET een OPTRAP* in tegenstelling van *een VLAKKE of PLATTE stoep*. 't Welk van het Naamwoord *een optrap* is, en niet van het verbum *optrappen* in den gewonen zin, maar in dien van *met een trap voorzien*. En even zoo is *een PLATBODEMD vaarttuig, een zwartpluimde helm*, en de *appelde rijst, appelde koeken*, en *appelde melk* onzer oude Huismoeders.

IN-

I N H O U D,

OF KORT OVERZICHT DER STOFFE.

I N L E I D I N G.

TAAL, <i>wat zy is?</i>	Bl. 1.
SPRAAK <i>als GELUIDTAAL</i>	— 3.
<i>Spraaktuigen, en hunne werking</i>	— 5.
<i>Overeenstemming der Spraak met gewaarwor-</i> <i>ding of denkbeeld</i>	— 9.
GRAMMATICA <i>of Spraakregeling wat?</i>	— 11.
<i>Hare drieërlei gronden</i>	— —
PRIMITIVE <i>of eerste en oorspronkelijke woorden,</i> <i>drieërlei</i>	— 12.
WOORDEN. NAAM- en WERKWOORDEN	— 14.
<i>Tweederlei beschouwing van alle woorden. En</i> <i>daaruit</i>	
VERDEELING <i>der Grammatica:</i>	— —
A. <i>Uitspraak en spelling, (Orthografie):</i>	— —
B. <i>Verandering der woorden ter zake van</i> <i>betrekkingen, (Etymologie):</i>	— 15.
C. <i>Schikking, (Syntaxis):</i>	— 16.
D. <i>Toon- en maatregeling, (Profodie).</i>	— —

E E R S T E D E E L.

ORTHOGRAFIE.

1°. ELEMENTEN DER SPRAAK	— 18.
<i>Wat LETTERS zijn? in tweederlei toepassing.</i>	— —
<i>Haar verdeling</i>	— 23.

Vo-

VOKALEN. <i>Hun getal</i>	Bl. 24.
<i>Verscheidenheid van klank in elke</i>	— 25.
<i>Tweeklanken</i>	— 29.
<i>Verlenging der vokaal</i>	— 31.
<i>Klankladder</i>	— 41.
<i>Verscheidenheid van during in elke vokaal.</i>	— 42.
KONZONANTEN	— 43.
<i>Verscheidenheid van kracht in deze</i>	— —
<i>(De adspiratie geen konzonzant)</i>	— 44.
<i>De m van die verscheidenheid uitgesloten.</i>	— 47.
<i>Drieërlei vorming der w</i>	— —
Samenvoeging der Konzonzanten	— 48.
<i>Haar verwisfeling daarby</i>	— 49.
<i>Wijziging door byletters geen twee afzonderlijke letters te rekenen</i>	— 50.
<i>Samenhang der fylben door een middelkonzozant</i>	— 51.
<i>Getal der letters</i>	— 53.
<i>Benaming der letters</i>	— 54.
<i>Scheva by elke konzozant</i>	— 57.
<i>Langte of korte, en hoogte of laagte van den klank der vokalen</i>	— 60.
2°. WOORDEN, afzonderlijk of saamgesteld te fchrijven.	— 64.
<i>Toonlooze woordzjens</i>	— 66.
<i>Teekens van Apostrophe en Aphærefis</i>	— 70.
<i>Accentteeken</i>	— 71.
<i>Teekens van famentrekking en fcheiding van vokalen in een woord</i>	— 72.
ONVOLKOMENHEID DER SPELLING	— 73.

T W E E.

T W E E D E D E E L.

ETYMOLOGIE.

Tweederlei opvatting van dit woord. Naamlijk

Algemeene, en

Byzondere Bl. 75.

Hare deelen — 76.

A. SOORTVERDEELING DER WOORDEN, in

Naamwoorden, en

Werkwoorden — —

NAAMWOORDEN; *Zelfstandig, of Byvoeglijk;* — —

Waarby zoogenoemde Bywoorden, . . . — 77.

Voornaamwoorden, — —

Lidwoorden, — —

Deelwoorden, — 78.

Veorzetsels — —

Bindwoorden, — —

Tusfchenwerpsels. — —

B. *Andere VERDEELING, in*

Veranderbare en onveranderbare. . . . — 79.

SPREKEN, *wat zij?* — 80.

DENKEN *is oordeelen.* — —

Eene REDE, *of zegging, wat? . . .* — —

En wat zy bevat? — 81.

Overeenstemming *tusfchen Zelfstandig en By-*

voeglijk, Geslacht, en Geral. — —

Beheersching — 82.

VERBUIGING *of Declinatie, en CONJUGATIE .* — —

NAAMVALLEN. — —

GESLACHT, *eigen of toegepast* — 83.

Mannelijk en Vrouwelijk Geslacht. . . — 84.

<i>Geenerlei of Onzijdig</i>	Bl. 85.
<i>Toepassing der Geslachten</i>	— 86.
BUIGING	— —
<i>Tweederlei LIDWOORD</i>	— 85.
<i>Aanwyzend, en</i>	
<i>Algemeen</i>	— —
<i>Klemming door de n</i>	— —
<i>'t Onzijdig niet buigbaar</i>	— 88.
NAAMVALLEN. <i>De rechte geen naamval</i>	— 89.
GENTIVUS, <i>wat?</i>	— —
<i>Verlatijnsching en Latijnsche naamvallen</i>	— 91.
BUIGING <i>naar de zes Naamvallen</i>	— 93.
<i>Genitivus in s en n</i>	— 95.
BUIGING <i>in 't meervoudig Getal. Drieërlei</i>	
<i>en Onregelmatige</i>	— 97.
<i>Verdubbeling der sluitende Konzonant,</i>	
<i>waarvan?</i>	— 103.
<i>Buiging van het Onzijdige</i>	— 107.
<i>Wegwerping en aanneming der sluitende</i>	
<i>korte e in een adjectief, voor het Sub-</i>	
<i>stantief geplaatst</i>	— 108.
<i>Uitdrukking en vorm der GRADEN VAN VER-</i>	
<i>GELIJKING. Regelmatig en Onregelmatig</i>	— 109.
VOORNAAMWOORDEN; <i>Zelfstandige of Persoonlijke</i>	— 113.
<i>en Byvoeglijke. En wel eerst</i>	— 116.
<i>Bezittelijke;</i>	— 117.
<i>Wederkeerige;</i>	— 119.
<i>Aanwijzende;</i>	— 121.
<i>Betrekkelijke, en Vragende</i>	— —
<i>Zelf, en dezelve</i>	— 125.
DEELWOORDEN.	— 127.
	Da-

Dadelijke Deelwoorden;	
Lijdende, en deze tweederlei	Bl. 127.
OVERGANG van Byvoeglijke woorden tot Zelf-	
standige, op tweederlei wijze	— 129.
OVERGANG van Zelfstandige woorden tot By-	
voeglijke, en verschillende wijzen daar-	
van, als	
door aanneming van uitgang, of samenstelling.	— 130.
WERKWOORDEN.	— 135.
Zelfstandige;	— —
Dadelijke; En deze met overgaande	
of niet overgaande werking.	— —
Lijdende.	— 136.
Aanmerking omtrent de verba reflectiva	— —
Onbepaalde wijze van 't Werkwoord.	— 137.
Bepaalde wijze, verknocht aan	— —
Personen, die drie zijn;	— —
en aan Tijden	— —
Invloed van een- of meerderheid der Personen.	— —
De Onbepaalde wijs, eenerlei	— 138.
De Bepaalde, onderscheiden naar des spre-	
kers meening,	— —
En door het verband	— —
Vorm der Onbepaalde wijze	— —
Algemeene Vorm de personen kenteekende.	— 139.
Verskillende Vorm van 't Voordredene:	— 141.
1°. Door Vokaalverandering;	— —
2°. Door een nasleepende sylbe	— 148.
3°. Door s of st aan te nemen.	— 150.
Verlies van de n der ng en nk	— 154.
Grond dezès verschils van vorming	— 156.

<i>Tweedarlei Præteritum in eenige Werkwoorden</i>	Bl. 157.
<i>Aart van 't verschil der Deelwoorden.</i>	— 158.
<i>Drieërlei uitdrukking van 't aangename</i>	
Voorleden:	— 159.
't Zoogenoemde Onvolmaakt voorleden ,	
beter: Algemeen voorleden; . . .	— —
't Zoogenoemde Volmaakt voorleden	
beter: Afgedaan voorleden. . . .	— —
't Zoogenoemde Meer dan volmaakt voor-	
leden, beter: Voor-voorleden te noemen.	— —
<i>Waarby wy nog hebben</i>	
Een Verloren voorleden, en	
een Verloren voor-voorleden	— 160.
<i>Verbinding van ZIJN, en</i>	
van HEBBEN, als Hulpwoorden, . .	— 161.
en meer andere Hulpwerkwoorden, met de	
deelwoorden en	
infinitiven,	
ter uitdrukking van TIJDEN en WIJZEN der	
doening of lijding, in 't Werkwoord vervat	— —
WERKWOORDEN van BESTAAN, of ZELFSTANDIGE,	
Zijn, wezen, binnen, en Worden . . .	— 163.
Hebben;	— 165.
Zullen;	— 166.
Mogen, Kunnen, Moeten, Willen.	
<i>Onderscheid in 't Hulpwerkwoord voor Verba</i>	
neutra en activa, en Verba transitiva. . .	168, 169.
<i>Uitdrukking van het TOEKOMENDE.</i> . . .	Bl. 171.
<i>Uitdrukking der GEBIEDENDE wijze.</i> . . .	— 172.
<i>Deze kent slechts den Tegenwoordigen tijd, en</i>	
<i>de Tweede persoon, enkel- en meervoudig;</i>	— —
<i>Uit-</i>	

<i>Uitdrukking van 't VRAGENDE</i>	Bl 175.
<i>Uitdrukking der algemeene TOEVOEGLIJKE wijze. —</i>	176.
<i>Uitdrukking der ONDERSTELLENDÉ wijze,</i>	— 179.
<i>die ook 't WENSCHENDE en 't TOEGEVENDE</i>	
<i>bevat.</i>	— 180.
<i>Gebruik van den INFINITIVUS, drieërhande. —</i>	181.
<i>'t LIJDELIJKE WERKWOORD</i>	— 186.
<i>De DEELWOORDEN, tweederlei</i>	— 187.
<i>'t Werkende, van ouds tweederlei in uitgang. — —</i>	
<i>'t Lijdelijke, tweederlei in vorming.</i>	— 188.
<i>'t Augment hierby</i>	— —
<i>De tweederlei Vorm</i>	— 190.
<i>Plaatsing en verlies van 't augment.</i>	— 192.
<i>Saamgestelde Werkwoorden</i>	— 196.
<i>ONPERSOONLIJKE Werkwoorden bestaan niet. —</i>	198.
<i>OVERGANG van Naam- in Werkwoorden, en</i>	
<i>van Werk- in Naamwoorden.</i>	— 199.
<i>VOORTSPRUITING van Naamwoorden uit Naam-</i>	
<i>woorden, tweederlei: en ontstaande</i>	— 205.
<i>a. door samenstelling;</i>	— —
<i>b. door tusfschenkomst van een Werkwoord; — —</i>	
<i>c. door verandering van Uitgang</i>	— —
<i>1º. Innige en uiterlijke samenstelling verschil-</i>	
<i>lend, en hoe?</i>	— 207.
<i>Samenstelling van Byvoeglijke met Byvoeglijke.</i>	
<i>2º. De verandering door tusfschenkomst van</i>	
<i>Werkwoorden, is een samenstelling met</i>	
<i>Verbalia</i>	— —
<i>3º. De bloote Verandering van Uitgang</i>	— 208.
<i>De VERVROUWELIJKENDE Uitgang drieërlei,</i>	
<i>en hoe toe te pasfen?</i>	— 209.

<i>De VERKLEINENDE Uitgang, oud en nieuw.</i>	Bl. 211.
COLLECTIVEN, <i>tweederlei</i>	— 215.
<i>Aanmerking omtrent de uitgangen waardoor</i>	
<i>Substantiven tot Adjectiven worden</i>	— 217.
VOORTSPRUITING <i>van Werk- uit Werkwoorden.</i>	— 218.
<i>Door Samenstelling met Voorzetsfels,</i>	
<i>of met Naamwoorden.</i>	— —
<i>Door uitdrukking van herhaling</i>	
<i>of van during der daad</i>	— —
<i>Frequentativen van herhaling, hoe gevormd?</i>	— 319.
<i>Frequentativen van during, hoe gevormd?</i>	— 220.

BYWOORDEN.

<i>Wat zy zijn? en hoe te onderscheiden?</i>	— 221.
A. <i>Eigenlijke adjectiven, en welke?</i>	— 222.
<i>Kennelijk of minder kennelijk,</i>	— 223.
<i>en participien</i>	— 226.
B. <i>Eigenlijke Werkwoorden;</i>	
C. <i>Eigenlijke Voorzetsfels; en</i>	
D. <i>Korte tusfschenredenen</i>	— 232.
<i>Verdeeling ten aanzien van tijd en plaats.</i>	— 233.
TELWOORDEN <i>geene adverbien</i>	— 241.

VOORZETSELS

<i>als betrekking van beweging aan te merken.</i>	— —
<i>Omftandige verklaring van elk byzonder.</i>	— 242.

BINDWOORDEN,	— 251.
<i>zijn: a. Koppelwoorden;</i>	— 252.
<i>b. Verdeelende;</i>	— 253.
<i>c. Schiftende of onderscheidende;</i>	— —

d. *Re*

d. Redengevende , zoo rechtstreeks als zijdelings ;	Bl. 253.
e. Adversatieve , zoo rechtstreeks als zijdelings ;	— —
f. Antiadversatieve , of tegenspraakwistuttende	— —
g. Voorwaardelijke , of onderstellende ;	— 256.
h. Oorzakelijke ;	— —
i. Uitzonderende	— —
k. Wenschende	— 257.
TUSSCHENWERPSELS, wat, en welke?	— 258.

DERDE DEEL

SYNTAXIS.

Wat zy is?	— 262.
Herhaling van 'tgeen (in de Etymologie) van een rede gezegd is; en toepassing daarvan op wat men een VOLZIN noemt.	— —
Wat een VOLZIN inhoudt, en wijziging der hoofdenkbeelden, ten aanzien van Onderwerp, Attribuut, en Verbinding.	— 263.
De Grondregels der Syntaxis gebracht tot vier punten:	
a. Overeenstemming;	
b. Onderschikking, anders Beheersching;	
c. Wijze van samenvoeging; en	
d. Orde van plaatsing	— 265.

A. OVEREENSTEMMING:

- a. *Tusfchen Zelfftandig en Byvoeglijk, hoe en wanneer?* Bl. 265.
Ook van Lidwoord, Deelwoord, en Byvoeglijk Voornaamwoord, met deze. — 266.
[Wanneer het Lidwoord vereischt wordt?] — 268.
- b. *Tusfchen Naamwoord en 't Verbum finitum daarvan afhangend, en waartin? En hoe verschillend?* — —
Ook in te rug zicht der Voornaamwoorden. — —
- c. *Tusfchen Vraag en Andwoórd, in geflacht, getal, en naamval* . . . — 277.
- d. *En dus ook tusfchen Zelfftandig en Zelfftandig, waar 't een tot attriboot van het ander strekt.* . . — —
- e. *En tusfchen Zelfftandigen en Infinitiven met te, (de Latijnsche gerundia uitdrukkende).* — —

B. ONDERSCHIKKING of BEHEERSCHING,

- wat is?* — 278.
- NAAMWOORDEN oefenen geen beheersching, — 279.
maar zijn alleen vatbaar voor
Verbinding; en deze bestaat of in
Koppeling, of in
eenvoudige Byftelling (appofitie). — —
Deze verbinding gefchiedt
behalven door een koppeling, die meer
of minder uitdrukkelijk zijn kan; — —
Door tusfchenkomst van een adjectief,
Of van een voorzetfel — 279.

De

<i>De KOPPELING kan naauwer of minder naauwe verbinding geven, en hoe? . . .</i>	Bl. 280.
EENVOUDIGE BYSTELLING verbindt Lid- en Naamwoord, Zelfstandig en Byvoeglijk . . .	— 281.
<i>Vereifching van 's Lidwoord, en uitzonderingen van deze vereifching.</i>	— —
<i>Zoo KOPPELING als BYSTELLING kan de kracht van een Meervoudig hebben.</i>	— 285.
Alleen WERKWOORDEN en VOORZETSELS oefenen	
Beheerfching	— 286.
<i>Doch geen VERBUM SUBSTANTIVUM. Dit geeft slechts een Verbfinding van Koppeling. .</i>	— 288.
<i>Ook geen VERBUM NEUTRUM als zoodanig kan beheerfching oefenen</i>	— —
<i>De Beheerfching eens Werkwoords transitivè gebruikt, stelt het beheerfchte woord (d. i. dat het onderwerp der werking uitdrukt,) in den Accufatief</i>	— 289.
<i>Is de daad verknocht met een voorwerp, by die daad aangedaan, fchoon 's onderwerp der werking niet zijnde, zoo wordt dit door een Voorzetsel beheerfcht; of, in plaats der beheerfching van 's voorzetsel met dit voorzetsel-zelf, neemt het den Dativus aan. — Wanneer zulks plaats heeft? en hoe de regel daarover te fteflen? . .</i>	— 290.
GENITIVEN uit beheerfching neemt men uit de Latijfche Grammatica aan. — Kwalijk, en hoe dit verfchijnfel op te losfen? . .	— 292.
<i>De DEELWOORDEN oefenen de Beheerfching die hunnen Werkwoorden eigen is . . .</i>	— 295.

<i>De Beheersching der VOORZETSELS hangt af van de beweging die zy insluiten . . .</i>	Bl. 296.
<i>De beweging NAAR een Vootwerp brengt den ACCUSATIVUS met</i>	— 297.
<i>Die VAN een Vootwerp af En ook de NEGATIVE beweging (of rust), den ABLATIEF</i>	— —
<i>Verdeeling der Voorzetselen in dezen zin. . .</i>	— —
<i>Ingevoerd gebrukt daaromtrent</i>	— 299.
BYWOORDEN	
<i>hebben geene Beheersching, maar zijn vatbaar voor een Constructie met een Dativus, een Voorzetsel met zijn beheersching vervangende</i>	— 301.
<i>Aanmerking over ADVERBIALE UITDRUKKINGEN, en hare kracht omtrent Naamwoorden . .</i>	— 302.
<i>SAMENSTELLING van Bywoorden met Naamen met Werkwoorden</i>	— 304.
<i>BINDWOORDTJENS hebben geene beheersching, maar kunnen ze voortzetten</i>	— 307.
<i>'t LOS STAANDE (absolute) in een volzin of deel van een volzin</i>	— 308.
<i>in een Genitivus bestaande</i>	— —
<i>of in een Dativus.</i>	— 310.
<i>TUSSENWERPSELS hebben noch behèersching noch eenige Grammaticale betrekking. .</i>	— 312.
C. De SAMENVOEGING is	
<i>of eenvoudige Samenvoeging, en voort-spruitende uit onafscheidelijke vereeniging in het denkbeeld.</i>	— 313.
	uit

uit afhankelijkheid	Bl. 313.
uit koppeling	— —
of wel samenstelling, waarvan hiervoor.	— —
D. De ORDE VAN PLAATSING,	— 315.
<i>verschillend naar drie verschillende volmin-</i>	
<i>gen van een rede of zegging:</i>	
<i>Te weten</i>	
a. <i>Stellig en rechtstreeks;</i>	
b. <i>Afhankelijk en ondergeschikt (sub-</i>	
<i>junctief);</i>	
c. <i>Vragende</i>	— —
<i>Wat algemeen is in alle die drie ordeningen?</i>	
— —	
A. De eerste is de NATUURLIJKE ORDE, en deze	
<i>wordt verklaard</i>	— 316.
B. De AFHANKLIJKE ORDE, wanneer te gebruiken?	
<i>Hoe zy van de natuurlijke verschilt?</i>	
<i>Waar zy van afhangt?</i>	— 321.
<i>Andere beschouwing en oorsprong van die</i>	— 333.
C. De OMGEKEERDE ORDE, of vragende.	— 336.
<i>'t GEBIEDENDE. Wat dit ten opzichte der</i>	
<i>Verbinding, met de Wenschende, Toege-</i>	
<i>vende, Onderstellende, of Vragende wijze</i>	
<i>gemeen heeft?</i>	
— 339.	
<i>Vershil der HULPWOORDEN en VOORZETSELS</i>	
<i>ten aanzien van de infinitiven. En het</i>	
<i>onderscheid dier Hulpwoorden onderling,</i>	
<i>naar hunne aanwending</i>	
— 340.	
<i>Ook verschillend GEBRUIK der Infinitiven,</i>	
<i>MET of ZONDER VOOTZETSEL, en waarvan</i>	
<i>afhangende?</i>	
— —	
<i>Infinitief, van een Naamwoord afhangende. — 342.</i>	

Ver-

<i>Verscheidenheid in de STELLIGE ORDE, a. willekeurig is, en bepaald wordt naar 't meer of minder belang door den spreker in eenig deel der rede gesteld</i>	Bl. 340.
<i>Verscheidenheid van OMZETTINGEN der woorden, naar Verwer, en verwisseling van eenvoudige woorden met omschrijvingen en door verbindingen van wijzigingen of hoedanigheden van allerlei aart, en op allerlei wijzen voorgesteld;</i>	— 340.
<i>En OMVATTINGEN van verscheiden woorden tuschen 't Werkwoord en zijn Hulpwoord, of tuschen de twee leden van een saamgesteld woord</i>	— —
<i>Uitdrukking van by één komende en van elkander afhangende GENITIVEN.</i>	— 349.
<i>VERDEELING van een VOLZIN, en zijn lengte.</i>	— 351.
<i>Parenthesis, wat en waartoe dienende</i>	— 352.
<i>Punctuatie</i>	— 354.
<i>Waar een snede of komma te zetten of niet te zetten? Zoo in verbinding van verschillende woorden die tot een zelfde ander woord betrokken zijn; als in geval van adverbiale wijziging</i>	— 356.
<i>GRAMMATICALE FIGUREN, als: Herhaling, Onderdrukking, Samentrekking, verdeling, en Woordvoeging naar den zin (constructio ad sensum)</i>	— 361.
<i>Hyphen</i>	— 368.

VOOR-

VOORRECHT der PERSONEN op elkander ten aanzien van het afhangen des Werkwoords daarvan. Bl. 370.

De CONSTRUCTIO AD SENSUM by ons in acht te nemen in het Voornaamwoord dat op een persoon ziet, wanneer deze in een ander geslacht dan haar kunne genoemd is. . — —

Hoe verr' zy plaats heeft ten aanzien van 't gebruiken van collective woorden met Enkel- of Meervoudige voornaam- en werkwoorden? — 371.

Van het woordtjen ALS, en zijn constructie. — 372.

Van de toepassing van LEEREN en ONDERWIJZEN. — 373.

Misbruik in de constructie van VREEZEN.

Verwifeling van TIJDEN — 375.

'T EENVOUDIG voorleden achter 't SAAMGESTELDE te doen volgen; en niet dit achter 't Eenvoudige — —

Gebruik der KAPITALE of HOOFDLETTERS. . — 377.

V I E R D E D E E L.

PROSODIE.

Wat zy is? — 379.

TOON en MAAT ontleenen haar besrekking uit verschillende oorzaken, en welke? . . — 380.

Vloeien op elkander in — —

I. TOON.) De Grieksche en Latijnsche verdeling van accentus acutus, gravis, en circumflexus, by ons vreemd. — 381.

Muar

<i>Maar toon, halve toon, en toonloos, by ons eigen</i>	Bl. 381.
<i>Een woord, in zich zelf toonhebbende, kan toonloos worden,</i>	— —
<i>Vokalen, ONVATBAAR VOOR EEN TOON, en welke?</i>	— —
<i>Misbruik hier omtrent.</i>	— 382.
<i>Wanneer een sylbe haar toon VERLIEST?</i>	. — —
<i>De TOON valt op 't zakelijk deel eens woords.</i>	— 383.
<i>Wordt somtijds verloren by de samenstelling.</i>	— —
<i>Te weten: in adjectiven; en wanneer?</i>	. . — 384.
<i>Onderscheid ten aanzien van den Toon,</i>	— 385.
<i>Ook, door eenige uitgangen; en welke?</i>	. — —
<i>Ook, ten aanzien van Werkwoorden met AFSCHIEDELIJKE of met ONAFSCHIEDELIJKE Voorzetsels saamgesteld</i>	— 386.
<i>TOON uit byzonderen NADRUE.</i>	
<i>Toon der VOORNAAMWOORDEN;</i>	— 387.
<i>der DEELWOORDEN;</i>	— —
<i>der BYWOORDEN;</i>	— —
<i>der BINDWOORDEN.</i>	— —
<i>Geen lange rij van toonlooze, of van enkel geaccentueerde Woordsylben te lijdén.</i>	— —
<i>II. MAAT.) Bepaalde MAAT, en wel LANGE, heeft per se het zakelijk deel des woords; doch wordt kort positione, en hoe?</i>	— 388.
<i>De UITGANGEN zijn regelmatig, kort</i>	— —
<i>De LIDWOORDEN zijn kort.</i>	— —
<i>De VOORNAAMWOORDEN zijn lang door den accent; zonder accent, kort, en even zoo</i>	
<i>VOORZETSELS en BINDWOORDEN, naar mate van den accent op een hunner sylben</i>	— 389.
<i>De toonlooze E is kort.</i>	— —

INTERJECTIËN *bebben hun eigen toon, en door dezen wordt hunne lengte bepaald.* . Bl. 389.

Gelijke lengte aller lange sylben, en gelijke lengte aller korte sylben, wordt wel aangenomen; maar is met ruimte te verstaan. — —

Betrekkelijke DURING van LANG en KORT. . — —

VERSCHEIDENHEID der TONEN *in een redeverband uit het Tweede en Derde Deel der Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden te putten.* — —

KORTE BYVOEGSELS TER OPHELDERING . — 391.

OPGEMERKTE DRUKFEILEN.

Bl.	regel		
63	8	<i>Staat:</i> adjectiven	<i>Lees:</i> saamgestelde adjectiven
73	12	Etymologie.	Syntaxis.
116	25	of,	zijn of,
277	11,12	zonder geslacht	zonder geslacht en zonder meervoud.

Bij den Uitgever dezes, zijn mede gedrukt en te bekomen.

	Gl.	Cs.
Mr. WILLEM BILDERDIJK, Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden, 4 Deelen. 8°.	12	00
————— Nieuwe Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden, 4 Dn. 8°.	12	00
————— Van het Letterschrift, waarin twee Verhandelingen over de gedaante der Letteren en over de orde der Letteren in het alfabeth, met Aanteekeningen, Byvoegfelen en platen. 8°.	3	00
————— Nieuwe uitspruitsels, met een titelvignet door J. E. Marcus, 8°.	3	00
————— Perzius Hekeldichten, vrij en in toepassing op onzen tijd nagevolgd. 8°.	2	20
————— Zedelijke Gispingen. 8°.	2	20
————— Sprokkelingen. 8°.	3	00
————— Mengelingen, 4 Deelen. 8°.	10	40
————— Verrellingen en Romancen. 8°. <i>Nieuwe uitgave</i>	2	40
————— Het Buitenleven in vier Zangen, Gevolgd naar <i>l'homme des champs</i> van den Abt Delille. <i>Tweede druk.</i> 8°. Met fraaije vignetten door R. Vinkeles	3	90
————— Krekelzangen, 3 Dn. met een titelvignet door. J. C. Bendorp	9	00
————— Elius. Eene Romance, met vignetten, door den dichter-zelven geëst. 8°.	1	25
————— Kallimachus lofzangen. 8°.	1	80
————— Bloemtjens, met vignetten, door den dichter-zelven geëst. 8°.	2	20
————— Mijne Verlostiging, met idem idem. 3°.	2	20
————— De Geuzen, door Jonkheer Onno Zwier van Haren, 2 Dn. kl. 8°.	3	00
————— Idem <i>velin papier</i>	3	90
————— Poëzy, 2 Dn. in kl. 8°, op postpapier.	3	00
————— Idem idem <i>velin papier</i>	3	90
————— Mengelpoëzy (waarin ook de Vertellingen) 2 Dn. kl. 8°. postpapier	3	00
————— Idem <i>velin papier</i>	3	90
————— en Vrouwe KATHARINA WILHELMINA BILDERDIJK, Wit en Rood, met een titelvignet, door J. E. Marcus, 2 Dn. 8°.	6	00
————— en Vrouwe KATHARINA WILHELMINA BILDERDIJK, Nieuwe Dichtschakeering, 2 Dn. 8°.	6	00
Vrouwe KATHARINA WILHELMINA BILDERDIJK, Poëzy, met een titelvignet. 3°.	3	00

